सद्गुरु

२००७-०८

"स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ध्येय"
कर्मवीर

रयत शिक्षण संस्थेचे

सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

▲ सद्गुरु संपादक मंडळ : प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने आणि संपादक प्रा.वामनराव अवसरे यांच्या समवेत 'सद्गुरु' संपादक मंडळ

विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या अनुदानातून बांधण्यात येणाऱ्या विद्यार्थीनी वसतिगृहाच्या भूमिपूजन प्रसंगी मा.पतंगरावजी कदम (सहकार व पुनर्वसन व मदत कार्य मंत्री, महाराष्ट्र) मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व इतर

यु.जी.सी.अनुदानातून अद्ययावत विद्यार्थिनी वसतिगृहाचे बांधकाम ६०% पूर्ण.जून २००८ पासून कार्यरत.

नवीन मुख्य इमारतीचे भूमिपूजन करताना
मा. डॉ.एन्.डी.पाटील
(चेअरमन,रयत शिक्षण संस्था,सातारा)
प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने,
बांधकाम विभागप्रमुख प्रा.बी.जे.काळे व इतर

रयत शिक्षण संस्थेचे,

सद्‌गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

मुद्रण
प्रिन्ट ओम ऑफसेट,
२६९ ब/२, दौलतनगर, सातारा
दूरध्वनी : (०२१६२) २३४०४९

अक्षरसंधान
टाईप इनोव्हेटर्स
१९५, सदाशिव पेठ, मोती चौक, सातारा
दूरध्वनी : (०२१६२) २३४३७२

रेखाचित्रे
श्री.शरद साटे, द्वितीय वर्ष विज्ञान

मांडणी
प्रा.वामनराव अवसरे
सद्‌गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

सद्‌गुरु गाडगे महाराज कॉलेज

शिवाजी विद्यापीठ संलग्न महाविद्यालयीन
नियतकालिक स्पर्धा (अव्यावसाईक गट)
२००६-२००७ चे प्रथम क्रमांकाचे
मानांकन प्राप्त नियतकालिक

कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी आंतरमहाविद्यालयीन
नियतकालिक स्पर्धेमध्ये सातत्याने गेली चार
वर्षे प्रथम क्रमांक मिळविण्याची परंपरा

नियतकालिक समिती संपादक मंडळ

अध्यक्ष
प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

संपादक
प्रा. वामनराव अवसरे

सहसंपादक
प्रा.डॉ.आनंदा कांबळे
प्रा.सौ.शोभना रैनाक
प्रा.सौ.वन्दना किशोर
प्रा.संभाजीराव सावंत
प्रा.दिलीपकुमार कसबे
प्रा.सौ.अनिता साळुंखे
प्रा.गिरीश कल्याणशेट्टी
प्रा.उदय लोखंडे
प्रा.डॉ.सौ.रेश्मा दिवेकर
प्रा.सौ.उर्मिला जगदाळे
प्रा.सौ.अरुणा पाटील
श्री.बबनराव चव्हाण
श्री.विवेक भोज

रयत शिक्षण संस्थेचे,

सद्‌गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

स्थानिक व्यवस्थापन समिती

अध्यक्ष

मान.नामदार डॉ.पतंगराव कदम
मंत्री, सहकार पुनर्वसन व मदतकार्य,
महाराष्ट्र राज्य

सभासद

सचिव, रयत शिक्षण संस्था, सातारा
ॲड.रवीन्द्र केशवराव पवार
श्री.विठ्ठलराव रघुनाथराव जाधव.
श्री.जितेंद्रसिंग संतोखसिंग गडोख
प्रा.सौ.सरलादेवी एकनाथ निकम
डॉ.भास्करराव ज्ञानू पाटील
प्रा.मच्छिन्द्र ज्ञानू सकटे
श्री.अशोक राजाराम यादव

निमंत्रित

डॉ.अनिल आप्पासो पाटील
ॲड.सदानंद नारायण चिंगळे
श्री.मधुकरराव गोविन्द सावन्त
श्री. किसनराव बाजीराव पाटील (घोणशीकर)
श्री. दत्तात्रय दौलता नलवडे
श्री.दत्तात्रय निवृती धर्मे

सचिव

प्राचार्य
सद्‌गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

सद्‌गुरू गाडगे महाराज कॉलेज

शिवाजी विद्यापीठ संलग्न
महाविद्यालयीन
नियतकालिक स्पर्धेमध्ये
(अव्यावसाईक गट)
२००६-२००७ चे
प्रथम क्रमांकाचे
मानांकन प्राप्त
नियतकालिक.

सद्‌गुरू गाडगे महाराज कॉलेज

कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी
आंतरमहाविद्यालयीन
नियतकालिक स्पर्धेमध्ये
सातत्याने गेली चार वर्षे
प्रथम क्रमांक
मिळविण्याची परंपरा.

सद्गुरु

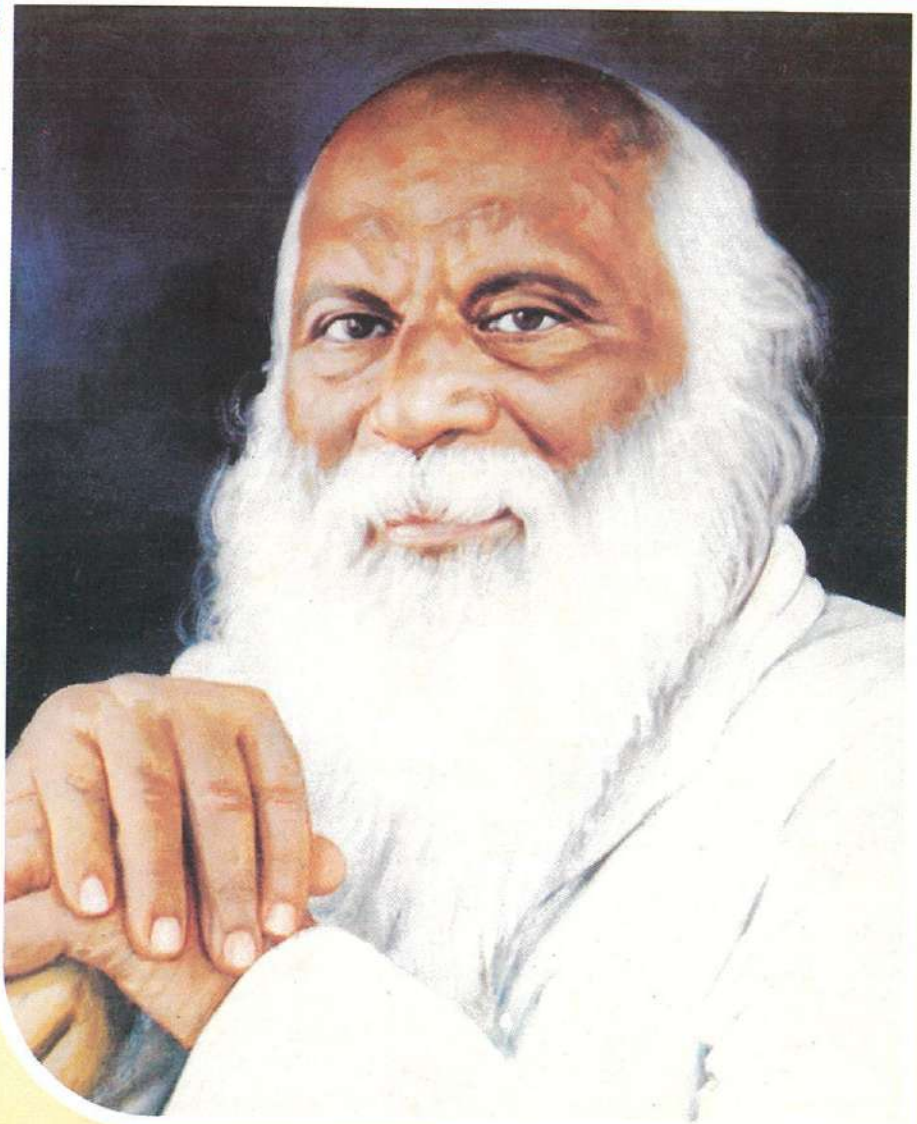

पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील

सद्गुरूं सद्चिदानंदं केवलं करुणाकरम् ।
कर्मयोगेश्वरं वन्दे भाऊरायं पुनः पुनः ॥

रयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

सद्गुरू

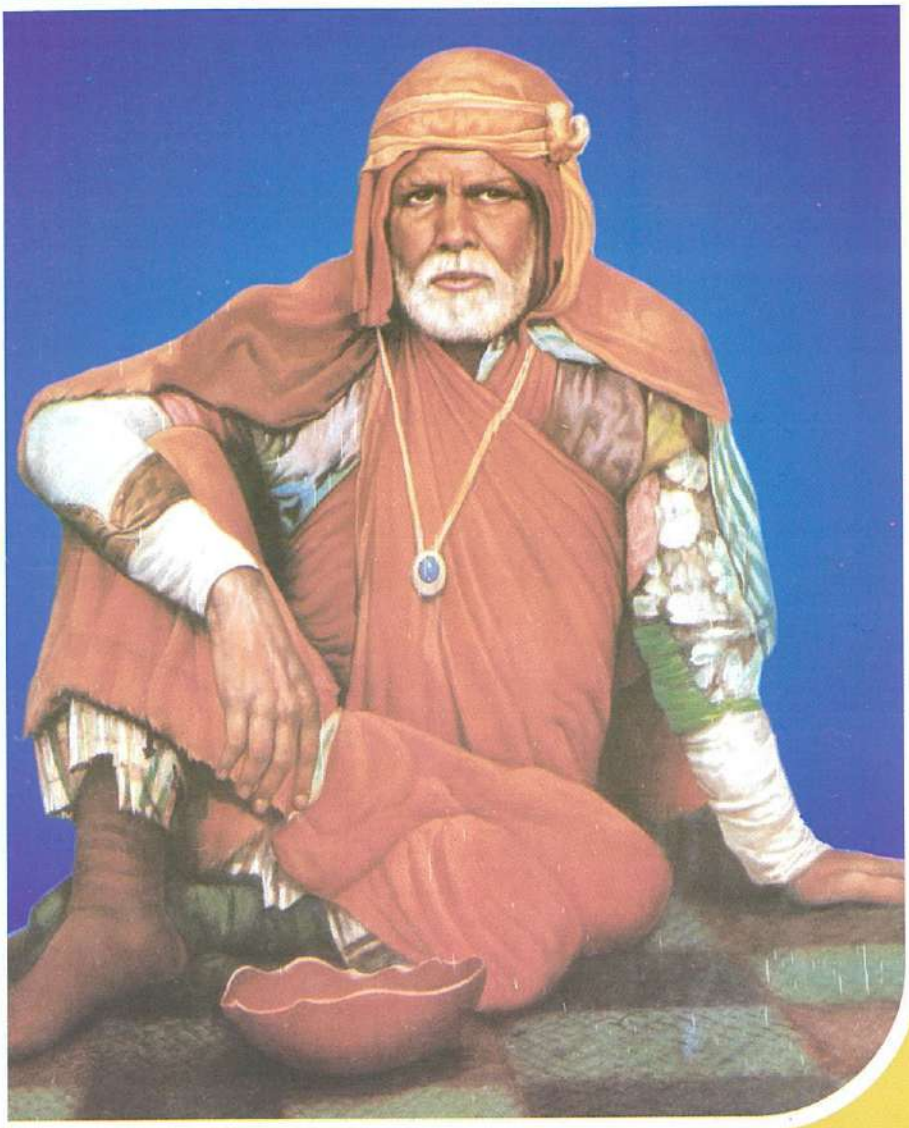

स्वकृतीच्या खराट्याने माणुसकीवरील जळमटे
झाडणारा महापुरुष-सद्गुरु गाडगे महाराज

स्वयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ रयत शिक्षण संस्थेचे मान्यवर-प्रेरकशक्ती ॥

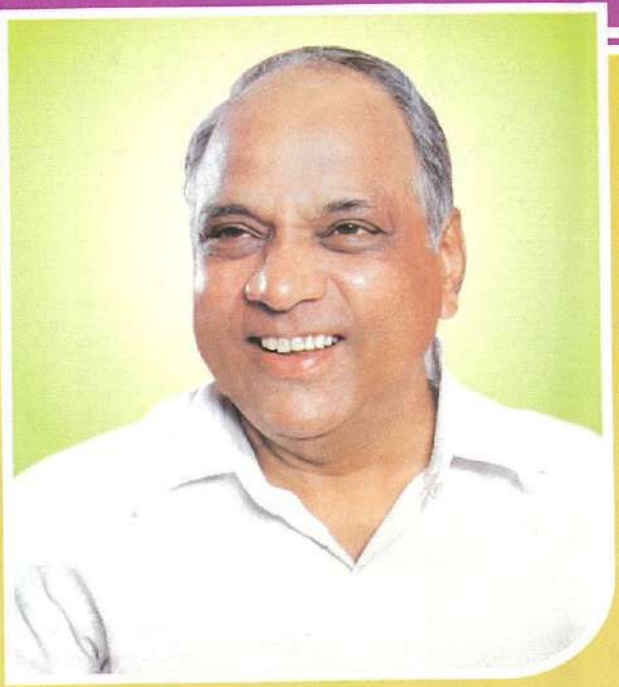

मान. नामदार शरदचंद्रजी पवार
केंद्रीय कृषी मंत्री
अध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मान. प्रा. डॉ. एन्. डी. पाटील
चेअरमन

मान. नामदार डॉ. पतंगराव कदम
अध्यक्ष, स्थानिक व्यवस्थापन समिती

कै.मा.आप्पासाहेब भाऊराव पाटील
संघटक : रयत शिक्षण संस्था, सातारा

कै.सौ.सुशीलादेवी आप्पासाहेब पाटील

कै.आनंदराव ज्ञानू साळुंखे
माजी उपाध्यक्ष,रयत शिक्षण संस्था,सातारा

वृक्षमित्र कै.डॉ.आप्पासाहेब पानवळ
माजी प्राचार्य,सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज,कराड

॥ गुणवंत प्राचार्य व अभिनंदनीय प्राध्यापक ॥

मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

डॉ.संभाजीराव देसाई
प्रमुख संपादक,'सद्गुरु'२००७
शिवाजी विद्यापीठ नियतकालिक स्पर्धा
प्रथम क्रमांकाचे मानकरी
कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी स्पर्धा सलग
४थ्या वेळी प्रथम क्रमांकाचे मानकरी

डॉ.सौ.नन्दिनी रणखांबे
इतिहास
शिवाजी विद्यापीठाची
पीएच्.डी.पदवी

डॉ.मुकुंद पोंधे
शिक्षणशास्त्र
शिवाजी विद्यापीठाची
पीएच्.डी.पदवी
'स्वयम् अध्ययन साहित्य'
सहसंपादक,शि.वि.कोल्हापूर

डॉ.मानसिंग कदम
इंग्रजी विभाग प्रमुख
एम्.फिल्.व पीएच्.डी.
मार्गदर्शक
आंतरराष्ट्रीय व राष्ट्रीय परिषदांमध्ये
शोधनिबंध वाचन व प्रकाशन

डॉ.रवीन्द्र पाटील
मराठी
एम्.फिल्.व पीएच्.डी.
मार्गदर्शक

प्रा.उदय लोखंडे
वाणिज्य
शिवाजी विद्यापीठाची
एम्.फिल्.पदवी

प्रा.कु.लतिका पाटील
इंग्रजी
सेट परीक्षा उत्तीर्ण

प्रा दिनकर थोरात
इतिहास
'स्वयम् अध्ययन साहित्य'
ग्रंथलेखन,शि.वि.कोल्हापूर

प्रा.कृष्णराव नांगरे
तत्वज्ञान
'स्वयम् अध्ययन साहित्य'
प्रमुख संपादक,शि.वि.कोल्हापूर

सद्गुरु

॥ अभिनंदनीय प्राध्यापक ॥

डॉ.आत्माराम जगदाळे
राज्यशास्त्र
'स्वयम् अध्ययन साहित्य'
सहसंपादक,शि.वि.कोल्हापूर

प्रा.वामनराव अवसरे
संस्कृत
'स्वयम् अध्ययन साहित्य'
प्रमुख संपादक,शि.वि.कोल्हापूर

डॉ.भास्कर पाटील
वनस्पतिशास्त्र
आंतरराष्ट्रीय परिषद
सहभाग

डॉ.भिमराव पाटील
वनस्पतिशास्त्र
आंतरराष्ट्रीय परिषद
सहभाग

प्रा.भगवान मोहिते
वनस्पतिशास्त्र
आंतरराष्ट्रीय परिषद
सहभाग

प्रा.राजेंद्र इंगोले
राष्ट्रीय व राज्यस्तरीय हिंदी
अधिवेशन विषयतज्ज्ञ
म्हणून उपस्थिती

डॉ.आनंदा कांबळे
वनस्पतिशास्त्र
आंतरराष्ट्रीय परिषद
सहभाग

डॉ.नरहर पंडीत
उपप्राचार्य, वाणिज्य विभाग
आंतरराष्ट्रीय कार्यशाळा
सहभाग

प्रा.वन्दना किशोर
वनस्पतिशास्त्र
आंतरराष्ट्रीय परिषद
सहभाग

डॉ.विलास किल्लेदार
(भौतिक विज्ञान) इन्फोसिस
(म्हैसूर)येथे प्रशिक्षणासाठी
शि.वि.मार्फत निवड

प्रा.दिलीपकुमार कसबे
हिंदी- राष्ट्रीय हिंदी
साहित्य संमेलन
शोध निबंध वाचन

प्रा.मच्छिंद्र सकटे
उद्घाटक पत्रीसरकार
मराठी साहित्य संमेलन,
कराड

प्रा.गिरीश कल्याणशेट्टी
(इंग्रजी) इन्फोसिस(म्हैसूर)
येथे प्रशिक्षणासाठी
शि.वि.मार्फत निवड

प्रा.चंद्रकांत काळे
भूगोल :आंतरराष्ट्रीय भूगोल
परिषद राष्ट्रीय चर्चासत्र
शोधनिबंध वाचन

प्रा.मुसाक शेख
इतिहास :मुंबई,धुळे,
आटपाडी येथे राज्यस्तरीय
परिषदांमध्ये शोधनिबंध वाचन

प्रा.शंकर कुंभार
मराठी सातारा जिल्हा आदर्श
निबंध पुरस्कार

प्रा.दत्तात्रय धर्मे
अर्थशास्त्र,अ.भा.कनिष्ठ
महाविद्यालय शिक्षक संघटना
'संघटन सचिव'पदावर निवड

प्रा.सौ.पुष्पा पानस्कर
जीवशास्त्र विभाग
रयत सेवक को-ऑप.बँक,कराड
सभासद प्रतिनिधी म्हणून निवड

प्रा.सौ.अरुणा पाटील
अर्धमागधी
इ.१० व १२वी पाठ्यपुस्तक
लेखन

प्रा.सौ.सुनिता शिंदे
एन्.सी.सी.लेफ्टनंट
ट्रेनिंग पूर्ण(ग्वाल्हेर)

रयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ शुभास्ते पन्थानः सन्तु ॥ सेवानिवृत्ती सत्कार ॥

प्रा.सुमंत मुगुटराव जगताप (इंग्रजी विभाग)

प्रा.दत्तात्रय बाळकृष्ण रैनाक(शारिरीक संचालक)

प्रा.अरुण रामचंद्र मोकाशी(इतिहास विभाग)

प्रा.सौ.मंगला सर्जेराव पवार(अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख)

डॉ.सुरेश धोंडिबा संकपाळ(प्राणिशास्त्र विभागप्रमुख)

प्रा.शिवाजीराव महादेव जाधव(उपप्राचार्य,कला विभाग)

प्रा.सौ.जनश्री सुभाष पाटील(जीवशास्त्र विभाग) श्री.विलासराव सिताराम पवार(वरिष्ठ लिपिक) प्रा.सौ.इंदिरा शंकरराव शिंदे(इंग्रजी विभाग)

॥ गुणवंतांची विद्यार्थी संसद ॥

कु.शीतल थोरात
बी.ए.भाग-३
क्रीडा विभाग
विद्यापीठ प्रतिनिधी

कु.शुभांगी जंगम
एम्.ए.भाग-२

कु.सपना तांबोळी
एम्.ए.भाग-१

कु.सारिका देसाई
बी.ए.भाग-३

श्री.प्रशांत कदम
बी.एस्सी.भाग-३

कु.आशाताई तुपे
बी.कॉम्.भाग-३

कु.वनिता निकम
बी.सी.एस्.भाग-३

कु.कल्याणी जंगम
बी.ए.भाग-२

श्री.राजेंद्र देसाई
बी.एस्सी.भाग-२

श्री.सतीश खेगडे
बी.कॉम्.भाग-२

श्री.सागर चोरगे
बी.सी.एस्.भाग-२

कु.दीपिका साळुंखे
बी.ए.भाग-१

कु.स्वाती मुळीक
बी.कॉम्.भाग-१

कु.तेजश्री कुलकर्णी
बी.सी.एस्.भाग-१

कु.सोनाली खोत
एम्.ए.भाग-१
प्राचार्य नियुक्त

कु.पंकजा बांगर
बी.ए.भाग-३
प्राचार्य नियुक्त

श्री.स्वप्निल गोसावी
बी.सी.एस्.भाग-३
कला विभाग

श्री.योगेश पाटील
बी.एस्सी.भाग-३
राष्ट्रीय छात्र सेना

कु.प्रियांका पाटील
बी.ए.भाग-२
राष्ट्रीय सेवा योजना व
प्रौढ शिक्षण

卐 संपादकीय 卐

महाविद्यालयाचे वार्षिक नियतकालिक म्हणजे महाविद्यालयरूपी बिंबाचे प्रतिबिंबच असते. त्या त्या शैक्षणिक वर्षामध्ये महाविद्यालयाने जपलेल्या रूढी, परंपरा, आदर्श, सुसंस्कार आणि बदलत्या काळानुसार केलेले आवश्यक ते बदल नियतकालिकाच्या माध्यमातून विद्यार्थी व पालक यांना समजत असतात तसेच महाविद्यालयाच्या प्रगतीचा आलेखही त्यातून प्रकट होत असतो.

चालू शैक्षणिक वर्षाचे आपले नियतकालिक आपणापुढे सादर करीत असताना मला मनस्वी आनंद होत आहे. याचे प्रमुख कारण म्हणजे दर्जेदार नियतकालिकाची निर्मिती प्रतिवर्षी होत असताना आपल्या स्यत शिक्षण संस्थेच्या 'कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी'द्वारा घेण्यात येत असलेल्या महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेत आपल्या सद्गुरुने गेली सतत ४ वर्षे मानाचा 'प्रथम क्रमांक' पटकाविला आहे. ही परंपरा जतन करतानाच आपल्या शिवाजी विद्यापीठाच्या नियतकालिक स्पर्धेत गतवर्षीच्या 'सद्गुरू' २००७-२००८ च्या नियतकालिकास मानाचा 'प्रथम क्रमांक' आणि तब्बल १९ वैयक्तिक पारितोषिके मिळाली आहेत; हे आपल्या महाविद्यालयाचे 'ऐतिहासिक यश'च आहे. या यशाचे मानकरी आपल्या महाविद्यालयाचे शैक्षणिक जाण असलेले मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, नियतकालिकाच्या संपादनाचा अनेक वर्षांचा अनुभव व जाण असलेले प्रमुख संपादक डॉ. संभाजीराव देसाई, संपादक मंडळातील सर्व सहसंपादक, सुप्रसिद्ध 'प्रिंट ओम् ऑफसेट'चे मुद्रक बंधू श्री.संदेश शहा व श्री.जतीन शहा,त्यांचा 'आपलेपणा' जपणारा सेवकवृन्द, 'टाईप इनोव्हेटर्स' साताराचे अक्षरसंधानक श्री.प्रशान्त गुजर, रेखाचित्रण करणारे आपल्या महाविद्यालयाचे विद्यार्थी श्री.जवान माने व श्री.शरद साठे हे सर्वजणच आपणा सर्वांकडून अभिनंदनास पात्र आहेत. ज्या नवोदित विद्यार्थी लेखक, कवी, चित्रकार इ.मानकऱ्यांनी प्रथम,द्वितीय व तृतीय क्रमांकाची पारितोषिके पटकाविली आहेत; त्या सर्वांचे तसेच या नियतकालिकासाठी आवश्यक व मूलगामी सहकार्य करणाऱ्या आपल्या महाविद्यालयातील शिक्षकेतर कर्मचारी वृंदाचेही त्यांच्या प्रभावी योगदानाबद्दल मी हार्दिक अभिनंदन करतो.

भुतकाळातून वर्तमानकाळात मार्गक्रमणा करीत; भविष्याकडे दूरदृष्टीने वाटचाल करीत असताना या वर्षीच्या 'सद्गुरू' २००७-२००८ मध्ये एक प्रभावी बदल केला आहे. तो असा की; आपल्या महाविद्यालयाची विद्यार्थी संख्या मोठी असल्याने नवोदित साहित्यिक विद्यार्थी मित्रांना आपण प्रतिदिन पहात असलो; परंतु त्यांना आपण त्यांचे नाव व वर्ग ह्या दृष्टीने ओळखत नाही. ह्यासाठी ह्या अंकातील सर्व नवोदित साहित्यिक व कलावंताचे फोटो त्या त्या ठिकाणी प्रकाशित केले आहेत. त्यामुळे नवोदित साहित्यिकांचा व कलावंताचा परिचय आपणा सर्वांना होईल.

सदर अंक आपल्या हाती पडताच आपलेही साहित्य किंवा कलाकृती 'सद्गुरू' २००८-०९ मध्ये असावी; अशी प्रेरणा आपल्या ठिकाणी निर्माण व्हावी; अशी मी 'सद्गुरू' चरणी संपादक मंडळाच्या वतीने विनम्र प्रार्थना करतो.

卐 卐 卐 卐 卐 卐 卐 卐 卐 卐 卐

प्रा.वामनराव अवसरे
प्रमुख संपादक

प्रगतीच्या पाऊलखुणा

卐 विद्यार्थी संख्या :
ज्युनियर विभाग : २५५४ सिनियर विभाग : २३२९
पदव्युत्तर विभाग : ८०२ एकूण संख्या : ५६८५

卐 युजीसीच्या १ कोटी अनुदानातून ४९ प्रशस्त खोल्या व ३ प्रशस्त हॉलयुक्त विद्यार्थिनी वसतिगृहाचे बांधकाम अंतिम टप्प्यात. १५ जून ०८ पासून वसतिगृह कार्यरत.

卐 नवीन मुख्य इमारतीचे ८५९८.४२ चौ.फूट जागेत प्रयोगशाळेचे बांधकाम व ६२५२ चौ.फूट जागेत अद्ययावत वर्ग खोल्यांचे बांधकाम प्रगतीपथावर

卐 मायनर रिसर्च प्रोजेक्टसाठी युजीसीकडून डॉ.बी.जे. पाटील यांना रु.७५,०००/-, प्रा.बी.डी.मोहिते यांना ६२,०००/- अनुदान प्राप्त व डॉ.सौ.नंदिनी रणखांबे यांना ४२,५००/- रु.चे अनुदान मंजूर

卐 जून २००७ पासून बी.एस्सी. बायोटेक्नॉलॉजी (एन्टायर) कोर्स सुरु. जून २००८ पासून एम्. एस्सी. प्राणीशास्त्र विषयाचे वर्ग सुरु तसेच युजीसीच्या अनुदानातून सर्टिफिकेट कोर्स इन ट्रॅव्हल्स ॲण्ड टुरीझम कोर्स सुरु.

प्रगतीच्या पाऊलखुणा

卐 सद्गुरु नियतकालिकास शिवाजी विद्यापीठाच्या २००८ नियतकालिक स्पर्धेमध्ये प्रथम क्रमांकाचा मान. प्रथम क्रमांकाची १० पारितोषिके, द्वितीय क्रमांकाची ७ पारितोषिके व तृतीय क्रमांकाची २ पारितोषिके.

卐 सद्गुरु नियतकालिकास कर्मवीर विद्या-प्रबोधिनीचा सलग चौथ्या वर्षी प्रथम क्रमांक.

卐 प्रा.डॉ.सौ.नंदिनी रणखांबे (इतिहास) व प्रा.डॉ. मुकुंद पोंधे यांना शिवाजी विद्यापीठाची पीएच्.डी. प्रा.उदय लोखंडे (वाणिज्य) यांना एम्.फिल्. पदवी प्रा.कु.लतिका पाटील (इंग्रजी) सेट परीक्षा उत्तीर्ण.

卐 डॉ.मानसिंग कदम (इंग्रजी) व डॉ.रविंद्र पाटील (मराठी) यांना एम्.फिल्. व पीएच.डी. साठी मार्गदर्शक म्हणून शिवाजी विद्यापीठाची मान्यता.

卐 शिवाजी विद्यापीठाच्या स्वयम् अध्ययन साहित्य-निर्मिती संपादनामध्ये सहभाग.प्रा.बी.एस्.धोरात (इतिहास). प्रा.के.बी.नांगरे (तत्त्वज्ञान), डॉ.ए. बी.जगदाळे(राज्यशास्त्र), प्रा.वामनराव अवसरे (संस्कृत)डॉ.मुकुंद पोंधे (शिक्षणशास्त्र), प्रा.सौ. अरुणा पाटील (अर्धमागधी) एच्.एस्.सी. क्रमिक पुस्तकलेखन.

प्रगतीच्या पाऊलखुणा

卐 प्राध्यापिका सौ.इंदिरा शंकरराव शिंदे यांच्याकडून रयत शिक्षण संस्थेस रु.४०,०००/-ची कायम स्वरुपी ठेव सुपूर्त. या रकमेच्या व्याजातून दरवर्षी सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड व कर्मवीर भाऊराव पाटील महाविद्यालय,पंढरपूर येथील इंग्रजी विषयात सर्वप्रथम येणाऱ्या विद्यार्थ्यांना स्मरणार्थ व आदरार्थ समान रकमेची पारितोषिके.

卐 आंतरराष्ट्रीय भौतिक विज्ञान परिषद (कोल्हापूर) येथे शोधनिबंधाचे वाचन व सहभाग. डॉ.बी.डी. पाटील, डॉ.बी.जे.पाटील, प्रा.बी.डी.मोहिते, डॉ. ए.बी.कांबळे, प्रा.सौ.वंदना किशोर व डॉ.व्ही.व्ही. किल्लेदार तसेच डॉ.नरहर पंडीत (वाणिज्य) यांचा आंतरराष्ट्रीय कार्यशाळा सांगली येथे सहभाग. आंतर-राष्ट्रीय भूगोल परिषदेमध्ये प्रा.चंद्रकांत काळे (भूगोल) व डॉ.मानसिंग कदम (इंग्रजी) यांचे आंतरराष्ट्रीय व राष्ट्रीय पातळीवर शोधनिबंधाचे वाचन.

卐 राष्ट्रीय व राज्यस्तरीय हिंदी अधिवेशनामध्ये विषय तज्ज्ञ म्हणून प्रा.राजेंद्र इंगोले (हिंदी) यांचा सहभाग राष्ट्रीय हिंदी साहित्यसंमेलनामध्ये प्रा.दिलीपकुमार कसबे (हिंदी) यांचे शोधनिबंध वाचन

प्रगतीच्या पाऊलखुणा

卐 प्रा.मच्छिंद्र सकटे हे मराठी साहित्य संमेलन कराडचे उद्घाटक.

卐 राज्यस्तरीय इतिहास परिषदांमध्ये प्रा.मुसाक शेख (इतिहास) यांचे विविध ठिकाणी शोधनिबंध वाचन

卐 प्रा.एस्.एस्.कुंभार (मराठी, ज्युनिअर कॉलेज) यांना जलसा ग्रुप सातारा यांचेकडून जिल्हास्तरीय आदर्श निबंध पुरस्काराचा मान.

卐 बी.एस्सी.भाग-३ मध्ये वनस्पतीशास्त्र विषयात कु.मुविना पटेल सर्वप्रथम कै.प्राचार्य एन्.बी.तारे पारितोषिक. बी.एस्सी.भाग-१ ग्रुप 'ए' मध्ये श्री. राजेंद्र देसाई विद्यापीठामध्ये प्रथम व श्री.दीपक पाटील तृतीय. प्रत्येकी पाच हजार रूपये शिष्यवृत्ती.

卐 मानव संसाधन विकास मंत्रालय दिल्लीद्वारा चेन्नई येथे हिंदीतर भाषिक हिंदी नवलेखक शिबीरामध्ये श्री.विनोद बाजीराव धोरात (हिंदी - एम.ए.भाग-१) याचा सहभाग

卐 शिवाजी विद्यापीठाच्या अटराव्या वार्षिक अर्थशास्त्र अधिवेशनामध्ये कु.विजयश्री येडगे, कु.सुजाता जाधव व कु.दिपाली जाधव (अर्थशास्त्र- एम.ए.भाग-१) यांच्या शोधनिबंधांना उत्तेजनार्थ पारितोषिके.

प्रगतीच्या पाऊलखुणा

卐 राज्यस्तरीय व जिल्हास्तरीय वक्तृत्व, निबंध व काव्यवाचन स्पर्धेत सिनियर व ज्युनियर विभागातील २३ विद्यार्थ्यांना विविध पारितोषिके. श्री. अमोल साळुंखे (अर्थशास्त्र - बी.ए.भाग-३) याला राज्य व जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत सर्वाधिक पारितोषिके. श्री. संतोष देसाई (मराठी - एम.ए.भाग-१) यास राज्यस्तरीय काव्यवाचन स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक.

卐 अंडरऑफिसर श्री. बेग पिरमहंमद याचा टी.एस्.सी. कॅम्पसाठी दिल्ली येथे सहभाग. फायरिंग ब्राँझ पदक विजेता.

卐 अंडरऑफिसर श्री. योगेश पाटील यांस शिवाजी विद्यापीठाची 'दि कॅप्टन जयसिंग जॉर्ज 'A' जाधव मेमोरियल पारितोषिक.' एन्.सी.सी. (जेन्टस्) मार्फत ५८ छात्रांचे रक्तदान.

卐 D.M.R. कॅम्पमध्ये ५ महिला छात्रांचा सहभाग. कु. दिपाली पाटीलला गोल्डमेडल. ट्रेकिंग कॅम्प शिमला येथे दोघींना राज्यस्तरीय चॅम्पियनशीप.

R.D.C. कॅम्प कोल्हापूर येथे तेरा जणींचा सहभाग. कु. ज्योती साळवे हिची N.I.C. (अन्दमान) कॅम्पसाठी निवड.

प्रगतीच्या पाऊलखुणा

卐 N.I.C. कॅम्प कर्नाटक येथे दोघींचा सहभाग. राहुरी येथे तिघींचा सहभाग. A.T.C. कॅम्प (कोल्हापूर) येथे २१ जणींचा सहभाग. D.R.T. कॅम्प (पुणे व अमरावती) साठी दोघींची निवड.

卐 १ ऑक्टोबर २००७ रोजी एन.सी.सी. विभागामार्फत एड्स रॅलीचे आयोजन. २५ जणींचे रक्तदान. विजय दिवस समारोह व पल्स पोलिओ कार्यक्रमामध्ये सहभाग.

卐 क्रीडा विभाग (सिनियर)

卐 श्री. सारंग थोरात अखिल भारतीय आंतर-विद्यापीठीय नेमबाजी स्पर्धेत सुवर्णपदक विजेता.

卐 कु. धनश्री महाडीक हिला पॉवरलिफ्टींग राष्ट्रीय स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक

卐 श्री. पांडुरंग पवार याला वेटलिफ्टींग राज्यस्तरीय स्पर्धेमध्ये प्रथम क्रमांक.

卐 श्री. अनिल साळुंखे व कु. रेश्मा पाटील यांची राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड.

प्रगतीच्या पाऊलखुणा

卐 क्रीडा विभाग (ज्युनियर)

卐 श्री. परमेश्वर पाटील राष्ट्रीय रिले स्पर्धेमध्ये चौथा क्रमांक. कु. प्राजक्ता जाधव राज्यस्तरीय वेटलिफ्टींगमध्ये द्वितीय क्रमांक. श्री. अजिंक्य पवार राज्यस्तरीय बॅडमिंटनमध्ये प्रथम क्रमांक. श्री. हर्षल घेवदे याची राज्यस्तरीय बॅडमिंटनमध्ये निवड.

卐 राज्यस्तरीय तायक्वांदो स्पर्धेसाठी श्री. नितीन माने, कु. भावना वेडके, कु. एकता पवार, कु. शीतल जगताप, कु. शीतल साळुंखे व श्री. संजय राठोड यांची निवड.

卐 वाणिज्य व अर्थशास्त्र विभागामार्फत उद्योजक विद्यार्थ्यांचे वस्तु प्रदर्शन व विक्रीचे आयोजन.

卐 कर्मवीर विद्याप्रबोधीनीच्या सामान्य ज्ञान प्रमाणपत्र परीक्षेस २८८ विद्यार्थ्यांचा सहभाग.

卐 अग्रणी महाविद्यालयातंर्गत कलामंडळ जिमखाना वनस्पतीशास्त्र, विद्यार्थीनी कल्याण मंडळ, बायोटेक्नॉलॉजी विस्तारसेवा विभाग, राज्यशास्त्र, समाजशास्त्र, अर्थशास्त्र व इतिहास विभागामार्फत विविध उपक्रमांचे आयोजन.

प्रगतीच्या पाऊलखुणा

卐 राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या ५० स्वयंसेवकांचा ग्राम स्वच्छता अभियान मौजे सावर्डे तालुका हातकणंगले जि. कोल्हापूर येथे सहभाग.

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या १२० स्वयंसेवकांचे १२० व्या कर्मवीर जयंतीनिमित्त रक्तदान.

卐 स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्रातील ४ विद्यार्थी M.P.S.C. पूर्व परीक्षा उत्तीर्ण. दोन विद्यार्थी मुलाखतीस पात्र.

卐 विस्तार सेवा विभागामार्फत कर्मवीर प्रबोधन वाहिनीद्वारा सहा गावांमध्ये आरोग्य स्वच्छता व शेती इत्यादीबाबत सर्वेक्षण. एकात्मिक कीड व्यवस्थापनासाठी वनस्पती व पिक संरक्षणशास्त्र विभागामार्फत बनवडी या दत्तक गावाची निवड. 'शेतकरी ग्रंथालय आपल्या दारी' योजनेमार्फत सहा गावामध्ये शेतकरी ग्रंथ प्रदर्शन.

卐 व्यवसाय शिक्षण विभागाद्वारे १००० विद्यार्थ्यांचे 'रक्तगट व हिमोग्लोबीन तपासणी शिबीर' संपन्न.

बिंब : मराठी विभाग ०७ - ५६
बिंब : हिन्दी विभाग ५७ - ८४
बिंब : इंग्रजी विभाग ८५ - १०६
बिंब : संस्कृत विभाग १०७ - ११८
बिंब : कला विभाग ११९ - १२०

आनंद साधकांनो, यारे मिळून सारे,
मुक्तांगणात यारे, मुक्तांगणात यारे
वय,वंश,धर्म,भाषा यांना न ठाव काही
क्रीडांगणी कलांच्या हा भेदभाव नाही
मनमोकळे घ्या इथले पिऊन वारे
मुक्तांगणात यारे....
व्हा चित्रकार कोणी, स्वप्ने चितारण्यासी
व्हा शिल्पकार कोणी, आकार द्या जिण्यासी
अनुकूल क्षेत्र येथे, ह्या अंगणी फुलारे
मुक्तांगणात यारे....

बाबा आमटे

सद्गुरु

२००७-२००८

बिंब

पदवी स्तरावर अध्ययन करणाऱ्या
विद्यार्थ्यांचा साहित्यिक व कलाविष्कार

॥ सद्गुरु ॥

२००७-२००८

मराठी विभाग

अनुक्रमणिका

कथा	सोन्याची दिवाळी	संतोष विलास पाटील	९
ललित	मैत्री तुझी-माझी	सोमनाथ धोंडीराम डबाणे	१२
कविता	आयुष्य म्हणजे काय ?	मिलींद आनंदराव माळी	१४
कविता	न्हाय एवढं म्हणू नका	शरद आत्माराम साठे	१५
कविता	धोका	अवधूत शंकर साळुंखे	१५
माहितीपर	शेअर बाजार वाढता वाढता वाढे	स्मिता उत्तम नलवडे	१६
कविता	जगणे एक क्रिकेट	ज्योती प्रकाश कुंभार	१८
व्यक्तिचित्रण	नोबेल पारितोषिक विजेता प्रा.मोहम्मद युनूस	अमोल ज्ञानदेव साळुंखे	१९
कविता	गाडगेबाबा तुम्ही परत या !	संतोष विलास पाटील	२२
पुस्तक परीक्षण	चिनी माती	पद्मिनी गणपतराव देसाई	२३
कविता	तंटामुक्त गांव करूया	श्रीकांत चंद्रकांत वारे	२५
कथा	नथ्या	शरद आत्माराम साठे	२६
कविता	जन्म	सुनील बसवंता पुजारी	२८
कविता	तिची ओढ	धीरज गंगाराम माने	२९
कविता	अस्त	दीपक दिनकर पाटील	२९
ललित	मानवी जीवनाचा चौरंग सत्ता, संपत्ती, सौंदर्य व प्रेम	प्रियांका सुधाकर चव्हाण	३०
माहितीपर	मॉल्स संस्कृती आणि अर्थकारण	अर्चना अप्पासो जाधव	३२
व्यक्तिचित्रण	छत्रपती शंभू-युवकांचे प्रेरणास्थान	विकास वसंत ढाळे	३५
एकांकिका	हडळ	सचिन सुभाष सपकाळ	३८
कथा	स्वप्नभंग	पल्लवी प्रकाश घाडगे	४१
ललित	व्यक्तिमत्त्व	दिपाली विवेक उमरदंड	४४
माहितीपर	भारत-अमेरिका अणु-करार	विक्रमसिंह अधिकराव पवार	४७
मुलाखत	यशवंत कृषी, पशू व औद्योगिक प्रदर्शनाचे प्रवर्तक : मा.अशोकरावजी थोरात	वैभव विजय मिराजदार	५१
ललित	प्रिय डॉट कॉम्....	अविनाश आबासाहेब भोसले	५४
माहितीपर	जैवतंत्रज्ञान शेतीला वरदान	निलम शशिकांत थोरात	५५

कथा

संतोष विलास पाटील
द्वितीय वर्ष, कला

दिवाळीची सारी तयारी झाली. उद्या दिवाळी असल्याकारणानं माझं मन इजंसारखं थयथय नाचत हुतं. उद्या सकाळ आपल्याला गरम पाण्यानं चांगलं उटणं लावून आंघूळ मिळणार आपण उद्या फटाकं उडवायचं. या आनंदात नुकताच लगीन झालेल्या पोरीगत भांबावून गेलो हुतो.

सोन्याची दिवाळी

'सामाही परीक्षा संपली. शाळंला आता सुट्टी लागणार हुती. मी दुसऱ्या यत्तेत शिकत हुतो. गुरुजींनी दिवाळीच्या सुट्टीतला अभ्यास दिला त्यो मी एका कागदावर टिपून ठेवला अन् सवंगड्यासोबत दंगामस्ती करत घरला आलो. दिवाळीची सुट्टी लागली खरं; पण माझं मन जरा हिरमुसलं कारण शाळा असली म्हंजी जरा बरं असतं तसा घरच्या कामाचा जोर जरा कमीच ! पर आता तर पुरा महिनाभर सुट्टी हुती.

'भर बाराचा सुमार झाला हुता. दप्तर खुटीला आडकिवलं, आन् थाळी घेतली. मायनं माझ्या आवडीचं कोरड्यास केलं हुतं. शाळवाच्या पिठाची भाकरी केली हुती. आक्षी कशी पुनवंच्या चंद्रावानी पांढरीधोट दिसत हुती. भाकरी कुस्करली आन् त्यावर कोरड्यास घेतलं. तोंडी लावायला कांदा घेतला. जो ताव मारला, चांगल्या दोन-तीन भाकऱ्या खाल्ल्या, हात धुणार यवढ्यात बापू आला. माझ्याकडं डोळं रोकून म्हणाला, ''ये पोरा; सोन्या ! आरं जरा आवारतं घे, आन् म्हशीला न्हे चरायला'' बापू जरा रागातच बोलल्यावाणी वाटलं. मी मनात म्हणलं, 'झाली कामाला सुरुवात' म्हस डोंगराला चरायला न्यायची म्हंजी जरा तरासच हुयाचा. रानोमाळ भटकाय लागायचं, पण आमची म्हस चरायला टाच हुती.

'राणी' खरंच अगदी राजाच्या राणीवाणी वाटायची. ती आमच्या घरात आली आन् आमच्या घराचं सोनं झालं. घरात लक्ष्मीचं पाऊल पडल्यावाणी वाटलं. त्याच साली माझा जन्म झाला हुता म्हणून मायनं आन् बापूनं माझं नाव 'सोन्या' ठेवलं. तशी आमची राणी लय पायगुणाची. दिसायला तर जणू

इंद्राच्या दरबारातील अप्सराच, टपोरं डोळं हरणीवाणी दिसायचं, टकामका बघायची, तिची खोंड बावरलेल्या वासरावाणी वाटायची, तिजा रंग तर आवसच्या अंधारागत हुता, शिंग लहानच पण देवळावरल्या शिखरागत ऐटदार हुती. शेपटाचा झुपका सारखा हालवत राजाच्या दरबारातल्या मानाच्या हत्तीवाणी चालायची. कुणाच्या बी नजरत बसावी अशी आमची राणी देखणीपान हुती.

'खांद्यावर बारदान, हातात काठी, डोक्याला टावेलचं टापर बांधून मी राणीला घिवून नंदीमाळाच्या वाटंनं डोंगराला तिला चारायला न्यायचो. इळभर आगाशिव डोंगराच्या शिवारात, कधी कधी दऱ्यात तर कधी गोटंवाडी, वाघजाईत राणीला हिंडावयाचो. म्हस दिसभर हिंडून -हिंडून जोगवून जायची. दिस मावळतीकड झुकला की आमी परतीच्या वाटंला लागायचो. बिरोबाच्या देवळाच्या तिथं आलो की बिरोबाच्या फुड्या तलाव्यात राणी पॉट भरस्तवर पाणी प्याची आन् चारी पाय पोटासंग धरून घराकडं पळत सुटायची. घराकडं यापातूर दिवं लागणीची यळ झाल्याली असायची. नुसतंच कडूसं पडायला लागल्यालं असायचं. चुलीवं शिजत असल्याल्या च्याचा वास याचा. तर खुराड्यात बसायला कोंबड्याचा गलका उठल्याला असायचा, आन् दिसबर रानात राबनारी धरतीची लेकरं आपल्या बैलगाड्या घिऊन घरी येताना नदरं पडायची. त्या बैलगाडीच्या बैलांच्या गळ्यातल्या चाळांच्या आवाजाच्या तालावर बैलं चालायची. मी लगबगीनं राणीला गोट्यात न्हेऊन मेकंला चावरफास टाकून जाम बांधायचो. बापूनं तोडून ठेवलेल्या वैरणीतला कवळा न्यायचो आन् राणीच्या फुड्यात टाकायचो. च्याचा घोट प्याचा मग जरा इसावा मिळायचा. मग म्हशीला पेंड चारायचो जरा यळानं मायनं काढून ठेवल्याल घरात थोडं आन् डिरीत लय घालावं लागणार दूध डिरीत घालाय जायाचो.

'आसंच दिसं जात हुतं. दिवाळीचा सण तोंडावर येत हुता. गरीबीमुळं घरात दिवाळीचं वारं जरा कमीच हुतं. बाकी मंडळी गावाला गेल्यानं राणीला हिंडवायचा यवढाच इरंगुळा. दिवाळीच्या सणाला पैक न्हाय म्हणून बापूनं कोंबड्या इकायला काढल्या. तशी माय कडाडली ती म्हणाली, ''कोंबड्या इकताय पर अंडी इकू नगा, आन् खुडूक बसल्याली करडी कोंबडी बी इकू नगा'' मी म्हनलं, ''इतकी अंडी कशाला ग माय !'' तवा मायनं मला सांगितलं ''खण काढूया की !'' तसं उभ्या उभ्याच मला सारं आठवलं ''गारट्याचं दिवस संपलं हुतं नुसतीच मानसं थंडीतनं बाहिर पडली हुती. उन्हाळ्याची चाहूल लागली हुती. सारं शिवार मोकळं हुत हुतं. कामाचा व्याप वाढला हुता. रोजगारी मिळणं कठीण झालं हुतं. माणसा-माणसात कामाला जाण्यावरनं वाद हुयाला लागलं. त्या टाईमाला मायनं खण काढायची म्हणून कोंबडी बसवल्याली. कोंबडी बसवली खरं, कामाच्या यापात मायला त्या कोंबडीचा इसर पडला. दोन-तीन आठवड्यात मायच्या डोक्यात आलं. तशी लगबगीनं मायनं खण उघडून बघितलं आणि माय भांबावल्यावाणी झाली. कारण कोंबडी आक्षी वाळल्या खारकीगत झाली हुती. आन् तिनं खणीतली सारी अंडी फोडून गप्प केली हुती.

ही भानगड मला आटावली तसं मी, माय, आन् बापू प्यॉट धरून हासायला लागलो. दोन-तीन दिवस गेलं बुधवारचा दिस आला. ओंडच्या बाजारात जाऊन बापूनं आन् म्या दिसभर उन्हात तापून कोंबड्या इकल्या. करडी कोंबडी घरातच ठेवली हुती. बापूनं बाजारातनं आणकी अंडी घेतली. आन् आमी घरी आलो. गुरूवार सकाळी दिस उजाडला. अंगणात सुर्याची किरणं पसरायला लागली हुती. मायनं शेणानं सारीवलेल्या पाटीत राख चाळ्यानं चाळली. मी आन् बापूनं अंड्यावर कोळश्यानं रेघा वडल्या मी म्हणलं, ''अशा रेघा कशाला वढायच्या'' तवा बापू म्हणला ''रेघा वडल्यावर कोंबडी लवकर अंडी आखती, आन् पिल्लं काढती.'' मायनं त्या राखत बिब्बा, एकांड आणिक सुई टाकली. वळीनं अंडी मांडली आन् कोंबडी बसवली.

दिवाळीचा सण चार दिवसावर आला व्हता. बापूनं कोंबड्या इकून आलेल्या पैशाचा माल इकत आणला. राहिलेल्या पैशाची उधारी ठेवली आन् दुकानातनं दिवाळीचं सामान घरी आणलं आन् आमच्या बी घरात दिवाळीची तयारी सुरू झाली. सारं गाव कसं हरकून गेलं हुतं. ज्यो त्यो आप आपल्या कामात गुतलेला दिसत हुता. सारा परिसर आनंदात न्हाऊन निघाला हुता. सारीकडंच लाडू चिवड्याचा घमघमाट सुटला हुता. गल्लीतल्या पोरी हातात पोळपाट लाटनं घिऊन घरोघरी कानावलं करीत हुत्या. माझ्या मायनं रातबर जागून कानावलं करून घेतलं. मायनं हरबऱ्याची डाळ जात्यावर दळली हुती. आन् लाडू करायचं म्हणून टिक्यात बांधून ठिवली हुती. राणीच्या मागनं जाऊन जाऊन सुट्टीचं दहा-पंधरा दिवस कसं गेलं कळलंच न्हाय.

'दिवळीची सारी तयारी झाली. उद्या दिवाळी असल्या कारणानं माझं मन इजंसारखं थयथय नाचत हुतं. उद्या सकाळ आपल्याला गरम पाण्यानं चांगलं उटणं लावून आंघूळ मिळणार. नवीन साबण मिळणार. आपण उद्या फटाकं उडवायचं या आनंदात नुकतंच लगीन झालेल्या पोरीगत भांबावून गेलो हुतो. मधीच कुठून तरी फटाक्याचा आवाज कानावर याचा आन् मनातली उत्सुकता वाढतच जायाची. पितळंच्या शेवग्यात हरबऱ्याच्या डाळीचं भिजिवल्यालं पीठ घालून माय कढईत शेव पाडत हुती. शेव तयार हुत हुती. त्याचा वास घरात पसरला व्हता. मी एका घमेल्यात ती शेव चुरडत हुतो. सारं वातावरण कसं रातराणीच्या फुलाच्या वासावानी झालं हुतं. पण बापू एकटाच दारात धोंगड्याची घडी टाकून निजला हुता. बापू कंच्यातरी इचारात हुता. त्याला जगाचा इसर पडला हुता. माझ्या मनात आलं. त्यो दिवाळीत झाल्याल्या खर्चाचा इचार करीत असावा. येवढं पैकं कधी फेडायचं आन् कसं फेडायचं. ह्योच इचार बापूला पडला असावा. बापूचं दोन भाव सवतं राहिल्या पासनं बापू नाराजच असायचा. त्याला पयलं दिस आठवायचं कर्ज काढून घेतल्याली म्हस आठवायची. पण त्येला येका गोष्टीचा अभिमान वाटायचा. कारण आता निदान चार घास आनंदात खात हुतो. रातचं जेवण- खान उराकलं सकाळ लवकर उठायचं याच इचारात मी निजायला गेलो. का कुणास ठाऊक माझं मन चलबिचल झालं हुतं. बापू नाराज दिसत हुता. याच इचारात कवा डोळा लागला कळलंच नाय.

मी सपनांच्या दुनियेत नुकतं पंख फुटलेल्या पाखरागत गिरट्या मारत हुतो. जगाचा इसर पडला. माझ्या अंगात नवी कोरी कापडं हुती. बापू आन् मी जोरजोरात हासत हुतो. बापूनं हातात फुलबाजा धरला हुता. मला बापू फटाकं उडवायला सांगत हुता. सगळ्या गावात फटाक्याचा आवाज घुमत हुता. मी फटाका लावायला खाली वाकलो फटाक्याची वात पेटवणार यवढ्यात ''सोन्या, आरं सोन्या, आरं !उठ उठ' सपराला आग लागलीया' असा आवाज कानावर पडला. डोळं भक्क दिशी उघाडलं. सारीकडं आग दिसत हुती. वरडून वरडून मायच त्वांड लालभडक झालं हुतं. माय आक्रोश करीत हुती. गोठ्यात बांधलेली म्हस समदा जीव एकवटून जोरजारानं हंबरत हुती. बापूनं मला उचलून सपराबाहीर न्हेलं, आन् पळत गोठ्यात गेला. इळ्यानं राणीच्या गळ्याला लावल्याली दोरी कापली आन् राणीचा जीव वाचिवला. गावातली माणसं गाढ झोपली हुती, काय माणसं पेटल्यालं सपार इजवायच्या प्रयत्नात हुती. दोन-तीन बायका मायला धरून उभ्या हुत्या. पण मायचं रडणं काय थांबलं नव्हतं.मला तर काय सुचायचचं बंद झालं हुतं. बधीर झाल्यागत मी येकदा मायकडं तर येकदा बापूकडं बघायचो तर कधी राणीकडं बघायचो. मुक्या जीवाला बी हृदय आसतंच की, राणीच्या डोळ्याच्या कडा भिजल्या हुत्या. राणीच्या डोळ्यात पाणी बघितलं तसा माझा धीर खचला. मी बी उसळून रडायला लागलो. माझी माय डोक्यावर बडवून घेत हुती. ती धायमोकलून रडत हुती.

'साऱ्या गावात दिवाळीचा सण साजरा हुत हुता. कोण उटणं लावून आंघूळ करीत हुतं. कोण फटाकं वाजवत हुंत, तर कोण आपल्या घरी माणसांना फराळासाठी बोलवत हुतं. मी आन् बापू जळल्याला सपराची आवस्था बघित हुतो. एकीकडं जळलेल्या कापडाचं बोचक दिसलं तर एकीकडं जाळ लागून करापलेली भांडी दिसत हुती. रातबर जागून मायनं केलेल्या दिवाळीच्या पदार्थाची राखरांगोळी झाली हुती. सारी दिवाळीच करपून गेली हुती. लाडू, कानावलं साऱ्याचं कोळसं झालं हुतं. तर बापूनं इकून राहिल्याला कोंबड्याची होरपळल्याली मढी येका कोपऱ्यात पडल्याली दिसत हुती. खण काढायला बशिवलेली कोंबडी पार जळली हुती. येवढं बघत असताना फटाक्याच्या कानठिळ्या बशिवणारा आवाज माझ्या मनाला येखाद्या बाणासारखा टोचून गेला.

माझ्या हृदयात धस्स झालं. मी बापूकडं बघितलं बापू पार गर्भगळित झाला हुता. पहाडासारखा बापू कोसळून पडला हुता. त्याची दिवाळी म्हंजी घर जाळून कोळशाचा धंदा झाला हुता

कारण बापूच्या वाट्याला उघड्यावरचा संसार आला हुता...

सोमनाथ धोंडीराम डबाणे
तृतीय वर्ष,कला

मैत्री असावी दुधातल्या पाण्यासारखी. आच लागल्यावर पहिल्यांदा पाणी आटतं मग दूध आटतं. मैत्रीचं नांत असं असावं; जसं पापणी डोळे यांचं असतं, जेव्हा डोळ्यावर धूळ, माती, वारा, रात्र याचं जेव्हा आक्रमण होतं, त्यावेळी कुठलीही सूचना देण्या आगोदर पापणी मिटते.

मैत्री-तुझी माझी

माझ्या मते ज्याला कोणी नाही. अशी व्यक्ती शोधून सापडणार नाही. प्रत्येकाला मित्र हे असतातच आणि हवेच. प्रत्येक मनुष्याला दोन-तीन मित्र असावेत म्हणजे त्यांची भावनिक घुसमट होत नाही. मैत्री ही एक भावनिक गुंतागुंत आहे. ती दोन मनात नकळत निर्माण झालेली ओढ असते. मैत्री कधी पटकन जमते तर कधी मैत्रीचे रूपांतर घनिष्टतेत होण्यास फार कालावधी लागतो. अगोदर ओळख होते, मग एकमेकांवर अधिकार सांगणे अशा दीर्घ प्रक्रियेतून मैत्री होते. ती जेवढी जमते तेवढी दृढ होते. विश्वासाच्या भक्कम बंधाने बांधली जाते. मग एकमेकांवर रागावणे आले आणि मग अशा मैत्रीत रात्री तीन वाजता देखील फोन करण्याची मुभा असते. त्याच्या खांद्यावर डोके ठेवून ढसाढसा रडण्याचा अधिकार असतो. मनात आहे नाही ते सर्व सांगून टाकण्याचा किंवा विचारण्याचा हक्क असतो. ज्या गोष्टी आपण आपल्या नातलगांना, वडीलधाऱ्या मंडळींना सांगू शकत नाही. अशा गोष्टी मनातून ओसंडून वाहू देण्याचे ठिकाण म्हणजे मित्र होय. आई वडील त्याचप्रमाणे इतर नातलगांप्रमाणेच इतरही चांगली माणसं आपल्या सहवासात असण्याची गरज मैत्री पूर्ण करते. मित्र म्हणजे जीवनाच्या वाटेवरील खरा आधार असतो. मनाच्या शुद्धीकरणासाठी मैत्री अत्यंत आवश्यक आहे. चांगल्या मित्रामुळे मन हलके होते. एखाद्या विषयाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन मिळतो. चांगली मैत्री ही व्यक्तिमत्व विकास करणारी असते.

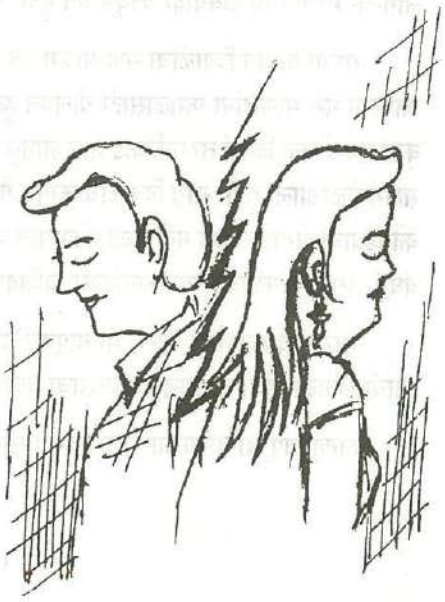

मैत्री नेहमी चांगल्या हेतुने करावी. मैत्री ही अनुभवायची असते. मैत्रीमध्ये एकमेकांबद्दल, जिव्हाळा, प्रेम, आपुलकी, समजुतदारपणा, कर्तव्य दक्षता, निस्वार्थीपणा आणि मैत्रीच नातं ज्यामुळे अतुट बनतं अशी महत्त्वाची बाब

म्हणजे विश्वास. या 'सात' तत्वावर आधारलेली असते मैत्री. मैत्री म्हणजे आपल्या भावना, सुख, दुःख समजुन घेणारी व्यक्ती की जी आपल्याला संकट काळी मदतीचा हात देईल. भुकेलेल्याला एक अन्नाचा घास देईल. कशी असावी मैत्री ?

''मैत्री असावी प्रकाशासारखी
मनाचं आस्मान उजळवणारी
मैत्री असावी मार्गासारखी
स्वप्नांना सत्यात उतरवणारी,
मैत्री असावी विश्वासाची
व्यवहाराचा हिशेब न करणारी
मैत्री असावी सुखाचा साथीदार
मैत्री असावी दुःखाचा भागीदार
म्हणजे तुझ्यासारखी...''

मैत्री असावी दुधातल्या पाण्यासारखी आच लागल्यावर पहिल्यांदा पाणी अटतं, मग दूध अटतं. मैत्रीचं नातं असं असावं. जसं पापणी आणि डोळे याचं असत. जेव्हा डोळ्यावर धुळ, माती, वारा, याचं जेव्हा आक्रमण होतं त्यावेळी कुठलीही सुचना देण्याआगोदर पापणी मिटते, अन् डोळ्याचे रक्षण करते. जसं गुलाबाचे फुल आणि कांटे ते कधी एकत्र येत नाहीत. पण त्याचं मैत्रीचं नातं अतूट आहे. गुलाबाचे काटे हे गुलाबाचं रक्षण करत असतात. तसेच मैत्रीत सुद्धा एकमेकांचे रक्षण आणि मदत ही करायला हवी.

मैत्री ही स्वार्थापोटी कधीच करू नये. त्याला मैत्री कधीच म्हणता येणार नाही. आपण त्याला फक्त संधी साधू असे म्हणू शकतो. मैत्रीत प्रत्येक गोष्ट विश्वासाने करावयाची असते. मैत्रीत, भांडण, रागावणं, मौजमजा, मस्ती, खेळण-बागडणं, एकमेकांबद्दल राग येणं, हा तर खऱ्या मैत्रीचा भाग असतो.

खरा मित्र म्हणून एक मुलगाच असु शकतो असं म्हणता येणार नाही. तर एक मुलगीसुद्धा असु शकते. पण आपल्या भारतातील संस्काराचा पगडा येवढा मोठा आहे की, त्या मुलींना बंधनात राहणे भाग पडते. मुला-मुलींच्यात निखळ अशी मैत्री का असू शकत नाही ? तरीसुद्धा आपल्या संस्कृतीचा असलेला प्रभाव हा निखळ मैत्रीत असलेला महत्त्वाचा अडथळा बनतो.

अशीच माझी सुद्धा एका मुलीबरोबर मैत्री झाली. तिचं नाव राणी होतं. तशी ती खुप हुशार, समजुतदार आणि सरळ स्वभावाची होती. तिनं कधीच कुणाला दुखवलं नाही. चूकुन जरी तिच्या तोंडून चुकीचा शब्द पडला तर ती खूप वेळा विचार करायची. माझी तिची मैत्री खूप चांगली जमली. मला तर कधी कधी असं वाटत होत की हे नातं आयुष्यभर टिकेल पण माझं दुर्दैवच म्हणा हवं तर, आमच्या निखळ अशा मैत्रीला जणु ह्या समाजाची 'नजर' लागली. अचानक तिनं माझ्याशी बोलणं टाळलं. कारण इतर मुलांचा अनेक लोकांचा आमच्याकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन वेगळाच होता.

''रस्त्यानी चालली बहिणी भावंड''
बारा जणींची बारा तोंडं''

ही म्हण कधीच खोटी ठरली नाही. कदाचित तिला ह्या माणसांचा राग येत असावा आणि त्यामुळेच ती माझ्यापासुन दूर जात होती. नंतर नंतर तर तिची-माझी ओळखच नाही अशीच ती वागू लागली. जशी समुद्राच्या किनाऱ्यावरील रेती आपल्या हातातून निसटते तशीच आमची मैत्री ह्या परंपरा, रुढी आणि संस्कृतीचा असलेला वारसा संभाळत संभाळत शेवटी पूर्णपणे संपली. आणि फक्त आठवणीत राहिले एकमेकांच्या सुखात आणि दुःखात मनापासून सहभागी झालेले क्षण.

आता दोघांच्या आयुष्यात दुःखी क्षणच उरले होते. कारण आमची मैत्री येवढी मनापासुन घट्ट झाली होती की आम्ही एकमेकांच्या समोर आलो की आमचे डोळे पाण्याने डबडबतात. खरंच मी अखेरपर्यंत त्या आठवणी मनात ठेवीन आणि हीच मैत्री अखेरपर्यंत निभवण्याचा प्रयत्न करीन. कारण, मी तिला कधीच विसरू शकत नाही.

कारण, एका रात्रीनंतर दुसरी पहाट ही होतच असते. तिने मैत्री तोडण्याचे कारण म्हणजे आपला असा असलेला समाज. कारण मुलगी ही परकीयांचे धन मानले जाते. पण का ? मुलीला स्वतंत्रपणे जगण्याचा, विचार करण्याचा, अधिकार नाही. तिच्या भावनांना फक्त एक मित्रच समजू शकतो. कारण मैत्रिण ही सुद्धा एक स्त्रीच असते. आणि खरी दुर्दैवाची गोष्ट अशी की त्या मुलीवर बंधने घालणारी ही सुद्धा एक स्त्री असते. कधी आईच्या रूपात, कधी बहिणीच्या रूपात, कधी आजीच्या रूपात तर कधी ह्या समाजातील अनेक संकटांशी झगडत असणाऱ्या महिलांचे हाल पाहुन 'मैत्री' ह्या निर्मळ अशा नात्यावर एक समाजाच्या तत्त्वाची गदा कोसळली आहे.

खरंच मैत्रीमुळे आपलं एक नवीन विश्व निर्माण होत असतं. त्या विश्वात जर आपण गुंतत गेलो तर आपणाला यातून बाहेर पडताना खुप दु:ख सोसावं लागते. मैत्री ही दबाव किंवा जोर जबरदस्तीने करता येत नाही. मैत्री ही एकतर्फी नसते. आपल्याला वाटते म्हणून एखादी व्यक्ती आपल्याशी मैत्री करणार नाही. कारण जीवन हे कणाकणाने बदलत असते. मैत्री वाढवताना दोन्ही बाजूंनी साद-प्रतिसाद हवा. आपण २०% प्रयत्न करू तर दुसऱ्या बाजुने ८०% तरी प्रतिसाद हवा. चांगले मित्र असणारा माणूस खरोखरीच सुदैवी म्हणायला हवा. कारण सध्या हिशोबी मैत्रीच्या फॅशनची सुरुवात झाली आहे. आपल्या फायद्यापुरती मैत्री केली जाते. पण खऱ्या अर्थाने त्याला मैत्री म्हणता येणार नाही. त्याला आपण ओळख म्हणू शकतो. फक्त ओळख होय.

मैत्री म्हणजे 'निखळ प्रेम' जे एकमेकांना मनापासुन बांधून ठेवतं. यात 'विश्वासघात' या शब्दाचा वापर सुद्धा होत नाही. मैत्री खरंच जीवन सोपं करणारी आणि जगणं सुंदर करणारी एक दैवी शक्ती आहे. म्हणूनच मैत्री ही एक जीवनावश्यक गोष्ट आहे. ज्यांना खरी मैत्री कळत नाही त्यांनी आपला दृष्टिकोन बदलून पहावा, तेव्हा समजेल मैत्री सारखा निखळ आनंद दुसरा नाही.

मिलींद आनंदराव माळी
तृतीय वर्ष, वाणिज्य

आयुष्य म्हणजे काय ?

आयुष्यात नेमकं काय साध्य करायचं असतं ?
तर दिलखुलासपणे जगायचं असतं,
कधी तरी मरायचं असतं
नेहमीच नुसतं हसायचं नसतं,
कधी तरी ढसा ढसा रडायचं असतं
नेहमीचं आपलं जिंकायचं नसतं,
कधी तरी हारून बघायचं असतं
नेहमीच सारखं आठवायचं नसतं,
झाल्या गेल्या आठवणींना विसरायचं असतं
हेच आयुष्यात नेमकं साध्य करायचं असतं.

शरद आत्माराम साठे
द्वितीय वर्ष, विज्ञान

न्हाय एवढं म्हणू नका

सायब,
हात जोडतो
पाया पडतो
पण न्हाय एवढं म्हणू नका

उपासपोटी,
रक्ताचं पाणी
करून
चार बुकं शिकवल्याती
मारकं बी त्याला बरी हायती
म्हणून सायब

महीना झालं
तुमच्या हाफीसाला
हेलफाटं घालतूया
कसलंबी काम
तुमच्या हितं द्या
पण घ्या सायब-

कंच्याच आमदार खासदाराचा
वशीला न्हाय
टेबला खालनं काय अन्
टेबला वरनं काय द्यायला
एक पै बी न्हाय.

ईकावं म्हटलं ईतभर
श्यात बी न्हाय
ईचार करा सायब

लेकराला नुकरी लावून
लई उपकार हुईल
जलमाची गरीबी आमची
तुमच्या किरपंन पळून जाईल
तुमच्याकडं नसलं तर
दुसरीकडं तुम्हीच बगा सायब

ह्या दुनियेत
गरीबाचा वाली कुणी न्हाय
हवं तर सायब
आमच्या अंगाची चामडी
तुमच्या पायाखाली पसरतो
बघतो उद्या या
असं म्हणून
अन्याय तेवढा करू नका
सायब
न्हाय एवढं म्हणू नका

अवधूत शंकर साळुंखे
प्रथम वर्ष कला

धोका

हसण्यामागे मुर्ख ठरण्याचा धोका असतो
रडण्यामध्ये हळवं ठरण्याचा धोका असतो;
भेटण्यामध्ये एकामेकांत गुंतण्याचा धोका असतो:

भावना व्यक्त करण्यात स्वतःच खरं रुप,
प्रकट करण्याचा धोका असतो,
लोकांसमोर तुमचे विचार तुमची स्वप्न,
जाहीर करण्यात गमावण्याचा धोका असतो.

प्रेम करण्यात प्रतिसाद न मिळण्याचा धोका असतो,
जगण्यात मरण्याचा धोका असतो,
आशेत निराशेचा धोका असतो,
प्रयत्न करण्यात अपयशाचा धोका असतो.

पण धोके पत्करलेच पाहिजेत,
कारण कुठलाही धोका न पत्कारणं हेच,
आयुष्यात धोकादायक असतं.

जो माणूस कोणताही धोका पत्करत नाही,
काहीही कृत्य करत नाही,
त्याच्या जवळ काहीही नसतं आणि त्याच्या,
अस्तित्वाला काहीही अर्थ नसतो.

ते यातना आणि दुःख टाळू शकतील,
पण इतरांच्या भावना जाणून,
घ्यायला, मोठे व्हायला, प्रेम करायला,
किंवा आयुष्य जगायला शिकणार नाहीत.

आपल्या मनोवृत्ती शृंखलांनी जखडलेले जे,
गुलाम त्यांनी आपलं स्वातंत्र्य गमावलेलं असतं,
धोके पत्करणारा माणूसच खऱ्या अर्थाने स्वतंत्र असतो.

माहितीपर

आज कमी उत्पन्न असलेल्या लोकांना थोड्या कालावधीत आपल्या उत्पन्नात वाढ व्हावी असे वाटते. त्यादृष्टीने सामान्य व्यक्तीलाही शेअर बाजाराचे आकर्षण वाटते. कोणत्या माध्यमातून आपल्याला या बाजारात उतरता येईल ? याबाबतीत शेअर निर्देशांक महत्त्वाचा असतो. हा निर्देशांक शेअर्सच्या खरेदी-विक्रीवर अवलंबून असतो.

कु.स्मिता उत्तम नलवडे
द्वितीय वर्ष, वाणिज्य

शेअर बाजार वाढता वाढता वाढे !

भविष्य जाणून घेण्यासाठी माणूस जसा एकाच ज्योतिषावर अवलंबून रहात नाही, तसेच एखाद्या कंपनीच्या शेअर्सची भविष्यातील वाटचाल कशी असेल यासाठी मूलभुत विश्लेषणात अनेक पद्धती आहेत. २०.००० अंशावर मुंबई शेअर बाजार निर्देशांक जाऊन आल्यामुळे यापुढे भविष्यात कोणत्या कंपन्यांचे शेअर्स अधिक लाभदायी ठरतील याची उत्सुकता सर्वच गुंतवणूकदारांना लागलेली आहे.

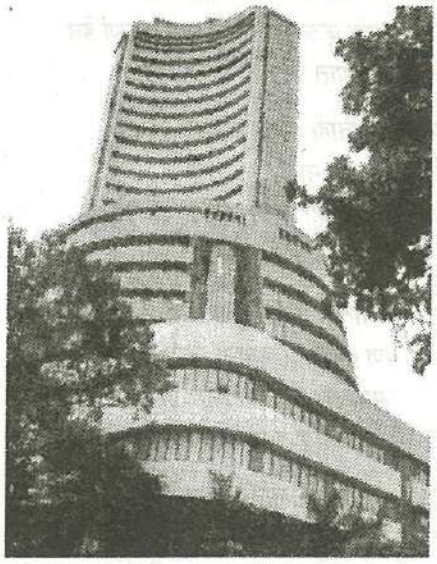

शेअर बाजाराचा निर्देशांक वरचेवर वाढत असल्याचे दिसून येत आहे. त्यामुळे आता गुंतवणुकदारांना मोठ्या प्रमाणात गुंतवणूक करण्याची संधी चालून आली आहे. इथून पुढे हा निर्देशांक जास्तीत जास्त किती अंकावर जातो आहे. याची सर्व गुंतवणूकदारांना उत्सुकता लागली आहे. बाजारात उत्साह यावा असाच सध्या बातम्यांचा 'माहौल' आहे. सध्या महागाई वाढ सव्वातीन टक्के असल्याने हे प्रमाण तसे जास्त नाही. पण रिझर्व्ह बँक महागाई वाढ रोखण्यासाठी Cash Reserve Ratio अर्ध्या टक्क्याने वाढवील. पण (शेअर) बाजार आता रिझर्व्ह बँकेच्या धोरणाकडे दुर्लक्ष करू लागले आहे. व्याजदरात अर्धा टक्के कपात केल्यास बाजारात विदेशी मुद्रा आणखी येण्यासाठी ते एक चांगले निमित्त ठरेल व पुढील तीन महिन्यात डॉलर्सचा ओघ आणखी वाढेल त्यामुळे चांगल्या शेअर्सना बाजारात सतत मागणी राहील.

सध्या रुपयाला महत्त्व आले असून विदेशी गुंतवणूकदारही भारतात शेअर्स खरेदी करण्याकडे वळले आहेत. या पद्धतीने विदेशी चलन भारतात येत असल्याने औद्योगिक क्षेत्रासाठी व भारतीय विकासासाठी ते फायद्याचे ठरत आहे. शेअर निर्देशांक वाढत असल्याने गुंतवणुकदारांना त्यांनी केलेली गुंतवणूक

फायद्याची ठरत आहे व याचे प्रमाणही वाढत असल्याचे दिसून येऊ लागले आहे. शेअर बाजारात शेअर्स दर्शनी किंमतीला खरेदी करता येतात आणि त्यातून प्रचंड प्रमाणात नफा कमविता येतो. त्यामुळे शेअर बाजारात गुंतवणूकदारांचा ओघ सतत वाढू लागला आहे.

भारतातील शेअर बाजाराने संपूर्ण जगभरातील गुंतवणूकदारांना आकर्षून घेतले आहे. पण भारतीय गुंतवणूकदारही आता हुशार झाले आहेत. रिझर्व्ह बँकेने परदेशी गुंतवणूक करण्यासाठी दिलेली मंजूरी बघून परदेशातील शेअर्स किंवा म्युच्युअल फंडात गुंतवणूक करणारा वर्ग तयार झाला आहे. आता तर इंग्लंडमध्ये चक्क जमीन खरेदी करण्यासाठी भारतीय गुंतवणूकदारांनी मोर्चा वळविला आहे. इंग्लंडमधील केंट शहरात सरासरी २६९० चौरस फुटांचे प्लॉटस् खरेदी करण्यासाठी लोक धावले आहेत. हे प्लॉटस् खरेदी करणाऱ्यांना इंग्लंडचा व्हिसा कायम वास्तव्यासाठी मिळेल की नाही याची कोणतीही हमी दिलेली नाही. तरीसुद्धा किमान १० हजार पौंड (अंदाजे १२ लाख रुपये) खर्चून छोटा प्लॉट तरी पदरात पाडण्यासाठी धडपडणारे गुंतवणूकदार बघून भारतीयांची वाढलेली आर्थिक क्षमता सिद्ध करते आहे. आजचा भारतीय गुंतवणूकदार शेअर्स, कमोडिटीज्, स्थावर, जंगम आणि म्युच्युअल फंडात गुंतवणूक करून गुंतवणूकीत वैविध्य आणून जोखमीच्या घटकांचे नियोजन करीत आहे. परदेशात गुंतवणूकीसाठी रस घेणारा गुंतवणूकदार किमान २५ लाख रुपये गुंतवितो तेव्हा तो त्या क्षेत्रातील लहान गुंतवणूकदार मानला जातो. परंतु परदेशाच्या अगदी त्यांच्या शेअर बाजार निर्देशांकात जरी गुंतवणूक केली तरीही जोखमेचा घटक अनुभवास येतो. ब्राझीलच्या बोवेस्पा निर्देशांकाने २००६-२००७ मध्ये अनुक्रमे ३२.९ टक्के व ३७.९ टक्के उत्पन्न दर दर्शविले आहेत. दक्षिण कोरियाच्या कोस्पी निर्देशांकाने २००७ मध्ये ३४.७ टक्के उत्पन्न दर दर्शविला आहे. हाँगकाँगच्या हँगसिंग निर्देशांकाने २००६ व २००७ मध्ये अनुक्रमे ३४.२ टक्के व ४४.४ टक्के वृद्धी दर्शविली आहे. अर्थात भारतीय शेअर बाजार निर्देशांकानेही २००५, २००६ व २००७ मध्ये अनुक्रमे ४२.३ टक्के, ४६.७ टक्के व ३२.८ टक्के वृद्धी दर दर्शविला आहे. म्हणूनच तर जगभरातील गुंतवणूकदार भारताकडे आकृष्ट झाले आहेत. रूपयाची वाढणारी पत (जगभरातील मुख्य चलनाच्या तुलनेत) भारतातील गुंतवणूकीस पोषक ठरली आहे. जगभरातील गुंतवणूकदार ज्याप्रमाणे केवळ भारतीय सेन्सेक्समध्येच गुंतवणूक न करता उपरोल्लेखित देशांबरोबरच जगभरातील इतर १५ देशांच्या शेअर बाजारातून गुंतवणूक करतात. याचे मुख्य कारण म्हणजे जोखीम कमी करण्यासाठी वैविध्यकरण (Diversification) करतात. या ग्लोबल डायव्हर्सिफिकेशनच्या तंत्राचा उपयोग आता आपले म्युच्युअल फंडस् करू लागले आहेत.

भारतातील सुमारे १२ म्युच्युअल फंडसनी प्रत्येकी एक योजना जागतिक स्तरावरील गुंतवणूकीच्या उद्देशाने आणली आहे. या १२ म्युच्युअल फंडसपैकी डी.एस्.पी. मेरिल लिंच वर्ल्ड गोल्ड फंड व सुंदरम् बी.एन्.पी. पारिबाज ग्लोबल ॲडवॉन्टेज फंडस् या दोन योजना मात्र फंड ऑफ फंडस्' प्रकारातील आहेत. या दोन योजनांतील गुंतवणूक परदेशस्थ म्युच्युअल फंड योजनातच होणार असूनही डी.एस्.पी. मेरिल लिंच वर्ल्ड गोल्ड फंडने ऑगस्ट २००७ ला सुरुवात करून आजपर्यंत ३६ टक्के वृद्धी नोव्हेंबर २००७ पर्यंत दर्शविली आहे. आशिया-पॅसिफिक देशांबरोबरच युरोप-लॅटिन, अमेरिका आणि इतर विकसनशील अर्थव्यवस्था दर्शविणाऱ्या देशातील शेअर बाजारात आणि म्युच्युअल फंडाच्या योजनात ही गुंतवणूक प्रामुख्याने होत आहे. गेल्या महिन्यात आलेला ए.बी.एन्. ॲम्रो चायना फंड वगळता इतर ११ फंडस् जगभरात गुंतवणूक करीत आहेत. ए.बी.एन्.अम्रो चायना फंड फक्त भारतीय आणि चीनच्या शेअर बाजारातील शेअर्समध्ये गुंतवणूक करणार आहे.

प्रत्यक्ष २५ लाख रू. गुंतवणूक करूनही जागतिक गुंतवणूक क्षेत्रात उत्पन्न दराच्या प्राप्तीतही 'छोटा' ठरणारा गुंतवणूकदार जर या ग्लोबल फंडाच्या माध्यमातून उतरला तर उत्पन्न दर ही मोठा असू शकेल आणि जोखीम सुद्धा नियोजित असेल. ग्लोबल फंडात खऱ्या अर्थाने छोटा गुंतवणूकदार अवघे पाच हजार रुपये गुंतवून 'ग्लोबल फंड इन्व्हेस्टर' बनू शकतो. २००५-२००६ च्या बिलियन डॉलर्स एवढी रक्कम भारतात पाठविली. हे प्रमाण आपल्या जी.डी.पी.च्या २.७ टक्के आहे. संपूर्ण देशात हे प्रमाण सर्वाधिक ठरले आहे. आशिया खंडातील देशांमध्ये आलेल्या परदेशी चलन उत्पन्नाच्या एक पंचमांश रक्कमेपेक्षा ही रक्कम अधिक आहे. हे एवढे विस्ताराने सांगण्याचे कारण म्हणजे आपल्याच देशात अनेक गुंतवणूकीच्या संधी उपलब्ध आहेत. त्याचा लाभ घेऊन गुंतवणूक वैविध्यसाठी जर परदेशात गुंतवणूक केली जात असेल तर योग्य म्हणता येईल. परंतु 'स्टेटस् सिम्बॉल' म्हणून ही गुंतवणूक करण्यासाठी आटापिटा करणारे गुंतवणूकदार बघून वाईट वाटते.

मुंबई शेअर बाजार निर्देशांकाने आजवरचे सर्व विक्रम मोडीत काढून ७८९ अंशाची वृद्धी दर्शवून २० हजाराच्या टप्प्याचा मुहूर्त केला. परंतू पुन्हा १४ नोव्हेंबरला ८९४ अंशांची विक्रमी वृद्धी दर्शवून निर्देशांकाने वीस हजार अंशाच्या पुढील टप्प्याची आशा लावली आहे. आपल्या नजरेसमोर घडणाऱ्या या तेजीची दखल घेऊन पब्लिक इश्युजमध्ये गुंतवणूक करून नफा मिळवण्याची संधी उपलब्ध झालेली आहे. रिलायन्स पॉवर-मल्टी कमोडिटी, एक्स्चेंज, रुरल इलेक्ट्रिफिकेशन कॉर्पोरेशन या आगामी पब्लिक इश्युजसाठी गुंतवणूकदारांनी बेगमी करणे आवश्यक ठरू शकते.

सेकंडरी मार्केटमधून शेअर्सची खरेदी करणे आता अधिक धोक्याचे वाटू लागले आहे. याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे ऐतिहासिक ठरलेल्या किंमत-उत्पन्न गुणोत्तरापेक्षा चाळीस टक्क्याहून अधिक मूल्यास शेअर्सचे व्यवहार होत आहेत. या पार्श्वभूमीवर चांगल्या कंपन्यांचेच पब्लीक इश्यूज व चांगल्या कंपन्यांचेच वृद्धीलक्ष्मी शेअर्स गुंतवणूकीसाठी निवडून 'मॅड रश' मधील शहाणे ठरणे हिताचे ठरेल. चलन-वाढीचा दर तीन टक्केहून कमी झाला आहे. तसेच बँकांनी आपल्या ठेवीवरील व गृहकर्जावरील व्याजदरात कपात केली आहे. याचा फायदा बँकांना नफावृद्धीसाठी होणार आहे. आज शेअर बाजारातील अठरा बँकांचे शेअर्स गुंतवणूकदारांचे लक्ष वेधून घेत आहेत. बाजारातील रोकड सुलभता वाढत असल्याने आणि बँकांच्या निधीवरील खर्च कमी झाल्याने या बँकांच्या नफ्यावर अनुकूल परिणाम अपेक्षित आहे. अर्थात, ज्यावेळी शेअर बाजारात 'करेक्शन' येते त्यावेळी जर बँकिंग, इन्फ्रास्ट्रक्चर, विद्युत निर्मिती/ वितरण क्षेत्रासाठी आवश्यक असणारी यंत्रणा निर्माण करणाऱ्या कंपन्यांच्या क्षेत्रातील कंपन्यांच्या शेअर्समधील गुंतवणूक भविष्यकाळात लाभदायी ठरू शकते.

मुंबई शेअर बाजार नवनवीन विक्रम करणार असल्याचे सांगणाऱ्यांची संख्याही विक्रमी ठरत आहे. पण निर्देशांक मार्चमध्ये पंचवीस हजार अंशावर किंवा डिसेंबर २००८ मध्ये तीस हजार अंशांवर जाणार म्हणून निर्देशांकाकडे बघून गुंतवणूक न करता चांगली संपत्ती निर्माण करणारी गुंतवणूक ठरावी म्हणूनच करणे इष्ट ठरेल !

ज्योती प्रकाश कुंभार
प्रथम वर्ष, वाणिज्य

जगणे एक क्रिकेट

आयुष्याच्या धावपट्टीवर मानव
फलंदाजी करत असतो
जीवनाच्या गोलंदाजीवर एक एक
दिवसाची एक एक धाव मिळवत राहतो
नियतिने फेकलेल्या चेंडूला
नशिबाच्या साथीने टोलवीत राहतो
राग, लोभ, प्रेम, माया, मत्सर यांच्या
तडाख्यातून चेंडूला सीमापार धाडत असतो
मागे झेल घ्यावयास मृत्यू टपून बसलेला असतो
खेळ अगदीच बेभरवश्याचा
देव कधी आऊट देईल
याचा नेम नसतो.

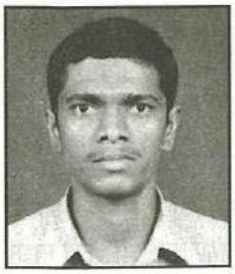

अमोल ज्ञानदेव साळुंखे
तृतीय वर्ष,कला

"२०३० सालापर्यंत गरिबीला बांगला देशातून पूर्ण हद्दपार करण्याचे आमचे ध्येय आहे. आता देशातील शेवटचा माणूस गरिबीतून कसा बाहेर आला; हेच फक्त आम्हाला ऐकावयाचे आहे. गरिबी काय असते; हे मुलांना वस्तु संग्रहालयातच पहायला मिळेल."

नोबेल पारितोषिक विजेता - प्राध्यापक मोहम्मद युनूस

सहृदयता आणि व्यवहार यांचा योग्य मेळ घालण्यानेच हे जग सुंदर बनू शकेल, असा विश्वास प्रत्यक्ष कृतीतून जागविणाऱ्या प्रा.महम्मद युनूस यांना त्रिवार सलाम !

प्राध्यापक मोहम्मद युनूस यांचा स्वातंत्र्य पूर्व काळात त्यावेळच्या पूर्व बंगाल मध्ये १९४० मध्यें चित्तोडगड येथे जन्म झाला. चित्तोडगड हे त्यावेळचं आर्थिक व्यवहाराचे केंद्र होते. त्यांचे घराणे अत्यंत श्रीमंत व खानदानी होते. एकूण १४ भावंडं त्यात प्रा.युनूस हे तिसरे. अतिशय हुशार आणि कुशाग्र बुध्दिमत्तेच्या या मुलांचा गरिबी या शब्दाशी दुरान्वयेही संबंध नव्हता.

चित्तोडगडमध्ये उत्तम शिक्षण मिळालं. वयाच्या बाविसाव्या वर्षीच ते चित्तोडगड विद्यापीठात प्राध्यापक म्हणून रूजूही झाले. तीनच वर्षांनी म्हणजेच १९६५ मध्ये त्यांना अमेरिकेतील फुलब्राईट फेलोशिप मिळाली. त्यानंतर नॅशविल विद्यापिठातून पीएच्.डी.ची पदवी मिळाली. अमेरिकन अर्थतज्ज्ञ म्हणून अमर्याद संधी उपलब्ध होत्या. पण ते पुन्हा बांगलादेशात परतले. चित्तोडगड विद्यापिठात प्राध्यापक म्हणून पुन्हा रुजू झाले. एका घटनेनं आयुष्यच बदललं...आणि जन्माला आला बँकर द पुअर...सध्या ते ढाक्यात राहतात. अत्यंत साधेपणाने व पत्नी अफरोझीच्या साथीने अत्यंत खडतर प्रवास झाला. शेकडो पुरस्कार मिळाले सन्मान झाले. आता प्रा.मोहम्मद युनूस आणि ग्रामीण बँकेला नोबेल पुरस्कार मिळाल्यामुळं सारं जग त्याच्यापुढे नतमस्तक झालंय.

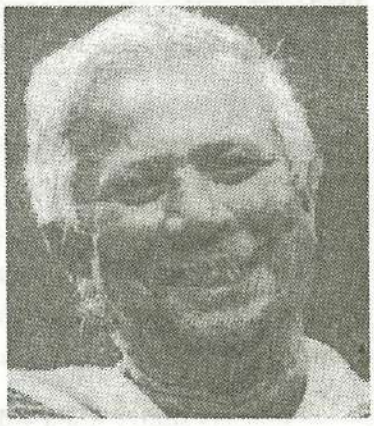

प्राध्यापक मोहम्मद युनूस

प्रा.युनूस यांनी समाजातल्या दुर्बल घटकांचे जीवनमान उंचावण्यासाठी ग्रामीण बँके सारखी अभिनव कल्पना दीर्घकाळ सक्षमपणे राबवली आणि त्यात संपूर्ण पारदर्शकता राखली हे तर महत्वाचे आहेच; पण त्यांच्या अथक प्रयत्नामुळे लक्षावधी अभागी जीवांच्या जीवनात अक्षय-प्रकाश अवतरला आणि ही दीपमालिका जगभरातल्या लहान-मोठ्या देशात उजळायला सुरूवात झाली, हे अधिक महत्वाचे आहे.

ग्रामीण बँक...डॉ.युनूस यांनी ही वेगळीच बँक सुरू केली. सगळा पैसा बुडणार, यातून काहीच निष्पन्न होणार नाही, हे निव्वळ स्वप्नरंजन आहे, असे फुकटचे सल्ले डॉ.युनूस यांना बरेच मिळाले पण ते मागे हटले नाहीत. ते म्हणतात त्या क्षणी माझा फक्त दोन गोष्टीवर विश्वास होता. मी त्या भूमीहिन, दरिद्री माणसांना पैसे देत नव्हतो. मी त्यांच्या हाती ठेवत होतो. ताकद...सत्ता, पॉवर ऑफ मनी! आणि गुंतवत होतो त्याच्यात विश्वास. सगळं जग आपल्याला मोडीत काढत असताना आपल्यावर कोणीतरी विश्वास ठेवतंय हीच ताकद माणसांना बळ देते. त्या विश्वासाचा हात धरून गरिबीच्या खाईतून ते समृध्दीची वाट चालतील यावर माझा ठाम विश्वास होता. सन १९७६ ला ही ग्रामीण बँक सुरू झाली.

या बँकेत कर्ज मिळण्याची पात्रता काय ? काहीच नसणं...जितकी गरिबी तितंक कर्ज जास्त. मात्र मेहनत करण्याची तयारी आणि कर्ज बुडवणार नाही याची हमी आणि तीही केवळ शाब्दिक...! कागदपत्राची जंत्री नाही, तारण नाही, काहीच नाही. बँकेचे सुरूवातीचे नोंदणी केलेले कर्जदार २५. त्यांना प्रत्येकी २५ अमेरीकन डॉलर इतकी रक्कम कर्ज म्हणून देण्यात आली. आणि सुरू झाला प्रवास एका बँकेचा...अनेक वित्तीय संस्थांकडून आर्थिक मदत मिळवणं सुरू झालं आणि आकारास आली ग्रामीण बँक.

आज या बँकेच्या बांगलादेशातल्या २२२६ गावांत शाखा आहेत. ७१,३७१ गावात ही बँक सेवा पुरवते. म्हणजे जवळ जवळ देशभरात हे जाळं विणलं गेलंय. विशेष म्हणजे ९७ टक्के कर्जदार महिला आहेत. आणि एकूण कर्जदार आहेत ६.६१ (मिलियन) दशलक्ष इतके ! आणि कर्जवसुलीचा दर...९८ टक्के आहे. कर्ज बुडण्याचे प्रमाण अगदीच किरकोळ, सहकार तत्वावर नाही तर जबाबदारीच्या भावनेतून कर्जफेडीचे काम चालते.

भूमीहीन, हातात काहीच रोजगार नसलेल्या आणि बाहेरच्या जगाच वारंही न लागलेल्या ९७ टक्के स्त्रियांना आज या बँकेच्या माध्यमातून रोजगार मिळालाय. पण बांगलादेशासारख्या अत्यंत मागास आणि बंदिस्त समाजात या स्त्रियांपर्यंत पोहोचणं सोपं नव्हतं. गरिबीच्या साथीनं बुरसटलेल्या विचारांची पारंपारिक मानसिकता ठायी ठायी वाटेत अडचणीचे डोंगर उभे करत होती. परपुरूषांनी गोषातल्या महिलांशी बोलणं जिथं पाप; तिथं या स्त्रियांपर्यंत पोहोचायचं कसं ? आणि हा सगळा विषय समजावून सांगतील, कर्ज घ्यायची आणि काम करायची मानसिक तयारी करतील अशा शिक्षित महिलाही नव्हत्या. मग काही महिलांना प्रशिक्षण देऊन त्यांच्यावर ही जबाबदारी सोपविण्यात आली. अत्यंत संथ गतीने काम सुरू झालं. सुमारे ३० वर्षे लागली. ग्रामीण बँकेला आजचं स्वरूप यायला. कष्टानं रुजवलेलं बीज...आज फुलता-फळताना दिसतंय ! शक्तीचा आविष्कार..दोन हजारांपासून कर्ज दिली जाऊ लागली. घरबसल्या महिलांना उद्योग उपलब्ध होऊ लागला. जिची जशी कुवत तसा तिचा व्यवसाय आणि त्याचा आवाका.

काहींनी गाई-म्हैशी विकत घेतल्या. दुग्धव्यवसाय, पशुपालन सुरू झालं. काहींनी कशिदाकारीचा व्यवसाय सुरू केला. पारंपारिक कलेला व्यवसायाचं रूप मिळालं. काहींनी तर चक्क विजेचे पंप विकत घेतले आणि ते भाड्याने दिले. काहींनी घरच्या घरी तांदूळ दळून देण्याचा उद्योग सुरू केला. बाजारातून तांदूळ आणायचे ते दळायचे आणि त्यांच पीठ विकायचं. डॉ.युनूस म्हणतात. पैसा बळ देतो, ताकद देतो आणि ती स्वकमाईची ताकद अधिक पैसा कमवायचं बळ देते. या महिला कमवायला लागल्या आणि त्यांच्या जीवनमानात फरक दिसायला लागला. कर्ज फेडता येतंय या हिमतीतून अधिक कर्ज घ्यायला आणि काम वाढायला सुरूवात झाली. हातातल्या थोड्या पैशानं मोठा पैसा खेचून आणला.

'गिरिबी काय असते, हे मुलांना वस्तुसंग्रहालयातच पाहावयास मिळाले पाहिजे. या गरिबीला वस्तुसंग्रहालयात आधी कोण पोहोचवितो; याबाबत महाराष्ट्र आणि बांगलादेश यांनी स्पर्धा का करू नये ? असे स्फुर्तिदायक आवाहन बचत गटाच्या चळवळीचे

जनक नोबेल पुरस्कार विजेते अर्थतज्ज्ञ डॉ.महम्मद यूनुस यांनी केले. गरिबीला भूतकाळात गाडा असा संदेश त्यांनी जनतेला दिला. डॉ.युनूस यांनी दारिद्रयनिर्मुलनाबाबत प्रकट चिंतन केले आहे. ते म्हणतात- सध्या बांगलादेशातील गरिबी दरवर्षी दोन टक्क्यांनी कमी होत असून २०३० पर्यंत गरिबीला बांगलादेशातून पूर्ण हद्दपार करण्याचे आमचे ध्येय आहे. आता देशातील शेवटचा माणूस गरिबीतून कसा बाहेर आला हेच फक्त आम्हाला ऐकावयाचे आहे. त्यानंतर गरीब माणूस दाखवा आणि दहा लाख रूपये मिळवा असे जाहीर आव्हान आम्ही देणार आहोत. असे त्यांनी जनतेला सांगितले. त्यानंतर गरीबी पुन्हा न उद्‌भवता फक्त वस्तुसंग्रालयातच दिसली पाहिजे. गरिबी किती भयंकर आहे, हे पुढील पिढीला फक्त तेथूनच कळाले पाहिजे. गरिबीचे हे संग्रहालय पहिले कोण उभारणार, याबाबत महाराष्ट्र आणि बांगालादेश याच्यात स्पर्धा का लावू नये ? असे ते म्हणतात.

दारिद्रयनिर्मूलनाचा मानवी चेहरा उलगडून दाखविताना ते म्हणतात. माणसाकडे निर्मितीच्या क्षमतेची प्रचंड उर्जा आहे; परंतु आपल्याकडे काय क्षमता आहे, हे अनेकांना कळूच नये अशी समाज व्यवस्था आपण केली आहे. आपल्यामधील काय गुण आहेत हे न कळताच अनेक जीवांचा अंत होतो आणि तेथेच नेतृत्वाची भूमिका सुरू होते. माणसाकडे असलेल्या क्षमता शोधून त्या जोपासण्याचे आणि त्यासाठी अनुकूल वातावरण निर्माण करण्याचे काम नेतृत्व करत असते. अशा प्रकारे माणसांची क्षमता ओळखली, तर जगात कोणीही गरीब राहणार नाही.

चार भिंतीत बसून अर्थशास्त्राचे सिध्दांत शिकवले किंवा घोकले म्हणजे अर्थशास्त्र समजते हे त्यांना फारसं पटत नसे ! म्हणून एक दिवस विद्यार्थ्यांना घेऊन ते एका छोट्याशा गावात गेले...गावात अठराविश्वे दारिद्रय. तिथं त्यांना एक बाई भेटली. ती बांबू तासून स्टूल तयार करायची. पण बांबू विकत घ्यायचे तर तिच्या हाती पैसे नसायचे. मग ती रोज सकाळी १५ पैसे गावच्या सावकाराकडून उसने घ्यायची. दिवसभर बांबू तासून स्टूल तयार करायची...एक मध्यस्त तिच्याकडून स्टूल विकत घ्यायचा आणि दुसरीकडे नेऊन विकायचा. तिला जी स्टूलची किंमत मिळायची त्यातून ती ते उधार घेतलेले १५ पैसे पर करायची. मध्ये जे काय चार पैसे उरायचे त्यावर तिची गुजराण चालायची !

दुसऱ्या दिवशी पुन्हा तेच...पुन्हा १५ पैसे उधार, पुन्हा मेहनत...आणि तुटपुंजी कमाई. हातावरचे पोट. स्टुलाला रोज सारखाच भाव मिळेल याची काहीच खात्री नव्हती. कधी चार पैसे जास्त मिळायचे, तर कधी काहीच नाही. मात्र कधीही त्या बाईने उसने घेतलेले १५ पैसे परत केले नाहीत किंवा उद्या देते आज चणचण आहे असे सांगितलं नाही.उलट न चुकता ती ते पैसे परत करीत असे ! अगदी प्रसंगी उपाशी रहावे लागले तरीही...

त्या बाईना भेटल्यावर डॉ.युनूस भयंकर अस्वस्थ झाले. आपण जे अर्थशास्त्र चार भिंतीआड शिकवितो ते आणि ही सामान्य अडाणी बाई ज्या गणितावर काम करते ते यांत प्रचंड तफावत आहे. त्या बाईसारख्या असंख्य माणसांना दारिद्रयाच्या खाईतून बाहेर काढतील, त्यांना जगायचं नाही, तर आर्थिक बळही देतील असे काही उपाय हे पुस्तकी अर्थशास्त्र सांगत नाही. आणि दुसरीकडे अर्थशास्त्राचा 'अ' माहीत नसलेली ही बाई मात्र स्वयंरोजगाराचा मार्ग शोधून तिची म्हणून एक अर्थव्यवस्थाच चालवते आहे. पैसा किती फिरतोय याला महत्व नाही. तो फिरतोय, निर्माण होतोय याला महत्व आहे !

असे विचाराचं चक्र त्यांच्या डोक्यात फिरायला लागले, नुसता विचार करण्यात वेळ न घालवता त्यांनी प्रकरण थेट आपल्या हातात घेतलं. स्वतःच्या खिशातून काही पैसे त्यांनी ४२ टोपली विणकरांना दिले. पैसे परत येतील का बुडतील, ती माणसं या पैशातून साहित्य खरेदी करून टोपल्या विणतील, का मजा मारतील ? त्यांना काहीच अंदाज नव्हता. पण प्रयोग म्हणून त्यांनी हा उपाय करून पहायंच ठरवलं आणि आश्चर्यच घडलं ! टोपली विणणाऱ्या त्या गरीब माणसांमध्ये आत्मविश्वास जागा झाला. आपण स्वतंत्र उद्योग करून आपली रोजीरोटी कमाऊ शकतो; या भावनेनं त्यांच्या निष्प्राण मनात चैतन्यच भरलं आणि जादू झाल्यासारखे ते कामाला भिडले.

आपला प्रयोग यशस्वी होतोय हे पाहून डॉ.युनूस स्थानिक बँकेकडे गेले. ज्याच्या हाती दिडकी नाही, गहाण ठेवावयास काहीच नाही, त्या माणसांना कर्ज द्या असं सांगणाऱ्या डॉ.युनूस यांना बँकांनी वेड्यात काढलं. डॉ.युनूस सांगतात मला वेड

लागलंय किंवा बँकींगमधील मला काहीच कळत नसल्यानं काहीतरी बरळतोय असंच त्यांना वाटलं. तारण ठेवल्याशिवाय आणि वसूलीची शक्यता असल्याशिवाय बँक चालूच शकत नाही, हे त्यांचे म्हणून बरोबर होते. पण दारिद्रयात खितपत पडलेल्या माणसाच्या हाती तुम्ही पैसा ठेवणार नसाल, ज्याला पैशाची गरज आहे, त्यालाच तो मिळणार नसेल तर ही व्यवस्थाच बदलायला पाहिजे असचं मी ठरवलं.

तारणाशिवाय कर्ज या तत्वावर बँक सुरू करायची ठरवली...प्रवास अवघड होता; पण गरिबीच्या शापातून मुक्त व्हायचं तर झगडण्याशिवाय पर्याय नव्हता हे त्यांनी ओळखलं होतं. तरीही गरीबांसाठी झगडण्याची तयारी आणि मोठा आत्मविश्वास त्यांच्यात होता. या जोरावरच त्यांनी कर्जे दिलीही आणि त्यांना ती परत मिळालीही. अन् त्याच क्षणापासून नवीन पर्व सुरू झालं; ते बांगला देशाच्या विकासाचं. बघता-बघता बांगला देशानं सर्व जगाचंच लक्ष वेधून घेतलं. बांगला देशासारख्याच आपल्या देशात देखील सुधारणा झाल्या पाहिजेत. यासाठी बांगलादेशांच्या विकासाचे शिल्पकार डॉ.महम्मद युनूस यांना भारतानेही निमंत्रित करून त्यांचा सत्कार केला. आणि त्यांच्या कडून विकासाचे धडे घेतले. भारतालाही गरिबीच्या दुष्टचक्रातून कसे मुक्त करावयाचे, देशाच्या प्रगतीची सुरूवात कुणापासून करावयाची, कशी करावयाची याची प्रेरणा देशातील नागरिकांना मिळाली. गरिबी-गरिबी करण्यात काहीच अर्थ नाही. तर त्यातून बाहेर कसे पडायचे, त्यातून मार्ग कसा काढावयाचा हा अनुभव व दृष्टिकोण त्यांनी भारतीय जनतेला दिला. त्यामुळे निश्चितच भारताची हळू-हळू प्रगती होऊन भारताच्या विकासाला गती प्राप्त होईल असे मला वाटते. अशा बांगला देशाच्या महापुरूषाला म्हणजेच डॉ.महंम्मद युनूस यांना त्रिवार सलाम !

संतोष विलास पाटील
द्वितीय वर्ष कला

गाडगेबाबा तुम्ही परत या !

गाडगेबाबा तुम्ही परत या ! खरंच या ! खरंच या !
तुमच्या शिवाय हे कुणालाच जमायचं न्हाय
आता स्वच्छता केल्याशिवाय चालायच न्हाय

मंत्र्यांच्या हृदयात भ्रष्टाचाराची घाण हाय
नुसतं वरवर म्हणत्यात आमचा भारत महान हाय
भ्रष्टाचाराच्या जाळ्यात आता माणुसकीचा प्राण हाय
आता काय तरी विपरीत घडवलं पाहिजे
समाजाला यातून सोडवलं पाहिजे.

घोटाळे बॉम्बस्फोट पाहिले बरेच म्या
गाडगेबाबा तुम्ही परत या ! खरंच या ! खरंच या !

या वशिलेबाजीच्या नगरीत यायला
तुम्हाला सुध्दा वशिला लागेल
जास्ती न्हाय लाख दोन लाखात भागेल
डिग्रीच्या कागदांचा इथं अतिरेक हाय
कोठेही जा वशिल्या शिवाय नोकरी न्हाय

शिक्षण घेऊन सुध्दा रोजगार करणारे
औषध खाऊन आत्महत्या करणारे
पाहिले बरेच म्या
गाडगेबाबा तुम्ही परत या ! खरंच या ! खरंच या !

गरिबीच गटार इथं तुडुंब भरून वाहत हाय
मुलांसाठी कामगार बाप सुका बोंबील होत हाय
शेतकरी बी कर्जाच्या बेडीत हाय
शेतीच्या मालाला बाजारात किंमत न्हाय
मुलासोबत स्वत:ला पेटवून घेणारे बाप

पाहिले बरेच म्या
गाडगेबाबा तुम्ही परत या ! खरंच या ! खरंच या !

पद्मिनी गणपतराव देसाई
तृतीय वर्ष.कला

रेशीम हे चीनने जगाला दिलेले सर्वात वैभवी, सुखद वरदान - त्याचा शोध एका स्त्रीने लावला. रेशमापासून नाजूक वस्त्र तयार करून सगळ्या जगाचं लक्ष वेधून घेतलं. सुजौलाला 'गार्डन सिटी' पूर्वीचं व्हेनीस तसंच रेशमाची राजधानी म्हणतात.

चिनी माती

एखाद्या ठिकाणी जाऊन तेथील संपूर्ण परिसरातील निसर्ग सौंदर्य, तिथली संस्कृती, लोकजीवन यांचा अभ्यास करून प्रत्यक्ष कृतीमध्ये उतरवणे, चित्रात उमटवणे म्हणजे प्रवासवर्णनपर लेखन. प्रवासवर्णनावर अनेकांनी लेखन केले. गोडसे भटजी, काका कालेलकर तसेच पु.ल.देशपांडे यांनी विनोदाचा सुखद अनुभव देणारी प्रवासवर्णने लिहिली. डॉ.मीना प्रभू यांनी तर 'इजिप्तायन', 'माझे लंडन' आणि 'चिनी माती' अशी प्रवासवर्णने लिहिली. त्यात मला आवडलेलं आणि प्रत्येक वाचकाला आवडेल असे 'चिनी माती' हे प्रवासवर्णन आहे. डॉ.मीना प्रभू यांनी तसा अनेक देशांचा प्रवास केलेला आहे. त्यांची प्रवासवर्णने वाचल्यावर रसिक वाचकाला जगाचा प्रवास घडतो. पायाच्या दुखापतीमुळे २००० सालच्या ऑगस्ट महिन्यात त्या लंडनच्या हॉस्पिटलमध्ये होत्या. त्याचवेळी त्यांच्या कन्येने वर्षाने चीनला जाण्याचा आग्रह धरला. आपल्या मुलीच्या हट्टी स्वभावामुळे व प्रवासाची आवड यामुळे त्या आपल्या आंगठ्याच्या वेदना विसरून गेल्या. प्रवासाची प्रचंड ओढ असल्यामुळे प्रबल आत्मविश्वासावर दोन महिन्यात चीनला जाण्यास त्या सज्ज झाल्या. त्यांना चीनचे आकर्षणही होते आणि द्वेशही. चीनी लोक त्यांच्या वेगवेगळ्या कलाकृतींनी प्रसिद्ध होते. प्रचंड लोकसंख्या असलेला हा देश याला पण काबूत ठेवून देशाचा सर्वार्थाने विकास केलेला असा हा देश म्हणजे चीन.

चीनला जाताना प्रथम त्या हाँगकाँगला थांबल्या. 'हाँगकाँग'ला एका सुंदर तरूण स्त्रीची उपमा दिली आहे. भर तारूण्यातील एखादी स्त्री आपले लावण्य दाखवण्यासाठी जसा साजशृंगार करून सजते तसे हाँगकाँग सजविलेले

आहे. पाहता क्षणीच आपण आपले देहभान विसरून जातो. हाँगकाँगचे बेट आणि समोर दिसणारा तो कावलूनचा चीनी मायभूमीचा किनारा यांच्यामधून समुद्राची खाडी जाते. दोन्ही बाजूंनी फक्त खडक. एका बाजूला रस्ता तर दुसऱ्या बाजूला त्या भव्यदिव्य दिव्यांच्या झगमगाटांनी बहरलेल्या इमारती. एक्सिबिशन सेंटरची राखी रंगाची ती इमारत पंख उभारून झेप घेऊ पाहणाऱ्या सीलच शिल्प असणारी आहे. सप्तरंगी रत्नमडीत प्रतिबिंब पाण्यात जुळं - हाँगकाँग उभं करतं. लकलकत होतं. म्हणूनच की काय हाँगकाँगला 'उजेडाचा डोळा' म्हटलं असावं.

शांघायचा इतिहास रोमहर्षक, उच्च संस्कृतीचा चीनी लोकांना तीव्र अभिमान. पृथ्वीचा मध्यबिंदू चीन असं मोठ्या गर्वानं 'मिडल किंग्डम' सांगत. पूर्वीचं पॅरिस म्हणून नावाजलेली ही नगरी. याठिकाणी गुंड, चोर, भामटे, धाडसी जादुगार, सायकलींची अफाट संख्या. अनेक इमारती, बुद्धांच्या मुर्त्या अशा चांगल्या वाईट गोष्टींची ही पंढरी आणि प्रत्येक ठिकाणी वेगवेगळे अनुभव यामुळेच त्याला बदलते ढंग म्हंटले आहे. लेखिकेचा प्रवास आगगाडीने सुरू झाला. सामान्यत: जनता ज्या डब्यातून प्रवास करते ती आपल्याकडील मुंबई लोकल आरामगाडीच वाटावी. त्या भारतीय आहेत हे पाहून तेथिल लोकांनी आदबीनं त्यांचं स्वागत केलं. तिथले वैशिष्ट्य म्हणजे सर्व भाग सुजलाम् - सुफलाम् आहे. शांघाय म्हणजे हॉंगझो त्याचं वर्णन 'स्वर्गीचा स्वर्ग' असेही केले जाते. नवविवाहितांची लाडकी जागा म्हणजे हाँगझौला ते ठिकाण म्हणजे मधुचंद्रासाठीच. वर चंद्र असो वा नसो. प्रेम भरभरून वाहणारच. त्याठिकाणी एका वेळी तीन-तीन चंद्र असत. एक आकाशात, एक पाण्यात आणि एक तिच्या ओंझळीत हे तेथील वैशिष्ट्य. हाँगझौ ही जुनी राजधानी. तेथे विशिष्ट प्रकारची तेरा मजली अष्टकोनी लाकडी निमुळती इमारत या इमारतीचे वैशिष्ट्ये म्हणजे दर मजल्यावर वेगळी सजावट. लेखिकेने येथे सायकल चालवण्याचा आनंद घेतला. त्यांची पायदुखी थांबली. अशा पद्धतीने त्यांनी हाँगकाँगचा प्रवास केला.

सुजौच्या प्रवासात त्यांना 'रोझन्यास' नावाच्या पती-पत्नींची ओळख झाली. त्यांना चीनची राष्ट्रभाषा 'मॅडरीन' येत होती. त्यांनी त्यांच्याशी मैत्री केली. पूर्वीचं चीन घाणेरडं, अडाणी, गचाळ होतं असं म्हणतात. पण नंतर शिक्षणाच्या प्रसारामुळे व प्रचारामुळे प्रगती झाली. असं त्या जोडप्यानं सांगितलं. सुजौलाला 'गार्डन सिटी' असे म्हंटले जाते. येथे बारा उद्याने आहेत. सगळं शहरच एक उद्यान म्हणावं लागेल अशी या उद्यानांची मांडणी. या उद्यानांना चीनी म्हणीप्रमाणे 'लहान पेटीतला महान खजीना' असे म्हणतात. रेशिम हे चीननं जगाला दिलेलं सर्वात वैभवी सुखद वरदान. त्याचा शोध एका स्त्रीने लावला. रेशमापासून नाजूक वस्त्र तयार करून सगळ्या जगाचं लक्ष वेधून घेतलं. सुजौलाला 'गार्डन सिटी' पूर्वीचं व्हेनिस तसंच रेशमाची राजधानी म्हणतात. चीनची राजधानी 'बैजिंग' 'बै' म्हणजे उत्तर आणि जिंग. ताज्या दमानं लेखिका बैजिंगला पोहचल्या. बैजिंगच स्टेशन म्हणजे आशिया खंडातलं सर्वात मोठे स्टेशन त्यामुळे त्यांना बाहेर पडायला २० मिनिटे लागली. 'शी चैगन' मार्ग बैजिंग मधील सर्वात मोठा मार्ग. तेथिल लोकांचा सायकलीवरूनच जास्त प्रवास दिसतो. कोणतीही वास्तू बांधताना 'फेंग शुई' शास्त्राचाच वापर जास्त प्रमाणात करतात. तेथे लाकडात कोरलेली गौतम बुद्धांची मूर्ती ही जगातील सर्वाधिक मोठी मुर्ती होय. चीनमध्ये स्त्रीला दुय्यम मानलं जायचं. केवळ उपभोगाची वस्तूच समज असत.

जगातील सात आश्चर्यापैकी चीनची भिंत हे एक आश्चर्य मानलं जातं ही भिंत पाहण्यासाठी लेखिका अगदी आतुर झाली होती. ही भिंत २१ फुट उंच आणि तेवढीच रूंद. हिच्यावरून सहा घोडेस्वार एकजुटीने जाऊ शकतात. चीनचा चहा, रेशीम निर्यात याच्यावरूनच होत. सैन्याच्या हालचालींमुळे सर्वसामान्य जनतेस तिच्यावर चढण्यास बंदी होती. या भिंतीची एक-एक वीट अडीच-तीन फुट लांबीची आणि सात ते आठ इंच रूंदीची खणखणीत अशी पाच ते सात किलो वजन असणारी आहे. अशी ही चीनची भव्य-दिव्य रक्षणकरती भिंत चीनच्या भूमीवर उभी आहे. मिंग सम्राटाने वसविलेले बैजिंग आणि चीन सम्राटाने वसविलेले शीॲ या दोन गाजलेल्या चीनच्या राजधान्या आशिया खंडातील विशाल माळावरचे जणू हे दोन डोळे. तेथे ग्रंथालय आहे पण पुस्तके कागदी नसून दगडाची आहेत. आपल्या नागपूरसारखं देशाच्या मधोमध असणारं 'यांगत्से' हे शहर. उन्हाळाही अगदी तसाच इथं यायचं ते फक्त यांगत्सेवरच्या सफरीकरीता. या नदीला यांगत्से म्हणून न ओळखता चँग जियांग म्हणजे लांब नदी म्हणून ओळखतात. ही नदी तिबेटमध्ये उगम पावते. या नदीला चीनगंगा असे नाव आहे. लेखिका प्रथमच चीन बसच्या प्रवासानं चुंगचिंग शहरात दात्सूला

गेल्या. तेथे अजंठ्यासारख्या बुद्धाच्या मुर्त्या सव्वाशे मीटर्स खडकावर दहाहजार मुर्ती कोरलेल्या सर्वात मोठी मुर्ती शंभरफुट अजस्त्र. तर एक नाजुक मुर्ती केवळ आठ इंचाची याचे वैशिष्ट्य म्हणजे त्याच्यावर भारतीय छाप अधिक. जिकडे-तिकडे कमळ, स्वस्तीक. एका शिल्पात एक गुराखी चार रेड्यांना काबूत आणण्याचा प्रयत्न करतो असे होते तर काही शिल्पात कुणी पावा वाजवितो, दोन म्हातारे गप्पा मारत आहेत. असं दगडांना बोलकं केलेलं आहे. याठिकाणी बुद्धचरित्र दिसून येते. बुद्धांच्या सर्व मुर्ती डोंगरावर असल्या कारणाने 'बुद्ध डोंगरी राहतो' असे म्हणत असतील.

इमेई हे दहाहजार फुट उंचीच या भागातील सर्वोच्च शिखर गिर्यारोहकाचं लाडकं. माथ्यावर कायम बर्फ तेथील वैशिष्ट्य म्हणजे पाच सोंडाच्या ऐरतावर बसलेला पंच धातुचा तीस फुटी बुद्ध बासष्टहजार किलोंचा आहे. अशा या भव्यदिव्य बुद्ध मुर्तीपुढे खरंच कोणीही नतमस्तक होईल. 'ल' म्हणजे सुंदर आणि शान म्हणजे डोंगर या गावचे नाव किती योग्य आहे. विशाल बुद्धाची मुर्ती पाहण्यासाठी डोंगर चढून जावं लागतं ७१ मीटर्स म्हणजे सव्वादोनशे फुट उंचीचा दा फो बुद्ध. इजिप्तमधील स्किन्क्ससारखं जागतिक आश्चर्य मानल जाते. नुसत्या कानाची उंची २१ फूट म्हणजे अडीच मजले आहेत. अशा या बुद्धमुर्तीला माझा कोटी-कोटी प्रणाम. आईस फ्लॉवर्सचे वैशिष्ट्य म्हणजे उत्तर चीनमध्ये हिवाळ्यात अतिशय कडाक्याची थंडी पडते. हवेतील वाफ गोठून हिम कण वृक्षावर जमतात. तेव्हा ते दृश्य अप्रतिम दिसते म्हणून त्यांना आईस फ्लॉवर्स असे म्हणतात. कुनमिंगच्या पश्चिमेला टेकड्यांची रांग फार सुंदर आहे. म्हणून चिनी लोक तीला खान सुंदरी म्हणून ओळखतात.

ग्वेलन राजधानी असणाऱ्या ठिकाणी लेखिकेचा अखेरचा मुक्काम झाला. ठिकाण तसं छोटसंच पण फार सुंदर, हिरव्या गार निसर्गाच्या तळ्यावर मोत्याच्या दाण्यासारखं विसावलेलं चीनीच आश्चर्य मानल्या जाणाऱ्या कार्डस टेकड्यांनी घेरलेलं ग्वेलीनला गुफा आहे. गुप्त नद्या आहे. हे सर्व निसर्गसौंदर्य स्वर्गसुखापलिकडचे होते.

डॉ.मीना प्रभू आणि त्यांची कन्या वर्षा यांनी चीनचा हा अतृप्त असा प्रवास केला. त्यांना तिथून यायचं जीवावर आलं होतं. एवढ्या त्या चीनी मातीशी अगदी एकरूपच झाल्या होत्या. त्यातून त्यांनी लाख मोलाचं समाधान मिळवलं. त्याच वर्णन वाचताना ते समाधान तुम्हालाही मिळो.

श्रीकांत चंद्रकात वारे
द्वितीय वर्ष साहित्य

तंटामुक्त गांव करूया !

शांतीदुतांचे आव्हान करू या
समृध्दीची आस धरू या
विसरून जाऊ भांडण तंटे
तंटामुक्त गाव करू या ॥१॥

जावाभावांची ही ज़ीवघेणी
बंद करुया आणीबाणी
तुटली नाती पुन्हा जोडुया
तंटामुक्त गाव करू या ॥२॥

नका बनू हो कौरव-पांडव
नका माजवु आकांत-तांडव
गांधी-बुध्द चला बनूया
तंटामुक्त गाव करू या ॥३॥

पुरे झाली ही पक्षपाती
शांती खड्ग घेऊ हाती
प्रेमाची साखळी चला गुंफ़या
तंटामुक्त गाव करू या ॥४॥

कथा

शरद आत्माराम साटे
द्वितीय वर्ष, विज्ञान

मेलेल्या बापाच्या मयताला नथ्या एकटाच रडत होता. आरडत होता. आईनंतर या जगात नथ्याचा तेवढाच सहारा होता. पण तोही नियतीनं हिरावला. जन्मताच आई गेली. बापाची माया लावून बापही गेला. त्याच्या आसवाचा बांध थांबता थांबत नव्हता.

नथ्या

काळी मिट्ट तंगुसाची पिशवी अन् डिचकी घेऊन सहा-सात वर्षाचा 'नथ्या' सकाळी-सकाळी नेहमीप्रमाणे गावात शिधा वाढून आणायला चालला होता. काळासावळा रंग, किरकोळ बांधा, विस्कटलेलं केस, शेंबडानं फरफरणारं नकटं नाक, अंगात मळानं मेणकटलेला चिटाचा शर्ट, अन् किलपात सुतळी ओवून कमरेला बांधलेली चड्डी, तीही मागनं फाटली व्हती. लवणीत झालेल्या जखमांमुळं कुलपत चालत व्हता. रोज गावात जाऊन शिधा गोळा करायचा अन् स्वत: खाऊन, पालात अंथरूणात पडलेल्या बापाला ही भरवायचा. नथ्याचा जन्म होताना नथ्याची आई वारली व्हती. जन्मदात्री आईचं नथ्यानं तोंडदेखील पाहिलं नव्हतं. गावातली गुरं राखुन बानं नथ्याला पोसला होता. तोही अंथरूणात खितपत पडला होता. सारं शरीर क्षयरोगानं व्यापलं होतं. हात-पाय चिपाडासारखं दिसत होतं. दिवसभर गुरं राखायची संध्याकाळी दिवासाचा रोज घेऊन गळंभर दारू प्यायची अन् त्यातच बिडी प्यायचा. दिवसाला एक बिडीचा बंडल नथ्याचा बा फुकून फस्त करायचा. फुफ्फुसाची चाळण झाली होती. 'क्षयरोग' बरा होणारा आजार पण त्यांच्याकडं उपचारासाठी पैसे नव्हते. उपचाराविना नथ्याचा बा शिंट्या अंथरूणात पडून शेवटच्या घटका मोजत होता.

भटक्या जमातीतला हा शिंट्याचा संसारगाडा आमच्या गावात बरीच वर्षे येऊन थांबला होता. पालातलं अठराविश्व दारिद्र्य त्यांची पाठ सोडत नव्हतं. नथ्याला यायचं काहीच भान नसायचं, भविष्याचा कसलाच विचार त्याच्या डोक्यात नव्हता. रोज मागून आणून खायचं अन् दिवस काढायचं. उद्याचं उद्या बघितलं. नथ्याकडं बघून आया-बाया बिन आईचं लेकरू म्हणून रात्रीचं उरलेलं वाढत होत्या. आजारी बापापासनं नथ्याला जावसं वाटत नव्हतं. आज चार

दिवस झालं शिंट्यानंही पोटात अन्नाचा कण घेतला नव्हता. घडीघडीला फक्त पाणीच पित होता. मधून मधून उफाळून येणारा खोकला जीव हालवत होता. मृत्यूशी झुंज देणाऱ्या बापाकडं नथ्या नुसता टकामका बघत होता. पालातल्या मेणचटलेल्या अंथरूणावर घरमाशांचं थवच्या थवं बसत होतं. बसलेल्या माशांना हटवायला शिंट्याच्या अंगात त्राण नव्हतं. बापाच्या शेजारी नथ्या बसूनच राहायचा. केविलवाण्या नजरेनं त्याच्याकडं बघायचा. नथ्याच्या सोबतीला काळ्याकुट्ट अंधाराशिवाय कोणीच नव्हतं. ना समाज, ना भावकी, ना आप्तगण.

स्मशान शांततेत पडकातल्या लिंबावर घुबडं बसून घुमत होती. रातकिड्यांची मैफिल रंगली होती. सोबतीला वारा दमाट श्वास टाकत होता. दूरवर कोल्ही हुकी देत होती. कुत्री धाय मोकलून रडत होती. इकडं शिंट्याच्या पालात तडफड चालली होती. नथ्यासाठी काहीतरी करायची इच्छा होती पण मृत्यू दारात उभा होता. समजत नव्हतं, सुचत नव्हतं अखेर नथ्याच्या बानं रोखून ठेवलेला श्वास सोडला.

नथ्याला कालवून आल्यासारखं झालं. बापाचा श्वास थांबला, आवाजाची घरघर थांबली. त्याच्या बालमनाला समजेनासं झालं. जीवाचा हिय्या करून ओरडला ''बा गेला माझा ! धावा !'' अंथरूणात निपचित पडलेल्या बापाला हलवून 'बा, उठ ! बा, उठ !' एवढंच म्हणायचा. नथ्याच्या आवाजानं शेजाराची माणसं पालाच्या दिशेनं धावून आली. त्यांनी पालात डोकावून पाहिलं आत शिंट्याचा देह चिरविश्रांती घेत पडलेला, शेजारी त्याचा एकुलता एक मुलगा बापासाठी व्याकूळ होऊन रडत होता. नथ्याच्या अंगावर पुन्हा एकदा दुःखाचा डोंगर ढासळला होता.

माणसांची आपसात कुजबुज सुरू झाली. ''आरं त्यांच्या पावण्या पै स्नी बोलवाय पायजे'' तेव्हा रामा नाईक उतरला ''लेका खाशाबा, बघतूया तवापास्नं ही दोघंच दिसत्याती. कुणी आजवर पावणाबी आला न्हाय'' खाशाबाला उद्देशून बंडा तात्या म्हणाला ''व्हय खरं हाय'' मारूतीच्या देवळात झोपलेली पोरं आवाजाच्या दिशेनं धावून आली. त्यांनी नथ्याकडं बघितलं; पालात पडलेल्या शिंत्याकडं बघितलं. नथ्या मात्र त्यांच्या तोंडाकडं बघून मुसू मुसू रडत होता. मध्यान्ह सरकत होती. रातीत माणसांचा कलकलाट वाढला होता. गावकऱ्यांनी एक निर्णय करून शिंट्याचा शव गावाबाहेर पुरायला नेला.

मेलेल्या बापाच्या मयताला नथ्या एकटाच रडत होता. आरडत होता. आईनंतर या जगात नथ्याचा तेवढाच सहारा होता पण तोही नियतीनं हिरावला. जन्मतानाच आई गेली. बापाची अर्धी माया लावून बापही गेला. त्याच्या आसवांचा फुटलेला बांध थांबता थांबत नव्हता. तांबडं फुटत होतं. आकाशाला लालसर रंगाची झिंग चढत होती. पाखरं चिवचिवाट करून हवेत पंख मोकळे करत होती. सृष्टीबरोबर संपूर्ण गावही जागा झाला होता. शव पुरायला गेलेली माणसं परतत होती. नथ्या बापाच्या शोकानं रडत होता. भटक्या जातीतला नथ्या आधारविना भरकटणार होता. त्याच्या पुढं दुःखाचं ढग काळवंडून आलं. पालातल्या अंथरूणाकडं बघून नथ्या पुन्हा पुन्हा रडत होता. गावातल्या खाशाबाच्या बायकोनं त्याला घरी नेऊन त्याला चहा दिला, खाऊ घातलं. खाशाबाच्या बायकोला रडणाऱ्या नथ्याची शोकांतिका सहन होत नव्हती. नथ्याचं रडणं थांबलं. तिला ही बरं वाटलं, पोराकडं बघून तिच्या डोळ्याच्या कडा पाणावल्या ''कशाला घालतोस रे जन्माला. जन्म देऊन त्याचं अस्तर फाडायला !'' परमेश्वराला उद्देशून बोलू लागली. माणुसकीच्या नात्यानं खाशाबाची बायको सारं काही करत होती.

आता आईबापाविना पोरका झालेला नथ्या त्याच गावात वाढणार होता. ना समाज, ना आई-बाप, ना घर ना दार. संस्काराचं बाळकडू पाजायला जवळचं असं कोणीच नव्हतं. आयुष्याची फरफट होणार होती. त्याला स्वतःचं, त्याच्या नव्या आयुष्याचं पैलू शोधायचं होतं. नवीन आयुष्य जगायचं होतं. नथ्याचं वय खेळण्याबागडण्याचं. याच वयात त्याला आयुष्याचा प्रश्न बोचत होता. आता हातून घडणाऱ्या चुकीला समज द्यायला, कौतुकाचे गोडवे गायला, त्यांच्या तोंडा-केसावरून मायेनं हात फिरवायला, दोन शब्द चांगले सांगायला कोणीच उरलं नव्हतं. आईबाप नसल्यानं बेफिकिरपणे नथ्या ओढ्या-वगळानं मासं, खेकडं, व्हलं मारत, करंजा गोळा करत हिंडू लागला. बाप मेल्याचं दुःख कधीच विसरला होता. नेहमीप्रमाणे संध्याकाळी शिधा गोळा करून तो खाऊन मारूतीच्या देवळात झोपू लागला.

खरंतर नथ्याचं वय शिकायचं, मौजमजा करत हुंदड्या मारत हिंडायचं, शाळेतल्या बाईंनी नाचून शिकवलेल्या कविता मोठ्यानं म्हणायचं, नीटनेटका गणवेश घालून शाळेला जायाचं, शाळेत जाऊन अनेक बाल गंमती-जंमती करायचं. हे सारं काही त्याच्या नशिबात नव्हतं. बाप गेल्यानंतर गाव त्याच्यापासून दूर झाला होता. त्याच्या बापानं जे केलं ते त्याला करावं लागणार होतं. त्यातच दारिद्र्यानं बरबटलेल्या परिस्थितीला तोंड देत जगाचा निरोप घ्यायचा; स्वतःच्या जगण्याचा जिथं प्रश्न, ते दुसऱ्याला कितपत जगवणार ? त्याचं आयास-सायास कितपत पुरवणार ? स्वतःच्या मुलांना नीट शिक्षण देता येत नाही. वेळेवर अन्न नाही, ते दुसऱ्याला किती पोसणार ? ना घर, ना दार, ना समाज, ना आई-बाप, जन्म कुठं झाला त्यांचा पत्ता नाही. सारे प्रश्न बेवारसपणे उभे होते तेच प्रश्न त्याच्या आयुष्याला पोखरणारे होतं. आज इथं तर उद्या तिथं राहून गावात मागून खाऊन जगणारा भटका समाज कसा आपल्या लेकरांना शिकवायचा. ह्याच परिस्थितीला कंटाळून जगण्यासाठी पोटासाठी लहान मोठ्या चोऱ्या करणार. हळूहळू डाका घालणार, त्याला जो आडवेल त्याची डोकीदेखील फोडणार, दरोडे घालणार, लुटणार, खून करणार मग नथ्याचा नथुराम होणार. लोक त्याच्या पायावर पैशाच्या थैल्या घेऊन लोळण घेणार. त्याच पैशाच्या राशीवर भटक्या जातीतला नथुराम इश्काच्या मैफिली रंगवणार, नथ्याचा नथ्याभाई होणार, त्याच्या कारकिर्दीची डंका जगभरात गाजणार, आंतरराष्ट्रीय स्तरावर त्याचा बोलबाला होणार अन् प्रत्येक देशाची सरकारे त्याच्यावर ईनाम ठेवणार आणि एक दिवस भटक्या जातीतल्या नथ्याचा शेवट होणार.

ह्या समाजातली पोरकी पोरं शाळांपासून वंचित असलेली हेच शिकणार, प्रत्येकाला समाज, आई-बापाची गरज असते, त्यांची शिकवण हवी, समाज जगायला, वागायला शिकवतो, संस्काराची बीजं पेरतो. त्याच संस्काराला नथ्या पारखा होऊन पोरका झाला. गाव फक्त सहानुभूतीने पाहत होता. शिधा वाटण्यापुरता मतलब ठेवून दूर होत होता. सधन त्याला जवळ घेऊन स्वतःच्या पोराबरोबर दोन इयत्ता शिक म्हणत नव्हता. कारण भटकी जात ही नथ्याला सोडत नव्हती. पिढ्यानूपिढ्याचा पुनर्वसनाचा, शिक्षणाचा, आरोग्याचा प्रश्न ऐरणीवर राहणार, सरकार मात्र लांबून पाहणार... भटकी जात भटकी राहणार, भरकटत राहणार नथ्या शिंट्या जमालेगत आणखीन दुसरा काखेत काळीमिट्ट तंगुसाची पिशवी अन् हातात डिचकी घेऊन सकाळ संध्याकाळ शिंट्यासाठी दारोदार फिरणार....

सुनिल बसवंता पुजारी
प्रथम वर्ष कला

जन्म

जन्माला आला आहेस
थोडं जगुन बघ
जीवनात दुःख खुप आहे
थोड सोसून बघ
चिमुठभर दुःखाने कोसळु नकोस
दुःखाचे पहाड चढून बघ
यशाची चव चाखून बघ
अपयश येतं निरखून बघ
डाव मांडणं सोपं असतं.
थोडं खेळून बघ
घरटं बांधनं सोप असतं
थोडी मेहनत करुन बघ
जगणं कठीण मरण सोपं असतं
दोन्हीतल्या वेदना झेलून बघ
जीणं मरणं एक कोडं असतं
जाता-जाता येवढं सोडवून बघ

धीरज गंगाराम माने
तृतीय वर्ष, कला

तिची ओढ

रोज सकाळी उठावं
सारं उरकूनी घ्यावं
लागल्या ओढीन बसमधून
सरळ स्टँडवर यावं

तिच्या भेटीसाठी
मन आतूर व्हावं
थंडी वाऱ्याची पर्वा न करता
ताटकळत उभं रहावं

साऱ्यांनीच नजरा
तिच्यावर रोखाव्या
तिनं मात्र नेहमीसारखं
कायम उशीरानं यावं

दिसताच ती सर्वांनी
तिच्यामागे धावावं
तिला पकडायला
सर्वांनीच पहावं

तिन मात्र वाट काढत
पुढ पुढ जावं
प्रमाणाबाहेर भार सोसत
काहींना लटकत न्यावं

धक्का बुक्की गर्दीतून
तिन मात्र सरळ चालाव
इच्छितस्थळी आभाराशिवाय
निराशेनेच पुढं निघून जावं

दैनंदिन जीवनातील
ही एक कथा आहे
बस वेळेवर नसते
ही सर्वांचीच व्यथा आहे.

सुट्टीच्या दिवशी मात्र
कसं कसंच वाटत
काले-मसूरमध्ये
रोजच बसावं लटकावसं वाटतं.

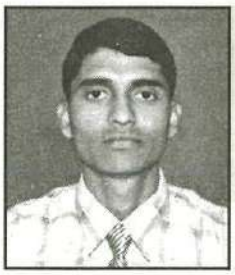

दीपक दिनकर पाटील
द्वितीय वर्ष विज्ञान

अस्त

झुकती किरणे,
तांबूस दिशा
चिंब हे मन,
वेगळीच नशा
गडबड गोंधळ,
किंचित शांत
समुद्रपक्षी,
थोडे निवांत
लाल लाल बिंब,
सोनेरी किरणे
चिमण्यांचे मात्र,
उगाचच फिरणे
शांत सागर,
निवांत लाटा
धावत जणू करती,
प्रणाम तटा
बिंबाचा प्रवास,
क्षितिजाकडे
खगाची ओढ ही,
घरट्याकडे
निव्वळ लाल,
निस्तेज गोळा
अंधारमय आता,
पालापाचोळा
किंचित बिंब,
पाण्यात दडले
निल हिंद जल,
सोन्याने मढले
बिंबाचा प्रवास,
वेगाने खाली
हरवले तेज,
उरली फक्त लाली !

कु.प्रियांका सुधाकर चव्हाण
तृतीय वर्ष,कला

ज्याप्रमाणे सत्ता, संपत्ती त्याप्रमाणे सौंदर्यही भाग्यवंतालाच लाभते. सौंदर्य हा एक मौल्यवान दागिना आहे. सौंदर्याशिवाय कोणतीही स्त्री अपूर्ण असते. कोणतीही व्यक्ती कितीही वाईट असली तरी तिच्यात एखादा तरी गुण चांगला असतो. तरीही सर्वगुणसंपन्न व्यक्तीमध्ये एखादा तरी दोष असतोच.

मानवी जीवनाचा चौरंग
सत्ता, संपत्ती, सौंदर्य व प्रेम

जीवनाच्या संघर्षात अनेक चांगले वाईट अनुभव येतात. पण यशाचे शिखर चढताना सर्वांची साथ हवी असते. आई-वडील, गुरुवर्य, आणि मित्र-मैत्रीण यांचा थोड्या फार प्रमाणात वाटा असतो. मानवी जीवन हे संघर्षमय आहे. त्यामध्ये सत्ता, संपत्ती, सौंदर्य आणि प्रेम याला विशेष स्थान आहे.

या आधुनिक जगात सर्व-सामान्य वर्गापासून ते उच्चवर्गापर्यंत सर्वांची इच्छा असते. उंच भरारी घेण्याची आकांक्षा असते. पण त्यासाठी सत्ता हाती असणे आवश्यक असते. त्यांच्यामुळे दबाव, शिस्त निर्माण करता येते. कोणतेही कार्य करताना पूर्णपणे विचार करून करतात. तेथे सत्तेचा पुरेपुर उपयोग करून घेतात. सत्ता ही लहानमुलापासून ते थोरापर्यंत सर्वांच्यावर वेगवेगळ्या स्वरूपात गाजवता येते. तसेच सत्तेशिवाय कोणतेही यश पटकन जवळ येत नाही. मानवी जीवनात सत्तेला फार महत्त्व आहे.

''आरोग्य हीच संपत्ती
संपत्ती हीच विपत्ती.''

प्रत्येकाच्या जीवनात सुख, दु:ख, आनंद हे भरभरून नसले तरी काहीप्रमाणात असते. त्याप्रमाणे या जगात संपत्ती म्हणजे पैसा. याला खूप महत्व आहे. म्हणतात ना,

''जिथे संपत्तीचा वास
तेथे दु:खाचा सहवास.''

पैशाच्या विश्वात कोणतीही गोष्ट शक्य जरी असली तरी पैशाने प्रेम विकत घेता येत नाही. आई-वडिलांचा जिव्हाळा मिळू शकत नाही. पैशाच्या मोहापायी आजकालची तरूण पिढी वाममार्गाने जावून पैसा कमविते आणि व्यसनाधीन बनते आहे. पैसा ही चीज मानवी जीवनाचा सर्वनाश करू शकते म्हणूनच.

''असतील शिते तर जमतील भुते''

या म्हणीप्रमाणे जोपर्यंत संपत्ती आहे तोपर्यंत आपल्याजवळ मित्र-मैत्रीणी, भाऊ-बहिणी, पत्नी हे सर्वजण असतात. पण जेव्हा पैसाच नसतो. त्यावेळी आपले जीणे हे कुत्र्यापेक्षाही वाईट होते. सर्वांच्या समोर लाचार अपमानास्पद जीवन जगावे लागते. जी मौज-मजा केली ती आठवते. त्यामुळे या जीवनात पैशापेक्षा भावना जास्त महत्त्वाच्या असतात. संपत्ती अल्पकाळ टिकते. त्यामुळे संपत्तीच्या मागे न धावता जेवढे शारीरिक श्रम करून मिळविता येईल तेवढी संपत्ती मिळवून समाधानी रहावे. कष्टाची चटणी-भाकर खावी तीच तुमची संपत्ती. जगात सर्व प्रकारचे लोक असतात त्यामध्ये काही चांगले व्यक्तीमत्व आणि काही वाईट प्रवृत्तीचे असतात. याचाच अर्थ माणसाची ओळख, त्यांच्यातील माणूसकी ओळखायला शिकले पाहिजे. आजकालचे युग हे स्पर्धेचे आहे. त्यात सौंदर्य हा एक मानवी जीवनातील विशेष भाग होय.

तुम्ही कुठेही जा. तुमचे व्यक्तीमत्व पाहिले जाते. तुमच्या शरीराची ठेवण, आचार-विचार, राहणीमान याकडे लक्ष दिले जाते. कोणतेही काम कितीही अवघड असले तरी समोरची व्यक्ती कौशल्यपूर्ण, बोलकी, आणि सौंदर्यशील असली तरी ती मनेंच काय ? जग ही जिंकू शकते.

ज्याप्रमाणे सत्ता, संपत्ती, त्याप्रमाणे सौंदर्य ही भाग्यवंतानांच लाभते. सौंदर्य हा एक मौल्यवान दागिना आहे. कोणतीही स्त्री ही सौंदर्याशिवाय अपूर्ण असते. कोणतीही व्यक्ती कितीही वाईट असली तरी तिच्यात एखादा तरी चांगला गुण असतो. तरीही सर्वगुणसंपन्न व्यक्तीमध्ये एखादा तरी दोष असतोच. तरीपण सौंदर्य मानवी जीवनात महत्त्वाचा घटक आहे.

यश-अपयशाची पायरी चढताना सर्वांना दु:खाला सामोरे जावे लागते. कोणतीही गोष्ट सहजा-सहजी मिळत नाही. त्याप्रमाणे मानवी जीवनात अमुल्य ठेव म्हणजे जिचे कोणीही मुल्य लावू शकत नाही ती म्हणजे प्रेम.

प्रेम संकल्पनेमध्ये आई-वडील, बहीण-भाऊ, मित्र-मैत्रीणी आणि गुरूवर्य हे सर्वजण येतात. जसे आई-वडिलांचे आपल्यावर खूप प्रेम असते म्हणूनच म्हणतात की,

'शब्दानांही कोड पडावं अशी
गोड माणसं असतात पण
केवढं आपलं भाग्य जेव्हा
ती आपली असतात.''

या जगात सर्वांच्याच नशिबी प्रेम नसते. पण ज्यांच्याजवळ धन संपत्ती आहे पण आई-वडील नाहीत त्यांना विचारा प्रेम काय असतं ? कारण प्रेम, भावना, दु:ख, यातना हे सर्व त्यांनी सहन केलेले असते. ते सर्वांचाच आदर करतात. त्याप्रमाणे गुरूवर्य जे आपल्याला मार्गदर्शन करतात पण जेव्हा शिष्य त्यांना यशाची पावती देतो तेव्हा गुरूवर्यांच्या एका प्रेमाची, मायेची थाप सर्वकाही सांगून जाते.

या विश्वात सर्व काही आपल्याजवळ असते पण ते सर्व निर्माण करायला खूप काही अवधी लागतो ते म्हणजे प्रेम. मित्र-मैत्रीणी ही आपल्या जीवनातील संकटात साथ देणारे, आणि मनातील भावना जाणणारे होते. सर्व काही अडी-अडचणी समजून घेणारी, जिच्या साहाय्याने आपण आपला मार्ग निवडतो. भव्य दिव्य स्वप्न पाहतो आणि संकटात हात देणारे हेच प्रियजन असतात. म्हणजेच प्रेम म्हणजे मनाला जोडणारी एक अतूट साखळी होय.

कु.अर्चना आप्पासो जाधव
द्वितीय वर्ष, वाणिज्य

आजचे मानवी जीवन खूप धावपळीचे बनले आहे. कमीत कमी खर्चात चांगल्या दर्जाच्या वस्तू आणि सेवा अगदी कमी अवधीमध्ये उपलब्ध होणे ही आजच्या काळाची गरज बनली आहे. आणि त्या दृष्टीने ही मॉल्स संस्कृती आकार घेत आहे. त्याचे आर्थिक आणि सामाजिक परिणाम त्याच पध्दतीने दिसून येतील.

मॉल्स संस्कृती आणि अर्थकारण

नव्या आर्थिक धोरणाच्या अंमलबजावणीनंतर भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या एक-एक क्षेत्रात उदार भांडवलीकरणाची प्रक्रिया सुरू झाली. प्रथमत: उद्योग व वित्त आणि सेवा क्षेत्र व नंतर कृषी क्षेत्रात उदार भांडवलवादाचा शिरकाव झाल्याचे अनेक बरे-वाईट परिणाम अनुभवाला येत आहेत. अर्थव्यवस्थेच्या वाढीचा वेग वाढला असला तरी कृषी आणि लघु व कुटिर उद्योगक्षेत्राच्या समस्या बिकट बनत आहेत. कृषिक्षेत्र उद्ध्वस्त होण्याच्या मार्गावर असून नजीकच्या काळात योग्य सुधारणा झाली नाही तर या क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणावर बेरोजगारी वाढणार आहे. अशा स्थितीत किरकोळ व्यापार क्षेत्रात आर्थिक केंद्रीकरणास चालना देणारी 'मॉल्स संस्कृती' अवतरत असून त्यामुळे आर्थिक व सामाजिक दृष्ट्या कोणते परिणाम होणार ? भारतातील व्यापार व उद्योगक्षेत्र कोणत्या दिशेने वाटचाल करणार ? असे अनेक प्रश्न उपस्थित होत आहेत. त्या बदलाची किरकोळ व्यापारक्षेत्रातील घाऊक व्यापारी, किरकोळ व्यापारी, आठवडा बाजारातील व्यापारी, फेरीवाले, दलाल व ग्राहक अशा सर्वांनी वेळीच दखल घेऊन आपले धोरण ठरविणे आवश्यक आहे.

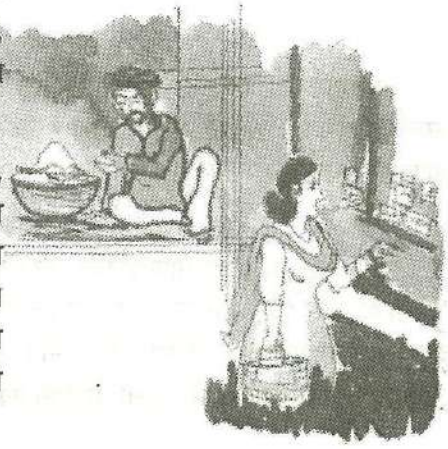

अद्याप परकीय कंपन्या या क्षेत्रात आल्या नसल्या तरी रिलायन्स, पॅटलून, डी.मार्ट, पिरॅमिड, टाटा या देशी उद्योजकांनी भारतीय समाजाला मॉल्सची ओळख करून दिली आहे. एकट्या रिलायन्स उद्योग समूहाने २५ हजार कोटी रूपये गुंतवणूक करण्याचे जाहीर केले आहे. व याही क्षेत्रात दबदबा निर्माण करण्याचे प्रयत्न चालविले आहेत. किरकोळ व्यापारक्षेत्रात अद्याप विदेशी कंपन्यांना मान्यता दिली नसली तरी भविष्यकाळात संयुक्त पुरोगामी आघाडी सरकारचे धोरण त्याहष्टीने अनुकूल होईल असे दिसते.

भारतातील सध्याचे किरकोळ व्यापार क्षेत्राचे स्वरूप व विस्तार -

औद्योगिक क्रांतिपूर्व काळात साध्या पध्दतीने व बहुतेक वेळा मागणीप्रमाणे उत्पादन केले जात असल्याने उत्पादक व उपभोक्ता यांचा थेट संबंध आहे. किरकोळ व्यापाराला फारसे महत्व नव्हते; मात्र औद्योगिक क्रांतीनंतर हे चित्र बदलले व मोठ्या प्रमाणावर झालेले उत्पादन ग्राहकांपर्यंत पोहचविण्यासाठी घाऊक व किरकोळ व्यापाऱ्यांची मदत घेणे आवश्यक ठरले. भारतातही ब्रिटीश राजवटीत किरकोळ व्यापारक्षेत्र विस्तारले. आज भारत जगात सर्वात अधिक किरकोळ व्यापारक्षेत्रात दुकाने असलेला देश बनला आहे. यात भाजी-विक्रेते, पानपट्टीवाले, किराणा दुकानदार, कापड व तत्सम वस्तूंचे दुकानदार, फेरीवाले, रस्त्यावरील विक्रेते, हॉटेल, शोरूम्स इ.चा समावेश होतो.

"फिक्की" या औद्योगिक संघटनेने केलेल्या सर्वेक्षणानुसार सन २००३ मध्ये भारतातील किरकोळ व्यापार ११ लाख कोटी रूपये इतका होता. तर दुकानांची संख्या जवळजवळ १ कोटी २० लाख इतकी होती. व यापैकी ९६% दुकाने पाचशे फुटांपेक्षा कमी आकारमानाच्या जागेत होती; तर १००० लोकांमागे ११ किरकोळ व्यापाऱ्यांची दुकाने म्हणजेच साधारणत: २० ते २५ कुटूंबासाठी एक असे हे प्रमाण होते. जगात हे प्रमाण सर्वात अधिक भारतात आहे.

किरकोळ व्यापाराची वैशिष्ट्ये व महत्व -

भारतात सर्व प्रकारच्या वस्तू व सेवांचा व्यापारामध्ये साधारणत: चार प्रकारची वितरण साखळी प्रस्थापित झाली आहे. एक प्रकार म्हणजे उत्पादक-वितरक-घाऊक व्यापारी-उपभोक्ता असा आहे तर दुसऱ्या प्रकारामध्ये उत्पादक-घाऊक व्यापारी-किरकोळ व्यापारी-उपभोक्ता अशी साखळी दिसते. काही वस्तूंबाबत उत्पादक-किरकोळ व्यापारी उपभोक्ता तर काही वस्तू व सेवांबाबत उत्पादक-उपभोक्ता (यंत्रसामग्री, इमारत, बांधकाम, दूध इ.) अशी साखळी दिसते, बहुतेक या सर्व प्रकारामध्ये किरकोळ व्यापाऱ्यांचे स्थान महत्वाचे असून ग्राहकांना खऱ्या अर्थाने आकर्षित करावयाचे कार्य त्यालाच करावे लागते.

भारतातील सध्याच्या असंघटित क्षेत्रातील किरकोळ व्यापार हा केवळ व्यापारी दृष्टीनेच महत्वाचा आहे, असे नसून सांस्कृतिक व सामाजिकदृष्ट्या महत्त्वाचा आहे. किरकोळ व्यापारी हा आपल्या दुकानाच्या परिसरातील रहिवाशांशी, आबालवृध्दांशी सांस्कृतिक नाते निर्माण करतो. उदा.ग्राहकांच्या कुटूंबातील सदस्यांच्या प्रकृतीची, शिक्षणाची, आर्थिक स्थितीची आस्थेवाईकपणे चौकशी करणे, नवविवाहीत जोडप्याला सण, धार्मिक विधी व त्यांचे महत्व इत्यादींबद्दल माहिती देणे. अशा प्रकारे किरकोळ व्यापारी हा एक प्रकारे तेथील नागरिकांचा 'फ्रेंडली नेबरहूड' बनून त्यांच्याशी एकरूप होतो व सांस्कृतिक जिव्हाळा जोपासतो. संघटित क्षेत्रात सतत कमी होणाऱ्या रोजगाराच्या पार्श्वभूमीवर किरकोळ व्यापारक्षेत्र स्वयंरोजगाराच्या दृष्टीने महत्त्वपूर्ण ठरले आहे.

स्त्री रोजगार आणि व्यापार क्षेत्र

भारतातील असंघटित किरकोळ व्यापार क्षेत्रात स्त्रियांना विशेष स्थान आहे. रोजगाराच्या दृष्टीने त्यांना या क्षेत्रात अनेक संधी आहेत. आठवडी बाजार, किराणा दुकाने, स्टेशनरी, दुकाने एस्.टी.डी., टेलिफोन बुथ येथे सुशिक्षित, तसेच अशिक्षित अशा अनेक महिलांना रोजगार उपलब्ध झाला आहे.

मॉल्स दुकानदारीचे स्वरूप व अर्थकारण :

भारतातील असंघटित व विखुरलेल्या किरकोळ व्यापार क्षेत्राचे वरील स्वरूप व वैशिष्ट्ये लक्षात घेता नव्याने रूजू पाहणारी मॉल्स संस्कृतीची दुकाने कशी आहेत, त्यांचा इतिहास काय, हे पाहणे उद्बोधक ठरेल.

मॉल्स दुकाने ही प्रथम अमेरिकेत निघाली आणि तेथे यशस्वी झाल्यावर युरोपभर फैलावली. वस्तुत: या देशांत किरकोळ विक्री करणाऱ्या दुकानदारांना विक्री करण्यासाठी कार्यक्षम असा नोकरवर्ग मिळणे कठीण झाले. अर्थातच विक्रेत्यांना वगळून प्रत्यक्ष ग्राहकानेच आपल्या पसंतीच्या वस्तू निवडून घेण्याची सोय त्यांनी आपल्या दुकानांमध्ये केली. अशा प्रकारे प्रथमत: (सेल्फ

सर्व्हिस स्टोअर्स) स्वयंसेवी दुकाने अस्तित्वात आली. यात ज्या वस्तू आवेष्टित (पॅकिंग) करून ठेवता येतील त्यावर वस्तूंचे, वर्णन, प्रमाण, चिन्ह नाव (ट्रेडमार्क किंवा ट्रेडनेम) असावे. तसेच किमतीशिवाय वस्तूच्या दर्जाबद्दल सविस्तर माहिती देणे इ. बाबी महत्वाच्या मानल्या जाऊ लागल्या. किंमत थोडी कमी व एकाच छताखाली अनेक वस्तूंची स्वयंसेवी पध्दतीने खरेदी करता आल्यामुळे विक्री पन्नास टक्के किंवा त्याहूनही अधिक वाढली.

भारतातील काही देशी उद्योग समूहांनी एव्हाना मोठ्या शहरात मॉल्स निर्माण करून 'मॉल्स संस्कृतीची' ओळख करून दिली आहे. आज महानगरातील व काही मोठ्या शहरांमधून जवळजवळ चारशे मॉल्स उभे असून मध्यमवर्ग व उच्च मध्यम वर्गीय लोकांचे ते प्रमुख आकर्षण ठरत आहे. भारतात नव कोट्याधीशांची संख्या सतत वाढत असून १६ लाखांहून अधिक घरे वार्षिक ४५ लाखांहून अधिक उत्पन्न मिळवित आहेत. भारतातील बाजारपेठेचा सतत होणारा विस्तार व किरकोळ व्यापार क्षेत्रात वाढलेली उलाढाल यामुळे देशी तसेच विदेशी भांडवली किरकोळ व्यापार उद्योजकांचे लक्ष या क्षेत्राकडे वळल्यास नवल नाही.

मोठ्या आकारमानाचे फायदे प्राप्त करणे हे मॉल्स दुकानदारीचे अर्थकारण आहे. असे मॉल्स प्रचंड मोठ्या जागेत व सर्व सोईंनीयुक्त सुसज्ज असतात. अनेक विक्रेते, सेल्समन आकर्षक पेहरावात ग्राहकांना सेवा पुरवीत असतात. मूळ उत्पादकांकडून प्रचंड मोठ्या प्रमाणात खरेदी करीत असल्याने कमी किमतीत माल मिळतो व विक्रीचे प्रमाणही मोठे असल्याने मोठ्या प्रमाणात नफा मिळविणे शक्य होते. या क्षेत्रातील विदेशी कंपन्या अनेक देशांत मॉल्स निर्माण करीत असल्याने एका देशात एखाद्या वस्तूची मागणी कमी झाली, तर दुसऱ्या देशात ती वाढती असल्याने सरासरी नफा कायम राखणे सहज शक्य होते. मोठ्या प्रमाणावर उलाढाल असल्याने अशा मॉल्सना केंद्रीकरणाचे, व्यवस्थापकीय, विलविषयक, तसेच धोका पत्करण्याचे फायदे प्राप्त होतात. मॉल्समधून विक्री केल्या जाणाऱ्या मालाची मोठ्या प्रमाणावर थेट उत्पादक कंपनीकडून खरेदी होते. त्यामुळे कमी किमतीत माल मिळतो. येथे येणारा ग्राहक हा मॉल्समध्ये बराच वेळ थांबत असल्यामुळे त्याच्या गरजेपेक्षाही अधिक खरेदी तो करतो, त्यामुळे विक्रीत वाढ होते, याचा मोठा फायदा मॉल्स कंपन्या उठवितात. बहुराष्ट्रीय कंपन्यांना ते जागतिकस्तरावर व्यवहार व सौदे करीत असल्याने अतिस्पर्धेमुळे उत्तम दर्जाचा माल कमी किमतीत उपलब्ध होतो. त्यामुळेच जास्तीत जास्त देशात मॉल्स निर्माण करण्यात त्यांना रस असतो.

भारताच्या दृष्टीने किरकोळ व्यापारक्षेत्र समाजजीवनाचा कणा बनले आहे. अर्थपूर्ण रोजगाराशिवाय सांस्कृतिक दृष्ट्या त्याला महत्व आहे. मॉल्सच्या सरसकट विस्तारामुळे पाश्चात्य सांस्कृतिक मूल्यांना अतिरेकी महत्व प्राप्त होईल. आज मूठभर उच्च मध्यमवर्गीयांनी आपलेसे केलेल्या मॉल्स संस्कृतीचे 'पसरण व प्रदर्शन परिणाम' गरीब व अल्प उत्पन्न गटातील लोकांच्या दृष्टीने अनिष्ट असतील.

थोडक्यात असे म्हणता येईल की, भारतासारख्या देशात जेथे बेरोजगारी हा ज्वलंत प्रश्न आहे, तेथे असंघटित किरकोळ व्यापार क्षेत्रात आर्थिक केंद्रीकरणाला चालना देणाऱ्या तसेच मोठ्या प्रमाणावर स्वयंरोजगारावर कुऱ्हाड आणणाऱ्या, तसेच समाजातील मूठभर लोकांच्या हिताची अशी मॉल्स संस्कृती सरसकट रूजणे धोकादायक आहे. त्यामुळे भारतीय समाजजीवनावर आर्थिक, सामाजिक तसेच सांस्कृतिकदृष्ट्या दूरगामी अनिष्ट परिणाम होतील. ज्या अमेरिकेत अपुऱ्या मनुष्यबळामुळे किरकोळ व्यापार क्षेत्रात मॉल्स निर्माण झाले तेथे उर्वरित किरकोळ दुकानदारी नष्ट झाल्याचे तेथील 'यूएस ब्यूरो ऑफ सेन्सस' च्या पाहणी अभ्यासावरून १९९० मध्ये स्पष्ट झाले. भारतातील महानगरातील अनुभव धीम्यागतीने असाच येत आहे. म्हणून मॉल्स संस्कृती सरसकट रूजविण्याच्या व आक्रमक भांडवलवादाला चालना देण्याच्या सरकारच्या कोणत्याही प्रयत्नाला किरकोळ व्यापार क्षेत्रातील सर्व घटकांनी एकमुखी विरोध करणे क्रमप्राप्त आहे.

व्यक्तिचित्रण

विकास वसंत ढाळे
प्रथम वर्ष,कला

धर्मासाठी मरावे।
मरोनी अवघ्यासी मारावे।
मारता मारता घ्यावे राज्य आपुले।
या समर्थ रामदास महाराजांच्या वचनास
साजेल असे वर्तन करणाऱ्या महापुरुषांचे
जिवंत आणि ज्वलंत उदाहरण म्हणजे
'छत्रपती संभाजी महाराज' होय.

छत्रपती शंभू-युवकांचे प्रेरणास्थान

आज जगाचा प्रवास गणेशापासून संगणेशा पर्यंत येऊन पोहचला. आमच्या मराठी युवकानेही अनेक क्षेत्रात गरूड भरारी मारली ही अधिक समाधानाची बाब होय. पण गरूड भरारी आमच्या समाजासाठी काहीही उपयोगाची नाही. ही खेदाची बाब होय. आमचा युवक वर्ग स्वकीयांचे खाऊन परकीयांची चाकरी करण्यात धन्यता मानतो, स्वदेशामध्ये शिकुन परदेशामध्ये जाऊन नोकरी करून बक्कळ पैसा कमविणे एवढेच ध्येय उराशी बाळगून धडपड करताना दिसतो. पण आमच्या युवक वर्गाने छत्रपती संभाजीराजाचा इतिहास आठवला किंवा वाचला तर जगायचं कशासाठी ? स्वाभिमान म्हणजे काय धर्माभिमान म्हणजे काय ? आणि देशाभिमान म्हणजे काय ? याचं भान त्यांना येईल.

''कोणीतरी होण्यासाठी काहीतरी करावं लागतं पण ! म्हणून काहीही करून कोणी होता येत नाही.'' आज मराठी युवक इतिहासापासून दुरावत चाललेला आहे. पण ''जो इतिहास विसरतो तो इतिहास घडवु शकत नाही, आणि ज्यांनी इतिहास घडविला ते इतिहास कधीच विसरले नाहीत. हे आमच्या युवकांनी लक्षात घ्यायला हवे. आमचा युवक इतिहासापासून दुरावत चालला आहे. असे असले तरी याचा दोष केवळ मराठी युवकांना देऊन चालणार नाही. आज आमची तरूण पिढी नेपोलियन बोनापार्ट, हॅरी पॉटर अशी परदेशी पुस्तके वाचते. पण छत्रपती शिवाजीमहाराजांचा, छत्रपती संभाजी महाराज इतिहास वाचत नाहीत. याचे एकमेव कारण म्हणजे ''मराठ्यांनी इतिहास घडविला पण इतिहास लिहीला नाही.'' अलिकडे विश्वास पाटील यांनी आपल्या 'छत्रपती

संभाजी' तर शिवाजी सांवत यांनी 'छावा' अशा काही पुस्तकामधुन छत्रपती संभाजीना न्याय मिळवुन दिला आहे. तरी प्रत्येक मराठी युवकाने अशी पुस्तके वाचुन. काहीतरी प्रेरणा घ्यावी हेच या लेखाचे प्रयोजन.

'धर्मासाठी मरावे। मरोनी अवघ्यासी मारावे। मारता-मारता घ्यावे। राज्य आपुले.' या समर्थ रामदास महाराजांच्या वचनास साजेल असे वर्तन करणाऱ्या महापुरूषांचे जिवंत आणी ज्वलंत उदाहरण म्हणजे ''छत्रपती संभाजी महाराज'' होय. आज मराठी युवकांना छत्रपती शंभूचा इतिहास वाचा हे सांगाव लागत ही खेदजनक बाब होय. आमच्या पूर्वजांनी काय केले. आणि आम्ही काय करत आहोत. याचे भान आम्हाला यायला हवे. स्वराज्यासाठी, स्वधर्मासाठी आपल्या शरीराचा एक-एक अवयव गनीमांच्या तलवारीस अर्पण करणारा छत्रपती शंभू आणि स्वार्थापोटी स्वत:च्याच बांधवांची घरेदारे जाळणारा आजचा युवक किती तफावत आहे. याच्यामध्ये आम्ही मराठी युवक आहोत. याचा सार्थ अभिमान प्रत्येक मराठी युवकांस असलाच पाहिजे. पण ! नव्या रक्ताची नशा नको. स्वधर्माचा स्वाभिमान तर हवाच पण परधर्माचा मत्सर नको. वरती सुचीत केल्याप्रमाणे मराठी युवकवर्ग प्रगती पथावरती आहे. पण ही प्रगती केवळ वैयक्तिक स्वरूपाची आहे. ''आपलीच गाडी, आपलीच माडी आणि आपल्याच बायकोची गोल गोल साडी'' यांच्यापलीकडे जाऊन आम्ही समाजासाठी काही करतो का याचा विचार आम्ही करावयास हवा.

छोट्या छोट्या गोष्टीसाठी जाळ पोळ करणारे आम्ही स्वत:ला मराठी म्हणवून घेतो. मात्र ग्रँड डफ सारखा मराठ्यांचा इतिहासकार छ.शिवाजी महाराजांच्या स्वराज्यस्थापनेस सह्याद्रीच्या वनात अचानक लागलेला वणवा म्हणून उपमा देतो. आणि त्यांच्या अनमोल कार्यास कमी लेखतो. काही इतिहासकार तर छत्रपती संभाजीचा उल्लेख रगेल आणि रंगेल असा करतात. त्यांना बदनाम ठरवतात. गेली ३०० ते ३५० वर्षे मराठ्यांचा या दैवतावर त्यांच्या चारीत्र्यावर वाईट ओंगाळ शब्दाचे शितोडी उडवीले जात आहेत. हे आम्ही उघड्या डोळ्यांनी पाहून गप्प राहतो. मग आम्हाला स्वत:ला मराठी म्हणवून घेण्याचा अधिकार आहे का? याचा ही विचार आम्ही करावयास हवा. वरती सांगितल्याप्रमाणे मराठ्यांनी इतिहास घडविला पण लिहीला नाही. हीच आमची शोकांतिका आहे. मराठ्यांचा इतिहास परकीयांनी लिहीला पण तो लिहीताना खरा लिहण्यापेक्षा बरा लिहीला. आणि आमचा पूर्ण इतिहासच बदलुन गेला. मराठी समाज जितका शूर आहे तितकाच भोळाही आहे हे परकीय चतुर इतिहासकारांनी जाणलं. आणि पैसा मिळविण्यासाठी त्यांनी मराठ्यांचा इतिहास चमचमीत लिहण्याकडे लक्ष देऊन खऱ्या इतिहासाकडे दुर्लक्ष केले.

छत्रपती संभाजीराजांना रगेल आणि रंगेल म्हणणाऱ्यांनी कधीच विचारच केला नाही आपण काय लिहतो. आणि वाचणाऱ्यांनीही विचार केला नाही की आपण काय वाचतो. अरे ! ज्ञानेश्वरांनी वयाच्या १६ व्या वर्षी 'ज्ञानेश्वरी' लिहीली हे आम्हास माहिती आहे. आयझॅक न्यूटनला ''सर'' ही पदवी मिळवायला ४७ वर्षे लागली हेही आम्हास माहीती आहे. पण छत्रपती संभाजीनी वयाच्या केवळ १४-१५ व्या वर्षी ''सातसतंक'' आणि ''बुधभुषणम'' सारखे ग्रंथ संस्कृतमधुन लिहीले हे आम्हास माहिती नसावं, ही आश्चर्याची बाब होय. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी महाराष्ट्रामध्ये याच सह्याद्रीच्या कुशीत मराठ्यांचे स्वतंत्र व सार्वभौम राज्य निर्माण केले. १६८० मध्ये हा महापुरूष अनंतात विलीन झाला. येथेपासून ते १५ फेब्रुवारी १६८९ पर्यंत छत्रपती शंभुने मराठ्यांच्या स्वराज्यावर आलेले औरंगजेब नावाचे वादळ थोपवून धरले. नाहीतर कुठे उरला असता महाराष्ट्र ! अक्षरश: ९ वर्षे याच छत्रपती शंभूने मृत्यूला तलवारीवरती पेलून धरले. सह्याद्रीच्या दऱ्याखोऱ्यात अखंड वादळासारखा हा सह्याद्रीचा छावा घोंगावत राहीला. या ९ वर्षांमध्ये तब्बल १२० लढाया करणारा कुठेही तह व माघार न घेता युध्द जिंकणारा योध्दा केलेल्या सर्व लढाईमध्ये यश मिळविणारा योध्दा अशी नोंद इतिहासकारांनी सुवर्णअक्षरात ठेवली आहे. दिलेरखान हा मोगली मनसबदार औरंगजेब बादशहास छत्रपती संभाजीचे वर्णन करताना लिहतो. ''छत्रपती संभा. शेर शिवाका छावा आहे. तो जेव्हा रणागंणात उतरतो तेव्हा त्याच्या मावळ्यांमध्ये सिहाचं धाडस आणि रेड्याचं बळ संचारते.''

छत्रपती शंभूनी ३ डिसेंबर १६७८ मध्ये दिलेरखान या मोघली सरदाराशी हात मिळवणी केली. याला ग्रहकलह हे सर्वात मोठे कारण होय. छत्रपती शंभुसुध्दा एक माणूसच होते. तेव्हा त्याच्या हातून एखादी चुक घडणं हे सामान्य आहे. पण काही

इतिहासकारांनी या गोष्टीचा पराचा कावळा केल्याचे दिसते. एवढी चूक वगळता छत्रपती शंभूचा सर्व इतिहास प्रेरणादायी ठरणारा आहे. काही इतिहासकारांनी छत्रपती शिवाजी महाराजांच्यावर टिकास्त्र सोडताना म्हटले आहे. जिजाऊंनी शिवाजी घडविला पण शिवाजींना छत्रपती शंभू घडविता आला नाही. अरे कोण म्हणतो छत्रपती शिवाजींनी शंभु घडविला नाही. ''सईबाई, छत्रपती संभाजीच्या माता यांचे निधन झाले तेव्हा. छत्रपती शंभुबाळ केवळ २ वर्षाचा होता. छत्रपती शिवाजींनी तेव्हापासून या मातीच्या गोळ्यास आकार देण्यास सुरूवात केली. त्यांच्या शिक्षणाची योग्य व्यवस्था लावली. शंभु शारीरिक दृष्ट्या बलवान होताच, पण संस्कृत, धर्म, शास्त्र यामध्येही तो कुठे कमी नव्हता. शंभुबाळ वाढत होता. बागडत होता. पण नियतीने त्यांच्यावर दुसरा भयानक घाला घातला. संभाजींना फुलाप्रमाणे जपणाऱ्या त्यांच्या आजी स्वराज्याच्या राष्ट्रमाता जिजाऊ यांचे १८ जुन १६७४ मध्ये निधन झाले आणि संभाजीच्या डोक्यावरचं दुसरं मायेचं छत्रं हरपलं. आणि तेव्हा खऱ्या अर्थाने शंभु पोरका झाला व पुढे सोयराबाई या सावत्र आईच्या राजकारणाचा बळी ठरला. महाराजांचे मोहिमेत गुंतणे, सोयराबाईचे राजकारण, जिजाऊचा विरह, राज्यातील प्रधान मंडळाशी असणारे दुराव्याचे संबंध यातच समर्थ रामदासाची समर्थगडावरची अनुपस्थिती अशा कारणामुळे स्वतंत्रवृत्तीने वागणारे, सडेतोड वर्तन असणारे स्वाभिमानी छत्रपती संभाजी गनीमांना जाऊन मिळाले यात चुक कोणाची याचा विचार आपण करावयास हवा.

शिर्केच्या आपमतलबी राजकारणामुळे आणि दगाबाजीने छत्रपती संभाजी महाराजांना संगमेश्वर या ठिकाणी कैद करण्यात आले. संभाजी महाराजांना औरंगजेबाच्या जाळ्यात अडकविण्यासाठी सर्वात मोठी मदत स्वकीयांची होती. मियाँखानसारखा मुस्लीम संभाजीराजांशी एकनिष्ठ राहिला. पण रक्ताची नाती मात्र गद्दार, दगाबाज ठरली.

खुदीको कर बुलंद इतना के हर तकदीर लिखनेसे पहले

खुदा खुद पुछे बंदेसे बता तेरी रजा क्या है।

या वचनाप्रमाणे कैदेतही छत्रपती संभाजीनी आपला संयम ढळु दिला नाही. याच छत्रपती संभाजीराजांनी स्वधर्माची मान परधर्मापुढे झुकवीली नाही म्हणूनच आपण त्यांना 'धर्मवीर' म्हणतो. १५ फेब्रुवारी १६८९ ला जेव्हा दरबारामध्ये कैदी संभाजी राजांना बादशहासमोर उभे करण्यात आले. तेव्हाचे वर्णन करताना परदेशी लेखक म्हणतो, ''बादशहा म्हणाला संभा तु या वयात बहूत सुंदर, थोर पुरूष घरदांज कुळातील, तुम्ही बारावे आणि कोण मुघल सरदार तुम्हास मदत केली हे सांगा तुमचा जीव वाचवून दौलत वापीस करतो.'' तेव्हा हा शेर संभा गरजला ''बारा म्हणाल तर ते घडावयाचे नाही. ज्या अर्थी कैदेत आलो त्या अर्थी जगणे ते काय आता, वाचणे ते काय तुम्हा मर्जीस येतील ते करावे. आणि राहिली बात मोघली सरदारांची तर दोस्ताच्या पाठीत खंजीर खुपसण्याची तर ती जात तुमची आमचा तो धर्म नव्हे.'' ऐसा जवाब ऐकून बादशहास कोप झाला आज्ञा झाली. ''संभा बेहोश, उद्दाम तयास हाल-हाल करोनी मारावे.'' ऐसा सल्ला झाला. आणि काही क्षणाचा अवधी तोपर्यंत मराठ्याचा छत्रपती धर्मवीर संभाजीमहाराजांना हाल हाल करोन मारण्यात आले. भिमा-इंद्रायणीच्या त्या पवित्र स्थळी वडु-बुद्रुक (मौजे तुळापुर)येथे आजही या थोर पुरूषाची समाधी साक्ष देत आहे. त्या महासंग्रामाची.

संभाजीच्या मृत्यूनंतर औरंगजेब त्याच्या बेगमला म्हणतो, ''मारणारा मेला ! आणि मेलेला अमर झाला. या संभाजैसा एक जरी शहजादा अल्लाने मला दिला असता तर केव्हाच मी मक्केस गेलो असतो.'' संभाजीच्या मृत्यूनंतर अखंड मराठी समाज एकवटला गेला आणि संभाजीमहाराजांचे स्वप्न त्याच्या मरणानंतर साकार झाले. मराठ्याच्या स्वराजाच्या विनाशाची स्वप्ने पहाणाऱ्या त्या औरंगजेबाची कबर ही याच मातीत उभारली गेली. आणि अखंड हिंदुस्थानावर एकेकाळी मराठी राज्य निर्माण झाले. आजच्या युवकांनी यामधुन प्रेरणा घेऊन स्वत:बरोबर समाजासाठीही काहीतरी करावे, हे या लेखाचे प्रयोजन.

सचिन सुभाष सपकाळ
द्वितीय वर्ष, विज्ञान

अरे ! ऐकाल तर तुमच्या पण पायाखालची जमीन सरकेल. अरे ! मी शालिनीच्या घरी गेलो. मी तिला बाहेरून हाका मारू लागलो. तेव्हा तिच्या वडिलांनी मला आत बोलावले. त्यांनी विचारले शालूची तुमची ओळख केव्हापासून. त्यावेळी मी त्यांना सांगितले की आमची कालपासून ओळख आहे तर तिचे वडील म्हणाले - हे शक्य नाही.

हडळ

पात्र परिचय :

रोहित : विद्यार्थी लेखक एकांकिका लिहण्याचा छंद असणारा.
अमित : शांत स्वभावाचा पण सुंभ प्रकारचा रोहितचा मित्र
सचिन : मिश्कील स्वभावाचा या दोघांचा मोरक्या
शालिनी : एक अभिनयाचा छंद असणारी सुंदर मुलगी

दृश्य पहिले

(मवाल्या सारखा वेश करून रोहित कुणाची तरी वाट बघत असतो.)

रोहित : कधी या दोघांना महत्त्वाच्या कामाला बोलवलं आहे आणि हे वेळेवर आले असा एक दिवस नाही. अमितचं काम तर "रेड्यावर पाऊस पडल्यासारखं आहे !" आणि त्या सचिनला तर दुसऱ्यांची लफडी माहित करण्यातून वेळ मिळेल तेव्हा ना !

(विंगेतून अमित येतो गालाला हात लावून)

रोहित : काय तीर्थ प्रसाद घेवून आला वाटतं !

अमित : तीर्थ नाही रे फक्त प्रसाद !

रोहित : का ? काय झालं ?

अमित : काय नाही रे ती आणि तिची आई बाजारात आल्या होत्या. मी पण तिच्या कडेला उभा होतो. मी सहज तिची वेणी ओढली तर तिच्या आईनं भर बाजारात माझ्या कानाखाली मारली.

(विंगेतून शांतपणे सचिनचा प्रवेश होतो.)

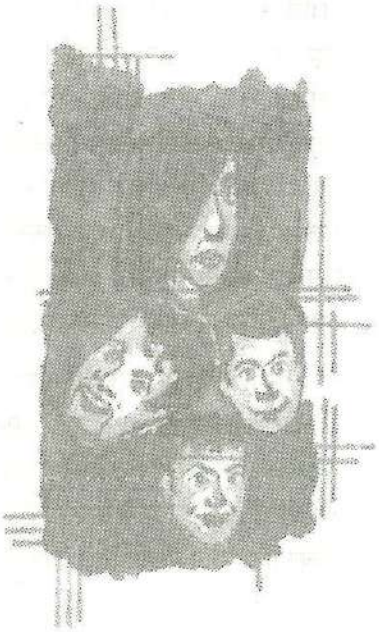

सचिन : मारला नाही, तुडवला पाहीजे तुला ! अरे तुला वेणी ओढायला बाजारच भेटला की काय ? नशीब ते शंकरराव नव्हते.

अमित : हे शंकरराव कोण ?

सचिन : अरे तिचे वडील

रोहित : बास, बास.... अरे आपण आलोय कोणत्या कारणासाठी ? करतोय काय ? याचं जरा भान ठेवा.

सचिन : भानावरून आठवलं आरे त्या भानुदासचं आणि ...

रोहित : *(चिडून)* पुरे झालं.

सचिन : sorry बाबा चल बोल ?

रोहित : अरे कराडात कला प्रतिष्ठानच्या वतीने एकांकिका स्पर्धा भरवण्यात आल्या आहेत आणि त्याच्यात आपण सहभाग घेतला आहे. त्या करता आपण गंभीर राहून काम केलं पाहिजे तर यश मिळू शकेल.

अमित : तू स्क्रीप्ट लिहणार होतास नां ?

रोहित : ही बघा संपूर्ण स्क्रीप्ट लिहून आणली आहे.

सचिन : नाटकात मुली किती आहेत ?

रोहित : फक्त एकच

सचिन : मग तिच्या पात्रासाठी कोणाची निवड केली आहेस.

रोहित : त्या पात्राची निवड उद्या होईल.

अमित : उद्या ?

रोहित : मी ऑडीशन जाहीर केली आहे. उद्या बरोबर ११ वाजता.

सचिन : कपडे घालून यायचं ?

(अमित त्याच्या डोक्यात मारतो)

सचिन : Sorry ! अरे तू नाटकाची थीम सांगीतलीच नाहीस.

रोहित : नाटकाची थीम आगदी सस्पेन्स आहे. ही एका युवकाची कहाणी आहे की जो एका हाडळीच्या प्रेमात पडतो.

सचिन : हाडळ काय ? प्रेम काय ? काय चेष्टा करतोयस. ही तर सस्पेन्स कॉमेडी होईल बघ !

रोहित : भंकस बंद करा आणि उद्या ११ वाजता पात्राची निवड करण्यासाठी या म्हणजे झालं.

अमित : हडळीची निवड म्हणं की... *(सर्वजण हसतात)*

(रोहित व अमित निघून जातात. एकटा सचिन स्टेजवर राहतो.)

सचिन : ऑडीशन ! बघूया कुठली हडळ मिळते.

दृश्य दुसरे

(एका प्रशस्त रूममध्ये एक टेबल व तीन खुर्च्या ठेवलेल्या असतात. टेबलाच्या डाव्या बाजूला एक खुर्ची ठेवलेली असते. आणि गडबडीत रोहित हातात फुलदाणी घेवून येतो आणि टेबलावर ठेवतो.)

रोहित : ये अमित लवकर ये.

अमित : अरे या सच्यानं मला खूप त्रास दिलाय.

सचिन : ये आमत्या मी काय त्रास दिलाय तुला ?

सचिन : हो हो.

शालिनी : मला नाटकामध्ये काम करण्याची आवड आहे. मी बऱ्याच नाटकात कामं केली आहेत.

रोहित : सिलेक्ट.. सिलेक्ट...

शालिनी : असं कसं सिलेक्ट ?

अमित : अनुभव पाहून सिलेक्ट झाला तुम्ही.

शालिनी : धन्यवाद ! खरंच... पण मी तुमची नावं विचारली नाहीत.

रोहित : मी रोहित, हा सचिन, हा अमित.

अमित : हि बघा स्क्रीप्ट. यामध्ये एकच स्त्री पात्र आहे ते पण तुमचेच आहे.

शालिनी : मग रिहर्सल कधी चालू करायची.

रोहित : उद्या बरोबर १० वाजता चालू करू. O.K.

शालिनी : चालेल. मग उद्या भेटू हा माझा पत्ता. मग मी जावू.

सचिन : कशाला....

शालिनी : तुमचा स्वभाव खूप विनोदी आहे बरं का सचिन ! बरं मी येते.

(शालिनी निघून जाते.)

अमित : अरे काय सुंदर फुल आहे.

सचिन : वहिनी विषयी असे बोलू नये.

रोहित : बरोबर ! तुमच्या दोघांची वहिनी

(अमित आणि रोहितची शालिनीवरून तू-तू, मी-मी चालू होते.)

सचिन : जरा थांबा, एक मार्ग आहे. एका मुलीमुळं आपल्यात भांडणं नको. एक मार्ग आहे, नेहमीप्रमाणं सामुहीक प्रपोज मारूया. ज्याला हो म्हणेल त्याची शालिनी.

अमित : चालेल. उद्या एकदम तिघं विचारूया. बघुया कोणाला निवडते ! चला घरी जावूया, अंधार पडला.

दृश्य तिसरे

सचिन : १० वाजता येते म्हणाली, १२ वाजले तरी अजून आली नाही वाटतं.

रोहित : त्या अमितला तिच्या घरी पाठवून दिलाय, तिला आणायला तो पण तिकडेच.

(अमित पळत येतो, घाबरलेला असतो.)

सचिन : का ? काय झालं, एवढा का घाबरला आहेस ?

अमित : अरे, ऐकाल तर तुमच्या पण पायाखालची जमीन सरकेल. अरे मी शालिनीच्या घरी गेलो; मी तिला बाहेरून हाका मारू लागलो तेव्हा तिच्या वडीलांनी मला आत बोलवले. त्यांनी विचारलं शालूची तुमची ओळख केंव्हापासून त्यावेळी मी त्यांना सांगितलं की आमची कालपासून ओळख आहे. तर तिचे वडील म्हणाले हे शक्य नाही.

रोहित : का ?

अमित : अरे, ती दोन महिन्यापूर्वी वारली आहे. *(सर्वजन मोठ्याने ओरडतात.)*

सचिन : अरे, आपल्यासोबतच्या या प्रसंगावर कोण विश्वास ठेवल, कोणाला सांगायचं की आम्ही हडळ बघीतली. मला तर काहीच सुचेना.

रोहित : अरे, आपण नाटक करायला गेलो आणि आपलंच नाटक झालं. खोटी हडळ शोधायला गेलो आणि...

कथा

जीवनात प्रत्येकाच्या मनात आठवणी साठलेल्या असतात. प्रत्येकाने जीवनात विविध स्वप्ने रेखाटलेली असतात. ती पूर्ण झाली तरंच स्वर्गसुखाचा आनंद मिळतो. अन्यथा स्वप्नभंगाचं दु:ख उराशी सांभाळतच आयुष्याला सामोरं जायचं असतं.

कु.पल्लवी प्रकाश घाडगे
तृतीय वर्ष,विज्ञान

स्वप्नभंग

मी रोजच्या रूटीनप्रमाणे आवरून ऑफीसमध्ये गेलो. मी आतमध्ये पोहचताच सर्व स्टाफ उभा राहून मला "Good morning sir", म्हणाला. मी हसत सर्वांच्या स्वागताचा स्वीकार करून माझ्या केबिनमध्ये गेलो. कधी काळी मी ही त्याच्यातच उभा राहून येणाऱ्या मॅनेजरना 'गुड मॉर्निंग' म्हणत होतो. त्या हॉल पासून माझ्या केबिनपर्यंत जरी अंतर सात-आठ फुटच असले तरी मला येथे पर्यंत येण्याकरता, किती संघर्ष करावा लागला होता. किती स्वप्नांचा, अपेक्षांचा बळी गेला होता.

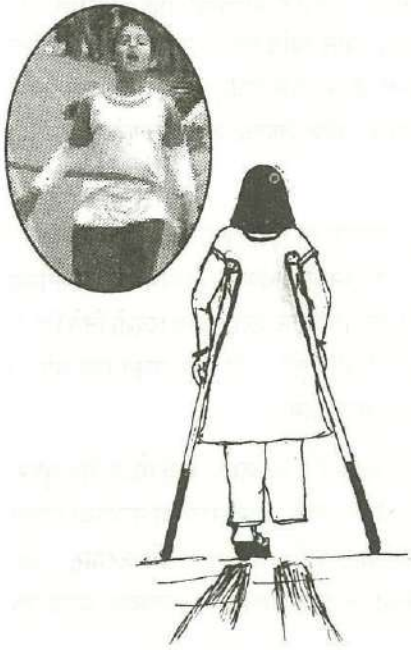

फोनच्या रिंगने मी भानावर आलो. फोन श्री.एस्.एन्.जाधवांचा होता. ते आम्हांला कॉलेजला शिकवायला होते. ते आता रिटायर झाले असले तरी कॉलेजमधील व्यवस्थापन मंडळीत ते होते. ते काही काम असल्यास मला नेहमी फोन करत व बोलवत. मी कॉलेजात असताना कविता करायचो. त्यांना माझ्याविषयी व माझ्या कविताविषयी खूप कौतुक वाटायचे. ते नेहमी म्हणायचे ''श्रीकांत तू एक प्रतिभावंत कवी आहेस.''

आत्ताही त्यांनी मला काही कामानिमित्त बोलवले होते. मी त्यांना जावून भेटल्यानंतर मला समजलं की, ''माजी विद्यार्थ्यांचा मेळावा आयोजित करायचा त्यासाठी आमच्या बॅचमधील, कमीत कमी आमच्या ग्रुपमधील मित्र-मैत्रिणींना मी आमंत्रण द्यावे. मी त्यांना 'नाही' म्हणू शकलो नाही. त्यांनी मला पत्ते व आमंत्रण पत्रिका दिल्या. मलाच उमजेना मी त्यांना पाच-सहा वर्षांनी भेटणार. ते कसे असतील, काय करत असतील.

दोन दिवसांनीच मी आमंत्रणपत्रिका घेऊन निघालो. पहिल्यांदा मी गेलो मधुला भेटायला. मधु सबनीस हा माझा जीवाभावाचा मित्र होता. आम्ही दोघेही

कदाचित कलाकार असल्याने, एकमेकांच्या भावना समजू शकत होतो. मधु हा आमच्या कॉलेजमधला अप्रतिम चित्रकार होता. त्याच्या हातातून किती तरी सुंदर चित्र तयार झाली होती. आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धात त्याला व मला कितीतरी वेळा प्रथम क्रमांक मिळाला होता. मला माझ्या कवितावद्दल तो नेहमी, कौतुकाने बोलायचा.

मधुचे एका मोठ्या चाळीत दोन खोल्याचे घर होते. मी त्या चाळीत गेलो. चाळीच्या खालच्या गाळ्यात पहिले मधुच्या वडिलांचे शिलाईचे दुकान होते. आजही दुकान तिथेच होते, पण शिवण मशीनवर मधु एका हाताने डोळ्याचा चष्मा सावरत, कपडे शिवत होता. मी दुकानात जाताच तो धावतच आला व म्हणाला 'अरे श्रीकांत कशी काय वाट चुकलास, अजुनही आहे, तसाच दिसतोस, कि रे तु, ''मला दुकानात नेत तो म्हणाला. तब्बल ४-५ वर्षांनी मला तो भेटला होता. आमच्या गप्पांना रंग चढला तसं मला सगळं समजले. मधु ग्रॅज्युएट झाला, नोकरी शोधू लागला, पण ती काही मिळाली नाही. त्यांच्याकडे कला होती पण पैशाशिवाय तो काहीही करू शकत नव्हता. शेवटी वडिलांची शिलाई मशिनच हातात आली. बहिणीचं लग्न झाले व मधुचा पण संसार सुरू झाला. ज्या हाताने अप्रतिम चित्र काढली. त्या हातांना घट्टे पडले होते, बोटात सुया टोचून टोचून नख कुरतडल्यागत झाली होती. मधु म्हणाला पण, ''मला नाही वाटत मला या हाताने चित्रतर दुरच, पण साधा ब्रश तरी पकडता येईल, कशाची खात्री नाही.'' त्याचा निरोप घेवून मी निघालो.

नंतर मी सुनिता पाटीलचा पत्ता शोधत गेलो. मला खात्री होती; तिचे लग्न होवून ती सासरी गेली असणारं. त्यामुळे तिच्या माहेरी आमंत्रण पत्रिका द्यावी, या विचाराने तिथे गेलो. घराला कुलूप होते. आजुबाजुला चौकशी केल्यावर समजले ती कामावर गेली. मी तिच्या ऑफिसात गेलो तिथे टेलिफोन ऑपरेटर म्हणून काम करत होती. सुनिता आमच्या कॉलेजच्या प्रसिद्ध धावपटूमधील एक होती. आम्ही सर्व तिला 'पी.टी.उषा' म्हणून चिडवत असू. ती मोकळ्या स्वभावाची होती. मला पाहताच ती लगबगीने उठू लागली. आणि मला, तिला पाहून धक्काच बसला.

सुनिता कुबड्याच्या आधाराने चालत माझ्यासमोर आली व म्हणाली, ''काय, मग ओळखलं की नाहीस मला, श्रीकांत.'' मी बोललो, ''अगं हे पण, झालं कसं'', ''अरे बस तरी मग काय विचारायचे ते विचार'' असे म्हणत ती एका बाकावर बसली व पुढे ती सांगू लागली, ''तुला माहित आहे माझे स्पर्धेत भाग घेणे बाबांना आवडत नव्हते. ग्रॅज्युएट झाल्यावर माझं लग्न झाले. पण लग्नानंतर चार महिन्यातच, एका गावाला जाताना आमच्या दोघांचा ॲक्सिडेंट झाला. त्यात त्यांचे निधन झाले आणि माझे पाय कायमचे जायबंद झाले. सासरच्यांनी मलाच दोषी ठरवून घरातून बाहेर काढले. माहेरच्यावर ओझं होवून राहणे मला पटत नव्हते म्हणून नोकरी करते. माझ्या याच पायांच्या जोरावर मला अनेक चषक, बक्षीस मिळाली आणि शेवटचं बक्षीस म्हणजे या कुबड्या मिळाल्यात.'' मला त्यानंतर काय बोलावे ते उमजेना.

मी सुन्न मनाने तिचा निरोप घेतला पण मनात विचार चक्र सुरू झाले. मला आठवला तो एक क्षण, आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धासाठी आम्ही पुण्याला गेलो होतो. मी काव्यस्पर्धेसाठी, मधु चित्रकलेसाठी, तर सुनिता धावण्याच्या स्पर्धेसाठी. परतीच्या वाटेवर असताना आमचे तिने पारितोषिक मिळाल्याबद्दल अभिनंदन केले. आम्हीही तिचे अभिनंदन केले. त्याच दिवशी तिने तिच्या मनातल्या माझ्याविषयीच्या भावना मोकळेपणाने सांगितल्या, पण मी तिला स्पष्टपणे सांगितले. ''मी तुला फक्त एक चांगली मैत्रिण मानतो आणि मला वाटते आपली मैत्री अशीच राहावी अशीच एखाद्या निर्मळ झऱ्यासारखी.''

पण, तिच्या आयुष्याची झालेली परवड ऐकून मला खूप दुःख झालं. नंतर मी हायकोर्टात गेलो. कारण तिथे माझा मित्र सुहास बकील होता. सुहास हा आमच्या ग्रुप मधला हुशार बोलण्यामध्ये त्याला कोणी अडवू शकत नव्हते. अगदी एखाद्या नेत्याच्या थाटात तो प्रत्येकाला आश्वासन देत फिरायचा. आम्ही त्याला 'पुढारी' म्हणायचो. आपल्या बोलण्याने सर्वांना आपलेसे करणारा, असा सुहास मला तरी वाटले होते. हा नक्की राजकारणात नाव कमवणार, कारण 'दिल्लीच्या' राजकारणापासून 'गल्लीपर्यंत' याला सर्व माहित असायचे.

मी त्याला ओळखलेच नाही, कारण त्याला टक्कल पडले होते. हसतमुख असणाऱ्या सुहासच्या कपाळावर आठ्यांचे जाळे पसरले होते. मी त्यांच्याशी जरा गप्पा मारल्या तेव्हा कुठे मला समजले. सुहासच्या वॉर्डमधील निवडणुकीत तो उभा राहिला व सपशेल आपटला. वडिलांनी सांगितल्याप्रमाणे 'लॉ' करण्यासाठी ॲडमिशन टाकले आणि राजकारणास कायमचा रामराम ठोकला. सुहास बळेच हसत मला म्हणाला, ''अरे 'श्री', सारखा त्या केसेस, तोच तोच न्यायाधिशाचा चेहरा बघून वैताग येतो. बघ डोक्यावर केस तरी राहिला का आता ?''

मी त्याच्या उजाड डोक्याकडे पाहून हसलो आणि त्याचाही निरोप घेतला. आता एकच पत्ता शोधायचा होता तो म्हणजे 'साधना निकम' हिचा.

साधना आमच्या बॅचमधील सर्वात हुशार. धाडसी पोरगी. सडेतोड बोलण्यामुळे तिला शिक्षक सुद्धा वचकून असायचे, तिने वक्तृत्व स्पर्धेत अनेक बक्षीस मिळवलेली. तिला ज्युनिअर मुले नव्हे मुली सुद्धा 'झाशीची राणी' म्हणायचे. मी त्याच्या बंगाल्याच्या गेटसमोर आलो. गेटवर पाटी होती एस्.एन्.थोरात. साधनाचे पती एक मोठ्या कंपनीचे मालक होते. त्यांचे अनेक कारखाने होते. मी बंगल्यावरच्या दरवाजाची बेल वाजवली, दरवाजा एका ५-६ वर्षाच्या मुलीने उघडला. चेहऱ्यावरून ती साधनाची मुलगी असावी असे मला वाटले. तिने जवळ-जवळ ओरडतच मला विचारले ''कोण पाहिजे तुम्हांला ?'' मी 'साधनाचे' नाव सांगताच तिने तीला हाक मारली, ''आई, बाहेर बघ कोण आलेत.'' आणि असे म्हणत तशीच पळत टि.व्ही. पुढे गेली.

साधना बाहेर आली. मला दारातच उभा पाहून म्हणाली, ''अरे कोण श्रीकांत ! तू किती दिवसांनी येतोस, अरे असा उभा का ? ये, ना आत.'' मी आत प्रवेश केला. घर अगदी सर्व सुख-सुविधाने युक्त होते. साधनाने नोकराला चहा करण्यास सांगितला व ती बोलत बसली. मी तिला विचारले 'थोरात आहेत कुठे गेलेत.' तेव्हा म्हणाली, ''जरा कामानिमित्त बाहेर गेलेत.'' गप्पांच्या ओघात अनेक आठवणी निघाल्या. मी तिला सहजपणे विचारले, ''काय मग साधना, तु सुखात आहेस नां !'' तिने एक भावपुर्ण कटाक्ष माझ्याकडे टाकला व म्हणाली, ''श्रीकांत कधी कधी, माणसाला जास्त सुख सुद्धा टोचू लागते.''

''या घरात अनेक सुखसुविधा आहेत, अनेक मौल्यवान वस्तु आहेत. पण यात माझे स्थान आणि त्या वस्तुचे स्थान यात काही फरक नाही. मी एक शोभेची वस्तु बनून गेलीय. एवढेच काय माझी मुलगी सुद्धा माझ्यापासून दुरावल्यागत वाटते. तिला एवढ्या लहान वयात होस्टेलवर राहावे लागते, आता फक्त सुट्टीसाठी ती घरी आली आहे. तीसुद्धा एकटी, चिडचिडी झालीय.''

तिने माझ्याबद्दल विचारले, मी तिला जरा अभिमानाने म्हणालो, ''माझी पत्नी 'संध्या' खूप मनमिळाऊ आहे. आमचा छोटा विशाल आता सहावीत आहे. बाकी काय ठीक आहे.'' मी तिचा निरोप घेवून आता, परतीच्या वाटेवर चाललो होतो. आमंत्रण पत्रिका देवून झाल्याने आता घराकडे निघालो. सकाळपासून मी ज्यांना ज्यांना भेटलो, त्याच्या आयुष्यात त्यांनी स्वप्न पाहिली ती ते पुर्ण करू शकली नाहीत. माझी ही त्याच्यासारखीच अवस्था होती. प्रत्येकाच्याच वाट्याला फक्त स्वप्नभंग आलं, कशामुळे तर बंधनामुळे, पोटाची खळगी भरण्यामुळे.

पण, हे ही फार होते की मनाच्या एका कोपऱ्यात साठवलेल्या आठवणी होत्या. त्या कॉलेजच्या दिवसात मला साधना आवडत होती. पण माझ्या भावना मी तिला कधी कळूच दिल्या नाहीत. जीवनात प्रत्येकाच्या वाट्याला स्वप्नभंगाचे दुःख हे असतेच.

मी घरी पोहचलो. घरात जाणार ऐवढ्यात आमचा चिरंजीव टि.व्ही वर कार्टुन पहात होता. तो म्हणाला, ''आई, बाबा आले गं ! मी फ्रेश होवून बाहेर पडणार तेवढ्यात सतारीची एक मुंजळ सुरावट माझ्या कानावर आली. 'संध्या'तर अडगळीच्या खोलीत सामान साफ करत होती; पण आवाज कुठून येत होता ? मी त्या खोलीत डोकावून पाहिले आणि मला आश्चर्य वाटले. संध्या जुनी सतार साफ करत असतानाच, एकदम ती वाजवण्यात मग्न झाली होती.

पण हे मला कधी समजले कसे नाही. शेवटी इथे पण एक स्वप्नभंग झाला होता तर ?

कु.दीपाली विवेक उमरदंड
द्वितीय वर्ष,कला

व्यक्तिमत्त्व-विकास हा शब्द दैनंदिन संभाषणात सर्वजण वापरतात; परंतु व्यक्तिमत्त्व विकास म्हणजे नेमके काय ? याची निश्चित कल्पना नसल्यामुळे त्याविषयी अनेक प्रकारचे गैरसमज आढळून येतात. परंतु ज्याप्रमाणे दोन व्यक्ती दिसायला सारख्या नसतात. त्याचप्रमाणे त्यांचे व्यक्तिमत्त्वही सारखेच नसते.

व्यक्तिमत्त्व

व्यक्तीचे नाव, गांव, पत्ता, शरीराची ठेवण, चालण्याची ढब, बोलण्याची शैली इ. घटक तीचे व्यक्तिमत्त्व ठरवितात. परंतु व्यक्तिमत्त्व हे अधिक खोलवर रूजलेले असते. त्या व्यक्तीच्या अभिरूची, अभिव्यक्ती मूल्ये, जीवनाकडे आणि स्वत:कडे पाहण्याचा दृष्टिकोन यांचा समुच्चय म्हणजे व्यक्तिमत्त्व. एकंदरीत प्रत्येक व्यक्तीला व्यक्तिमत्त्व हे असतेच. 'व्यक्ती तितक्या प्रकृती' असे म्हणत असताना आपल्याला भिन्न व्यक्तींची भिन्न भिन्न व्यक्तिमत्त्वे अभिप्रेत असतात. व्यक्तिमत्त्व विकासात जैविक, रासायनिक, सामाजिक आणि मानसिक अशा घटकांचा वाटा असतो. व्यक्तिमत्त्वामूळे व्यक्तीच्या वर्तनाचा अंदाज घेता येतो. परंतु व्यक्तीला तिच्या स्वत:च्या व्यक्तिमत्त्वाची पूर्णता: माहिती नसते त्यामुळे व्यक्तिमत्त्वाचा काही भाग हा अबोध मनाच्या तळाशी असतो. व्यक्तिमत्त्व हे सतत बदलत असते. ते व्यक्तीच्या वर्तनाला वळण देत असते. कोणत्याही व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाचे विशिष्ट वर्तन हे त्या त्या वेळची परिस्थिती आणि आतंरवैयक्तिक संबंध या दोन घटकांवर अवलंबून असते. तसेच व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाचे वर्णन हे त्या व्यक्तीच्या गुणविशेषांनीच करता येते. तसेच व्यक्तिमत्त्वाचा विकास हा प्रत्येकाला त्यांच्या वेगवेगळ्या प्रयत्नांनी करता येत असतो. तसेच आपण ज्यावेळी म्हणतो की, त्या व्यक्तीचे व्यक्तिमत्त्व चांगले आहे त्यावेळी आपण त्या व्यक्तीचा रूबाब, त्याची बोलण्याची पद्धती इ. गुण आपण पाहत असतो. तसेच कानाची-नाकाची ठेवण, डोळ्यांचे रंग, शरीराचा बांधा या घटकांकडे ही लक्ष दिले जाते. परंतु यामध्ये मात्र अजिबात बदल होत नाही तर ते अगदी अंतापर्यंत तसेच राहतात. परंतु व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वामध्ये मात्र फरक पडलेला दिसून येतो. व्यक्तिमत्त्व हा शब्द एकंदरीत सहजतेने वापरला जातो; परंतु हा शब्द म्हणजे एक 'काटेरी गुंफणच' होय.

ज्याप्रमाणे व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वावर जैविक, सामाजिक व भावनीक घटकांचा प्रभाव पडतो. त्याचप्रमाणे आपले आई-वडिलांचे परस्पर संबंध, त्यांची मुलांशी होणारी रोजची वागणूक, भावडांचे परस्पर संबंध ही नियामके ही अतिशय प्रभावी असतात. व्यक्तिमत्त्वाच्या विकासासाठी शाळा हा घटक ज्याप्रमाणे अतिशय महत्त्वाचा मानला जातो त्याचप्रमाणे कुटुंब हा देखील एक घटक अतिशय महत्त्वाचा आहे. त्या घटकांमूळे आपणांस विविध सवयी, नैतिक व सामाजिक मूल्ये, सामाजिक भूमिका या सगळ्यांचे कळत-नकळत शिक्षण मिळत असते. इतकेच नव्हे तर आई-वडिलांची वृत्ती, कुटुंबातील त्या व्यक्तीचा जन्मक्रम यांचादेखील प्रभाव व्यक्तिमत्त्व विकासावर पडल्याशिवाय राहत नाही. तसेच प्रत्येक व्यक्तीच्या मनामध्ये मी स्वत: कसा आहे ? या विषयीची कल्पना असते. ही व्यक्तीची स्वत: विषयीची कल्पना हा त्या व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाचा केंद्र बिंदुच होय.

व्यक्तिमत्त्व विकास हा दुसऱ्यावर छाप पाडण्याकरता करावयाचा नसतो, तर त्यामुळे स्वत:चा योग्य विकास होऊन आपण काही तरी करावे अथवा कोणी तरी महान व्यक्ती बनावे यासाठी करावयाचा असतो. तसेच त्यामुळे व्यक्तिगत व सामाजिक कौशल्य विकसीत व्हावी यासाठी करावयाचा असतो. व या व्यक्मित्त्व विकासामूळेच व्यक्तीच्या स्वत:च्या प्रगतीला हातभार लागतो.

व्यक्तिमत्त्वाच्या गैरसमजूती -

'व्यक्तिमत्त्व' हा शब्द सर्वसामान्यपणे दैनंदिन संभाषणात सर्वजण वापरतात. परंतु व्यक्तिमत्त्व म्हणजे नेमके काय ? याची निश्चित कल्पना नसल्यामुळे त्याविषयी अनेक प्रकारचे गैरसमज आढळून येतात. परंतु ज्याप्रमाणे दोन व्यक्ती दिसायला सारख्या नसतात, त्याचप्रमाणे त्यांचे व्यक्तिमत्त्व ही सारखेच नसते.

नोकरीमध्ये आजकाल व्यक्तिची शैक्षणिक पात्रता व त्या सोबत प्रसन्न व्यक्तिमत्त्वाची देखील अट असते. परंतु काही व्यक्तींच्या मते व्यक्ती इतरांवर छाप पाडणारी असली म्हणजे मग ते त्या व्यक्तीचे व्यक्तिमत्त्व होय. परंतु केवळ शारीरिक अंगावरून व्यक्तिमत्त्व ठरत नाही व ते तसे ठरविणे योग्यही नाही.

व्यक्तीमत्त्व हे घडवावे लागत नाही, तर ते आपोआपच घडत असते अशी सुद्धा काहींची गैरसमजूत असते. तसेच वयानुसार आपोआपच विकास होतो. या समजूतीमुळेही लहान मुलांच्या कृत्याकडे, हट्टाकडे त्यांच्या आजी-आजोबांमूळे दुर्लक्ष केल्याने ते मूल मोठेपणी आक्रमक वर्तनाकडे हळुहळू वळण्यास सुरूवात होते.

ज्याप्रमाणे पांढरा रंग दिल्याने कावळा बगळा होवू शकत नाही, त्याचप्रमाणे प्रयत्न करून सुद्धा व्यक्तिमत्त्वामध्ये बदल होवू शकत नाही. ही एक समाजातील लोकांची गैरसमजूत आहे.

उदा. आकर्षक दिसणाऱ्या श्रीकांतला व्यक्तिमत्त्व आहे. परंतू कृश व किरकोळ शरीर असणाऱ्या श्रीधरला पर्सनॅलिटी नाही. असे म्हणून व्यक्तिमत्त्वाच्या एकाच अंगाला महत्त्व दिले जाते.

एक परंपरागत समजूत अशी की, निसर्ग हा नेहमी उणिवा दूर करत असतो व समतोल साधतो. जसे एका वर्षी दुष्काळ पडला तर दुसऱ्या वर्षी पाऊस भरघोस पडून शेतात चांगले पीक येते. याचा विचार करून काही म्हणी सांगितलेल्या आहेत -

''रात्रीच्या गर्भात उद्याचा उष:काल.''

''अंधारी रात्र गेल्यावर सुर्योदय होणारच.'' असे

एखाद्या व्यक्तीचे वर्णन करताना आपण सालस, निगर्वी, प्रामाणिक, शुर वगैरे विशेषणे वापरतो. परंतु ह्या एखाद्या स्वभाववैशिष्ट्याला संपूर्ण व्यक्तिमत्त्व मानणे हे चुकीचे आहे.

उदा.ज्यावेळी राम हा कुटुंब प्रमुख म्हणून वर्चस्व गाजवितो. नोकरीच्या बाबतीत आक्रमक असतो, वरिष्ठांच्यासमोर नम्रतेने वागतो, मित्रांमध्ये आग्रही भूमिका धरतो, अवास्तव खर्च झाल्यास घर डोक्यावर घेतो; परंतु कोणालाही सढळ हाताने मदत करतो.

तो प्रत्येक वेळी वेगवेगळा मुखवटा वापरतो का ? त्याची एकाच वेळी वेगवेगळी रूपे म्हणजे त्या व्यक्तीचे व्यक्तिमत्त्व असते का ? तसेच मुखवटा म्हणजे व्यक्तिमत्त्व असेल तर एकाच व्यक्तीत अनेक व्यक्तिमत्त्वे असतात असे म्हणावे लागेल. परंतु हे मात्र शक्य नाही. कारण त्या त्या प्रसंगाचे महत्त्व जाणून घेवून व त्या त्या परिस्थितीच्या आवश्यकतेनुसार व्यक्ती निरनिराळे वर्तन करते व त्यातूनच व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाची ओळख होते.

प्रत्येकाचे व्यक्तिमत्त्व भिन्न भिन्न कसे ? केवळ देखणेपणा, स्वभाव उद्दीपक व प्रतिक्रिया स्वरूप यापैकी कोणत्याही एकाने व्यक्तिमत्त्वाचे खरे स्वरूप कळत नाही. कारण व्यक्तिमत्त्व हे प्रत्येक व्यक्तिचे भिन्न भिन्न असल्याचे आढळते.

उदा.शिवाजी महाराजांचे शूर व्यक्तिमत्त्व, भगतसिंगचे धाडसी व्यक्तिमत्त्व, चिमणरावांचे विनोदी व्यक्तिमत्त्व तर यापैकी एखाद्या व्यक्तिप्रमाणे एखाद्या दुसऱ्या व्यक्तीचे व्यक्तीमत्त्व दिसावयास लागले तर ते त्यांचे व्यक्तीमत्त्व नव्हे. कारण शिवाजी महाराजांचा तो शुरपणा. भगतसिंगचा धाडसीपणा व चिमणरावांचा तो विनोदी स्वभाव म्हणजे त्यांचे संपूर्ण व्यक्तिमत्त्व नव्हे.

मानवी समूहाचा जो अन्युन्न बिंदु असतो तो म्हणजे ते त्याचे व्यक्तिमत्त्व होय. व्यक्तीच्या संपूर्ण वर्तनाची गुणात्मकता म्हणजे ते त्याचे व्यक्तिमत्त्व. मनुष्याची शरीररचना, त्याच्या वर्तनपद्धती, अभीरूची, अभिक्षमता. त्याचे बौद्धीक सामर्थ्य व इतर वैशिष्ट्यांचा समग्र आकृतीबंध म्हणजे व्यक्तिमत्त्व होय. आपल्या परिस्थितीशी व्यक्तीचे होणारे वैशिष्ट्यपूर्ण समायोजन निर्धारित करणारे तिच्या अंतर्गत असणारे मनोशारीरिक संस्थांचे गतीशील संघटन म्हणजे व्यक्तिमत्त्व होय. व्यक्तीमत्त्व म्हणजे व्यक्तीच्या गुणविशेषांचा वैशिष्ट्यपूर्ण आकृतिबंध होय.

प्रेरणात्मक कार्यामधून व समायोजनातून व्यक्तिमत्त्व हे प्रकट होते. व्यक्तिमत्त्व हे सर्व गुणविशेषांचे संघटित स्वरूप असल्याने त्याचे प्रामाणिक व्यक्तिमत्त्व, संघटीत व्यक्तिमत्त्व व बुद्धिमान व्यक्तिमत्त्व असे प्रकार केले आहेत. परंतु व्यक्तिमत्त्व ठरविताना व्यक्तिच्या व्यक्तिमत्त्वाच्या संघटीत स्वरूपाला प्रत्येकाच्या वैशिष्ट्यपूर्ण असण्याला महत्त्व दिले जाते. ज्याप्रमाणे एखादे बालक जन्माला आल्यानंतर त्याला बाहेरच्या भौतिक, सामाजिक परिस्थितीशी समायोजन करावे लागते. कारण कोणत्याही दोन व्यक्तींचे अनुवंश व सामाजिक वातावरण सारखे नसते. जसे सख्या भावंडामध्ये सुद्धा दिसण्यात, वागण्यात, बोलण्यात, उंचीमध्ये, रंगामध्ये, कार्यक्षमतेमध्ये, स्वभावात व सर्वात महत्त्वाच घटक म्हणजे बुद्धीमत्ता यामध्ये फरक आढळून येतो. परंतु एकटा अनुवंश देखील व्यक्तीचा व्यक्तिमत्त्व विकास घडवून आणू शकतो, असे नाही तर त्यावर परिस्थितीचाही परिणाम होतो. त्यामूळे त्या बालकाला जन्माला आल्यापासून परिस्थितीशी समायोजन करण्याचे शिकावे लागते.

व्यक्तिमत्त्व आणि चारित्र्य-अनेक लोक हे व्यक्तिमत्त्व आणि चारित्र्य हा शब्द समानार्थी मानतात. कारण व्यक्तीचा सखोल अभ्यास करणे हे पसंत करून 'व्यक्तिमत्त्व' हा शब्द न वापरता 'चारित्र्य किंवा कॅरेक्टर' हा शब्द वापरला जातो. परंतु ज्याप्रमाणे चारित्र्य हे चांगले अथवा वाईट असू शकते त्याचप्रमाणे मात्र व्यक्तीचे व्यक्तिमत्त्व चांगले अथवा वाईट असत नाही.

उदा.एखादा चारित्र्यवान माणूस हा प्रामाणिक, सत्यवादी, नैतिक बंधने पाळणारा, धार्मिक, आस्तिक वगैरे असेल तर त्या व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाबद्दल बोलताना या घटकांचा यामध्ये समावेश होईलच. कारण त्यांचा जर अभाव असेल तर मनूष्य चारित्र्यहीन ठरेल. परंतु व्यक्तिमत्त्वहीन ठरणार नाही. कारण व्यक्तिमत्त्व ही अत्यंत नाजूक व व्यापक अशी संज्ञा आहे.

माहितीपर

कोणत्याही देशाची ऊर्जाक्षेत्रातील स्वयंपूर्णता हा आंतरराष्ट्रीय राजकारणातील एक महत्त्वाचा घटक होय. आजच्या घडीला भारतात २२ अणुभट्ट्या आहेत. त्यातल्या १४ अणुभट्ट्यातून ३७०० मेगॅवॅट वीज तयार होते. तीन अणुभट्ट्यातून विघटन शील अणूवर प्रक्रिया करून अण्वस्त्रसज्ज होण्याच्या दृष्टीने भारताची वाटचाल सुरु आहे. भारतात मात्र 'भारत अमेरिका' अणुकरारावर जोरदार चर्चा, राजकीय युद्ध सुरु आहे.

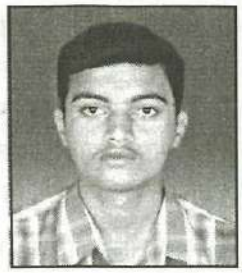

विक्रमसिंह अधिकराव पवार
द्वितीय वर्ष, विज्ञान

भारत-अमेरिका अणु-करार

कोणत्याही देशाच्या आर्थिक, विकासासाठी आणि देशातील जनतेचे जीवनमान सुधारण्यासाठी उर्जेची अत्यंत गरज असते. उर्जा क्षेत्रातील स्वयंपूर्णता हा आंतरराष्ट्रीय राजकारणातील आणि आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील संबंधाचा एक महत्त्वपूर्ण घटक आहे.

भारत-अमेरिका अणुकरारामुळे देशातील राजकीय वातावरण चांगलेच तापले. देशात मुदतपूर्व निवडणुकांची शक्यता निर्माण झाली. सध्या काँग्रेस व डाव्यात 'राजकीय समेट' झाल्याने वातावरण निवळले. ऐतिहासिक अणुकरार करताना सरकारने भारतीय जनतेला तसेच सर्व राजकीय पक्षांना विश्वासात घेणे आवश्यक होते. तसेच कराराबाबत योग्य ती माहिती जनतेला न देणे. ही सरकारची चूकच. तसेच कराराला विरोध करताना ठाण्यांनी दाखविलेल्या आक्रस्ताळेपणाही तेवढाच चुकीचा.

भारताच्या विरोधात कायमच पाकिस्तानची तळी अमेरिकेने उचलून धरली. त्यामुळेच साहजिकच भारत-अमेरिका संबंधामध्ये दुरावा होता. ११ सप्टेंबर २००१ या दिवशी वर्ल्ड ट्रेड सेंटरवरील हल्यानंतर मात्र अमेरिकेच्या परराष्ट्रीय धोरणात भारताचे महत्व वाढले गेले. ओसामा-बिन-लादेन व अलकायद्याच्या विरोधातील लढ्यात पाकिस्तान दाखवत असलेल्या ढोंगीपणामुळे भारत-अमेरिका जवळीक वाढली आहे. आखातातील दहशतवादाच्या विरोधात भारतासारख्या विश्वसनीय मित्राची गरज अमेरिकेला वाटली.

भारताची अर्थव्यवस्था ८ ते १०% वेगाने वाढत आहे. आकारमानाच्या दृष्टीने अमेरिका, जपान, चीनपाठोपाठ भारताचा क्रमांक लागतो. मात्र ही प्रगती होत असताना देशाला उर्जेच्या तुटवड्याला सामोरे जावे लागत आहे.

सहाव्या पंचवार्षिक योजनेनंतर कायमचे देशाने ऊर्जाक्षेत्रावर खर्च करण्यास प्राधान्य दिले आहे. ऊर्जेची वाढती मागणी पूर्ण करण्यासाठी 'इराण-पाकिस्तान-भारत' गॅस पाईपलाईन प्रकल्प पुढे आला. या करारास अमेरिकेचा कायम विरोध राहिला. आगामी इराण युद्धापूर्वी इराणला एकाकी पाडण्यासाठी भारताला इराणपासून दूर ठेवणे ही अमेरिकेची गरज होती. भारतालाही 'इराण-भारत' गॅस पाईपलाईनबाबत पाकिस्तानमुळे फारशी विश्वासहर्ता वाटत नव्हती. त्यामुळे आगामी ऊर्जागरज भागवण्यासाठी 'ऐतिहासिक अणुकरार' हा पर्याय भारतासमोर उपलब्ध होता. या करारातील मुख्य तरतुदी :

१) भारतातील आण्विक भट्ट्यांची Civillian Nuclear Facilities आणि Military Nuclear Facilities अशी विभागणी करता येईल. यात Civillian Nuclear Facilities साठीच्या १४ अणुभट्ट्या IAEA (International Atomic Energy Facilities Agency) च्या देखरेखिखाली

२) अमेरिकेतून भारताला इंधन अणुइंधन पुरवण्यात येईल.

३) सध्याच्या १४ पैकी ८ अणुभट्ट्या लष्करी कारणासाठी वापरण्यात येतील. सध्या भारताच्या एकूण ४ अणुभट्ट्या आंतरराष्ट्रीय निरीक्षणाखाली आहेत. यात तारापूर अणुऊर्जा केंद्र (TAPS1 & TAPS2) आणि रावतभाटा अणुऊर्जा केंद्र (RAPS1 & RAPS2) यांचा समावेश होईल.

४) Fast Breeder Reactors या प्रकारच्या अणुभट्ट्या आंतरराष्ट्रीय देखरेखीखाली येणार नाहीत. F & R अणु भट्ट्यांबाबत भारताकडे असणारे तंत्रज्ञान जगात सर्वात अत्याधुनिक समजले जाते.

५) भविष्यात भारतात निर्माण केलेल्या अणुभट्ट्या नागरी वापरासाठी किंवा लष्करी वापरासाठी वापरण्याचा निर्णय भारतच घेणार.

६) या करारात IAEA, NSG व अमेरिकेने करार न पाळल्यास भारत या करारात दुरस्ती करू शकतो.

७) अणुभट्ट्या वर्गीकरणाचा कार्यक्रम २०१४ पर्यंत पूर्ण होईल. युरेनियम धातूची चणचण लक्षात घेवून आपण आपला अणुऊर्जा प्रकल्प तीन टप्प्यात आखला. १ ल्या टप्यात युरेनियम इंधन म्हणून वापरले गेले. व जडपाणी मंदक व शीतक म्हणून वापरले. युरेनियमचे विघटन होताना सर्वच इंधन विघटन होत नाही. मोठ्या प्रमाणात तसेच राहते यात युरेनियमच्या विघटनाने तयार झालेले प्लुटोनियम असते. या जळालेल्या इंधनावर पुन:प्रक्रिया करून त्यातून प्लुटोनियम वेगळे काढून थोरियमचा मूलद्रव्याबरोबर मिश्र इंधनाच्या रूपात वापरून फास्ट ब्रीडर अणुभट्यांची उभारणी करणे हा दुसरा टप्पा व मिश्र इंधन वापरून तयार झालेल्या युरेनियमपासून अणुशक्ती निर्माण करणे हा तिसरा टप्पा.

आजच्या घडीला भारतात २२ अणुभट्ट्या आहेत. त्यातल्या १४ अणुभट्यातून ३७०० मेगावॅट वीज तयार होते. तीन अणुभट्ट्यातून विघटनशील अणूवर प्रक्रिया करून अणवस्त्र सज्ज होण्याच्या दृष्टीने भारताची वाटचाल आहे. एक फास्टर ब्रीडर अणुभट्टी, जळालेल्या अणुइंधनावर प्रक्रिया करणाऱ्या तीन अणुभट्ट्या, युरेनियम इंधनावर चालणारी एक अणुभट्टी, जडपाणी निर्मितीचे सहा प्लॉट एवढे अणुबळ भारताकडे आहे. भारतात सरासरी दरडोई (वार्षिक) विजेचा (प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष) वापर आजमितीस ५०० युनिट असून जागतिक सरासरीच्या मानाने खूप कमी आहे. चीनचा १००० युनिटच्या आसपास आहे. आपली दरडोई ऊर्जेची गरज खूप वाढणार आहे. २०५० पर्यंत ती ४००० ते ५००० युनिट इतकी संभवते. याचा अर्थ त्या काळात जवळजवळ ८ ते १० लाख मेगावॉट विजेची क्षमता लागणार (सध्या १.३ लाख मेगावॉट) आज जगात २१ नवीन अणुप्रकल्प उभारले जात असून यातील ७ युरोप आणि रशियात, ७ भारत, ७ अतिपूर्वेकडील देश, जपान, कोरिया, व चीन मध्ये आहेत. अमेरिकेने १९७३ पासून एकही नवा अणुवीज प्रकल्प उभारला नाही.

अमेरिकेच्या मित्र राष्ट्रांनी (ऑस्ट्रेलिया, न्यूझीलंड, कॅनडा, इंग्लंड) यांनी या करारांचे स्वागत केले आहे. फ्रान्स, जपान व जर्मनीनेही या कराराचे स्वागत केले आहे. रशियानेही स्वागत केले आहे. तर या करारामुळेच आशियात शस्त्रास्त्र स्पर्धा वाढेल. अशी नाराज प्रतिक्रिया चीनने दिली आहे. पाकिस्तान व इराणने या करारास उघड विरोधच केला आहे.

चीनच्या वाढत्या लष्करी व आर्थिक ताकदीमुळे अमेरिकेला स्पर्धक निर्माण झाला आहे. चीनच्या तुलनेत भारताला लष्करीदृष्ट्या सामर्थ्यवान करणासाठी अमेरिकेने अत्याधुनिक F-18 विमान भारताला देऊ केली आहेत. तसेच 7th Genration ची F-35 च्या विकास व संशोधन प्रकल्पात भागीदारी करण्यासाठी भारताला आमंत्रित केले आहे.

अणुकराराची दुसरी बाजू : भारतात मात्र या करारावरून वादंग माजला आहे. काही माजी अणुशास्त्रज्ञ तसेच अनेक सामरिक तज्ज्ञांनीही या करारास विरोध केला आहे. हा करार पुढील ४० वर्षासाठी असणार आहे. ३ ऑगस्ट २००७ रोजी जाहीर करण्यात आलेल्या अंतिम मसुद्यातील जाचक मुद्दे.

१) आण्विक सहकार्य एकतर्फी व आपल्या मर्जीप्रमाणे थांबण्याचा अमेरिकेला पूर्ण अधिकार आहे.

२) करार रद्द झाल्यास पर्यायी अणुइंधन पुरवठा करणारी यंत्रणा उभी करण्याबाबत कोणतीही तरतूद नाही.

३) भारताने करार रद्द केल्यास (अणुचाचण्या घेवून) अणुभट्ट्या, अन्य उपकरणे, अणुइंधन, तंत्रज्ञान अमेरिका मागे घेऊ शकते.

४) हाईड ॲक्ट व सेक्शन १२३ च्या तरतूदीचे पुरेसे स्पष्टीकरण नाही.

५) अमेरिकेने पुरवलेल्या अणुइंधनाद्वारे अणुभट्ट्यात निर्माण होणाऱ्या प्लुटोनियमवर प्रक्रिया करण्यास भारतास अधिकार आहे किंवा नाही ते स्पष्ट नाही.

६) प्लुटेनियमवर पुन:प्रक्रिया वर IAEA चे नियंत्रण असणार. या प्रक्रियेद्वारेच अणवस्त्रे बनवली जातात.

७) या कराराद्वारे मिळणाऱ्या अणुभट्ट्या, अणुइंधन व तंत्रज्ञानाच्या संपूर्ण वापरावर अमेरिकेचे लक्ष राहणार.

८) भारताने अणुचाचण्या केल्यास कराराचे काय होणार ? असे अजूनही स्पष्ट नाही. अणुचाचण्या करण्याचा भारताचा अधिकार अमेरिकेकडून नियंत्रित होण्याचा धोका.

९) NSG (Nuclear Supplier Group-45) यांचा अनुभव भारतासाठी फार वाईट आहे. NSG वर किती विश्वास ठेवावा याबाबत साशंकता.

विरोध कशासाठी :-

NDA सरकारच्या काळातच या कराराची पायाभरणी झाली असल्याने भाजपच्या विरोधाला फारसा अर्थ नाही. डाव्या पक्षांचा या कराराला असणारा विरोध प्रामुख्याने खालील मुद्यांबाबत आहे.

१) 'भारताची ऊर्जा सुरक्षा' असे कारण सरकारकडून देण्यात आले असले तरी डाव्या पक्षांना मान्य नाही. आगामी २० वर्षात २५००० ते ३०००० मेगावॉट इतकी ऊर्जा निर्मिती या कराराच्या परिणामी होईल. यामुळे देशाच्या एकूण ऊर्जा निर्मितीत आण्विक ऊर्जेचा वाटा ९ ते १०% होईल. त्यामुळे भारताची ऊर्जा सुरक्षा या ९ ते १०% मुळे जपली जाईल असे म्हणणे धोक्याचे आहे.

२) यातून निर्माण होणारी वीज ही तुलनेने महाग असेल.

३) आण्विक ऊर्जा ही जागतिक पातळीवर फारशी स्वीकारार्ह समजली जात नाही. गेल्या तीस वर्षात अमेरिकेतही नवीन अणुविद्युत प्रकल्प उभारलेला नाही. अणुऊर्जा ही केवळ पूरक ऊर्जा म्हणून वापरणे योग्य आहे.

४) अणुऊर्जेमुळे जरी CO_2 सचे प्रदूषण रोखले तरी किरणोत्सर्गामुळे निर्माण होणारे धोके अधिक भयानक आहेत.

५) अपारंपारिक ऊर्जा स्त्रोतापासून भारताला अधिक ऊर्जा मिळू शकते. त्याकडे शासनाने लक्ष द्यावे.

६) गॅस पाईपलाईनबाबत इराणशी पुन्हा चर्चा सुरू करावी.

७) अमेरिकेच्या अणुऊर्जा कायद्याच्या कलम १२३ चा वापर भारतावर नियंत्रण ठेवण्याचे एक साधन म्हणून अमेरिका करेल. कलम १२३ नुसार अमेरिका या कराराची अंमलबजावणी अणुऊर्जा कायद्यानुसार करेल. या कायद्यातील तरतुदीची पूर्तता भारताने न केल्यास अमेरिका हा करार रद्द करू शकते.

८) बाईड ॲक्टमधील काही मुद्दे हे वादग्रस्त आहेत की ज्यामुळे भारताला आपले परराष्ट्रीय धोरण स्वतंत्रपणे आखणे शक्य होणार नाही. अमेरिका धार्जीण परराष्ट्र धोरण न राबवल्यास 'राष्ट्रीय हितसंबंधाचे' कारण दाखवून अमेरिका हा करार रद्द करू शकते.

अर्थव्यवस्थेच्या विकासासाठी ऊर्जेचे महत्व वादातीत आहे. आज महाराष्ट्रासारख्या प्रगतशील राज्यातही भारनियमन करावे लागते. हा चिंतेचा विषय आहे. त्याचा देशाच्या अर्थव्यवस्थेवरही परिणाम होत आहे. म्यानमार-भारत गॅस पाईपलाईनमध्ये बांगलादेशाचा तर इराण-भारत गॅसपाईपलाईनमध्ये पाकिस्तानचा अडथळा आहे. पाकिस्तान व बांगलादेशाशी आपले संबंध ताणलेले आहेत. अपारंपारिक ऊर्जास्त्रोताद्वारे ऊर्जा निर्मितीची भारताची क्षमता अधिक असली तरी त्या क्षेत्रात अद्याप बराच पल्ला गाठणे बाकी आहे. जलविद्युत निर्मितीत अनेक मर्यादा आहेत. धरणांमुळे प्रकल्पग्रस्तांचा नवा प्रश्न उभा राहतो. औष्णीक ऊर्जेसाठी आवश्यक असणारा उच्च दर्जाचा कोळसा भारताकडे कमी प्रमाणात आहे. तसेच वापासून होणारे प्रदूषण हा गंभीर विषय आहे. या परिस्थितीत अणुऊर्जेचे महत्व अधिक वाढते.

सुरूवातीस सांगितल्याप्रमाणे हा करार म्हणजे भारत अमेरिका जवळीक साधण्याचे एक साधन आहे. मूळ उद्देश आहे तो चीनच्या अजस्त्र शक्तीस लगाम घालणे त्यासाठी आशियात चीनच्या बरोबरीने भारताचीही ताकद वाढणे, अमेरिकेस गरजेचे वाटते. चीनची विस्तारवादी योजना कधीही लपून राहिलेली नाही. अरूणाचल प्रदेशावर चीनची सुरूवातीपासूनच नजर आहे. त्यासाठी ईशान्य भारतातील फुटीरतावादी चळवळीस छुपा पाठिंबा देण्याचे कार्यही चीन चोखपणे करत आला आहे. चीनला मदत आहे ती बांग्लादेश आणि म्यानमारची. आजपर्यंत हिंदी महासागरावर भारतानेच वर्चस्व गाजवले. पण पुढील काळात भारताला स्वबळावर हिंदी महासागरात वर्चस्व गाजवणे शक्य नाही. त्याचाच एक भाग म्हणजे नुकताच बंगालच्या उपसागरात पार पाडलेल्या संयुक्त नौदल सराव ज्याद्वारे चीनसारख्या राष्ट्रांना योग्य तो संदेश गेला आहे. चीनने पाकिस्तानचे ग्वादार बंदर ताब्यात घेतले आहे. ग्वादर बंदर ते काराकोरम रेंजपर्यंत (पाकिस्तानातून) आठ पदरी द्रुतगती महामार्ग तयार केला जाणार आहे. अंदमान-निकोबार शेजारी म्यानमारचे एक बेट चीनने विकत घेतले आहे. तिथे गुप्तचर इलेक्ट्रॉनिक्स् यंत्रणा उभारण्यात येत आहे. बांग्लादेश व श्रीलंकेत चिनी नौदल तळ नियोजित आहे. चीनवरील सर्व कृत्ये भारताशी मैत्री करण्यासाठी नक्कीच करत नाही. भारताविरोधात फास आवळला जात असताना भारताने केवळ बघ्याची भूमिका घेणे. भविष्याच्या दृष्टीने धोकादायक आहे. पूर्व आशियात जपाननेही लष्करीकामास करणास पुन्हा सुरूवात केली आहे. तैवानचे अस्तित्व धोक्यात आहे. यामुळे भविष्यात अमेरिका-चीन वाद विकोपास जाणार याबाबत शंका संशय उरला नाही.

आता भारतासमोर प्रश्न उरतो की, अमेरिकेशी कितपत संबंध ठेवावेत ? आजची परिस्थिती भारतास अनुकूल आहे त्यामुळे अमेरिकेकडून अधिकाधिक सवलती, मदत, सोयी मिळवणे हेच योग्य ठरेल. शेवटी प्रश्न उरतो तो अणुइंधन पुरवठ्याचा ! अमेरिकामध्येच इंधन पुरवठा बंद करेल अशी भिती भारतास वाटते. ही भीती वाटण्यात गैर काहीच नाही. कारण अमेरिकेबाबत आजवरचा भारताचा अनुभव फारसा समाधानकारक नाही. परंतु आता परिस्थिती वेगळी आहे. या कराराची गरज जितकी भारताला आहे तितकीच अमेरिकेसाठी आहे. जोपर्यंत भारताची अमेरिकेस गरज आहे. तोपर्यंत अणुइंधन पुरवठा निर्वेधपणे चालू राहणार.

देशाच्या डाव्यांच्या अनाठायी दुराग्रहामुळे मुदतपूर्व निवडणुकांची शक्यता निर्माण झाली होती. सध्यातरी ही शक्यता टळली आहे. अणुकरारापेक्षा 'सरकार टिकवणे' काँग्रेस आघाडीला गरजेचे वाटते. देशहित साधण्यात पक्षीय राजकारणाचा अडथळा येऊ नये यासाठी व्यापक राष्ट्रहित लक्षात घेता अणुकरार होणे गरजेचे आहे. त्यातील काही त्रुटींचा अपवाद वगळता अणुकरार 'ऊर्जा सुरक्षेसाठी' गरजेचा आहे. देशाच्या सार्वभौमत्वाशी कोणतीही तडजोड न स्वीकारता अणुकरार पूर्णत्वास नेला जावा.

मुलाखत

उत्तम व्यवस्थापन कौशल्य असेल तर टीमवर्कच्या साह्याने सहकार क्षेत्रात उत्तम कार्य करता येते; याचे साक्षात उदाहरण म्हणजे कराड येथे सलग ५ वेळा यशवंत कृषी, पशू व औद्योगिक प्रदर्शन भरविणारे प्रवर्तक मा.अशोकरावजी थोरात हे होत. प्रत्यक्ष शिक्षण व प्रत्यक्ष अनुभव यांच्या शिदोरीवर सहकार क्षेत्राचा उद्धार निश्चितपणे करता येऊ शकेल याची प्रचिती मा.अशोकराव थोरात यांच्या मुलाखतीतून येईल.

वैभव विजय मिराजदार
तृतीय वर्ष, कला

यशवंत कृषी, पशू व औद्योगिक प्रदर्शनाचे प्रवर्तक मा. अशोकरावजी थोरात

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेजचे माजी विद्यार्थी, देणगीदार, ॲथलेटिक्स प्लेअर, धुरंधर राजकारणी, उत्तम संयोजक आणि खरी ओळख म्हणजे यशवंत कृषी औद्योगिक प्रदर्शन सलग पाच वेळा यशवंत होऊनच भरविणारे कुशल वस्ताद मा.अशोकरावजी थोरात म्हणजे नेतृत्व, कर्तृत्व व वक्तृत्वाचा तिहेरी संगमच. कृष्णा कोयनेच्या संगमावरील शेतकऱ्यांच्या व्यथा जाणणारा हा मनुष्य शेतकरी आहे की राजकारणी आहे; शिक्षक आहे की संयोजक आहे; की मळाई ग्रुपचा संस्थापक आहे असा प्रश्न खचितच पडेल. म्हणूनच केवळ फोनवरून मुलाखत देण्याची विनंती केली असता ठरवलेल्या वेळेपेक्षा अर्धा तास उशिरा जाऊनही मा.अशोकरावजी थोरात यांनी दिलखुलास मुलाखत दिली. प्रश्न विचारावयाचा अवकाश की त्यांची उत्तरांची खैरात सुरू झाली आणि मी ऐकतच राहिलो.

मा.अशोकरावजी थोरात

कृषि प्रदर्शनाची संकल्पना नेमकी कशी सुचली ? यावर त्यांचे दीर्घचिंतन असे प्रकट झाले. मी मुळचा शेतकऱ्याचा मुलगा. आमच्या शेतीत भरपूर उत्पन्न येत असल्याने आणि शेतीची कामे करीत असताना मिळणाऱ्या आनंदामुळे मी स.गा.म.कॉलेजमध्ये शिकत असताना आपोआपच शेतीकडे वळलो. आमचा नागवेलीचा मळा, ऊस व गुऱ्हाळ यात गुंग झालो. मानसिक व आर्थिक समाधान मिळत गेले. हल्लीच्या काळात यांत्रिक सुखसोईपेक्षा मोट हाकण्याचा कष्टदायक अनुभवही मी आनंदाने घेतला.

गाडग्या बडिलांनी मला सायन्सला प्रवेश घेऊन दिला. परंतु ६ महिन्यातच कॉमर्सकडे वळून १९६९ साली बी.कॉम. झालो. स्वतः अडाणी असलेल्या

वडिलांनी मला कोल्हापूरमध्ये शहाजीराजे लॉ कॉलेजमध्ये प्रवेश घेऊन दिला. पण तेथे मन न रमल्याने कॉलेज सोडून परत आलो. दरम्यान ४ जानेवारी १९७० ला माझ्या वडिलांचे निधन झाले. पुढे ऐच्छिक इंग्रजी विषय घेऊन १९७० साली बी.ए. व १९७२ साली वाई येथून एम.कॉम्. उत्तीर्ण झालो. १९७२ च्या कृष्णा सहकारी साखर कारखान्याच्या निवडणुकीत प्रचार कार्यात भाग घेतल्याने एम्.कॉम.ला फर्स्ट क्लास मिळाला नाही. त्यामुळे प्राध्यापक होऊ शकलो नाही. जीवनात मी प्रथमच निराश झालो.

१९७४ साली मी कृष्णा सहकारी साखर कारखान्यामध्ये असिस्टंट अकौंटंटची नोकरी पत्करली. ट्रेनी अकौंटंट म्हणून काम करताना शेतकऱ्यांच्या जीवनातील चढउतार मला पहावयास मिळाले. त्यांच्यासाठी काहीतरी करावे असे वाटू लागले. नोकरीमध्ये प्रमोशनची संधी न मिळाल्याने मी लक्ष्मीदेवी सेवा सोसायटीची स्थापना केली.

शाकाहार, परमेश्वरावरील नि:स्सीम निष्ठा प्रामाणिकपणा, उत्तम व्यवस्थापन व कामात आनंद मानणे ही मा.अशोकराव थोरात यांची जीवनप्रणाली आहे.

१९८० साली मला विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी हे पद मिळाले. पुढे १९८२ साली मला कराड तालुका खरेदी विक्री संघात कार्यकारी संचालकपद मिळाले. तेथे मी १६ तास काम करीत असे. स्वत:च्या मोटार सायकलवरून मी काम करीत असे. त्यावेळी शेतकऱ्यांच्या हिताचे अनेक निर्णय मी घेतले. कराड खरेदी विक्री संघातील ७० सेवकांची संख्या दिडशेवर नेली. खत कारखाना सुरू केला. एस्.फोर्ट ट्रॅक्टर एजन्सीज, पेट्रोल पंप व कापड विभाग सुरू केला. १९८२ सालाची दीड कोटीची उलाढाल माझ्या कारकीर्दीत पाचपट वाढली. तेव्हापासूनच मार्केटींग कसे करावे ? याबाबत शेतकऱ्यांचे प्रबोधन केले. झुआरी इंडस्ट्रीतर्फे १९८४ मध्ये साऊथ इस्थेशियाचा दौरा केला. त्या दौऱ्याचा संघ व्यवस्थापनासाठी फायदा झाला. मा.आमदार विलासकाका पाटील यांच्या समवेत २१ दिवसांचा युरोपचा दौरा केला. या दौऱ्यात जर्मनी, इटली, हॉलंड, डेन्मार्क इ. ७ देश फिरलो. तेथील शेती पाहिली. भारतीय शेती त्यामानाने अर्थव्यवहाराच्या दृष्टीने उत्तम वाटली.

१९८७ साली कराड खरेदी विक्री संघातून स्वखुशीने बाहेर पडलो. दरम्यान माझा लोकसंग्रह खूपच वाढला. १९८८ पासून शरद जोशींबरोबर शेतकरी संघटनेचे काम केले. शेतमालाच्या कमी दराबाबत आंदोलनाच्या माध्यमातून आवाज उठविला. पुढे राजकारणात सक्रिय झालो. १९८३ साली लोकाग्रहास्तव मलकापूर ग्रामपंचायतीची निवडणूक लढवून उपसरपंच झालो. शेतकऱ्यांना मदत करीत राहिलो. चॉप कटर्स, खोरे, घमेली, टिकाव, वैरण कातरण्याची यंत्रे शेतकऱ्यांना सबसिडीवर देण्यात आली. त्यावेळी कराडमध्ये 'काईट' नावाचे प्रदर्शन भरले. याच दरम्यान १९८६ मध्ये कृषि प्रदर्शनाचा विचार माझ्या मनात आला.

जागेचा प्रश्न निर्माण झाल्यामुळे हा मनातील विचार विचारच राहिला. पुढे १९९५ साली कराड पंचायत समितीवर अपक्ष म्हणून निवडून आलो. शासकीय निधीचे वाटप शेतकऱ्यांना केले. शेतकऱ्यांसाठी एक दिवसाची कार्यशाळा भरवली. यात ऊस व क्षारपड जमीनीच्या सुधारणेवर भर दिला. त्यानंतर दरवर्षी अशीच कार्यशाळा घेत गेलो. २००२ साली राष्ट्रवादी पक्षामार्फत सातारा जिल्हा परिषदेवर निवडून आलो. आणि अर्थ समितीचा सभापती झालो. अधिनियम १९६१ नुसार कृषी प्रदर्शन मंजूर करवून घेतले. २००३ साली सातारा परिषदेच्या बजेटमधून ५ लाख रूपयांची तरतूद करण्यात आली. मळाई ग्रुपच्या सर्व सहकाऱ्यांच्या अमोल सहकार्यातून कराड येथे माझ्या मनातील पहिले यशवंत कृषी, औद्योगिक व पशुपक्षी प्रदर्शन भरविले. आणि सेंद्रीय शेती माल प्रदर्शनामध्ये व उत्पादक व ग्राहक यांच्यात थेट भेट घडवून आणली.संकरीत बियाणामध्ये परिणाम सर्व सजीवांच्या नपुंसकत्वावर होतो. म्हणून देशी वाण टिकविण्यासाठी २००७ मध्ये कराड येथे बियाणे महोत्सव व सातारा येथे रब्बी महोत्सव घेतला. हैद्राबाद, जहिदाबाद येथून सीड बॅकेस बोलाविले शेतकऱ्यांमध्ये बियाणांचे वाटप करून शेतक-यांचे उत्पन्न वाढविले. केळी उत्पादक शेतकरी संघटना स्थापन केली. उसावर मावा पडल्याने पर्यायी पीक म्हणून सातारा व कराड येथे मोठ्या प्रमाणात केळी उत्पादन घेण्यात आले. आगामी काळात केळी प्रदर्शन घेण्याची इच्छा आहे. याशिवाय सप्टेंबर २००७ मध्ये फुलांचे प्रदर्शन भरविले.

पहिल्या व पाचव्या कृषी प्रदर्शनातील फरक जाणून घेण्याची इच्छा मी व्यक्त करताच मा. अशोकारावजी मोठ्या उत्साहात म्हणाले - २००३ सालच्या खुल्या अर्थव्यवस्थेने सुशिक्षित बेरोजगारीमध्ये वाढच झाली. बेरोजगारांसाठी शेती हाच एक उत्तम

रोजगार आहे असे लक्ष्यात आले. त्याचदृष्टीने या प्रदर्शनाकडे मी माझे लक्ष्य केंद्रित केले. वजनास हलकी, चालविण्यास सोपी असलेली व पुर्वीपेक्षा दिडपट अधिक काम करणारी अत्याधुनिक अवजारे, हाताने वैरण कापण्याचा अडकित्ता इ.शेतीची साधने प्रदर्शनात मांडली. प्रदर्शन पाहणाऱ्या १/१० शेतक-यांनी हे तंत्रज्ञान निश्चितच अमलात आणले असेल.स्वानुभव श्रेष्ठ असल्याने मी माझ्या शेतीत Mix-crops-Patterns या पदध्तीचा म्हणजे आंतरपिक पध्दतीचा अवलंब केला. माझ्या ३२ गुंठे शेतीतील भुईमुंगामध्ये मी मिरची लावली. त्यातून मला १५ पोती शेंगा व २५० किलो मिरची मिळाली. मिरच्या सुकल्यानंतर त्या ठिकाणी मी शाळू टोकला. आणि भुईमूग काढल्यानंतर तेथे हरभरा टोकला. त्यातून खूप उत्पन्न मला मिळेल असे वाटते. कमी कष्टात एकाच शेतात ४ पिके घेण्याचा स्वानुभव मी घेतला आणि त्याचा प्रसार ५ व्या कृषी प्रदर्शनात केला. हाच फरक पहिल्या आणि ५ व्या कृषी प्रदर्शनात आहे असे म्हणावे लागेल. तसेच दीड एकरात ठिबक सिंचन योजना राबवून मी ४० टन केळीचे उत्पादन घेतले. उसासाठीही ठिबक सिंचन योजना राबवून कमी खर्चात उसाचेही भरघोस पीक मी घेतले. या ५ व्या प्रदर्शनात केळीच्या रोपांची व ठिबक सिंचन साधनांची मोठ्या प्रमाणात विक्री झाली याचा मला खूपच आनंद वाटतो.

कृषी प्रदर्शनामध्ये शेतीशी संबधित असलेल्या सर्व घटकांचा समावेश केला. कारण शेतीवर आधारीत असलेला जो जो उद्योग आहे, तोही शेती उद्योगच आहे, असे माझे मत आहे. ५ व्या प्रदर्शनामध्ये शेतीशी संबधित असणारी आधुनिक मशीनरी,

संकटाला संधी समजणे, निर्णयक्षमता व सर्वांना आपल्या प्रवाहात सामावून घेणे, कृषी, अर्थशिक्षण, समाजकारण व राजकारण या सर्वच क्षेत्रात समन्वय साधणे हे मा.अशोकरावजी थोरात यांच्यातील व्यवस्थापन कौशल्याचाच एक भाग आहे.

५ व्या कृषी प्रदर्शनाचे उद्घाटन सामान्य शेतकऱ्याच्या हस्ते होत असताना. शेजारी मा.अशोकरावजी थोरात

छोटी उपयुक्त अवजारे, औषधी खते, रेशीम व मत्स्य व्यवसाय, माहिती व तंत्रज्ञान, सौर ऊर्जा साधने, गाय, म्हैस, बैल, शेळी पशुपक्ष्यामध्ये इमू, कोंबडी, कबूतर, लाव्हा, व्होला, कुत्रे, ससे, मधमाशा इ. च्या जोड व्यवसायशी संबधीत असलेल्या घटकांचाही समावेश केल्याने हे प्रदर्शन सर्वसमावेशक झाले असे मला वाटते.

आपल्या इतर उपक्रमाबाबत बोलताना मा.अशोकराव थोरात खूपच प्रभावित होऊन म्हणाले - १९७३ मध्ये मळाईदेवी पतसंस्थेची स्थापना केली. मळाईदेवी शिक्षण संस्थेद्वारा ४ विद्यालये व ज्युनियर कॉलेजची स्थापना केली. गंगाधर वासुदेव चैतन्य महाराज यांच्या अध्यक्षतेखाली नांदलापूर येथे यशवंत कृषी विकास संस्था, स्थापन केली.मळाईदेवी पतसंस्थेच्या कराड तालुक्यामध्ये १७ शाखा, ७० स्टाफ, व ३००० सभासद आहेत. ६ ते १० वर्षे वयोगटातील खेळाडूंसाठी आदर्श क्रीडा संस्था सुरू केली. कराड तालुका ॲमॅच्युअर ॲथेलेटिक्स असोसिएशनचा मी संस्थापक सदस्य आहे, तर सातारा जिल्हा ॲमॅच्युअर ॲथेलेटिक्स असोसिएशनचा मी उपाध्यक्ष आहे. जमना सहकारी ग्राहक संस्था, विज्ञान प्रबोधिनी, 'ब' दर्जाचे समाजप्रबोधन सार्वजनिक वाचनालय मलकापूर येथे स्थापन केले. भवितव्यात दूध व दुग्धजन्य पदार्थांचा समावेश असलेली दूध डेअरी स्थापन करण्याचा माझा संकल्प आहे.

'यशदा' या शासकीय संस्थेतील सहभागाबाबत मा. अशोकरावजी म्हणाले - मा. इन्द्रजित देशमुख हे कराड पंचायत समितीमध्ये बी.डी.ओ. म्हणून कार्यरत असताना एकदा त्यांनी माझे भाषण ऐकले. आणि त्यांनी माझे नाव यशदा संस्थेला

३० लोकांचे एकत्र कुटूंब, अमाप लोकसंग्रह अनेक प्रकारच्या संस्थांची उभारणी, हे केवळ मॅनेजमेंटचा विद्यार्थी असल्यानेच शक्य झाले. -मा.अशोकरावजी थोरात

(पृष्ठ क्र.५६ वर...)

तुझ्या बद्दलच्या प्रेमाचा प्रोग्रॅम माझ्या 'मेमरी'च्या स्टोअरिंग कपॅसिटीच्या बाहेर गेल्यामुळे मेंदूची प्रोसेसिंग सिस्टिम वारंवार 'हँग' होऊ लागली आहे. माझ्या लाईफ सिस्टिमला 'सेव्ह' करणारं आणि 'क्रॅश' होण्यापासून वाचवणारं प्रेमाचं सॉफ्टवेअर फक्त तुझ्याकडेच आहे.

अविनाश आबासाहेब भोसले
तृतीय वर्ष, विज्ञान

प्रिय डॉट कॉम्...

मित्राबरोबर कॅम्पसमध्ये फिरत असताना (सर्फिंग) 'विंडोज २००७' मध्ये उभी असलेली तू दिसलीस. आणि तोंडून नकळत 'या हू ऽऽ' निघाले. तुझ्या डोळ्यांनी पाठवलेला 'ई-मेल' वाचता वाचता तुझ्या प्रेमाचा प्रोग्राम माझ्या 'हार्ड-डिस्कवर' कधी डाऊन लोड झाला, कळलेच नाही. माझ्या डोळ्याच्या 'डेस्कटॉपवर' फक्त तुझाच चेहरा दिसत होता. मी ही तुझ्या आठवणींची 'वेबसाईड' ओपन करून 'अपडेट' करीत होतो. तुझ्या बद्दलच्या प्रेमाचा प्रोग्राम माझ्या 'मेमरीच्या' स्टोअरिंग कपॅसिटीच्या बाहेर गेल्यामुळे मेंदूची प्रोसेसिंग सिस्टीम वारंवार 'हँग' होऊ लागली आहे. माझ्या लाईफ सिस्टीमला 'सेव्ह' करणारं आणि 'क्रॅश' होण्यापासून वाचवणारं प्रेमाचं सॉफ्टवेअर फक्त तुझ्याकडेच आहे. माझ्या प्रेमाचा 'व्हायरस' तुझ्या हृदयाच्या प्रोसेसिंग सिस्टीममध्ये शिरल्या शिरल्याच तुझ्या हृदयात सैनिकासारखा 'ॲन्टीव्हायरस' ॲक्टीव्ह झाला आता तो मला 'डिलीट' करण्यासाठी तडफडतोय.

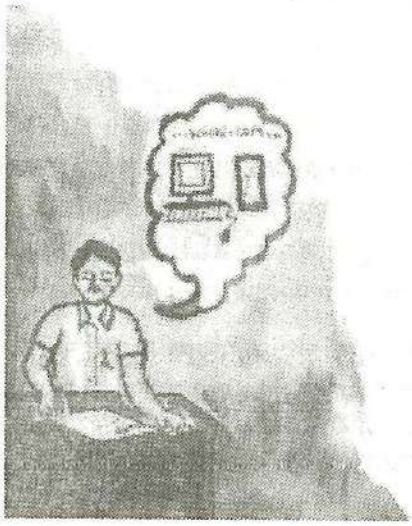

'माऊस' फिरवल्यावर गरगर फिरणाऱ्या 'पॉईन्टरसारखा' मी तुझ्या मागे फिरतोय. मला माहिती आहे की तुझ्या फोल्डर मध्ये माझ्या प्रेमाची फाईल तू 'डिलीट' केली आहेस. पण, ती तुझ्या हार्डडिस्कवरून मात्र डिलीट करू नकोस. तुझी शपथ (पासवर्ड) घेऊन सांगतो मी सुधारलोय, चांगल्या विचाराचे प्रोग्राम लोड करून घेतोय. त्याचा 'ई-मेल' तुला येईलच म्हणून रिसायकलबीन मधून माझी फाईल पुन्हा तुझ्या फोल्डरमध्ये रिसेट कर.

करशील ना ?

Now, I am shutdown my computor safely.

तुझ्याच प्रेमात हँग झालेला.

कु. निलम शशिकांत थोरात
प्रथम वर्ष, विज्ञान

माहितीपर

हरित क्रांतीचे जनक नॉर्मन बोरलॉग यांचे मतानुसार इ.स. २०२५ पर्यंत जगाची लोकसंख्या ८०० कोटीपर्यंत वाढेल. त्यापुर्वी दुसरी 'हरित क्रांती' घडवून आणली पाहिजे. ती क्रांती म्हणजेच जैवतंत्रज्ञान' होय. जैव तंत्रज्ञानामुळे क्षारपड व कोरड्या जमिनीमध्ये पिके घेणे शक्य होईल. पिकाचे उत्पादन हंगामाव्यतिरिक्त वर्षभरातील इतर कालावधीत घेणे. हरितगृहामुळे शक्य होईल.

जैवतंत्रज्ञान शेतीला वरदान

२० व्या शतकापर्यंत रसायनशास्त्राचे (Chemistry) अधिपत्य होते. पण आता २१ व्या शतकात फक्त जैवतंत्रज्ञानाचे (Biotechnology) व माहिती तंत्रज्ञानाचे अधिपत्य राहणार आहे. वाढत्या लोकसंख्येच्या अन्नाची गरज भागविण्यासाठी १९६० साली शेतीमध्ये हरितक्रांती घडून आली. हरितक्रांतीमुळे अन्नधान्यात वाढ झाली पण ते यश तात्पुरतेच ठरले. कारण लोकसंख्या वाढीचा आलेख चढताच राहीला. १९७० साली नोबेल शांतता पुरस्कार स्वीकारताना हरित क्रांतीचे जनक नॉर्मन बोरलॉग यांनी म्हटले आहे की, जगाची लोकसंख्या इ.स. २०२५ पर्यंत ८०० कोटी होईल. त्यापूर्वी दुसरी हरित क्रांती घडवून आणली पाहीजे. ती क्रांती म्हणजेच 'जैवतंत्रज्ञान' होय.

जैवतंत्रज्ञानामुळे बायोवॉर, बायोगॅस, बायोडिटर्जंट, बायोप्लास्टिक, बायोफर्टिलायझर, बायोकॉम्प्युटर्स हे शब्द आता नेहमीच्या वापरातील वाटणार आहेत. या तंत्रामुळे आपणास कमी खर्चामध्ये अधिक उत्पादन आणि उच्च गुणवत्ता प्राप्त होते. उत्पादनावरती जी प्रक्रिया केली जाते ती कमी खर्चाची व प्रदूषणमुक्त असते. त्यासाठी उर्जा ही कमी लागते. त्यामुळे शेतीच्या उत्पादनात सुधारणा, रोग न पडणाऱ्या बियांचा वापर,जैविक खतांचा वापर,सौर ऊर्जेचा व बायोगॅसचा वापर, नैसर्गिक अवयवांचे उत्पादन ह्यासाठी जैवतंत्रज्ञान उपयुक्त आहे.

जैवतंत्रज्ञानामुळे क्षारपड, नापिक, कोरड्या जमिनीमध्ये उत्पादन घेणे शक्य झाले आहे; फक्त शक्य झाले नसून ह्या जागी आता बागा फुलल्या आहेत. ज्या ठिकाणी पूर्वी एकही झाड नव्हते तेथे फळा फुलांची झाडे बहरलेली दिसतात. ट्रान्सजनीक क्रॉप मुळे उपयुक्त जनुकाचे एका जाती मधून दुसऱ्या जातीमध्ये रोपण करता येते. जैवतंत्रज्ञानाच्या मदतीने पिकांचा कालावधी कमी करण्यात यश आले आहे. पूर्वी जे पिक सहा महिन्यात यायचे तेच आता अडीच ते तीन महिन्यात परिपक्व होते.

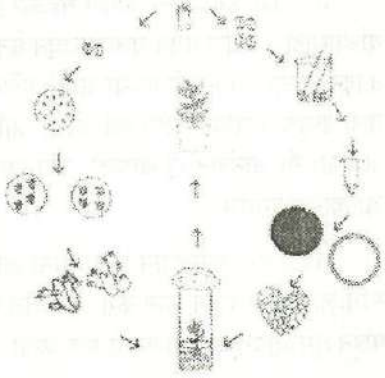

उती संवर्धन हे जैवतंत्रज्ञानाचे शेतीला उपयुक्त असे क्षेत्र आहे. याच्याद्वारे प्रतिकूल परिस्थितीत वाढणाऱ्या वनस्पती निर्माण केल्या आहेत. शिवाय उर्जा संवर्धन प्रयोगशाळेमध्ये वनस्पतीच्या एका पेशी पासून नवीन रोपे तयार केली जातात. म्हणजेच झाडांची लागवड बियांऐवजी पेशींपासून करता येते. याचा उपयोग वनलागवडीसाठी केला जातो. त्यामुळे वनांची संख्या ही वाढते.

मानवाने सुमारे ५०,००० खाद्य वनस्पती शोधून काढल्या आहेत. पण त्यापैकी फक्त १५ खाद्यपिके (Food crops) जवळ-जवळ ९०% लोकांच्या अन्नाची गरज भागवितात. त्यामुळे या १५ पिकांचे उत्पादन जास्तीत जास्त करावे लागते. ते फक्त जैवतंत्रज्ञानामुळेच शक्य होते.

हरितगृहामुळे हंगाम नसताना ही त्या हंगामी पिकाचे उत्पादन घेणे शक्य झाले आहे. शेतामध्ये रासायनिक खतांच्या वापराबरोबर जैविक खतांचा वापर करून जमिनीचा कस वाढविला जातो. तसेच शेतामध्ये नायट्रोजन जमिनीमध्ये वाढविणाऱ्या शैवालांची जिवाणुंची वाढ करता येते. त्यामुळे जमिनीचा कस, पोत तर सुधारतोच शिवाय उत्पादनातील जीवनसत्वांचे प्रमाणही वाढते.

पिकांचा कालावधी कमी झाल्यामुळे शेतकरी एका वर्षात जास्त पिके घेऊ शकतो. त्यामुळे त्याची आर्थिक परिस्थिती सुधारण्यास मदत होते. जैवतंत्रज्ञानामुळे पिकांचे उत्पादन वाढले आहे, पिकांवर रोग पडण्यापूर्वीच प्रतिबंध करतात. शिवाय त्यामुळे पृथ्वीचे 'ग्लोबल वार्मींग' पासून संरक्षण होते. जैवतंत्रज्ञान हे शेतीला साधे वरदान नसून 'महावरदान' आहे.

(....पृष्ठ क्र.५३ वरुन)

प्रशिक्षणार्थीना मार्गदर्शन करण्यासाठी सुचविले मी दि. २४ एप्रिल २००६ रोजी 'यशदा' संस्थेत प्रशिक्षणार्थी म्हणून गेलो होतो. 'यशदाचे' संचालक मा.रत्नाकर गायकवाड यांना माझी भाषण कला आवडली. आणि त्यांनी मला १५ मे २००६ पासून आजपर्यंत वित्तीय व्यवस्थापनाचे प्रशिक्षण देण्यासाठी मला निमंत्रित केले. याबाबतीत प्रशिक्षणार्थीनीही माझ्या बाबतीतचा फीड बॅक अत्यंत उत्तम दिला. त्यामुळे 'यशदा' येथे मार्गदर्शन करताना मला अत्यंत आनंद वाटतो.

पत्नी सौ.शालिनींची उत्तम साथ, ॲड.चि.रणजित स्नुषा डॉ. थोरात व बांधकाम व्यावसायिक चि.विशांत यांच्या सहकार्यामुळे विविध क्षेत्रात काम करण्यास वेळ मिळतो. - मा.अशोकरावजी थोरात.

राजकारण, शिक्षण, अर्थ व समाजकारणाचा समन्वय साधण्या बाबतीत मा. अशोकरावजी म्हणाले - मी शिक्षण किंवा कृषी विभागापेक्षा मी मॅनेजमेंन्टचा विद्यार्थी असल्याने माझ्या जीवनात मी व्यवस्थापन कौशल्याला जास्त महत्व देतो.कराड खरेदी विक्री संघात शिक्षण व प्रत्यक्ष अनुभवातून मला व्यवस्थापनातील कौशल्य अधिक उत्तम रीतीने आत्मसात करता आले. त्यामुळेच मी उत्तम टीम - वर्क करू शकलो. याबाबतीत मी कठोर प्रशासन राबविले. त्यामुळे मी सर्वच क्षेत्रात समन्वय साधू शकलो.

मा. अशोकरावजींना आपले सहकार क्षेत्रात काम करताना अत्यंत आनंद वाटतो. जिल्हा परिषदेच्या माध्यमातून शेतकऱ्यांच्यासाठी १ कोटी पर्यंत बजेट वाढवून घेतले. त्याचा त्यांना खूप अभिमान वाटतो. मी काढलेल्या शाळेची परवानगी शासनाने काढून घेतली त्यामुळे मी ख-या अर्थाने पहिल्यांदा निराश झालो. परंतु १ मार्चला कोणता चमत्कार घडला ते माहीत नाही, परंतु मला डेप्युटी डायरेक्टर यांचे पत्र आले. आणि त्यातून त्यांनी माझ्या प्राथमिक शाळेला मान्यता दिली होती. ते पत्र पहाताच अक्षरशः मी आनंदाने रडू लागलो. तीच आजची मलकापूर ता. कराड येथील आदर्श प्राथमिक शाळा होय. असे त्यांनी अत्यंत आंनदाने सांगितले.

शेवटी महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना कोणता संदेश द्याल ? असे विचारले असता ते म्हणाले की, ''तुम्ही जेथे असाल तेथे स्वतःला झोकून देऊन काम करा. हीच खरी देशसेवा आहे. आपले काम अशा पद्धतीने करा की आकाशातील देवांना तुमचे काम पाहून तुमच्याबरोबर चालण्याचा मोह व्हावा''.

॥ कर्मवीर जयंती सोहळा ॥

प्रास्ताविक - मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

अहवाल वाचन - प्रा.मच्छिंद्र सकटे(कार्याध्यक्ष)

प्रमुख अतिथी -मा.नामदार अजितदादा पवार
जलसंपदा मंत्री, महाराष्ट्र राज्य,मुंबई

अध्यक्षीय भाषण -मा.खासदार श्रीनिवास पाटील

गुणवत्ता सूचीचे वाचन -प्रा.दिलीपकुमार कसबे

आभार- प्रा.दिनकर थोरात

Infosys BPO Training बाबत मार्गदर्शन करताना
मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

'माती व पाणी परीक्षण' प्रा.विजय पाटील (रसायनशास्त्र विभागप्रमुख) प्रास्ताविक करताना

'विज्ञापन : तकनीक एवं प्रयोग'-हिंदी विभाग
एक दिवशीय कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना
मा.प्रमोदकुमार गवळी(संपादक दै.लोकमत)

'शुध्द हिंदी'(हिंदी विभाग)प्रमुख अतिथी
डॉ.के.पी.माळी उद्घाटन करताना

'पुष्परचना व वामनवृक्ष कला' (वनस्पतिशास्त्र विभाग)
प्रा.सौ.वंदना किशोर मनोगत व्यक्त करताना

'घरगुती उपकरणांची निगा व दुरुस्ती' (भौतिक विज्ञान)
मनोगत व्यक्त करताना विद्यार्थी

॥ राष्ट्रीय छात्र सेना ॥ सदैव सैनिका पुढेच जायचे ॥

पिरमहमद बेग
अंडर ऑफिसर
T.S.C.कॅम्प दिल्ली
ब्रॉंझ मेडल

योगेश पाटील
N.I.C.तामिळनाडू आर्मी ॲटॅचमेंट
दि कॅप्टन जयसिंग जॉर्ज'ए'
जाधव मेमोरियल पारितोषिक

विक्रम खबाले
Ocean to sky
Treaking camp-गोवा

अभिजीत चव्हाण
T.S.C.-पुणे
S.S.T.-कोल्हापूर

श्रीकांत सावंत
आर्मी ॲटॅचमेंट कॅम्प
N.I.C.कॅम्प,गुलबर्गा

विशाल पाटील
N.I.C.कॅम्प
कर्नाटक

रोहित माने
N.I.C.कॅम्प
राहुरी

गणेश शेडगे
आर्मी ॲटॅचमेंट कॅम्प
N.I.C.कॅम्प,
अहमदनगर

सागर लोकरे
आर्मी ॲटॅचमेंट कॅम्प
N.I.C.कॅम्प,गुलबर्गा
अहमदनगर

संदीप जाधव
आर्मी ॲटॅचमेंट कॅम्प
N.I.C.कॅम्प,
अहमदनगर

ज्योती साळवे
R.D.C.कॅम्प अमरावती
Cat-II मधून N.I.C.
अंदमान निकोबारसाठी निवड

दिपाली पाटील
D.R.T.C.कॅम्प कोल्हापूर गोल्ड मेडल
D.R.T.C.कॅम्प Phase-II पुणे

पूजा काकडे
N.I.C.-कर्नाटक
D.R.T.C.-पुणे

नूतन माने
N.I.C.कॅम्प
राहुरी

सुप्रिया पवार
N.I.C.कॅम्प
राहुरी

राष्ट्रीय छात्र सेना-मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने,
ले.प्रा.एच.के.पाटील,लेफ्टनंट प्रा.सौ.सुनिता शिंदे
यांच्या समवेत छात्रसेनेतील छात्र सैनिक

मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, लेफ्टनंट प्रा.एच.के.पाटील,
लेफ्टनंट प्रा.सौ.सुनिता शिंदे यांच्या समवेत
छात्रसेनेतील छात्र सैनिक

सद्गुरु

॥ आजी व भावी क्रीडापटू ॥

श्री.सारंग थोरात
नेमबाजी अखिल भारतीय आं.वि.
स्पर्धा सुवर्णपदक विजेता

कु.शितल थोरात
नेमबाजी वेटलिफ्टींग पॉवरलिफ्टींग
सलग २०या वर्षी विशेष प्राविण्यासह
विद्यापीठ संघात निवड

कु.धनश्री महाडीक
पॉवरलिफ्टींग-राष्ट्रीय स्पर्धात
द्वितीय क्रमांक

कु.आकाशी पवार
तायक्वांदो स्पर्धा
शि.वि.त प्रथम क्रमांक

श्री.पांडुरंग पवार
वेटलिफ्टिंग-राज्यस्तरीय स्पर्धा
प्रथम क्रमांक

श्री.लक्ष्मण काकडे
स्विमिंग-आं.विभागीय स्पर्धेत
सलग ५वर्षे चॅम्पियनशिप

श्री.गणेश कदम
वेटलिफ्टींग शिवाजी विद्यापीठात
द्वितीय क्रमांक

श्री.जीवन खांबे
वेटलिफ्टींग व पॉवरलिफ्टींग
शिवाजी विद्यापीठात
द्वितीय क्रमांक

कु.श्रध्दा पवार
हातोडा फेक
आं.वि.क्रीडा स्पर्धा
द्वितीय क्रमांक

श्री.कुलदीप पवार
कुस्ती ५५कि.वजन गटात
सातारा झोनमधे प्रथम
कुस्तीगीर परिषदेत ब्रॉझ पदक

कु.अश्विनी माळी
वेटलिफ्टींग पॉवरलिफ्टींग
शि.वि.त द्वितीय व प्रथम क्रमांक

श्री.अमित साळुंखे
हातोडा फेक
राज्यस्पर्धेसाठी निवड

श्री.प्रदिप लाड
कुस्ती
स्पर्धेसाठी निवड

श्री.महेश पाटील
मैदानी स्पर्धा
शि.वि.निवड

श्री.प्रशांत माळी
मैदानी स्पर्धा
शि.वि.निवड

कु.शैला कणसे
क्रिकेट स्पर्धा
शि.वि.निवड

कु.भारती सासवे
तायक्वांदो
शि.वि.ब्रॉझ पदक

कु.पूजा काकडे
जलतरण
शि.वि.निवड

श्री.संदीप गायकवाड
क्रिकेट-शि.वि.निवड
अष्टपैलू खेळाडू

श्री.मनोज महाडीक
शरीर सौष्ठव
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.निलेश यादव
तायक्वांदो आंतरविभागीय
स्पर्धेसाठी निवड

॥ विजेते संघ ॥ पारितोषिक वितरण ॥ क्रीडा विभाग ॥

सद्गुरु

वार्षिक क्रीडा पारितोषिक वितरण कार्यक्रमामधे मार्गदर्शन करताना
मा.प्रमुख पाहुणे राजेंद्र मोहिते(कराड शहर इन्स्पेक्टर) व इतर

सातारा झोनल बॅडमिंटन स्पर्धेचे उदघाटन करताना
मा. प्राचार्य डॉ. मोहन राजमाने व शारीरीक संचालक वृन्द

आखिल भारतीय आंतरविद्यापीठीय नेमबाजी स्पर्धेत विशेष
प्राविण्य मिळवलेल्या खेळाडूंसह मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

शिवाजी विद्यापीठ वेटलिफ्टिंग व पॉवर लिफ्टिंग उपविजेत्या
संघासह मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व पी.पी.पवार

सातारा झोनल क्रिकेट स्पर्धा वेणूताई चषक विजेत्या
संघासमवेत मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व इतर

सातारा झोनल जलतरण स्पर्धा विजेत्या संघासमवेत
मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व पी.पी.पवार

रयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

राष्ट्रीय सेवा योजना-रक्तदान शिबीरात रक्तदान करताना विद्यार्थिनी व प्रा.पी.आर.डांगे व प्रा.व्ही.बी.पाटील(कार्यक्रम अधिकारी)

राष्ट्रीय सेवा योजना-मौजे कालवडे,विशेष श्रम संस्कार शिबीरामध्ये रस्ता दुरुस्ती करताना स्वयंसेवक

'एकात्मिक कीड व्यवस्थापन'विषयांतर्गत दत्तक गाव बनवडी येथे पिकावरील रोगांची माहिती देताना विद्यार्थी व प्रा.डॉ.बी.जे.पाटील(विस्तार सेवा प्रमुख)

विस्तार सेवा विभागाच्या वतीने 'शेतकरी ग्रंथालय आपल्या दारी' ग्रंथालयाची पाहणी करताना करवडी गावचे ग्रामस्थ

कला मंडळातील यशवंत विद्यार्थ्यांसह मा. प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व कला मंडळ प्रमुख प्रा.व्ही.एन.गायकवाड

राज्य, जिल्हा, आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व व निबंध स्पर्धेमधे सर्वाधिक २१ पारितोषिके पटकावणारा विद्यार्थी वृंद व मार्गदर्शक प्राध्यापक वृंद

॥ विविध कार्यक्रम ॥

हिंदी दिवस समारोह- मा.प्राचार्य डॉ.छायादेवी घोरपडे (प्राचार्या महिला महाविद्यालय,उंब्रज)भाषण करताना डावीकडून मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने,प्रा.राजेंद्र इंगोले

संस्कृत दिन समारोह- प्रमुख अतिथी मा.आबासो शिंदे मार्गदर्शन करताना डावीकडून डॉ.नरहर पंडीत,उपप्राचार्य वाणिज्य विभाग व प्रा.वामनराव अवसरे

अविष्कार २००७ संशोधन महोत्सवाचे उद्घाटन प्रसंगी अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना मा.डॉ.एस.एच.पवार (कुलगुरु,डी.वाय.पाटील अभिमत विद्यापीठ,कोल्हापूर)

विद्यार्थीनी कल्याण मंडळ उद्घाटन प्रसंगी प्रा.सौ.साधना झाडबुके मार्गदर्शन करताना

विविध वस्तूंचे प्रदर्शन व विक्री वाणिज्य विभागातील विद्यार्थी व प्राध्यापक

'होस्टेल डे' निमित्त मार्गदर्शन करताना प्रमुख अतिथी मा.सौ.मंगल पवार व मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व इतर

॥ अग्रणी महाविद्यालयातंर्गत कार्यक्रम ॥

सुगम गायन-एक दिवशीय कार्यशाळा
मा. प्राचार्य डॉ. मोहन राजमाने उद्घाटनपर भाषण करताना

'करियर गायडन्स फॉर सायन्स ग्रॅज्युएटस' (रसायनशास्त्र विभाग)
श्री. दिपक ताटपुजे मार्गदर्शन करताना

पर्यावरण आरोग्य शिबीर(खोडशी)प्राणीशास्त्र विभाग

पोस्टर प्रेझेंटेशन(वनस्पतिशास्त्र विभाग)
मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने उद्घाटनपर भाषण करताना

ॲथॅलेटिक्स दोन दिवशीय कार्यशाळा(शारिरीक शिक्षण विभाग)
समारोप प्रसंगी शारीरीक शिक्षण संचालक प्रा.प्रकाश पवार
व क्रीडा तज्ज्ञ मार्गदर्शक

'सामाजिक शास्त्रांमधील नवविचार प्रवाह' (राज्यशास्त्र,समाजशास्त्र,
अर्थशास्त्र व इतिहास विभाग)उद्घाटनपर भाषण करताना
डॉ.सौ.वासंती रासम
(अधिष्ठाता सामाजिक शास्त्रे विद्याशाखा,शि.वि.कोल्हापूर)

'शेतमाल प्रक्रिया व व्यवसायाच्या संधी' (विस्तार सेवा विभाग)
चर्चासत्राचे उद्घाटन करताना प्रा.डॉ. राजेंद्र कुंभार

जैव तंत्रज्ञान अभ्यासक्रम कार्यशाळेमध्ये
मा.प्राचार्य डॉ.चंद्रकांत विसारे मार्गदर्शन करताना

॥ गुणवंत हे कलावंत अन् यशवंतही ॥

श्री.सुनिल उबाळे
मध्यवर्ती युवक महोत्सव
मिमिक्री
प्रथम क्रमांक

श्री.स्वप्निल गोसावी
मध्यवर्ती युवक महोत्सव
एकपात्री अभिनय
तृतीय क्रमांक

श्री.सचिन सपकाळ
राजर्षी शाहू प्रेरणा पुरस्कार
राजर्षी शाहू युवा महोत्सव
जयसिंगपूर

श्री.अमोल साळुंखे
तृतीय वर्ष कला
राज्य व जिल्हास्तरीय वक्तृत्व
सर्वाधिकपारितोषिक विजेता

श्री.दत्तात्रय गुरव
तृतीय वर्ष विज्ञान
एम.ए.डिग्री परीक्षेत
महाविद्यालयात प्रथम

कु. मुबिना पटेल
वनस्पतिशास्त्र
शिवाजी विद्यापीठात
सर्वप्रथम

श्री. संतोष माने
तृतीय वर्ष वाणिज्य
मॉडर्न मॅनेजमेंट प्रॅक्टिसेस या
विषयात शि.विद्यापीठात प्रथम

श्री.संतोष देसाई
पदव्युत्तर द्वितीय वर्ष, कला
राज्यस्तरीय काव्यलेखन स्पर्धा
(वर्धा)द्वितीय क्रमांक

श्री.राजेंद्र देसाई
प्रथम वर्ष विज्ञान
(ए ग्रुप)शि.विद्यापीठात
प्रथम क्रमांक

श्री. दीपक पाटील
प्रथम वर्ष विज्ञान
(ए ग्रुप)शि.विद्यापीठात
द्वितीय क्रमांक

कु.सुजाता जाधव
एम.ए.भाग१
शि.वि.अर्थशास्त्र परिषद(विटा)
शोधनिबंध उत्तेजनार्थ पारितोषिक

कु.विजयश्री येडगे
एम.ए.भाग१
शि.वि.अर्थशास्त्र परिषद(विटा)
शोधनिबंध उत्तेजनार्थ पारितोषिक

कु.दीपाली कदम
एम.ए.भाग१
शि.वि.अर्थशास्त्र परिषद(विटा)
शोधनिबंध उत्तेजनार्थ पारितोषिक

श्री.विनोद शोरात
एम.ए.भाग१
मानव संसाधन विकास मंत्रालय
दिल्ली द्वारा चेन्नई येथे
हिंदी नवलेखन
शिबीरात सहभाग

स्वतंत्र शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

सद्गुरू

॥ नियतकालिक स्पर्धा-पारितोषिक विजेते ॥

श्री. सागर पाटील
बी.ए.भाग-३
वन ॲक्ट प्ले
प्रथम क्रमांक

श्री. संतोष पाटील
बी.ए.भाग-१
मराठी-कथा
प्रथम क्रमांक

कु.स्वाती पाटील
बी.ए.भाग-३
मराठी-कविता
प्रथम क्रमांक

कु. सुषमा चौधरी
बी.ए.भाग-१
मराठी-ललित लेखन
प्रथम क्रमांक

कु.अपर्णा जाधव
बी.ए.भाग-२
मराठी-व्यक्तिचित्र
प्रथम क्रमांक

कु.संध्याराणी शेवाळे
बी.ए.भाग-१
मराठी-वैचारिक लेख
प्रथम क्रमांक

कु.मेघा पवार
बी.एस्सी.भाग-२
मराठी-माहितीपर लेख
प्रथम क्रमांक

कु.सोनाली जाधव
बी.कॉम्.भाग-२
मराठी-संशोधनपर लेख
प्रथम क्रमांक

कु.विद्या गायकवाड
बी.ए.भाग-२
हिंदी-आत्मकथन
प्रथम क्रमांक

श्री.विनायक पाटील
बी.ए.भाग-१
हिंदी-विनोदी लेख
प्रथम क्रमांक

श्री. अनिरुध्द कणसे
बी.एस्सी.भाग-१
मराठी-एकांकिका
द्वितीय क्रमांक

कु.सुविधा शिलवंत
बी.ए.भाग-१
मराठी-मुलाखत
द्वितीय क्रमांक(विभागून)

कु.मोहिनी शिंदे
बी.ए.भाग-१
मराठी-समीक्षा
द्वितीय क्रमांक

श्री. सोमनाथ कोळी
बी.ए.भाग-२
मराठी-माहितीपर लेख
द्वितीय क्रमांक

कु.रुपाली काकडे
बी.ए.भाग-३
हिंदी-संशोधनपर लेख
द्वितीय क्रमांक

श्री.जवान माने
बी.ए.भाग-२
पेंटिंग
द्वितीय क्रमांक

श्री.शरद कांबळे
बी.एस्सी.भाग-१
मराठी-मुलाखत
द्वितीय क्रमांक(विभागून)

श्री.शरद साठे
बी.एस्सी.भाग-१
मराठी-कविता
तृतीय क्रमांक(विभागून)

कु.पद्मिनी देसाई
बी.ए.भाग-२
मराठी-वैचारिक लेख
तृतीय क्रमांक

रयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

राष्ट्रभाषा से विश्वभाषा की ओर...

निज भाषा अहै उन्नति, सब उन्नति को मूल;
बिन निज भाषा कै, मिटै न हिय को शूल।

भारतेन्दु हरिश्चन्द्र

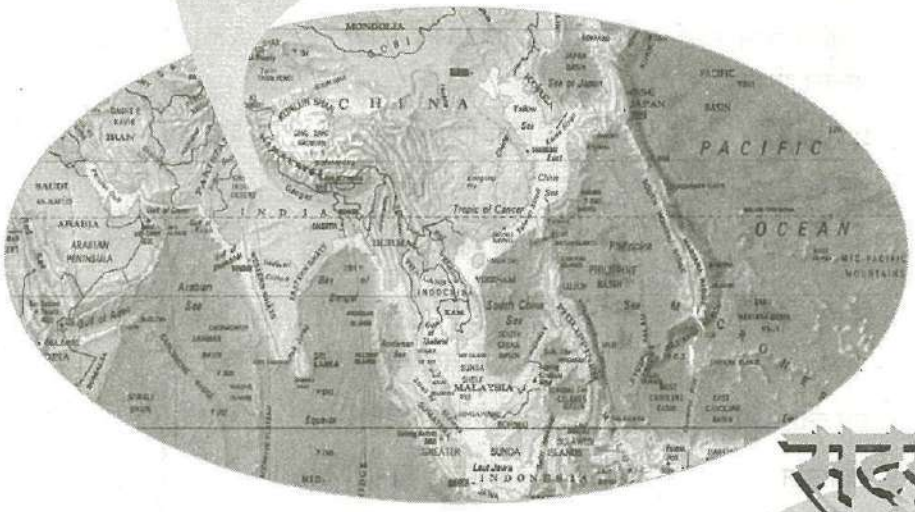

सद्गुरु

२००७-२००८

बिंब

हिन्दी विभाग

अनुक्रमणिका

कहानी	: जीने की उमंग	: स्मिता उत्तम नलवडे	५९
व्यक्तिचित्रण	: आधुनिक काल के कवि : भारतेन्दु हरिश्चंद्र	: प्रशांत सुनिल जाधव	६२
कहानी	: शालिनी	: मिनाक्षी सुहास राजे	६५
यात्रावर्णन	: वाहे गुरुजी की फतेह !	: लिना टि. शिवशंकरन्	६७
चिंतनपर	: युवा भविष्य	: प्रज्ञा प्रदीप बल्लाल	६९
कविता	: तुमको देखकर	: सोमनाथ धोंडीराम डबाणे	७१
एकांकी	: तोफा	: मोहिनी सयाजीराव शिंदे	७२
वैज्ञानिक	: ऐसे बनाइए रंग	: स्मिता बयाजी यादव	७५
कहानी	: मायाजाल	: राजश्री अधिकराव पाटील	७७
साक्षात्कार	: शून्य से शिखर की ओर....	: प्रतिभा गुलाब गावीत	८०
हास्य व्यंग्य	: तुम चूप रहो	: राहुल किशोर जोशी	८२
कविता	: सच्चा दोस्त	: प्रियांका अनिल माने	८३
कविता	: होस्टल के दिन	: सविता रामचंद्र लोंढे	८४
कविता	: मुझे जीने दो	: श्रीकांत चंद्रकांत वारे	८४

कहानी

तुम अपना करिअर बना सकती हो। तुम्हारे पास अभी बहुत वक्त है। मैं चाहता हूँ कि तुम आगे अपनी पढ़ाई पूरी कर लो। तुम अपनी बची जिंदगी नए सिरे से शुरू कर सकती हो। जो तुमने सोचा था। और निशा, ''मैं तुमसे शादी करूंगा। हम आगे सारी जिंदगी जियेंगे। बस ये बात मान लो।''

कु.स्मिता उत्तम नलवडे
द्वितीय वर्ष, वाणिज्य

जीने की उमंग

वो भी कभी खिलखिलाकर हँसा करती थी। उसकी हँसी से बेजान पत्थरों में भी जान आया करती थी। आँखें झील जैसी थी। पायल से सारा घर झूम उठता था। और बालों में हमेशा चमेली महकती थी। सुबह की समझ में नहीं आता था कि, वो दिये को देखकर मुस्कुराती थी या दिया उसकी मुस्कुराहट से रोशन होता था। लेकिन ये दिया अब जल्द ही बुझनेवाला है। उसके बुझने के बाद एक अंधेरा-सा-छा जायेगा, जो फिर कभी भी रोशन नहीं हो उठेगा। उस बुझनेवाले दिये का नाम है निशा। जो सबकी आँखों मे एक सपना ही छोड़ जायेगी।

प्रतापराव पाटील नाम के एक प्रशासकीय सेवक की वो इकलौती बेटी है। उन्होंने अपनी आर्थिक स्थिति साधारण होने के बावजूद भी अपनी बेटी के परवरिश में कोई कमी नहीं छोडी। उन्होंने निशा को जैसे पलकों पे बिठाए रखा था। निशा ही उनका सबकुछ थी। उसका ये नसीब था कि वो उस घर में पैदा हुई थी। निशा के कारण उन्हें बेटा न होने का कोई गम नहीं था। उसकी माँ उसे अपने से जादा प्यार करती थी।

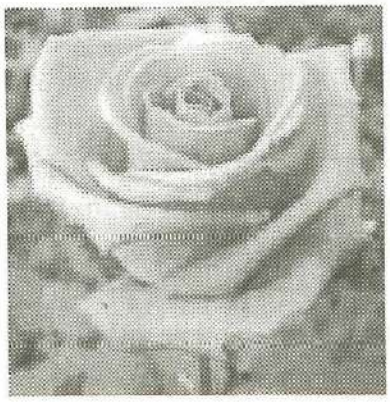

सूरज और निशा दोनों बचपन से एक साथ थे। अपनी सारी प्राथमिक और माध्यमिक पढ़ाई दोनों ने मिलकर पूरी की थी। निशा के माता-पिता को सूरज के बारे में सब कुछ पता था। आगे कॉलेज जाते समय दोनों ने कला शाखा में प्रवेश लिया था। दोनों की सोच मिलती-जुलती थी इसीलिए वो आपस में कभी लड़ते नहीं थे। एस.वाय.बी.ए.में जाने तक दोनों में हमेशा प्रतियोगिता रही लेकिन सूरज हमेशा क्लास में फर्स्ट आता था, क्योंकि निशा उसे नोट्स निकालकर देती थी। इसका इल्म सूरज को था इसीलिए वो सारा श्रेय निशा को देता था। इसके बावजूद भी निशा सेकंड आना नहीं छोडती थी।

इसी तरह देखते - देखते उनका एस्.वाय्.बी.ए.का साल बीत गया। पेपर्स भी हो गए। सूरज को पेपर्स अच्छे गए, लेकिन निशा को कुछ ठीक नहीं गए। उसे फेल होने का डर था। कॉलेज में उनका ग्रुप था। जिसमें संध्या नाम की लडकी निशा की बहुत अच्छी सहेली थी। निशा अपने दिल की हर बात उसे बताती थी। संध्या भी दिखने में काफी अच्छी थी। एस्.वाय.की छुट्टिया उनके ग्रुप ने बड़े धूमधाम से मनायी और आखिर बारी आयी रिजल्ट की। जैसे रिजल्ट का दिन नजदीक आता था, निशा बहुत घबराने लगती थी।

आखिर १ मई का सूरज निकल ही गया। उस दिन सब कॉलेज जाने के लिए तैयार थे। सूरज तो कॉलेज में पहुँच भी चुका था। निशा ने भी पूरी तैयारी की थी। लेकिन मन ही मन वो घबराई हुई थी कि कहीं वो फेल ना हो जाए। उसे अपना करिअर करना था। वो कॉलेज जाने के लिए निकल पडी। कॉलेज के गेट के पास पहुँचते ही सूरज कॉलेज से बाहर निकला। सूरज हर बार की तरह फर्स्ट आने पर बड़ा ही खुश था। उसने सोचा कि क्यों न निशा के साथ थोडा मजाक किया जाये। उसने निशा को घबराते हुए बताया कि, 'निशा तुम फेल हो गई हो।' बल्कि निशा हर बार की तरह आज भी सेकंड आयी थी। निशा के दिमाग को ये बात बर्दाश्त नहीं हुई। उसकी आँखो के सामने अँधेरा छा-गया। वो वही बेहोश होकर गिर गई।

सूरज और उसके दोस्तों ने मिलकर उसे अस्पतालमें भरती किया। वहाँ थोडी देर बाद उसे होश आया। फिर सारी सच बात सूरज ने निशा को बताई और उससे माफी माँगी। निशा ने भी खुशीसे उसे माफ कर दिया। निशा का खून चेक करने के लिए डॉक्टर ने बुलाया था लेकिन खुशी से वो ये बात भूल गई। घर जाने पर माँ और पिताजी को उसने सारी बात बताई। दूसरे दिन पिताजी रिपोर्ट लाने के लिए अस्पताल पहुँचे। वहाँ उन्हें पता चला कि, निशा को एड्स हुआ है। ये बात सुनकर उन्हें ऐसा लगा कि जैसे किसी ने पीछे से उनकी पीठ मे खंजर मारा हो। इसी स्थिति में वे घर आ गए। इधर निशा और उसकी माँ घर पर रिपोर्ट के इंतजार में थे। तभी पिताजी ने घर में प्रवेश किया। उनका दुखी चेहरा देखकर निशा और माँ घबरा गई। निशा ने आगे होकर पूछा कि, 'पिताजी क्या है इस रिपोर्ट में, आखिर क्या हुआ है मुझे ? जो आप इतने डरे हुए है। बताइए ना प्लीज।'' पिताजी ने निशा के हाथ में रिपोर्ट दी। रिपोर्ट पढ़ने पर निशा के हाथ से रिपोर्ट नीचे गिर गई। माँ के कुछ समझ में नहीं आ रहा था। वो बैचेन हो उठी और कहने लगी कि, ''आखिर कोई मुझे बताएगा भी या नहीं कि निशा को क्या हुआ है।'' पिताजी ने उसे बताया कि, एड्स हुआ है। बस, इतना सुनते ही वो बेहोश हो गई। पिताजी उसे संभालने लगे। लेकिन निशा, वो तो दीवार से जाकर ऐसे टकराकर बैठी की जैसे पत्थर की मूरत हो। उसको बडा गहरा सदमा पहुँचा था।

उसी दिन से निशा की जिंदगी नीरस हो गयी। खाना, पीना, हँसना, रोना सब कुछ वो भूल गई थी। उसके माँ-बाप निशा को अपना बेटा समझते थे लेकिन अब सबकुछ एक पल में चूर हो गया था। निशा को एक काबिल प्रोफेसर बनना था। उसे अपने माँ-पिताजी को वो हर सुख देना था जिसकी उन्होंने निशा से उम्मीद की थी। लेकिन इस बिमारी से वो पूरी टूट गई थी। दिनभर वो अपने कमरे में बंद रहती थी। किसी से बात भी नहीं करती थी। उसे कुछ भी अच्छा नहीं लगता था। जिंदा होकर भी वह एक लाश बन गई थी। माँ-पिताजी के बहुत समझाने पर भी उसपर कोई असर नहीं होता था।

एक दिन निशा के पिताजी ने सारी बातें सूरज को जाकर बताई। एक वो ही था जिसके समझाने पर शायद निशा पर कोई असर पड सकता था। एड्स की बात सुनकर तो वो एक पल के लिए काँप उठा। पर उसने खुद को सँभाला। दूसरे ही दिन निशा से मिलने सूरज उसके घर गया। निशा खिडकी से बाहर देखकर कुछ सोच रही थी। सूरज ने उसे आवाज दी पर निशा सोच में थी। उसने फिर आवाज दी, तब वो होश में आयी, लेकिन हर बार की तरह निशा सूरज को देखकर खुश नहीं हुई। सूरज से उसने ठीक तरह से बात तक नहीं की। वो सूरज को टालती रही। सूरज भी गुस्से में आकर वहाँ से निकल पडा। दो दिन बाद सूरज और संध्या रास्ते मे मिल गए। सूरज ने सारी बाते संध्या को बताई। संध्या ने कहा कि, ''तुम्हें गुस्सा आया, लेकिन वो तुम्हें टालती रही, इसकी भी कोई वजह है। ये जो तुम हर साल फर्स्ट आते हो ना, उसकी वजह से ही वो तुम्हें नोट्स लिखकर देती थी। तुम भीगने लगते तो खुब का छाता तुम्हें देती थी। तुम्हारे हर काम में मदद करती थी। तुम्हारा खयाल रखती थी। पता है क्यों ? क्योंकि वो तुम्हें चाहती थी।

लेकिन अब, अब वो नहीं चाहती कि, उसकी वजहसे तुम्हारी जिंदगी बरबाद हो। इसीलिए वो तुम्हें टालती रही। वो तुम्हें भूल जाना चाहती है सूरज।'' अगर सच कहा जाये तो सूरज भी निशा को चाहने लगा था।

इस बात पर सोचने के बाद सूरज फिर निशा से मिलने उसके घर गया। सूरज को देखकर निशा ने मुँह फेर लिया। सूरज ने निशा से माफी माँगी और कहा कि, ''निशा, तुम निराश मत होना। तुम्हारा एड्स तो अभी सेकंड स्टेज में है। अब तुम दवाई भी ले रही हो। इससे तुम अपना करिअर बना सकती हो। तुम्हारे पास अभी बहुत वक्त है। मैं चाहता हूँ कि, तुम आगे अपनी पढ़ाई पूरी कर लो। तुम अपनी बची जिंदगी नए सिरे से शुरू कर सकती हो। तुम वो सब कुछ कर सकती हो जो तुमने सोचा था और निशा मैं तुमसे शादी करूँगा। हम आगे हमारी जिंदगी जियेंगे। बस मेरी ये बात मान लो।'' निशा ने सूरज की सारी बातें सुन ली और उसे जाने के लिए कहा।

सूरज के जाने के बाद निशा ने दिनभर इसके बारे में सोचा और इसपर एक महत्वपूर्ण निर्णय लिया। जिसे सुनाने के लिए उसने संध्या और सूरज को एकसाथ बुलाया था। दोनों के आने पर निशा ने सूरज से कहा कि, ''सूरज, मैं तुम्हारी बात मानने के लिए तैयार हूँ। मैं टी.वाय.बी.ए.में प्रवेश लूँगी।'' इससे सूरज और संध्या दोनों को बहुत खुशी हुई। मगर तुम्हें मुझसे एक वादा करना होगा।' सूरज ने निशा की हर बात मानने का वादा किया। निशा कहने लगी कि, तुम दोनों को शादी करनी होगी और इसकी जिम्मेदारी मेरी होगी। ये बात सुनते ही दोनों के पाँव के नीचे से जमीन हिल गई। दोनों, एक दूसरे की ओर देखने लगे। सूरज ने कहा कि, ''निशा, मैं तुम्हारे अलावा किसी और लडकी के बारे में सोच भी नहीं सकता और तुम...।'' इसीलिए तो मैं तुमसे ये वादा चाहती हूँ। सूरज, मैं नहीं चाहती कि मेरी वजह से किसी की जिंदगी बरबाद हो, और प्लीज, ''मरने से पहले मुझे ये नेक काम करने दो।'' सूरज के लाख समझाने पर भी निशा नहीं मानी।

थोडी देर सोचने के बाद निशा की खातिर सूरज ने हाँ कर दी। संध्या भी राजी हो गई। इस बात से निशा को बहुत सुकून मिला। आगे उसने टी.वाय.बी.ए.में प्रवेश लिया। अच्छे अंक प्राप्त किए और आगे की पढाई पूरी करके वो एक काबिल प्रोफेसर बन गई। इधर सूरज और संध्या ने भी अपनी पढ़ाई पूरी करके सूरज भी बडा प्रोफेसर बन गया। इस तरह सूरज और निशा दोनों का प्रोफेसर बनने का सपना पूरा हो गया। बाद में निशा की शिफारिश से सूरज और संध्या की शादी हो गई। वो दोनों खुश रहने लगे। उधर निशा अपने माँ-पिताजी के साथ दूसरे शहर में रहने लगी। उसने सूरज से मिलने की कोशिश नहीं की लेकिन अभी भी वो सूरज की खबर रखती है।

आज भी वो एक अच्छे प्रोफेसर की नौकरी कर रही है और अपना सपना जी रही है। साथ मे एड्स हुए लोगों को अपनी संस्था के मारफ़त सहारा दे रही है। लेकिन आज भी उसके मन के कोने में दुख और निराशा है पर इसका एहसास वो किसीको नहीं होने देती।

निशा की तरह हमें भी एड्स हुए लोगों को सहारा देना चाहिए। उनमे जीने की उमंग भरनी चाहिए। जिस तरह मायूस निशा के मन में सूरज, संध्या और उसके माता-पिता ने रोशनी जगायी थी। आज भी एड्स हुए लोगों को हमारे सहारे की जरूरत है। तो हमें हाथ से हाथ मिलाकर उनके साथ चलना चाहिए। लेकिन आज भी लोग एड्स पीडित लोगों से दूर रहते है, उनसे बचते हैं। उन्हें डर इस बात का हैं कि कहीं हमें एड्स न हो जाए। वास्तव में एड्स एक ऐसी बीमारी है जो स्पर्श से नहीं होती । यदि एड्स पीडित स्त्री या पुरूष से शारीरिक सम्बन्ध आ गया तो एड्स होने का डर सौ प्रतिशत है, या एड्स पीडित से खून ले लिया, या खून मे खून मिल गया तो हम भी एड्स के शिकार बन सकते है; लेकिन दुर्भाग्यवश जो एड्स के शिकार हो गए है उन्हें देना चाहिए प्यार उनसे परहेज मत करो।

युग परिवर्तन, युग प्रवर्तन एवं युग का नेतृत्व करने के लिए केवल नए युग का ज्ञान या बोध पर्याप्त नहीं है। उन ज्ञान को सच्ची अनुभूति एवं सहज अभिव्यक्ति के माध्यम से जन साधारण के हृदय तक पहुँचा देने की क्षमता भी अपेक्षित है। नि:संदेह भारतेन्दु हरिश्चन्द्र में यह क्षमता थी।

प्रशांत सुनिल जाधव
तृतीय वर्ष,कला

आधुनिक काल के कवि : भारतेन्दु हरिश्चन्द्र

''आधुनिक'' शब्द का प्रयोग मुख्यत: दो अर्थों में होता है - एक अर्थ मात्र कालवाचक है, जिसके अनुसार 'आधुनिक' एक विशेष कालावधी का द्योतक है।

भारतीय इतिहास में आधुनिक युग का प्रारम्भ सामान्य रूप से १८ वी शती के उत्तरार्ध से माना जाता है। जिसके अनुसार ''आधुनिकता'' की धारणा समय सापेक्ष होने पर भी कालखण्ड तक सीमित न रहती है।

दूसरे अर्थ में 'आधुनिक' विशेषण एक विशिष्ट दृष्टिकोण - मध्ययुगीन विचार पद्धति से भिन्न एक नई दृष्टि का वाचक है, तथापि पहला अर्थात ऐतिहासिक अर्थ भी उसमें गर्भित है। इस प्रकार 'आधुनिक' शब्द का प्रयोग अलग-अलग अर्थो में किया जाता है।

यही परिवर्तन जब समाज में साहित्य में रूढ हो जाता है, तब वह 'आधुनिकता' कहलाता है।

हिंदी साहित्य के आधुनिकता का समावेश कब से माना जाये इस पर आचार्य रामचन्द्र शुक्लने भारतेन्दु हरिशचंद्र से आधुनिकता मानी है। जयशंकर प्रसाद की प्रारम्भिक छायावादी कविता से ही आधुनिक हिन्दी कविता का श्री गणेश मानते है।

भारतेन्दु हरिशचंद्र कवि और लेखक थे। उनका जन्म काशी के धनाढ्य परिवार में २ सितम्बर सन १८५० में हुआ। और देहावसान ३४ वर्ष की आयु

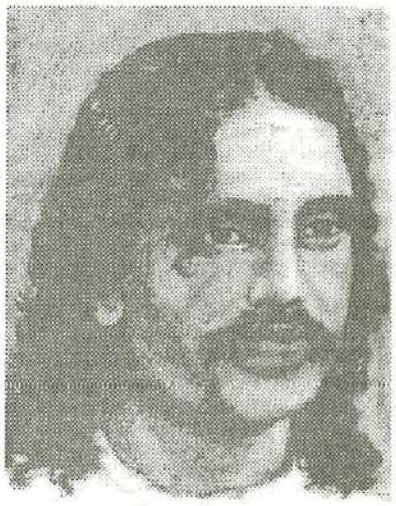

भारतेन्दु हरिश्चन्द्र

में १८८४ को। पिता गोपालराम 'गिरधर' भक्त और, साहित्य-प्रेमी व्यक्ति थे। उन्होंने 'नहुष-बधे' नाटक और कुछ कविताएँ लिखी थी। पन्द्रह वर्ष की अवस्था में वे अपने परिवार के साथ जगन्नाथ जी गये थे। उसी यात्रा में उनका परिचय बंगला साहित्य की नयी प्रवृत्तियों से हुआ। वहाँ से लौटकर उन्होंने नाटक और कविताएँ लिखने के साथ-साथ 'कविवचनसुधा' (१८७४) नामक पत्रिका का प्रकाशन भी आरम्भ किया।

आगे चलकर 'उन्होंने हरिशचंद्र मॅगजीन,' 'हरिशचंद्र चंद्रिका' का प्रकाशन भी किया। - भारतेन्दु हरिशचंद्र अत्यंत सरल, विनोदी, स्वाभिमानी एवं उदार स्वभाव के थे। वे असाधारण प्रतिभासंपन्न, युग चिंतक, दूरदर्शी और विविध-विधाओं के प्रणेता साहित्यकार थे। साहित्येतिहास में पहली बार रचनात्मक लेखन और पत्र कारिता के माध्यम से भारतेन्दुने देश की राजनीतिक आर्थिक और सामाजिक विसंगतियों पर अपने आक्रमक तेवर दिखाए। अपनी अति उदारता के कारण ही वे अपने पूर्वजों की सम्पति लुटाकर दरिद्र हो गये। जीवन के अंतिम दिनों तक वे साहित्यकारों कवियो और दीन दुखियों की सहायता करते रहे। उनके व्यक्तित्व में ऐसी प्रभावशालिनी शक्ति थी कि वे अपने संपर्क में आनेवाले लोंगो को मुग्ध करते थे।

जहाँ साहित्य के क्षेत्र में वे कवि, नाटककार, इतिहासकार, समालोचक, पत्र-संपादक आदि थे। तो समाज एवं राजनीति के क्षेत्र में वे एक राष्ट्रनेता और सचपथ-प्रदर्शक थे। भारत की जनता उन्हें कितना चाहती थी और वे स्वदेश को कितना चाहते इसका परिचय उसी महाकवि की इन पंक्तियों से मिलेगी।

''कहेंगे नैन नीर भरि-भरि पीछे प्यारे
हरिशचंद्र की कहानी रह जाएगा।''

जब राजा शिवप्रसाद को उनकी चाटुकारिता के बदले में सरकार के द्वारा 'सितारे-हिन्द' की पदवी दी गई तो जनता ने भी अपने प्रिय नेता और साथी को 'भारतेन्दु' विशेषण से विभूषित किया।

भारतेन्दु के समस्त काव्य-ग्रंथो का संकलन काशी नागरी प्रचारिणी सभा, काशीद्वारा - 'भारतेन्दु ग्रंथावली' दूसरा खंड में हुआ है। उनके काव्य-ग्रंथो की संख्या ७० है उन सब का यहाँ परिचय देना तो संभव नहीं, भक्त-सर्वस्व, प्रेम-मालिका, कार्तिक स्नान, वैशाख-माहात्म्य, प्रेम सरोवर, प्रेमाश्रुवर्षण, जैन कुतूहल प्रेममाधुरी, प्रेमतरंग, उत्तरार्ध भक्तमाल, प्रेमप्रलाप गीत गोविन्दान्द, सतसई श्रृंगार, होली, मधुमुकुल रागसंग्रह, वर्षा विनोद, विनय प्रेम पचासा, फुल का गुच्छा प्रेम, फुलवारी, कृष्णचरित्र।

उपर्युक्त ग्रंथ सूचि के देखने - मात्र से स्पष्ट होगा कि भारतेन्दु के काव्य का क्षेत्र कितना व्यापक है। भारतेन्दु ने भारतवर्ष की उन्नति के लिए भारतेन्दु 'स्वदेशी' और 'राष्ट्रीयता' की भांति 'भारतीयता' की परिकल्पना भी दूरगामी दृष्टि रखते हुए की, भारतेन्दु के लेखन में परोक्ष रूप से आजादी का स्वप्न और भविष्य के भारत की रूपरेखा भी मिलती है। उनकी सोच परिपक्व थी - इस तरह कि हिंदू - मुस्लिम एकता के बगैर आजादी नहीं मिल सकती। धर्म की सहायता से ही भारतेन्दु 'राष्ट्रीय-स्वाभिमान' और 'भारतीय संकल्पना' को जनता के समक्ष प्रस्तुत कर रहे थे। वह धर्म उन्हें स्वीकार नहीं जो मनुष्य को बांटता हो

''रचि बहुविधि के वाक्य पुरानन मांहि घुसार।
शैव, शाबुत, वैष्णव, अनेकमत प्रगटि चलाए॥
जाति अनेकन करी नीच अरू ऊँच बनाया।
खान-पान संबंध सबन सो बरजि छुडायो॥''

उक्त कविता में तो उन्होंने धर्म की व्याख्या की है। जहां का धर्म परिष्कृत नहीं, वहां का समाज उन्नत नहीं। भारतेन्दु की आधुनिकता निश्चित ही प्रेरणास्पद है। धार्मिक उदारता - सांस्कृतिक एकता, जातिगत एकता और हिंदी भाषा के उत्थान के लिए उनके विचार है; उनसे उनमें व्यक्तित्व की विराटता का बोध होता है। वे आधुनिक काल के 'महानायक' सिद्ध होते है।

भारतेन्दु का युग घोर उथल-पुथल का युग था। वे आधुनिक काल के प्रवर्तक थे, किन्तु उनकी आधुनिकता ऊपर से थोपी हुई, एका-एक आयातित नहीं है, वह प्राचीनता का सहज स्वाभाविक रूपान्तरण एवं विकास है, इसलिए उसकी जड़े गहरी और नींव मजबुत है। उनकी नवीनता एवं आधुनिकता अपने युग के व्यक्तियों के लिए 'हौआ' बनकर अवतरित नहीं हुई वह लोगों को चौकानेवाली, डरानेवाली या भयभीत कर देनेवाली नहीं है, अपितु उसका रूप अत्यंत आकर्षक एवं सुग्राह्य है, इसीलिए वे अपने पूरे युग का नेतृत्व कर सके।

'संस्कार' और 'आधुनिकता' के दोराहे पर खड़े होकर भी मात्र चौतीस वर्ष की आयु में देश समाज के यथार्थ की जिस तरह भारतेन्दु ने निर्भीक अभिव्यक्ति की, वह उनकी प्रगतिशीलता ही थी। परिणाम स्वरूप अंग्रेजीराज पराधीनता, संस्कृतियों की संक्रामता, अंग्रेजी शिक्षा, नीति का प्रचार-प्रसार, आर्थिक का संकट, विदेशी भाषा और विदेशी वस्तुओं का बढ़ता प्रयोग, देश की विपन्नता, युरोपीय नवजागरण का प्रभाव - ये सब कारक ऐसे थे जिन से भारतीय जनमानस अछुता न रहा।

भारतेन्दु को यह पक्का विश्वास था। कि अंग्रेजो की कार्य नीतियों और विविध अविष्कारों, प्रदत्त सुविधाओं से या शिक्षा नीति से देशवासी कुछ समय ही लाभान्वित हो सकते है।

'कवि वचन सुधा' (१८७४) में उन्होंने साहसपूर्वक लिखा है - देशवासियो, तुम इस निद्रा से चौको, इन (अंग्रेजो) के न्याय के भरोसे मत फूले रहो। ... इसी तरह अन्याय के प्रति भारतेन्दु ने वक्तव्य किया है।

भारतेन्दु कविता में ब्रजभाषा को स्वीकृति दिए हुए थे। उनका योगदान मुख्यत: लिखित भाषा में है।

''निजभाषा उन्नति अहै, सब उन्नति को मूल।
बिनुनिज भाषा ज्ञान के, मिटै न हिय का शूल॥''

भारतेन्दु की ये प्रसिद्ध पंक्तियाँ उनके हिंदी भाषा प्रेम की ही परिचायक नहीं है, भाषा के महत्त्व और गांभीर्य का भी संकेत करती है। उन्होंने 'उर्दू का स्यापा' और अंग्रेजी पर मुकरी लिखी फिर भी उन्होंने स्वयं उर्दू में लेखन किया, कुरान शरीफ का हिंदी में अनुवाद किया और अंग्रेजी भाषा के प्रति रूझान बनाए रखा।

भारतेन्दु हिंदी भाषा के स्वरूप को विकास और गति देने के लिए कटिबद्ध थे। हिंदी भाषा की उन्नति के लिए प्रयत्नशील भारतेन्दु वैसे किसी भेद खिलाफ थे - भाषा के भी।

भारतेन्दु यद्यपि खडी बोली, उर्दू बंगाली गुजराती आदि भाषाओं में काव्य रचना की है किन्तु मुख्यत: उन्होंने ब्रजभाषा का ही प्रयोग किया है।

''उठहुवीर तरवार खींचि भारहु घन समर।
लोह लेखनी लिख हु आर्य बल जवन हृदयपर
मारू बाजे बजें कही धासा घहराही।
उडहिं पताका सत्रु-हृदय लाखे-लाखे थहराही।

यहाँ ओजपूर्ण शब्दों का समावेश है। युग परिवर्तन, युग प्रवर्तन एवं युग का नेतृत्व करने के लिए केवल नये युग का ज्ञान या बोध पर्याप्त नहीं है, उन ज्ञान को सच्ची अनुभुति एवं सहज अभिव्यक्ति के माध्यम से जन साधारण के हृदय तक पहुँचा देने की क्षमता भी अपेक्षित है। नि:संदेह भारतेन्दु हरिशचंद्र में यह क्षमता थी, और इसी बल पर वे अपने युग को सच्चा एवं सफल नेतृत्व प्रदान कर सके, ऐसा हमारा विश्वास है।

उस हालत में अगर वह नौकरी ही तलाशती रहती तो खाती क्या ? इस तरह का सवाल उसके मन में उबलने लगा था। उस वक्त वह निश्चय के साथ खडी हो गई अपने डिग्री को बाजू में रख दिया और गाँव की औरतों के साथ दूसरों के खेतो में काम करने लगी।

कु.मीनाक्षी सुभाष राजे
प्रथम वर्ष,कला

शालिनी

समाज में समझा जाता हैं कि, ''किस्मत में जो लिखा जाता हैं वही होता है।'' लेकिन, क्या सच में, ''किस्मत इन्सान को बनाती हैं या फिर, इन्सान को अपनी किस्मत खुद बनानी चाहिए ?'' वैसे तो इन्सान को अपनी किस्मत खुद बनानी चाहिए। लेकिन, अपनी किस्मत बनाते समय इन्सान को बहुत सारी कठिनाइयोंसे गुजरना पड़ता है। इसी तरह किस्मत की तलाश में कठिनाइयोंसे गुजरनेवाली 'शालिनी' नाम के स्त्री की कहानी है।

शालिनी बचपन से ही पढ़ाई पे ध्यान केंद्रित करती थी। उसके घर में उसकी दो बहने, दो भाई, माँ, पिताजी मिलकर सात लोगों का परिवार था। घरमें भाई-बहनों में छोटी-छोटी लड़ाई-झगडे होते रहते। लेकिन, शालिनी कभी उनमें हिस्सा नहीं लेती थी। इसलिए, वह माता-पिता की, ज्यादा लाडली थी। शालिनी जब पढ़ाई करने के लिए घर के आंगन में बैठती तो पिताजी चुपके से आकर उसके सामने बैठ जाते और उसे देखते रहते। लेकिन, शालिनी पढ़ाई में इतनी एकरूप हो जाती थी कि, उसे पता भी नहीं चलता था कि, उसके सामने पिताजी बैठे है। उसे जब पता चलता था तो दोनों भी हँसने लगते।

शालिनी ने अपनी विद्यालयीन पढ़ाई पूरी कर ली। पिताजी ने शालिनी को महाविद्यालयीन शिक्षा के लिए दूसरे गाँव भेजने का फैसला किया। उस वक्त शालिनी गाँव में महाविद्यालयीन शिक्षा लेनेवाली पहली लड़की थी। शालिनी की दोनों बहनों की शादी हो चुकी थी। शालिनीने अपनी B.Com तक की पढ़ाई पूरी कर ली। उसके बाद जब वह कुछ दिनों के लिए बहन के घर गई, तभी शालिनी के लिए ग्रामसेविका का कॉल लेटर आया। उस जमाने में कोई लिखित परीक्षा नहीं देनी पड़ती थी। व्यक्ति को शिक्षा पर ही नौकरी

मिलती थी। लेकिन, पिताजी बेटी के नौकरी करने के बिल्कुल खिलाफ थे। इसलिए उन्होंने शालिनी को कॉल के बारे में बताना उचित न समझा। शालिनी जब बहन के घर से वापस आ गई, तो उसे वह कॉल लेटर घर के किसी कोने में पड़ा मिला। इतना अच्छा मौका गवाने की वज़ह से शालिनी बहुत नाराज हो गई। उस वक्त वह कुछ करना चाहकर भी कुछ कर न सकी। इसका उसे बहुत दुख हुआ।

कुछ दिनों बाद पिताजीने शालिनी के शादी का फैसला किया। और उसके लिए एक अच्छा-सा रिश्ता भी आया। लड़का इंजिनिअर था और दिखने में भी बहुत अच्छा था। कुछ पल पिताजी को ऐसा लगा कि, यह लोग हमारी बेटी को पसंद करेंगे भी या नहीं। क्योंकि शालिनी दिखने में भोली थी, और उसे ज्यादा सजना-संवरना भी पसंद नहीं था। लेकिन, उन लोगोंने शालिनी को पसंद किया। वह मन ही मन खील उठी। उसकी शादी उसके पिताजीने बड़ी धूम-धाम से कर दी। गाँव के लोग भी कहने लगे, "वाह ! क्या किस्मत पाई हैं शालिनीने।"

लेकिन, शालिनी के जीवन ने मानो करवट- सी बदल दी हो। वह अपने नये घर में (ससुरालमें) आ गई। कुछ दिनों बाद उसे जब पता चला कि, उसका पति शराबी है और चार-चार, पाँच-पाँच महिनों तक काम पे नहीं जाता। तो शालिनी के ऊपर गमों का पहाड़ टूट पड़ा। वह बहुत दुखी हो गई। घर में होनेवाला रोज का झगड़ा, चीखना-चिल्लाना यह उसके लिए नया था। बचपन से उसने ऐसा कुछ देखा भी नहीं था। शादी को दो साल हुए थे। शालिनीने एक फूल-सी बच्ची को जन्म भी दिया। लेकिन, ससूरालवालोंने रोज-रोज के झगडों से छुटकारा पाने के लिए उन दोनों को घरसे अलग रहने की, सलाह दे दी। अब शालिनी को एक तरफ का सहारा छूँटता नजर आया। उस वक्त वह अपने मायके आ गई। पिताजी ने उसे और उसकी बेटी को अपने पास ही रखने की, तैयारी दिखा दी। लेकिन, खुद शालिनी को यह बात मंजूर नहीं थी। वह अपनी बेटी के साथ वापस ससुराल आ गई। उस वक्त उसने अपने मायकेवालों का सहारा न लेते हुए अलग रहने का फैसला किया।

शालिनी अब अलग रह रही थी। अपने पति और बेटी के साथ। लेकिन, पति ने फिर से अपने रंग दिखाना शुरू किया। वह कुछ दिन काम करता और काम के जो पैसे मिलते वह पैसे शराब पीने में खर्च कर देता। फिर चार-चार, पाँच-पाँच महिनों तक कामपर नहीं जाता था। उन दिनों दुकानवालोंसे सामान उधार लाना पडता। कुछ दिनों बाद तो दुकानवालों का पैसा चुकता न होने के कारण, उन्होंने भी उधार देना बंद कर दिया। अब तो शालिनी और उसकी बेटी को एक समय का खाना मिलना भी मुश्किल-सा हो गया था। एक-एक दिन उसे पहाड़-सा नजर आया। लेकिन, पतिदेवजी शराब के नशे में दिन-रात डूब जाते और शराब कम पड़ने पर घर की, चीजे बेचते। इतना सब कुछ सहने के बावजूद भी शालिनी को उसके स्वभाव ने और संस्कारोंने पति को कुछ कहने से रोक दिया। ऐसे बुरे समय में भी उसने मायके का सहारा न लेते हुए नौकरी करने का फैसला किया। शालिनीने अपनी बेटी को स्कूल भेजना शुरू किया। और खूद नौकरी ढूँढने घर से बाहर निकली। अपना डिग्री सर्टिफिकेट लेकर वह शहर के कोने-कोने में पहुँची। लेकिन, गाँव में उसकी पढ़ाई की, कीमत करनेवाले लोग उसे नहीं मिले। उस हालत में अगर वह नौकरी ही तलाशती रहती तो खाती क्या ? इस तरह का सवाल उसके मन में उबलने लगा। उस वक्त वह निश्चय के साथ खड़ी हो गई और अपने डिग्री को उसने बाजूमें रख दिया और वह गाँव की औरतों के साथ दूसरों के खेतों में काम करने लगी। अपनी और अपने बेटी की, परवरिश करने लगी। जब शालिनी अपनी बच्ची की तरफ देखती और अपना बचपन याद करती तब उसकी आँखे पानी से भर जाती। "मैं अपनी बेटी को दुनिया की, हर खुशी देना चाहकर भी दे नहीं सकती" यह बात शालिनी के मन को अंदर ही अंदर खायें जा रहीं थी। अब शालिनी पति के बारेमें, अपने बारे में, अपनी नन्हीं-सी बेटी के बारेमें सोच-सोच कर अपनी स्वाभाविक हँसी भी भूल चुकी थी।

शालिनी अपनी किस्मत को तलाशते-तलाशतें कठिनाइयोंसे गुज़र रही थी। लेकिन, उसने अपनी इन कठिनाइयोंको अपनी कमजोरी ना समझा। और वह कठिनाइयोंको पिछे छोड़कर आगे बढ़ती रहीं। इसी तरह इन्सान को अपने जीवन में आनेवाले संकटोंका डटकर सामना कर के अपनी किस्मत खुद बनानी चाहिए। इसलिए, तो कहते है कि -

लहरों से डरकर, नौका कभी पार नहीं होती।
कोशिश करनेवालोंकी, कभी हार नहीं होती॥

यात्रावर्णन

पंजाब के लोग उनकी नम्रता, बात करने का एक अनोखा ढंग, अध्यापकों के साथ पेश आने का ढंग, आश्रम, गुरुद्वारा सब कुछ कितना अच्छा था। निकलने को मन नहीं हो रहा था। मैं ठहरी तमिल भाषी वहाँ जो कुछ देखा वह बयान करने के लिए मेरे पास उतने लब्ज कहाँ है ? भाषा का दु:ख मुझे सालता रहता है।

लिना टि.शिवशंकरन्
प्रथम वर्ष,कला

वाहे गुरूजी की फतेह।

सिमला के बडे साहिब अकाल ॲकडमी से दीदी का ट्रान्सफर पंजाब में स्थित सीताराम पब्लिक स्कूल में हुआ था। इस स्कूल का पाठ्यक्रम, सी.बी.एस.ई का है दीदी बड़ी होनहार बुद्धिमान है, इतने दूर लेक्चरशिप के लिए चुने जाने के बावजूद भी बड़े साहस के साथ उसने जाने का निश्चय कर ही लिया था। आज तक हम दक्षिण प्रांतो में घूमे थे। चेन्नई, उटी, मैसूर, बंगलोर और महाराष्ट्र में पूना तक यात्रा कर चुके थे। लेकिन इतने दूर दीदीने जाने का पक्का इरादा किया था। मैंने भी दीदी के साथ जाने का निश्चय किया, पंजाब देखने का यह पहला अवसर था। मैं बहुत उतावली बनी थी हम पंजाब के लिए कब खाना होनेवाले है। पहुँचने की तिथि की ओर मेरा ध्यान था। रिजर्वेशन भी आखिर कन्फर्म हो गया।

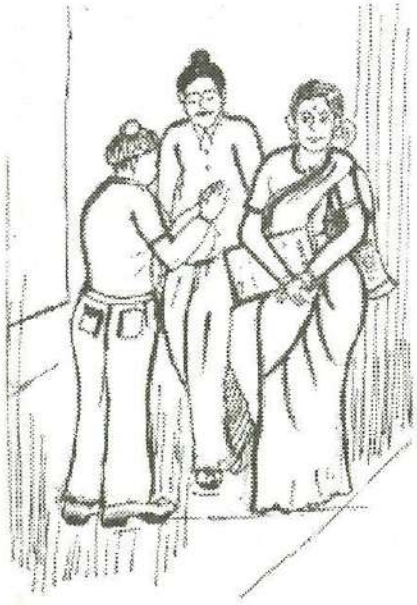

पंजाब की इस यात्रा के लिए आखिर पापा के साथ मैं और मेरी दो दीदियों का जाना निश्चित हुआ था। पूरे सामान का पैकिंग हमने कर लिया। कोल्हापुर से निकलनेवाली श्री छत्रपति शाहू टर्मिनल से कराड में हम सुबह १०-३० बजे बैठे। पूना में पहुँचते - पहुँचते २-४५ हो गए। पूना से पंजाब के लिए पूना - जम्मूतवी झेलम एक्सप्रेस से हम खाना हो गए। पंजाब पहुँचने के लिए हमें लगभग तीन दिन लगनेवाले थे। तीन दिन तक रेल में रहना मैं तो सोच रही थी कि तीन दिन हम रेल में कैसे रहेंगे ? लेकिन क्या करती पंजाब देखने की जो बड़ी इच्छा थी। रेल में ही सुबह, श्याम का खाना-पीना नहाना कब ? पापा ने कहा था जो पंजाब पहुँचने के बाद ही होगा। पूना से पंजाब की ओर जानेवाली रेल मनमाड-भुसावल, आग्रा,-मथुरा,-दिल्ली,-अंबाला, और लुधियाना पहुँची। लुधियाना से लोकल ट्रेन पकड़कर हम स्टेशन पर उतरे। जहाँ

से हमें और दूर की यात्रा करनी पड़ी। मोगा से साबकर-संगरूर और फतेगढ़। फतेगढ़ से दीदीने को-ऑर्डिनेटर श्रीमती अभिलाषा सिंह को टेलिफोन किया ! वह तुरंत हमारे लिए कार लेकर आयी। जिसमें बैठकर हम स्कूल पहुँचे। हमारे उतरने का प्रबंध स्कूल के टीचर क्वाटर्स में किया गया था। मैं तो रेल में बैठे-बैठे अकड-सी गई थी। इतनी थकान भी महसूस कर रही थी। लेकिन पंजाब की आबोहवा से मेरी थकान कहाँ चली गई। कुछ बता नहीं सकती फिर भी मैं चाहती थी पहले नहा-धू-लूँ (फ्रेश हो जाऊँ) मैंने अपनी प्रात:काल की सारी विधियाँ निपटा ली। पापा ने मुझे और गीता से कहाँ, 'तुम दोनों कमरे में ठहरो, दीदी और मैं स्कूल से आता हूँ। लेकिन वापस लौटने हमें दो-चार घंटे लगेंगे।'

दोपहर तीन बजे के आसपास दीदी और पापा वापस लौटे। दरवाजा खटखटाया लेकिन हम दोनों गहरी नींद सोयी थीं। खट-खटाहट सुनकर जाग गयी। दरवाजा खोला तो पापा और दीदी दूवार पर। दीदी के चेहरे पर की खुशी और रौनक से हमें पता चला कि स्कूल में सबकी भेट हो गयी थी। उसके रहने का इंतजाम भी हो गया था। स्कूल के व्यवस्थापक ने उन्हें बताया था कि मैं तीन सालतक न्यूझीलंड में लेक्चरशिप कर चुका हूँ, वहाँ मैं सोचता था कि वापस इंडिया में आकर अपना स्कूल खोलूँगा। देश में पढ़ाने की मेरी इच्छा थी साथ ही पंजाब में उतने स्कूल कहाँ है। मैं तो पढ़ गया लेकिन मेरे देश के भाई-बहनों को कब शिक्षा मिलेगी। लड़के बाहर जाकर पढ़ सकते है, लेकिन खास तौर पर लड़कियों की बड़ी दुर्दशा है। फत्तेगढ़ में अधिकतर लड़कियाँ अनपढ़ रह गई थी। इस स्कूल का नाम हम ऊँचा करना चाहते है। लेकिन जिसके लिए टीचरों को फर्राटे की अंग्रेजी आने की भी जरूरत है। तभी फत्तेगढ़ की लड़कियाँ अंग्रेजी सीख सकती है। मेरी दीदी इस दृष्टि से बड़ी काबिल और अच्छी थी। साथ ही वह काफी पढ़ी थी M.Sc. (Micro-Biology) उस दिन मेरी दीदीने स्कूल में पढ़ाया। जिसे देखकर श्रीमती अभिलाषा सिंह खूब प्रसन्न हुई थी।

श्याम चार बजे के आसपास श्रीमती अभिलाषा सिंह जी हमें मिलने आयी। बाते हुई और उन्होंने हमें फत्तेगढ़-दा-गुरूद्वार देखने जाने को तैयार किया, सफर लम्बा था। एक दिन एक रात। किंतु हम उसी श्याम को ही निकलें स्कूल के प्रधान आचार्य ही हमारे साथ थे। वह खुद कार चला रहे थे। पापा उनके करीब आगे की सीट पर और हम तीनों पिछली सीट पर। कब आँख लग गई मालूम नहीं। फत्तेगढ़ में हम संध्यासमय पहुँचे। हम वाहे गुरू आश्रम में ठहरे थे। सुबह हमें जल्दी उठने को कहाँ था। पापाने तड़का होने के पहले ही हमें उठाया। मैंने अपनी घड़ी में देखा; तो ३ बजे थे। मैं सुबह छह बजे के पहले कभी नहीं उठती थी; लेकिन पापा दोनों दीदियाँ और प्रिंसिपल सब तैयार हो गए थे, उठते ही मैंने बाथरूम की राह पकड़ ली। तैयार हो गई । बाद में पता चला कि वह जगह बड़ी पावन थी। जहाँ प्रात: लगभग चार बजे ही प्रार्थना शुरू होती थी। मैं देर से उठती इसी कारण मुझे सभी 'हश्रीकाल-जी' कहने लगे थे। इसका मतलब मुझे मालूम नहीं था। बाद में पता चला, जैसे हम सुबह जो लोग मिलते हैं या कॉलेज में हमारे टीचर्स की भेट होते ही ''गुड मॉर्निंग'' कहते हैं, या ''सुप्रभात'' कहते हैं वैसे ही पंजाब में सहश्रीकाल के बाद मुझे 'वाहे गुरूजी-की खालसा' अथवा 'वाहे गुरूजी की फतेह' ऐसा कहने का रिवाज है। फिर मैं भी 'गुड मॉर्निंग' कहना छोड़कर वहाँ उनके रिवाज का पालन करने लगी।

अच्छी जान पहचान हो जाने के बाद लोग हमें पूछते थे। कैसा लगा हमारा पंजाब ! आपके तमिलनाडू से । फत्तेगढ़ के लोगों में मैंने जो विनय और नम्रता देखी वह मेरे गाँव में भी नहीं थी। भाषा की दिक्कत तो थोड़ी थी, लेकिन हमारे साथ श्रीमती अभिलाषा सिंह होने के कारण हमारे बात करने के पहले वह बोलना शुरू करती थी। पंजाब के लोग उनकी नम्रता, बात करने का एक अनोखा ढंग, अध्यापकों से पेश आने का ढंग, आश्रम, गुरूद्वारा सब कुछ कितना अच्छा था। निकलने को मन नहीं हो रहा था। मैं ठहरी तमिल भाषी, पापा महाराष्ट्र में नौकरी करते है। इसीकारण हम मराठी अच्छी तरह से बोल सकते हैं। लेकिन पंजाब में जो कुछ देखा वह बयान करने के लिए मेरे पास उतने लब्ज कहाँ है। चाहे तो बहुत कुछ बयान करने लायक है। किंतु केवल हिंदी के अधूरे ज्ञान के कारण सब कुछ बयान नहीं कर सकती। भाषा का दु:ख मुझे सालता रहता है। गुरूद्वारा में 'लंगर' (वहाँ का प्रसाद) प्रसाद गृहालय में खाया। फिर दीदी को हमने फत्तेगढ़ बहुत दूर-दूर छोड़ा और भीगे नयनों से कराड के लिए रवाना हुए। जिन आँसुओं में खुशी और गम भी था। लेकिन पंजाब से मैं एक बात जरूर लायी हूँ - 'वाहे गुरूजी की फतेह '।

चिंतनपर

युवकोंको समय-समय पर कल्याणकारी, रचनात्मक कार्यक्रमों में लगाना चाहिए। प्रबल इच्छाशक्ति से उन्हें प्रौढ शिक्षा ग्राम सुधार में लगा देना चाहिए। ताकि हम देश से अशिक्षा, साम्प्रदायिकता, अंधविश्वास जाति-प्रथा जैसी कुप्रथाओंको जड से उखाड फेंक सके और आनेवाली युवा पीढ़ी को एक अच्छा भविष्य दे सके।

कु. प्रज्ञा प्रदीप बल्लाल
तृतीय वर्ष, वाणिज्य

युवा भविष्य

युवा भविष्य का अर्थ है, हमारी आनेवाली पीढ़ी का भविष्य। किसी भी देश का भविष्य उस देश की युवा पीढ़ी के भविष्य पर निर्भर करता है। जब तक हम अपने युवा पीढ़ी को सही शिक्षा और संस्कार नही देंगे, तब तक हमारे देश का भविष्य उज्ज्वल नहीं हो सकता। किसी भी देश का भविष्य तभी सुरक्षित और उज्ज्वल हो सकता है जब उस देश के युवाओं का भविष्य उज्ज्वल होगा।

देश एवं राष्ट्र का भविष्य युवाओं के भविष्य पर टिका है। किसी भी देश की तरक्की के पीछे उस देश के युवा वर्ग का हाथ होता है। राष्ट्र की रचना करना कोई आसान काम नहीं है, यह तो अत्यन्त कठिन कार्य है। इसके लिए एक लम्बे अवधी तक निरंतर जोश की आवश्यकता होती है। यह कार्य अखण्ड परिश्रम, अक्षय बल और सर्वस्व समर्पण माँगता है। ये तीनों गुण नवयुवकों में ही हो सकते है। अतः युवाजन ही देश व राष्ट्र का निर्माण कर सकते है। उन्हीं के कंधोपर देश की उन्नति का भार है।

युवा का अर्थ है - जोश भरा एवं जोश से युक्त। युवक वही है, जिसके मनमें परिवर्तन कर सकने का बल है। जो अन्याय देख उसके खिलाफ लड़ सकता है, प्रसन्नता में नाच और झूम सकता है, अपनी कल्पनाओं को साकार करने के लिए सर्वस्व दाँव पर लगा सकता है। केवल शरीर से जवान होना ही युवा होना नहीं है। जो लोग परिस्थिति की माँग पर उत्साह दिखाने से कतराते है, वे बूढ़े हैं, उनमें किसी तरह का परिवर्तन कर सकने का साहस नहीं है। वे अपना ही भविष्य सुधार ले यही उनके लिए काफी है। वे देश का भविष्य सुधारने के बारे में तो सपने में भी नहीं सोच सकते। क्योंकि ऐसे लोग केवल स्वयं के लिए जीते हैं उन्हें किसीसे कोई लेना-देना नहीं होता।

इतिहास गवाह है कि आज तक युवा भविष्य को सुधारने व सुरक्षित रखने के लिए युवकों ने ही आगे बढ़कर धैर्य और साहस के द्वारा अपने देश और युवा दोनों के भविष्य को सुरक्षित रखा है। इसके अच्छे उदाहरण हमारे सामने है - गांधीजी, सुभाषचंद्र बोस, भगतसिंग, विवेकानंद, राजा राममोहन रॉय इन लोगों ने अपनी युवा अवस्था में ही अपने देश के भविष्य को सुधारने तथा अपने युवा पीढ़ी को अच्छा भविष्य देने के लिए अच्छे कार्य किये है। अपने आपको मिटाकर भी देश को इन्होंने एक उज्ज्वल भविष्य देने की पूरी कोशिश की है।

किसी भी देश का भविष्य उसके वर्तमानपर निर्भर करता है। भविष्य को खुशहाल बनाने के लिए वर्तमान को संवारना पड़ता है। यदि हमें अपने युवाओं को अच्छा भविष्य देना है, तो हमें अपनी वर्तमान की अनेक चुनौतियों को डटकर सामना करना पडेगा।

यदि हमें अपने बच्चों को अच्छा भविष्य देना है उनको भटकने से बचाना है तो हमें अपने बच्चों को अच्छी शिक्षा देनी होगी। हमें अपने देश के प्रत्येक बच्चे को शिक्षित करना होगा। इसीके द्वारा वे अपने देश के भविष्य को उजागर बना सकते है। उसी तरह हमें गरिबी जैसे बिमारी को भी अपने देश से भगाना होगा। लोगों को अच्छा रोजगार दिलाना होगा ताकि वे गरिबी की दलदल से बाहर निकल सके। अपने बच्चे को अच्छी शिक्षा दिला सके और साथ ही साथ देश का नाम रोशन कर सके। शोषण एक ऐसी कुप्रथा है जो हमारे देश के लोगों को खाये जा रही है। हर बड़ा व्यक्ति अपनेसे छोटे व्यक्ति का शोषण करता है। इसे समाप्त करके ही हम देश में समानता ला सकते है। जबतक हम इन कुप्रथाओं को तोडेंगे नहीं, तबतक हमारा युवा भविष्य सुधर नहीं सकता। हर जगहपर जातीय भेदभाव है, चुनाव के समय जनता अपने जातिवाले को वोट देती है, जिसके कारण हरबार एक भ्रष्ट नेता सत्ता पर आ जाता है। और अपनी मनमानी करता है। पुराने जमाने की तरह ही आज भी लोग चार भागों में ही बँटे है। कोई अमीर है तो कोई बहुत गरीब, कोई दो वक्त की रोटी पाता है। तो कोई वो भी नहीं। कहने के लिए हम बदले हैं। पहले अंग्रेजों के गुलाम थे। और अब अपने ही देश के लोगों के। अगर हमने आज इसके खिलाफ कदम नहीं उठाया तो हमारा आनेवाला युवा भविष्य भी ऐसा ही होगा। इनका मुकाबला किए बिना समाज को नव-रचना संभव नहीं है।

यदि हमें देश का भविष्य सुधारना है, तो हमें पहले हमारे अपने देश के युवकों का विवेक जागृत करना होगा। उन्हें निश्चित कहना चाहिए कि कौन-से सामाजिक मुल्य श्रेष्ठ है। फिर उन सामाजिक मूल्यों को अपने जीवन में ढालना चाहिए। जबतक ऐसे ढ़ले-ढ़लाए जीवन-चरित्र समाज में और किसी देश में है; तबतक किसी भी देश का अंधेरा लाठी से नहीं, बल्कि दिया जलाने से दूर होता है।

यूँ तो मेहनत और परिश्रम के द्वारा बंजर भूमिपर भी सोने जैसी फसल उगाई जा सकती है। यदि हमें अपने युवा भविष्य को गलत राहपर चलने से बचाना है तो उन्हें उनके बचपन से ही अच्छी शिक्षा देनी होगी ताकि वे भविष्य में अपनी राह से भटक न सके। अपना देश और उसकी उन्नति के बारे में सोच सके। इसके लिए सभी उपाय अहिंसात्मक और शक्तिमय होने चाहिए। अशिक्षा और अंधविश्वास तभी दूर हो सकते है जब युवा पीढी स्वयंशिक्षित हो और लोगोंको शिक्षित करने की कोशिश करे। साम्प्रदायिकता भी तभी नष्ट हो सकती है, जब की युवक स्वयं इन भावनाओं से ऊपर उठे हुए हैं।

नवयुवक जोशीले होते हैं। इसलिए वे शीघ्र ही आंदोलन का रास्ता अपना लेते हैं। वे ये भी नहीं सोचते कि ये रास्ता उनके भविष्य को खराब कर सकता है। उन्हें भविष्य में अनेक मुश्किलों का सामना करना पड सकता है। युवक जोश से भरे होते हैं वे किसी भी बुराई को देखकर तोड़-फोड़ पर उतर आते है। परन्तु मुश्किल की बात तो यह है कि तोड़-फोड़ करनेवाले युवक अपने आनेवाले भविष्य को अंधकार की तरफ ले जाते है। वे विध्वंसक हो सकते है। युवकों को इंजीनिअर, डॉक्टर के साथ-साथ एक अच्छा आदमी बनना है न कि गुंडे, मवाली। यदि वे इसी तरह का गलत रास्ता अपनाएंगे तो समझो कि उनका भविष्य अंधकारमय

है। जवानी के जोश में अक्सर युवा पीढ़ी पग-पग गलती करती है। वे अपने भविष्य की परवाह तक नहीं करते। वे हर कदम पर खतरे का सामना करते हैं। इसलिए हमें चाहिए कि हम युवकों की भावना को समझे। समय रहते ही उन्हें पथ से भटकने से रोके और उन्हें उनके भविष्य को उजागर बनाने के लिए नई-नई जानकारियों से अवगत कराये। यदि हम इस प्रकार की कोशिशे नहीं करेंगे तो हम अपनी आनेवाली पीढ़ी को अच्छा भविष्य नहीं दे पाएंगे। इसलिए हमारे युवकों को विवेकशील, धैर्यशील और दूरदृष्टा होना चाहिए। ताकि वे इन सबके द्वारा अपने जीवन के गलत-सही फैसलों को जान सके। और समय रहते ही उन्हें सुधारने का प्रयास करे।

हर माता-पिता को बच्चों को बचपन से ही सही संस्कार देने चाहिए और साथ ही साथ उन्हें देश की, स्वतंत्रता आदि की लड़ाइयों के बारे में जानकारी देनी चाहिए ताकि उनके अंदर बचपनसे ही देशभक्ति, देश कल्याण जैसे जश्बे जन्म ले। हमारे पास युवकों को देश-निर्माण की और मोडने का एक उपाय है - युवकों को समय-समय पर कल्याणकारी, रचनात्मक कार्यक्रमों में लगाना चाहिए। एन.एस.एस. और एन.सी.सी. स्काऊट जैसी संस्थाए विद्यमान है परन्तु सच्ची भावना के अभाव में ये संस्थाए अनुपयोगी सिद्ध हो गई है इसलिए हमें युवकों को छोटी ही आयुसे इन सबकी जानकारी देते रहना चाहिए। ताकि वह देशसेवा को भी परमधर्म माने।

यदि हम अपने युवकों का आनेवाला भविष्य सुधारणा चाहते हैं तो हमें प्रबल इच्छाशक्ति से युवकों को प्रौढशिक्षा, ग्रामसुधार जैसे कार्यक्रमोंमे लगा देना चाहिए। ताकि हम देश से अशिक्षा, साम्प्रदायिकता, अंधविश्वास, जातिप्रथा जैसी कुप्रथाओं को जड़ से उखाड फेंक सके और साथ ही साथ अपनी आनेवाली युवा पीढ़ी को एक अच्छा भविष्य दे सके। इन सब के द्वारा तो सचमुच ही देश का भविष्य उज्ज्वल हो सकता है। हमारे देश के युवाओं का हौसला ऐसा होना चाहिए कि वे तेज आँधी में भी जलते रहे। हमारे देश के युवा भविष्य को उस दिये के समान होना चाहिए जो स्वयं तो जलता है पर दूसरे के जीवन को रोशनी से भर देता है। युवा भविष्य पर ही देश का भविष्य टिका होता है।

सोमनाथ धोंडिराम डवाणे
तृतीय वर्ष कला

तुमको देखकर

तुमको देखकर
मौसम सुहाना होता है।
आसमान का हर एक
तारा दीवाना होता है।
तुमको देखकर
फूल भी खिलते है।
खुशी के साथ
गम भी मिलते है।
तुमको देखकर
तितलियाँ मछलती है।
वो भी हवाओंके साथ
घुमने निकलती है।
तुमको देखकर
चाँद कभी सोता नहीं।
लेकिन कोई है
जो कभी रोता नहीं।
तुमको देखकर
काली घटा छा जाती है।
किसी के रोने से
बारिश आ जाती है।

कु.मोहिनी सयाजीराव शिंदे
द्वितीय वर्ष कला

वर्ष गाँठ, परीक्षा में अव्वल आने पर, प्यार में, विवाह तय होने पर, विवाह में एवं किसी भी खुशी के समय लोग एक दुसरे को अक्सर तोफा देते रहते हैं। रुपयोमें उसका मूल्य नहीं आँका जा सकता। उसका मूल्य अनन्य साधारण होता है जिनमें हमारे हजारो प्रकारके नमूने होतें हैं। शरद ने ऐसा ही एक अनोखा तोफा दिया है।

तोफा

पात्र परिचय

शिरीष : घर का बडा सदस्य। (उम्र ३५)
सुलेखा : शिरीष की बीवी। (उम्र ३०)
शरद : शिरीष का छोटा भाई। पेशे से डाक्टर है। (उम्र ३०)
निलिमा : शरद की दूसरी बीवी। (उम्र २५)
तन्मय : शरद के पहली बीवी का बेटा। (उम्र १२)

दृश्य पहला

दीपावली के समय का चित्रण

(दीपावली होने के कारण घर का हर कोना जगमगा रहा है। घर का हर सदस्य खुश है। सुलेखा तन्मय को लेकर बगीचे में घुम रही है।)

तन्मय : चच्ची, चच्ची,

सुलेखा : तन्मय, चच्ची नहीं, चाची, बोल चाची।

शिरीष : सुलेखा, चलो, शरद और निलिमा घर जानेवाले हैं और उन्हे तन्मय को तैयार भी करना है।

(तीनों घर में आते है।)

शरद : भाभी, आशीर्वाद देना। *(निलिमा और शरद भाभी के पैर छूते हैं।)*

सुलेखा : *(तन्मय के माथे को चुमकर उसे निलिमा के पास देती है।)* लो भैया।

(शरद और निलिमा के जाने के बाद सुलेखा कमरे में जाकर रोने लगती है।)

शिरीष : रो मत, सुलेखा, तन्मय आज नहीं तो कल शरद के साथ तो जानेवाला था ही, तो फिर तुम क्यों रो रही हो।

सुलेखा : लेकिन शरद, तन्मय को तो मेरी गोद में देनेवाला था फिर दीपावली के

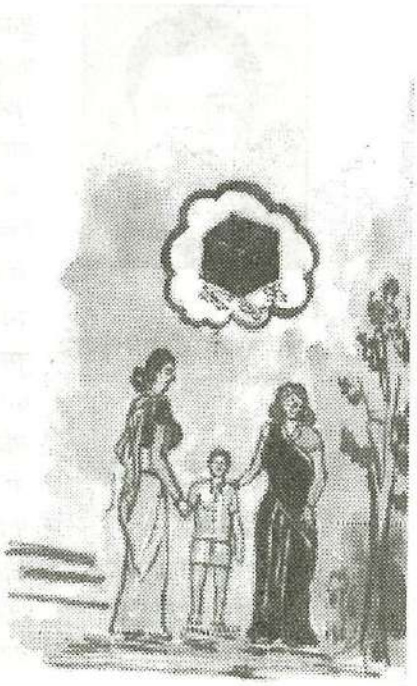

शुभ अवसर पर ही ये काम क्यो नहीं किया ?

शिरीष : ''सुलेखा, उसकी कोई मजबूरी होगी। तुम उसे समझने की कोशिश करो।''

सुलेखा : ''मैं सब समझती हूँ, वो समझता है कि, मैं तन्मय की परवरीश अच्छी तरह से नहीं कर सकती। लेकिन, वो खुद जब दस साल का था तब से लेकर आज तक मैंने ही उसे माँ का प्यार दिया है।''

शिरीष : ''मैं मानता हूँ सुलेखा, लेकिन तुम उसे समझने की कोशिश तो करो !''

दृश्य दुसरा

(कुछ हप्तों बाद शरद का फोन शिरीष फोन उठाता है।

शरद : भैय्या, भाभी है ? निलिमा खुशखबरी देनेवाली है यही बात बताने के लिए मैंने फोन किया है।

शिरीष : अभिनंदन ! शरद, निलिमा को भी बताना। उसकी तबीयत का खयाल रखना।

शरद : ''जी भैय्या, रखता हूँ।''

शिरीष : सुलेखा, अभी-अभी शरद का फोन आया था, निलिमा माँ बननेवाली है।

(इस बात का सुलेखा पर कोई असर नहीं होता चुप बैठती है ।)

सुलेखा : आप ये सब बातें मुझे क्यों बता रहे हो। कोई नहीं चाहता कि तन्मय, मुझे माँ कहे; मैं उसे बडा करुँ।

शिरीष : ऐसी बात नहीं है सुलेखा। उसकी मजबूरी को तुम समझो, शरद तुम्हें कभी दुख देना नहीं चाहता।

शरद : *(फोन पर)* ''भैय्या, निलिमा को भाभी की जरुरत है, अगर आप, भाभी को यहाँ भेज देते तो अच्छा होता।''

शिरीष : अरे शरद ये भी कोई पुछने की बात है क्या ? मैं सुलेखा को दो-तीन दिन में तुम्हारे यहाँ भेज दूँगा। तुम फिकर मत करना। *(फोन रखकर कमरे में जाता है।)*

सुलेखा, तुम कुछ दिनों के लिए निलिमा के पास रहने के लिए जाओ। इसी वजह से तुम्हारा मन भी लगेगा और तन्मय के साथ भी कुछ दिन रहोगी।

शरद : *(फोन पर)* ''भाभी, आप कब आ रही हो।''

सुलेखा : नहीं शरद, मैं नहीं आ पाऊँगी। मेरी तबीयत कुछ ठीक नहीं है। तुम निलिमा के माँ को बुला लो।

शरद : ''भाभी, आप यहाँ की चिंता मत करना। आप अपनी तबीयत का खयाल रखना। अच्छे डाक्टर की सलाह लेना।''

सुलेखा : ठीक है। *(फोन रखती है।)*

शिरीष : सुलेखा, तुम कब शरद के यहाँ जा रही हो।

सुलेखा : नहीं, मैं नहीं जा रही।

शिरीष : तुम क्यो अपने आप को तकलीफ में डाल रही हो। थोडे दिनों के लिए निलिमा के पास जाती तो तुम्हारा दिल लग जाता। *(कुछ दिनों के बाद)*

(सुलेखा बैठक के कमरे में बैठी है। उतने में टेलिफोन की घंटी बजती है सुलेखा चोंगा उठाती)

शरद : *(फोन पर)* हॅलो भाभी, निलिमा ने बेटे को जन्म दिया है। आप दोनों यहाँ जल्दी आ जाओ। यहाँ हम आपका इंतजार कर रहे है।

सुलेखा : बधाई हो शरद, पर मेरी तबीयत ठीक होने के बाद हम आ जायेंगे।

शिरीष : सुलेखा तुम ऐसा क्यों कर रही हो। इस सब में तुम शरद को क्यों दोष दे रही हो। उसकी कोई गलती नहीं है।

शरद : भैय्या, भाभी से कहना बच्चे का नाम रखना है तो वे ही बच्चे का नाम सोचकर बता दे। भाभी ने बताया हुआ नाम रखेंगे।

शिरीष : मैं सुलेखा को बता दूँगा।

दृश्य तीसरा

(दीपावली के पूर्व का दिन)

(बैठक का कमरा शिरीष और सुलेखा बातचित कर रहे है।)

शिरीष : सुलेखा दीपावली की पूजा की तैयारी शुरू करो। नौकरों को देने के लिए कुछ खरीद के लाओ। घर को सजाओ।

सुलेखा : आप यही सब करना, मेरा मन नहीं है।

शरद : *(रात के ७ बजे है । फोन की घंटी बजने लगती है। सुलेखा फोन का चोंगा उठाती है।)* भाभी, हम कल शाम को दीपावली मनाने के लिए वहाँ आ रहे हैं।

सुलेखा : ठीक है। *(सुलेखा मन ही मन में खुश होती है।)* तन्मय आनेवाला है शिरीष, चलो हम उसके लिए कुछ खरीदकर लाते है। *(सुलेखा घर सजाने में लग जाती है। एक ही दिन में पूरा घर सजाती है।)*

शिरीष : *(शाम को)* ''सुलेखा, तुम भी चलो स्टेशन, शरद को ले आते है।''

सुलेखा : आप जाइए, उनके घर आने के बाद स्वागत कौन करेगा ?

शिरीष : ठीक है, तुम रुको मैं जाकर आता हूँ। *(शिरीष चला जाता है।)*

(बाहर रास्ते पर कार की आवाज आती है, सुलेखा स्वागत की तैयारी कर के बाहर आती है।)

शरद : *(भाभी के पैर छूते हुए)* भाभी मुझे आशीर्वाद दो। तुम कैसी हो ? बेटा तन्मय अपनी चाची के पैर छुओ।

तन्मय : नमस्ते चाची ! *(तन्मय पैर छूता है।)*

शरद : भाभी ये छोटा देखो। आज से ये आपके पास रहेगा, आज के बाद आप ही इसकी माँ हो। जब ये पैदा हुआ है तब से आप ही इसकी माँ हो यह आप के लिए हमारी तरफ से तोफा है ।

निलिमा : हाँ भाभी, ये आप का ही बेटा है, आप ही इसका नामकरण करना। आपके लिए तो इसका जन्म हुआ है।

(इतना कहकर गुलाबी रंग के शॉल में लपेटे बच्चे को सुलेखा के हाथ में देती हैं।)

शरद : अगर मैं तन्मय को आपकी गोद में देता तो लोग कहते कि, पहली बीवी का बेटा है इसलिए उसे गोद में दिया और निलिमा उसकी सौतेली माँ है, इसी वजह से वो भी तन्मय को नहीं चाहती ये सारी बाते सुनना अच्छा नहीं लगता। इसलिए हमने दूसरे बच्चे को जन्म दिया।

सुलेखा : *(आनंदित होकर)* धन्यवाद ! शरद और निलिमा, आप दोनों ने मुझे माँ का सुख दिया है। और मुझे माफ भी करना क्योंकि, मैंने आप को गलत समझा। *(हाथ जोडकर)* मुझे माफ करो।

शरद : भाभी, आप तो मुझे माँ के समान है, और माँ कभी अपने बेटे से माफी नहीं माँगती।

शिरीष : धन्यवाद ! शरद, तुमने और निलिमा ने मुझे दुनिया की सबसे बड़ी खुशी दी है।

(सब आनंदित होकर दीपावली का त्योहार बडी धूम - धाम से मनाते हैं और इसी शुभ अवसर पे छोटे बच्चे का गोद लेने का और नामकरण करने का विधी संपन्न होता है। गीत सुनाई देता है ।

- पटाक्षेप -

वैज्ञानिक

होली के दिन हम रंग खेलते हैं । लाल, पीला, हरा, नीला, काला और न जाने कितने प्रकार के रंग होते है । दुकान में जाकर हम रंग लाते हैं । पानी में घोलकर रंग बनाते हैं । खेलते हैं । फिर नहाते समय उन्हें रगड-रगड कर निकालने की कोशिश करते हैं । जब वे ठीक तरहसे निकलते नहीं तब हम चिंतित होते है । इसलिए मालुम हो रंग बनाने से लेकर खेले गए रंगों की कैसे छुटेंगी परतें ?

कु.स्मिता बयाजी यादव
तृतीय वर्ष,कला

ऐसे बनाइए रंग

अगर आप रहते हैं कस्बे में जहाँ ये रंग नहीं मिलते, तो क्या करें आप ? कुछ सुझाव हैं, इन्हें आजमा कर देखिए न ? हरा रंग शुध्द मेहंदी का पाउडर (वह मेहंदी नहीं जो कि बालों में लगाई जाती है । इसमें आंवले का चूर्ण मिला होता है और इससे हरा नहीं बादामी रंग बनेगा) बराबर के गेंहू के आटे मे मिला लें । सूखा हरा रंग तैयार है । इसे गुलाल की तरह प्रयोग करें । चाहें तो इसे पेस्ट बना कर किसी के चेहरे पर मल सकते हैं । अब यह रंग पक्का होगा और कई दिनों तक नहीं छुटेगा । पर कोई नुकसान भी नहीं पहुंचाएगा । दो चम्मच मेहंदी पाऊडर को एक लीटर पाणी में घोल कर आप अच्छा हरा रंग बना सकते है । इसके अलावा पालक, धनिया, पोदीना, या टमाटर की पत्तियों को महीन पींस कर पानी में घोलें और छान लें । गहरा, सुगंधित और सुरक्षित हरा रंग तैयार है । पीला रंग दो चम्मच सादी या कस्तूरी हल्दी चार चम्मच बेसन में मिलाएँ । सूखा पीला रंग तैयार है । खुशबू के लिए इसमें दो चम्मच मुल्तानी मिट्टी का पाउडर या टेल्कम पाउडर मिला सकते हैं । गीला रंग बनाने के लिए एक या डेढ चम्मच हल्दी दो लीटर पानी में डाल कर उबाल लें । जरूरत के हिसाब से इसमें चंदन की खुशबू भी मिलाई जा सकती है ।

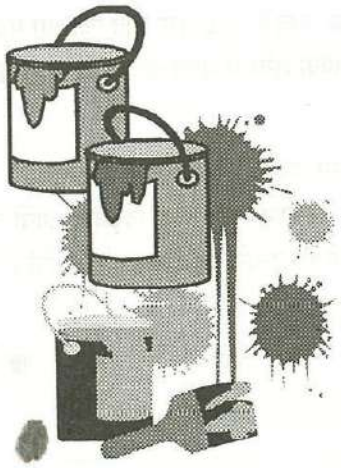

अमलतास, गेंदे या गुलदाउदी के पीले फूलों की पंखुडियों को छाया में सुखा कर पीस लें । इसमें बराबर मात्रा में बेसन मिलाएं । सूखा पीला रंग हाजिर है । गीला रंग बनाने के लिए अमलतास के फूलों को दो घंटे पानी में भिगोएं फिर इस सारे मिश्रण को उबाल लें और रात भर ढका रहने दें । सवेरे छान कर प्रयोग करें । लाल रंग दो चम्मच लाल चंदन का पाउडर, छह चम्मच आटे में

मिलाएं । लाल खुशबूदार गुलाल तैयार है । गीला लाल रंग बनाने के लिए दो चम्मच लाल चंदन का चूर्ण एक लीटर पानी में मिलाएं । लाल गुडहल के फूल सुखा कर पीसे फिर बारीक कपडे से छान ले । इसमें बराबर की मात्रा आटे की मिलाएं । लाल गुलाल तैयार है । बुरास के फूल रात भर पानी में भिगोकर रखें । गहरा लाल रंग तैयार होगा । एक चुटकी पान में खाया जाने वाला चूना और दो चम्मच हल्दी, कुछ बूंद पानी के साथ मिला कर पेस्ट बना लें । अब इसे दस लीटर पानी में घोलें और छान कर प्रयोग करें । टमाटर और लाल गाजर को पीस कर जूस निकालें । इसे पानी की उपयुक्त मात्रा में घोल कर इच्छानुसार गाढा लाल रंग प्राप्त करें । काला रंग सौ ग्राम सूखे आंवले के फल (पंसारी की दुकान पर ये आसानी से मिल जाएंगे) एक लीटर पानी में भिगो कर लोहे की कड़ाही में उबालें । रात भर वैसे ही रखे रहने दें । सवेरे आवश्यकतानुसार पानी मिलाकर प्रयोग करें । इस तरह आप अपने घर में सुगंधित, सुरक्षित और पक्के रंग बना सकते है । वैसे ताजे फूलों की पखुंडियो से होली खेलना भी कोई बुरा विचार नहीं है । क्योंकि आपको डालना प्यार और स्नेह ही है, रंग चाहे जैसा हो । होली खेलने जाने से पहले ऐसे कपडे पहने जिससे आपके शरीर का ज्यादा से ज्यादा भाग ढका रहे, जैसे पूरी बांह की मोटी शर्ट या जॅकेट, पैंट, टोपी, मोजे जूते आदि । शरीर के खुले भागों पर अच्छी मात्रा में सरसों का तेल या वैसलीन लगाएं । इससे एक तो रंग आपके शरीर पर चिपकेगा नहीं और आसानी से छूट भी जाएगा दूसरे इससे त्वचा तक रंगो का बुरा असर भी नहीं पहुंचता है और उसकी नमी बनी रहती है । नाखूनों के नीचे वैसलीन भर ले ताकि रंग वहां फंसे नहीं ।

ऐसे छुडाएं रंग होली खेल कर तो आप आ गए । अब सुरत तो देखे अपनी शीशे में । जरा गौर से देखिए क्या लग रहे हैं आप । कैसे छूटेंगी ये रंगो की परतें ? चलिए बताते हैं आपको कुछ तरीके रंग को कपडे धोने के साबुन, खुरदरे कपडे या खुरदरे पत्थर से रगड कर छुडाने की कोशिश न करें । इससे त्वचा छिल जाती है और उसमें दर्द, जलन या सूजन तक हो सकती है । चेहरे के रंग छुडाने के लिए मैदा, सोयाबीन का आटा या बेसन, पानी या दूध में मिला कर उबटन की तरह प्रयोग करें । फिर किसी अच्छे नहाने के साबुन और गुनगुने पानी से धो डालें । अगर रंग अब भी न छूटे तो किसी अच्छे स्किन कलींजर का इस्तेमाल करें । शरीर पर लगे पेंट या वार्निश को तारपीन भीगी रूई से हल्के-हल्के मलें फिर हल्के नहाने के साबुन व गुनगुने पानी से धोए । यदि एक बार में पूरा रंग न छूटे तो अधिक न रगडें । कुछ घंटो बाद ही बाकी का रंग छुडाने की कोशिश करें । रंग छुडाने के बाद ग्लिसरीन में गुलाब जल मिलाकर लगाएं या फिर किसी अच्छे मॉस्चराइजर का प्रयोग करें । यदि आपके बालों में रंग भर गया हो तो कोई अच्छा शेंम्पू का इस्तेमाल करें । रंग छुडाने के बाद त्वचा में अगर बहुत जलन हो या खुजली हो तो डॉक्टर से जरूर मिलें ।

अगर रंग आँख में पड़ जाए तो आँख मलें नहीं । ठंडे पानी से आँख धोएं । अगर अब भी जलन न जाए तो डॉक्टर से मिलें । अब की होली चौकन्ने हो जाइए । करिए थोडी सी मेहनत, बना डालिए अपने घर में ये सस्ते और सुरक्षित रंग और नहला दीजिए सबको रंगो के साथ अपने प्यार से भी । बता दीजिए उन्हें कि आप उनकी कितनी फिक्र करते है । इस तरह आप एक और महान काम करेंगे, अपनी मिट्टी, अपना जल और अपने पर्यावरण को बचाने का क्योंकि आपके शरीर से छूटने के बाद ये रंग पानी में मिलकर उसे दूषित करते है और जमीन में सोखे जाने के बाद मिट्टी को ।

आम लोगों के सामने रंग बनाने का सवाल प्रतिवर्ष होली के दिन उठता होगा । रंग बनाना, होली खेलना और रंग शरीर पर से निकालना यह उसदिन की बड़ी समस्या होती है। एक लड़की होकर भी खेला गया रंग निकालन समय बड़ी दिक्कत आयी तब से मैं विचार कर रही थी ? पढ़ते-पढ़ते इस विधि को आखिर मैंने ढूँढ़ही लिया आप भी रंग बनाने और निकालने की विधि को अपनाइए और खेलिए बड़ी धूम-धाम से होली ।

कहानी

कृष्णा अभी तक वापस क्यों नहीं आया ? अरुणा घबरा गई । रात का समय था। वह सोचती ही रही । इंतजार आज भी खत्म नहीं हुआ हैं । पागलों की तरह शहर के हर छोटे बड़े, होटल में उसका जिक्र करके पूछती हैं ''कि क्या आपने कृष्णा को कहीं देखा हैं ? कहीं देखा हैं ?''

कु. राजश्री अधिकराव पाटील
तृतीय वर्ष,कला

मायाजाल

'नमस्ते मास्टरजी, कैसे हो रामलाल ? बस आपके आशीर्वाद से सब ठीक चल रहा है । आज अचानक शहर कैसे आना हुआ ? तुम्हें तो अपने काम से फुर्सत ही नहीं मिलती शहर आने के लिए । मास्टरजी, हम तो पडे अनपढ़ गँवार लोग, खेती में काम करना और रोजीरोटी का इंतजाम करना ही हमारा काम । 'अरे ऐसे क्यों कहते हो', यदि आप लोग खेती नहीं करेंगे तो हमारे जैसे लाखो लोग भूखे रह जाएँगे । दूनियाँ में कोई भी व्यक्ति निष्काम का नहीं हैं । यह तो सच ही है मास्टरजी ।

रामलाल तुमने कृष्णा को आगे पढाया या नहीं ? हाँ मास्टरजी, दसवीं तक तो वह गाँव में ही पढ़ा था । अब वह पास के गाँव में बारहवी में पढ रहा है, मास्टरजी । अब तो कुछ ही दिनों के बाद इम्तीहान है न ? हाँ मास्टरजी । कृष्णा ने ग्यारहवी में कितने अंक पाऐ थे ? कृष्णा को अस्सी प्रतिशत मिले थे । मास्टरजी- 'रामलाल, कृष्णा तो चार चाँद लगाएगा ।' कृष्णा जैसे ही बारहवी पास होगा उसे तुम विदेश भेज देना आगे की पढाई के लिए विदेश ! यह आप क्या कह रहे हैं मास्टरजी ? कृष्णा तो हमारी इकलौती सन्तान है । उसने हमारे बिना एक दिन भी कही नहीं गुजारा है । क्या वह अकेला रहेगा विदेश में । रामलाल, अब तुम ही सोचो आगे की पढ़ाई कृष्णा ने यहा की, यहाँ नौकरी भी की तो उतना मान-सन्मान नहीं मिलेगा लेकिन, मास्टरजी कृष्णा इस बात को मानेगा ? रामलाल, तुम्हें ही चिंता खायी जा रही हैं । तुम इतना पैसा उसके पढ़ाई के लिए खर्च कर रहे हो और कौन जाने कृष्णा के मन में भी विदेश में पढ़ाई करने की जिद्द हो । लेकिन, वह तुमसे कह नहीं रह पाया हो । यह भी सच हो सकता हैं मास्टरजी । 'चलता हूँ, मास्टरजी देर हो गई हैं और

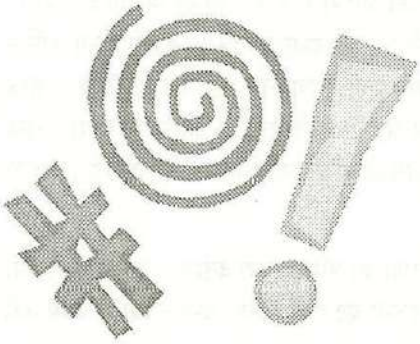

कुछ काम भी हैं शहर में', रामलाल तुम किस लिए आये थे । वह भी नहीं बताया । आप ने तो पहले ही मेरा काम कर दिया हैं । मैं तो आप के पास कृष्णा की पढ़ाई के बारे में पूछने आया था ।

कुछ दिन बाद माँ और बाबूजी को पुकारते हुए कृष्णा आता हैं । अरे क्या हुआ ? कुछ कहेगा या सिर्फ पुकारता ही रहेगा । माँ, मैं फर्स्ट आया हूँ (पैर छूकर) । माँ, बाबूजी कहाँ हैं ? वे तो बाहर गए हैं अभी तो लौट ही रहे होंगे । माँ, मुझे तुमसे कुछ बात कहनी थी । कहो ना घबराता क्यों हैं, आज तू जो चाहेगा वह तुझे मिलेगा । अब कैसे बताऊ, माँ, तू इस बारे में बाबूजी से बात करोगी । कृष्णा पहले तू वह बात तो बता दे फिर मैं उन्हें बता सकूँगी न ? मेरी तो कुछ समझ में नहीं आ रहा है । ऐसे तू क्या कह रहा हैं । माँ, मैं चाहता हूँ कि मेरी आगे की पढ़ाई विदेश में हो । क्या कहा तुमने ? तू विदेश जाएगा हमें छोडकर । माँ, मै तो पढाई के लिए जा रहा हूँ । थोडे ही जीवनभर के लिए विदेशा जाऊँगा । (सूरज डूबने को है उतने में रामलाल का प्रवेश) अरूणा घर में आज सूनसनी क्यो छायी हुई है । आज तो खुशी का दिन हैं । हमारा कृष्णा फर्स्ट आया हैं । सभी लोग उसकी तारिफ ही तारिफ कर रहें है । अरुणा, तुम कुछ बोलती क्यों नहीं । घर में कदम रखते ही मैं ही बोलता जा रहा हूँ तूने एक लब्ज भी नहीं निकाला । अब मैं क्या कहूँ (दिया जलाते हुए) । कृष्णा कहा हैं ? होगा अपने कमरे में । ''बाबूजी, आप कब आयें अभ अभी तो आ गया हूँ ।''

कृष्णा आज तू जो चाहेगा वह तुझे मिलेगा । मैंने तेरे माँ को बता दिया हैं (आँखे जमीन की और झुकाकर) वहाँ से चला जाता हैं । अरुणा क्या माँगा हैं कृष्णा ने । आप का लाडला तो विदेश जाना चाहता हैं (आँखो में आसू आते हैं ।) अरूणा इसमें रोने की क्या बात हैं, सिर्फ विदेश ही जाना चाहता हैं न ? हमें यहाँ अकेले छोडकर । उसके बिना एक-एक पल मुश्किल होगा जीना । अरुणा वह अपने जीवन की शुरूआत करना चाहता हैं । हम तो सिर्फ उसके कारण मात्र हैं । (कुछ दिनों बाद)

कृष्णा विदेश जाने की तैयारी करता हैं । विदेश जाने के लिए घर से बाहर निकलता हैं । अच्छी तरह से पढ़ाई करो (माँ के आँखो में आँसू उभरते हैं) । कृष्णा चाहते हुए भी माँ के गले नहीं लग सकता उसकी आँखो में आसू आने लगते हैं । कृष्णा सभी से बिदाई लेता हैं । विदेश के महाविद्यालय के छात्रावास में रहने की व्यवस्था होने के कारण उसे वहाँ कोई भी परेशानी का सामना नहीं करना पडा । कई दिन बीत जाते हैं । कृष्णा घर पत्र लिखता रहता हैं । कृष्णा को बाबूजी हर माह मनिऑर्डर भी भेजते रहते हैं । ऐसे तीन साल बीत जाते हैं । कृष्णा पढ़ाई के साथ नोकरी भी कर रहा था । एक दिन अचानक कृष्णा के नाम पत्र आता हैं । पत्र पढते ही कृष्णा की आँखो में आँसू आते हैं उसमें बाबूजी के गुजर जाने की बात लिखी थी । पंद्रह दिन पहले ही उनकी मृत्यू हो गई थी । उसकी पढ़ाई में रुकावट न आये इसलिए उसे नहीं बताया गया था । कृष्णा खुद को इतना अकेला महसूस करने लगा जैसे उसका इस दुनियाँ में कोई नहीं हैं ।

कुछ दिनों बाद कृष्णा के दरवाजे की घंटी बजती हैं । कृष्णा ने चटखनी खोली उसने देखा कि, डाकिया लिफाफा देता है, नौकरी का पत्र आया हैं । दूसरे ही दिन कृष्णा इंटरव्यूह के लिए जाता हैं । मॅडम, से 'आय कमिंग ?' कहते हुए अंदर चला जाता हैं । उसने मॅडम को देखा तो उसके ही क्लास में पढ़नेवाली रीता थी । दोनों एक दूसरे को देखते ही रह जाते हैं । आओ कृष्णा, क्या लोगे तुम ? कुछ नहीं आप यहाँ कैसे ? यह मेरे बाबूजी की कंपनी हैं । मैं ही इस कंपनी का कारोबार देख रही हूँ । दोनों की बातचीत चलती रहती है । कृष्णा कल से तुम ऑफिस जॉईन कर लो । कृष्णा को कंपनी की ओर से रहने के लिए घर मिलता हैं । कृष्णा रिज़ल्ट के दिन महाविद्यालय में जाता हैं वह प्रवेश कर ही रहा हैं तब रीता उसे मिलती हैं । और बधाइयाँ देते हुए कहती है तुम कॉलेज में फर्स्ट आये हो । फर्स्ट ! कृष्णा, कुछ क्षण के लिए आँखे बंद कर लेता है । क्या हुआ कृष्णा तुम मुझे नहीं बताओगे । आज बाबूजी होते तो कितना अच्छा होता वह तो खुशी से पागल हो जाते । कृष्णा तुम अब वह बाते भूला दो । आज मेरे पापा ने तुम्हें घर बुलाया हैं । आज नहीं रीता फिर कभी आ जाऊँगा तुम्हारे घर । कृष्णा घर पहुँचते ही माँ को पत्र लिखकर भेज देता हैं । बाबूजी गुजर जाने के बाद भी माँ कृष्णा को हर माह की मनीऑर्डर भेज देती रहती हैं ।

एक दिन कृष्णा रीता के घर जाता हैं । रीता अपने पापा और मम्मी से कृष्णा का परिचय करा देती है । कृष्णा आगे क्या करोगे ? पापा मैं तो इससे भी अच्छी नौकरी ढूंढने की तलाश में हूँ । महँगाई इतनी बढ़ गयी है कि, चन्द रूपयों से काम नहीं

चलता । कृष्णा हमने सुना है कि तुम दोनों शादी करना चाहते हो । मैंने तय कर लिया हैं कि, तुम दोनों की शादी जल्द हो जाए । रीता हमारी इकलौती बेटी है उसकी खुशी में हमारी खुशी हैं । शादी के बाद तुम दोनों मिलकर कारोबार देख लेना । कुछ दिन बाद रीता और कृष्णा की शादी हो जाती है । कृष्णा तुमने माँ को पत्र लिखा था या नहीं हमारे शादी के बारे में । हाँ रीता मैंने माँ को पत्र भेज दिया था । धीरे -धीरे रीता और कृष्णा के बीच झगडे होने लगते हैं । रीता, मैं अपने देश नहीं जाऊँगा । मेरा भी हक बनता हैं तुम्हारे जायदाद पर । रीता किसी न किसी तरह से कृष्णा के घर जाना चाहती हैं । कृष्णा के दिमाग में कुछ न कुछ चल रहा था । रीता उसे समझाती हैं कि, वहाँ की जमीन जायदाद बेचकर हम यहाँ वह पैसा कारोबार में लगा देंगे । तो कंपनी को बड़ा ही मुनाफा हो जाएगा । लेकिन, माँ तो इन बातों से साफ इन्कार करेंगी । कृष्णा, तुम कम से कम खत तो भेज दो कि, हम आ रहे हैं । कृष्णा कई दिनों के बाद खत लिख रहा था । उसने न शादी की बात बताई थी और न ही नौकरी की लेकिन, आज उसने उसके बीवी और बच्चे का भी जिक्र करते हुए घर आने की बात का उल्लेख किया था ।

अरुणा दीदी कहा हैं आप ? कृष्णा का खत आया है । जरा काशी खत पढ़के तो दिखाओ । कृष्णा आ रहा है । उसके बीवी और बच्चे के साथ । उसे बहुत गुस्सा आ रहा था कि, कृष्णा ने शादी की । इतने खत आए लेकिन, उसने यह बात क्यों न लिखी ? फिर भी कृष्णा घर आ रहा हैं, उस बात की खुशी से वह फूली न समाई । दूसरे ही दिन कृष्णा, बीवी और बच्चे के साथ घर आया । कृष्णा और रीता ने माँ का आशीर्वाद लिया । कितने सालों के बाद उसने कृष्णा को देखा था । संध्या का समय था रीता और कृष्णा में कुछ बातचीत चल रही थी । और परेश नानी के साथ गप्पे लड़ा रहा था । (दूसरे दिन) कृष्णा अब तुम विदेश मत जाओ । यही रहो अपना कारोबार यही शुरू कर दो । माँ अब यहाँ कारोबार शुरू करना मुश्किल होगा । माँ अब हम यहाँ कुछ दिनों के लिए ही आये है । कृष्णा तुम माँ से सारे जायदाद के पेपर्स लो और जल्दी से बेच दो । मैं यहाँ रहना नहीं चाहती । रीता, कम से कम माँ से पूछने की फुर्सत दोगी या नहीं । जब से यहाँ आयी हो माँ से एक लब्ज भी नहीं बोला हैं । मैं अपने काम से मतलब रखती हूँ ।

माँ, मैं तुमसे कुछ जरुरी बाते करना चाहता हूँ ।'' ऐसी क्या बात हैं कृष्णा ? माँ, मुझे जमीन और जायदाद के पेपर्स चाहिए । कृष्णा, उन पेपर्स की तुम्हें इतनी जरूरत है ? माँ मैने फैसला कर लिया हैं कि, तुम हमारे साथ विदेश में रहने आओगी । अरुणा के मन में अनेक सवाल आने लगे । रीता को आये चार दिन हो गये लेकिन, वह एक लब्ज भी नहीं बोली । अरूणा के सामने जब परेश आया तब परेश को देखकर उसके साथ गुजरे दो-तीन दिनों से वह उसके मोहमाया के जाल में फँस गयी । उसकी समझ में न आ रहा था कि क्या करे । अखिरकार उसके मन में विचार आया की अब कितने दिन जीना हैं । विदेश जाकर मेरा पूरा समय परेश को लाड़ प्यार से सँभालने में बीतेगा । कृष्णा, यह लो जमीन और जायदाद के पेपर्स । कृष्णा सारी जायदाद बेचकर संध्या के समय घर आता हैं ।

माँ जल्दी करो, आठ बजे हैं नौं बजे हमें बस से जाना हैं । माँ, सारा सामान लिया हैं न तूने । हाँ कृष्णा आती हूँ मैं । सभी बस से शहर तक आते हैं । रीता, कृष्णा हम सब हॉटेल में खाना खाने चलते हैं ना ? माँ तुम हॉटेल में खाना खाओगी ना ? नहीं कृष्णा तूने कभी देखा था क्या मैंने होटल की कोई चीज खायी हैं ? तुम लोग खाना खाकर आओ, मैं यहाँ बेंच पर बैठती हूँ पैरों में थोडा दर्द हो रहा है । कृष्णा बॅग्ज यहाँ रखो ना, मैं हूँ ना यहाँ । माँ बॅग में पैसे और कीमती चीजें हैं । हम इन्हें अपने साथ ले जाते हैं । तुम्हारी बॅग तुम्हारे पास रहने दो हम इन्हें सँभाल लेंगे । कृष्णा जरा आगे चलता हैं उसे ठेंस लग जाती हैं । उसके मुख से माँ निकलता हैं । कृष्णा, तुम्हे कोई चोट तो नहीं आयी न ? पर कृष्णा के मन में माँ को फँसाकर हवाई जहाज से कैसे विदेश पहँचे यही सोचते वह आगे चलता रहता है । दो घंटे बीत गए । कृष्णा अभी तक वापस क्यो नहीं आया ? अरुणा घबरा गयी रात का समय था । वह सोचती ही रही । कृष्णा का इंतजार करती रही । कृष्णा का इंतजार आज भी खत्म नहीं हुआ हैं । वह आज पागलों की तरह शहर के हर हॉटेल में आने जानेवाले लोगों से कृष्णा का जिक्र करके पूछती है कि क्या आपने मेरे कृष्णा को कहीं देखा हैं ? कहीं देखा हैं ?

प्रतिभा गुलाब गावित
द्वितीय वर्ष,कला

जीवन में कोई भी काम छोटा या बड़ा नहीं होता । जो काम आपके हिस्से आएगा उसका हार्दिकता से स्वागत करके उसे दिल से अत: तन-मन लगाकर पूरा कीजीए या करते रहिए । कडी मेहनत से ही सफलता संभव है । साथ ही समय की माँग ध्यानमें लेकर व्यवसाय कीजिए, जीवन की ओर बढते हुए अपने आपको पाएंगे ।

शून्य से शिखर की ओर...

एक सामान्य कामकाजी महिला सु.श्री.सुलोचना गवते ने अपनी कड़ी मेहनत, ईमानदारी एवं लगन से काम करते हुए साईकिल दूकान से नेट कॅफे की संस्थापक संचालिका के रूप में अपना एक विशेष महत्वपूर्ण स्थान निर्माण किया है । ऐसी उद्यमी महिला के साथ साक्षात्कार करते हुए द्वितीय वर्ष कला की छात्रा कु. प्रतिमा गुलाब गावित

२. शुरूआती समय में आपने कौनसा व्यवसाय चुना और क्यों ?

हमारा पुश्तैनी व्यवसाय बनिए का था । लेकिन पारिवारीक दिक्कतों के कारण मैं अपने पति और बच्चों के साथ अलग से रहने लगी । १९८२ में बैंक ऑफ महाराष्ट्र से रू ५००० का कर्जा लेकर और श्री. प्रल्हाद अरबुने की रू ५००० की मदद से हमने विद्यानगर में साइकिल किराये की एक छोटी सी दुकान बनवाई । शुरू में साईकिल किराऐ पें चलाए । वह कुछ दिनों बाद ग्राहक की माँग के अनुसार साईकिल की मरम्मत करना शुरू किया । उन दिनों आवागमन के पर्याप्त साधन उपलब्ध नहीं थे और पढ़नेवाले देहाती छात्रों के घर से भोजन आता था उन्हें लाने के लिए छात्रों को बस स्टैंड तक जाना पड़ता था समय पर पहुँचने के लिए उन्हें साइकिल की जरूरत पडती । इसी से हमारा व्यवसाय धीरे-धीरे बढता चला गया ।

३. व्यवसाय करते समय एक स्त्री होने के नाते आपको कौन सी मुसिबतों का सामना करना पड़ा ।

शुरू में रोजी-रोटी का सवाल महत्वपूर्ण था इसके साथ ही रहने के लिए छत की आवश्यता भी थी । दिन में जो साइकिल की दूकान थी वही रात में घर बन जाता । जब साइकिल की दूकान शुरू की तब हमें मरम्मत करने का कोई ज्ञान

नहीं था लेकिन वक्त ने सबकुछ सीखा दिया । जिस दुकान की नींव पाँच किराए की साईकिल पे खडी थी वही दूकान आगे चल कर इतनी भरी पूरी हो गई कि उसमें इक्क्यावन साईकिल किराए पर चलने लगी । फिर १९८६ में इसी दूकान की दूसरी शाखा गव्हरमेंट इंजिनियरिंग कॉलेज के सामने खोल दी । उसे पतिदेव चलाते थे और इस दुकान की पूरी जिम्मेदारी मुझ पर थी ।

४. व्यवसाय करते हुए आपने पारिवारिक जिम्मेदारियाँ किस प्रकार निभाई ?

जब हमने व्यवसाय की शुरूवात की तब बच्चे बहुत छोटे थे । उनकी परवरिश से लेकर उनकी पढ़ाई लिखाई, उन्हें काबिल बनाने तक की सारी जिम्मेदारियाँ मैंने पति की सहायता से निभाई । समय समय पर दिक्कते आती थी लेकिन मेरी मेहनत पति का साथ और ईश्वर की कृपा से उन दिक्कतों से हम उभर जाते थे । आर्थिक स्थिति कुछ ठीक हो जाने पर १९८६ में रहने के लिए छोटी-सी जगह और मकान खरीद लिया । सन् १९८८ में १५०० स्वेर फीट खाली जगह खरीद ली । इसके साथ ही बच्चों की पढाई भी जारी थी । बेटा सचिन ने बी.कॉम तक की पढ़ाई पूरी की बाद में वह पुलिस में भर्ती हो गया । दूसरा बेटा जिसने एम.कॉम तक की पढ़ाई की जो इंटरनेट कॅफे चला रहा है । रहने के लिए जो जगह खरीदी वहाँ अब तीन मंजिल का घर बनवाया है जिसमें छात्रावास की व्यवस्था की गई है जहाँ पर अब २०-२२ छात्र किराये पर रहते है ।

५. इस व्यवसाय के अतिरिक्त आपने स्त्री होने के नाते कोई अन्य गृह उद्योग क्यों नही चुना ?

मैंने गृह उद्योग भी पूरी सफलता से संपन्न कराये है । शादी के तीन साल बाद सिलाई, बुनाई करना सिख लिया । तत्पश्चात इसे मैंने व्यवसाय के रूप में भी स्वीकार किया । ये उद्योग भी तेजी से बढ गया । जिससे समय पर ऑर्डर पूरा करने के लिए मैंने तीन-चार महिला कर्मचारी इस काम पर नियुक्त किए । आज भी मैं अकेली प्रतिदिन ४००-५०० का ऑर्डर पूरा करती हूँ ।

६. आपने साईकिल व्यवसाय को बढाने के बदले इंटरनेट कॅफे क्यों शुरू किया ?

साईकिल व्यवसाय जब शुरू किया तब आवागमन के साधन अपर्याप्त थे लेकिन समय के साथ इनमें बदलाव आया । आज हर एक के पास अपनी मोटार साईकिल है पर्याप्त बस है जिससे साईकिल का व्यवसाय धीमा होने लगा । पति भी बीमार रहते थे साथ ही ये साईकिल दूकान सडक पर थी जिसे सन १९९२ में कराड़ नगर परिषद ने हटाया । फिर हमने इसे अपनी जगह में चलाया लेकिन पति की मुत्यू २००५ के बाद इसे बंद कर दिया । वैश्विकीकरण के दौर में इंटरनेट की माँग छात्रों द्वारा अधिक थी इसे ध्यान में रखते हुए उसी जगह पर इंटरनेट कॅफे खोला । इसके अतिरिक्त प्रोजेक्ट टायपिंग, झेरॉक्स आदि कार्य भी किए जाते है । इसे शुरू करने के लिए घर में बचत के ५ लाख रू थे और ५ लाख की सहायता कराड अर्बन बँक, कराड ने ऋण देकर की ।

७. आज आप इस मुकाम पर पहुँचकर कैसा महसूस करती है ?

स्वयं पर फक्र होता है कभी कभी बीते दिन याद करके आँसू भी आ जाते है लेकिन अब मैं सुखी हूँ । दो बेटे कमाते है बहुएँ भी हाथ बँटाती है । अब परिवार अच्छा खासा चल रहा है ।

८. आगे आपने क्या सोचा है ?

व्यवसाय वृध्दि के लिए सोचा तो बहुत था लेकिन अब मैं अकेली इसे कहाँ तक आगे ले जाऊँगी ? पहले जैसे अच्छे कर्मी भी कहाँ मिलते हैं इसीलिए जितना खुद से बनता है उतना ही करती हूँ ।

९. आप ने छात्रावास खोला है । एकाद गरीब छात्र हो तो आप कुछ मदत करती है ?

हाँ । सभी छात्रों की सांपत्तिक स्थिति अच्छी नहीं होती है ।सभी छात्र समय पर किराया नहीं दे सकते । फिर भी मैं उन्हें कोई तकाजा नहीं लगाती । यदि कोई छात्र बीमार हो तो उसकी दवा दारू करना उसकी देखभाल आदि मैं स्वयं करती हूँ । छात्रावास में जादा से जादा पढ़ाई के लिए उचित माहौल रहे इस ओर मैं विशेष ध्यान देती हूँ । जिस उद्देश्यं से उनके माँ-बाप उन्हें यहाँ भेजते है वह सफल हो यही मेरी इच्छा रहती है । किराया आदि बातें गौण है ।

१०. नयी पींढी को आप क्या सीख देना चाहेगी ?

कोई भी कार्य छोटा या बडा नहीं होता । जो भी मेहनत करनी है उसे दिल से करें और सफलता की नींव कठोर परिश्रम में ही होती हैं । इसीलिए उससे मुहँ चुराकर आप आगे नहीं बढ़ सकते । व्यवसाय चयन करते समय काल की माँग के अनुरूप ही व्यवसाय चुनें । समय के साथ बदलना बहुत जरूरी है ।

राहूल किशोर जोशी
द्वितीय वर्ष.कला

मैं तो सोच रहा था 'आखिर यह क्या बात है। मान न मान मैं तेरा मेहमान।' ''तुम दोनों को प्रिंसिपलजी के केबिन में चलना पडेगा।'' 'करे कल्लू भरे उल्लू' की तरह मेरी हालत हो गई थी। किसी के भाँजे की करतूत की सजा किसी के भाँजे को मिल रही थी।

तुम चूप रहो।

कॉलेज के फाटक के सामने दो युवक लड पड़े थे। घटना में जरूर कोई विशेष बात थी। दोनों में से दुबला जो था वह दुसरे को पीट रहा था। वह हट्टा-कट्टा होकर किसी कमजोर की तरह सहन कर रहा था। गिरेबन फट गई थी। सिर से खून बह रहा था। झगड़ा देखना मुझे अच्छा नहीं लगा।

मेरे अनवरत अनुरोध के बावजूद कोई मेरे साथ प्रिंसिपल के पास चलने तैयार नहीं हुआ। इसलिए मैंने कॉईन-बॉक्स से प्रिंसिपल को स्थिति से अवगत कराया।

मेरे मामा का घर कॉलेज के सामने था। दो अध्यापकों के साथ प्रिंसिपल आए। उन्हें देखकर मेरा सीना चौड़ा हो गया था। आज मेरे टेलीफोन करने पर प्रिंसिपल दो सहयोगियों के साथ आए थे। उनमें शारीरिक शिक्षा विभाग के अध्यक्षजी धोपाटे सर भी थे। आते ही गरज पड़े। ''क्यों बे, तू ही सुरेश है ?'' गद्‌गद होते हुए मैंने कहा, जी हाँ।'' ''तूने ही प्रिंसिपल को सूचना दी थी।'' धोपाटेजीने पुन: गोली दागी। मैंने कहा ''वारदात मेरे ही मामा के घर के सामने हुई और कोई अन्य छात्र सूचना देने के लिए तैयार नहीं हुआ।''

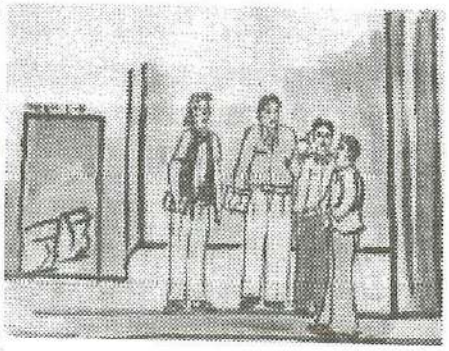

मारनेवाला छात्र कब का गायब हो चुका था। जिसने मार खायी थी वह मेरे बैठक के कमरे में बैठा था। सर जी ने मुझे पूछा कि ''क्या तू बता सकता है कि तेरे ही घर के सामने क्यों लड़े ?'' हो सकता है, किसी कन्या सुंदरी के कारण लड़े हो। कॉलेज में जो झगडे होते हैं वे हमेशा ऐसे ही मामले में होते है।

धोपाटेजी गरजे ''तूने ही हमें अवगत कराया इसलिए तुम्हें पूछना आवश्यक है।'' हमें तो लगता है कि झगड़ा तूने ही करवाया !'' तो दिन में ही तारे नजर

आने लगे। ''जी नहीं, झगड़ा मैने नहीं करवाया। मैं बेगुनाह हूँ...।'' ''कॉलेज से निकाले जाओगे तो सारी बेगुनाही निकल जाएगी !'' धोपाटेजी बोले।

कॉलेज से निकाले जाने की बात सुनकर मैं डर गया। धोपाटे जी के दूसरे सहयोगी बोले, ''प्रिंसिपल साहब की माफी माँग लो।'' जिसने मार खायी थी वह चुप था। उसके मुँह से खून बह रहा था। मेरा दूसरा जो साथी था उसे प्रिंसिपलजीने पूछा तू ने कुछ देखा ?'' जी नहीं सर। लेकिन, तू तो हमेशा सुदेश के साथ दिखाई देता है फिर तुझे कैसे मालूम नहीं ? उतनेमें भीड़ में से आवाज आयी ''यह सब धोपाटेजी के भोंजे का चक्कर है।'' फिर सन्नाटा। ''कौन बोला रे'' धोपाटेजी गरजे। मैं तो सोच रहा था, आखिर, यह क्या बात है 'मान न मान मैं तेरा मेहमान।' ''तुम दोनों को प्रिंसिपल जी के केबिन में चलना पड़ेगा।'' 'करे कल्लू भरे लल्लू' की तरह मेरी हालत हो गई थी। किसी के भाँजे की करतूत की सजा किसी के भाँजे को मिल रही थी।

आजकल किसी वारदात की खबर करना भी मुश्किल हुआ है। थाने में रपट करने या अदालत में गवाही देने लोग राजी नहीं होते क्योंकि गवाही देने या खबर करनेवाला कानून के शिकंजे में फस जाता है। मेरी यही हालत हुई थी। सवालों के भँवर में हम फस गए थे। अंत में चौकीदार हमें घसीटकर प्रिंसिपलके केबिन में ले आया। प्रिंसिपल को अवगत कराने की सजा धोपाटेजी ने दिलवाई, किसी ने उनके भाँजे को बताया कि सुरेश खामखाह फस गया है। वह भागता-भागता केबिन में आया और कुछ बताना चाहता था। लेकिन धोपाटे जी गरजे ''तुम चुप रहो !''

प्रियांका अनिल माने
प्रथम वर्ष कला

सच्चा दोस्त

सच्चा दोस्त होता हैं, एक फूल की तरह
जो महकाकर रख देता है, जीवन को
बहुत कम होते हैं, ऐसे दोस्त
बहुत कम लोगो को मिलते हैं, ऐसे दोस्त
इसीलिए कहती हूँ, बहुत नसीबवाले होते है वो लोग.
जिन्हें ऐसे सच्चे दोस्त मिलते है।
अगर मिले ऐसे दोस्त
तो कह करना उनकी
नहीं तो उन्हें खोनेपर
पश्चाताप के सिवा न रहेगा कुछ हाथ।
क्योंकि नसीबवाले होते हैं, वो लोग
जिन्हें मिलता हैं, ऐसे दोस्तों का साथ
वो ही होते हैं
जो दिखाते है, हमें अच्छाई का रास्ता

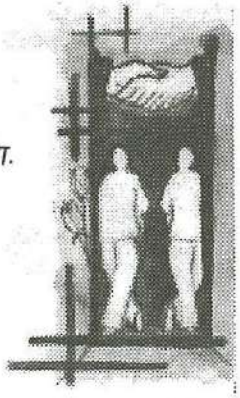

और नहीं भटकने देते जीवन में हमें
चाहे करना पडे कुछ भी उन्हें
इसीलिए है वो लोग नसीबवाले
जिन्हें सच्चे दोस्त ओट मिलता है उनका साथ
सिर्फ सुख नहीं बाँटते है वो
वो रहते है, दुख में भी साथ
उनके साथ में सुख मिलता है,
दुख जाता है भाग
इसीलिए नसीबवाले होते हैं, वो लोग
जिन्हें मिलता है सच्चे दोस्त का साथ।
आत्मविश्वास रहता है, उनके रहते
इसमें नहीं होता कोई स्वार्थ
किसी और से न बाँट सकते है
ऐसे सुख-दुख बाँटते है, हम उनके साथ।
इसीलिए नसीबवाले होते है, वो लोग
जिन्हें मिलता है, ऐसे दोस्त का साथ।

सविता रामचंद्र लोंढे
प्रथम वर्ष कला

श्रीकांत चंद्रकांत वारे
द्वितीय वर्ष, कला

होस्टल के दिन

हमारे होस्टल का क्या कहना।
नंबर बिना जिंदा नहीं रहना।
सुबह से शुरू है नहाना।
गाना गाए बिना बाहर नहीं आना।
जल्दी कर, नहीं मिलेगा खाना।
वहाँ भी तो है नंबर लगाना।
कुछ ना पूछो, क्या है खाना।
आलू, बैंगन का है जमाना।
नाम नहीं नंबर से बुलाना।
कॉलेज की बातों पर ठहाके लगाना।
क्या बताए फोन का आना।
दुगना कर देता है दिल का धडकना।
सुबह जल्दी पडता है उठना।
श्याम को ७ बजने से पहले वापस आना।
कहते है पहले नियमों को निभाना।
वरना पडेगा पछताना।
नींद ना आती हो तो नहीं सोना।
सभी को एक रूम में बुलाना।
कभी किताब नहीं पढना।
मुझे तो कल पेपर है देना।
कहना पडता है शोर मत मचाना।
लेकिन उन्हें टाइमपास हैं करना।
यहाँ के बिजली का क्या कहना ?
अंधेरे में पडता है टकराना।
क्या है अंताक्षरी का लगाना ?
गाने से ज्यादा शोर मचाना।
बाथरुम का चॉकप हो जाना।
साफ होगा लेकिन महीना।
छोटी बातों पर झगडना।
सुलझने के लिए रेक्टर बुलाना।
एक दूसरों की चीजे ले जाना।
सौ बार कहें तो भी वापस नहीं देना।
मनोरंजन के लिए हँसते-हँसते जाना।
लेकिन रेक्टर की डाँट सुनके,
रोते-रोते चले आना।
लेकिन एक बात ध्यान में रखना।
प्यार भरा है होस्टल का जीना।
बूरे वक्त में काम आना।
मगर भारी पडेगा छोडकर जाना।
इस तरह होस्टल को न भूलना।
भले कितने भी पडे,
जरुर नंबर लगाना।

मुझे जीने दो।

मुझे जीना है,
मुझे जीने दो,
अमृत यह जिंदगी का
आज मुझे पिने दो।

'स्त्री' हुई तो क्या हुआ,
इन्सान की ही इक मूरत हूँ।
जानवर ना बनो ए दाता,
आपकी ही सूरत हूँ।
हँसी जीवन में मुझे भी,
खुली साँस लेने दो।

एक जमाने को
मुझे 'स्त्री शक्ति' दिखलाने दो,
बनके बादल क्रुरता पर
आज मुझे लहराने दो,
एक बार माँ मुझे
जमाने में आने दो,
मुझे जीना है।
मुझे जीने दो।

English is the Window of the World

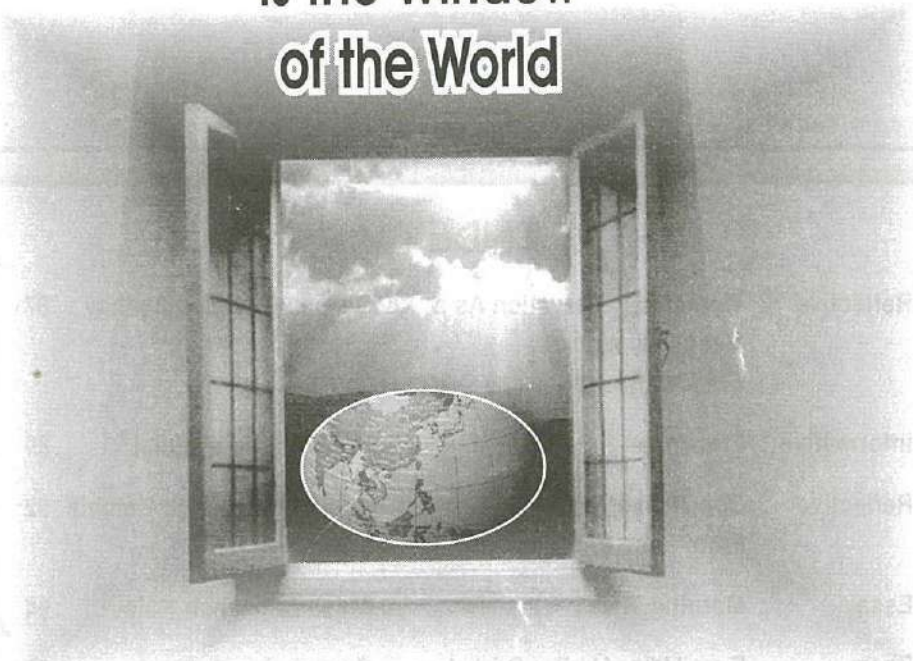

सद्गुरु

२००७-२००८

बिंब

What a piece of work is a man! How noble in reason! How infnite faculty ! in form and moving how express and admirable ! in action how like an angel ! in an apperehension how like a God The beauty of the World !the paragon of animals !

William Shakespeare

English Section

INDEX

Reflective	: Women's Reservation As a Means of Women Empowerment	: Deepali Dnyadeo Jadhav	87
Informative	: Franchise	: Prdnya Pradip Ballal	89
Reflective	: Condition of Women In India : From Past To Present	: Ashish Balasaheb Kamble	92
Essay	: Morning Walk	: Anjali Dajisaheb Kale	94
Poem	: E-mail Id's of Indian Cricketers	: Ganesh Jay Yadav	96
Informative	: Doris Lessing	: Archana Dilip Bhosale	97
Essay	: Biotechnology : The Need of The Hour	: Savita Krushnat Teke	99
Informative	: Genes : An Introduction	: Poonam Prabhakar Takale	102
Reflective	: Corruption	: Asmita Ramesh Chavadimani	105

REFLECTIVE

The issue of women empowerment has been taken over in a series of Govt. Policies. The need for the same has been unanimously approved of but hardly any measure is taken into consideration. If at all we want to empower - Indian women, We must educate them so as to make them understand their rights.

DEEPALI DNYANDEO JADHAV
B.A.II

Women's Reservation as a Means of Women Empowerment

The principle of gender equality is enshrined in the Indian Constitution in its preamble, Fundamental Rights, Fundamental Duties and Directive Principles. The constitution not only grants equality to women but also empowers them. Within the framework of a democratic polity, our laws, development of policies, plans and programmes have aimed at women's advancement in different spheres. From the fifth five year plan (1974-78) onwards, there has been a marked shift in the approach to women's issues from the welfare development. The national commission for women was set up by an Act of Parliament in 1990 to safeguard the rights and legal entitlements of women. The 73rd and 74th Amendments (1993) to the constitution of India have provided for reservation of seats in the local bodies of Panchayats and Municiplities for women. The much awaited implementation of women's reservation Bill is expected to mark a significant change in the lives of the so called weaker section of the society.

The need for women empowerment is felt because of the subordinate status. There is need to redefine the status of women in society. There have been attempts made to reserve seats in political bodies. Panchayats in thousands of villages in India are headed by women and Chief Ministers of several states are women. Less than 10% of the directly-elected national representatives 45 members of the Lok-Sabha where members are appointed Women have been excluded from centres of power as a result of systematic conspiracy by patriarchal thought.

The arguments in favour of reserved representation for women are manifold such as women represent half the poplulation of a country and have the rights to half of the seats and paliamentary decisions that affect their lives. Women have different social and biological experiences that ought to be respresnted, Women and men have partly conflicting interests. and women in positions of power can inspire more women. Both women and men are equal citizens in the eyes of the laws. But mostly this is far from reality. India ranks 115 among 162 countries in terms of gender development. The agressive population control measures in some northen states to implement the 2 children per family.

It is surprising that it has taken 58 years since independence to pass an adeptable Bill recognising domestic violence which affects over 40% of women.

The first step is to allow women to break into politics, Their awareness would automatically rise as a consequence. For example- Panchayati Raj. former US President Bill Clinton Visited India. His meeting with women Panchayat Leaders in Rajasthan was flashed as headlines by every newspaper.

The problem is not women in politics are denied ticket by party but the nature of electoral policies which obstacles for women.

All the recognised political parties should be requried to included in their respective constitution the rules governing the membership of party and register of current member, provision for election of the all office bearers and higher executive body, procedure for selecting candidates various documents and partie's menifesto.

Women's Reservation Bill has been criticised on many counts long pending in parliament. Despite the fact that there remains much resistance from the traditional quarters against the implementation. The act is going to make significant change in the battered lives of women. The 33% reservation will serve as a gateway to further emancipation of women in this country. The truth is that unless women are empowered to take part in social, political and economic life of the country the development of country may be adversely affected.

INFORMATIVE

Franchise is an adventage in the contemporary market Set-Up. It is an opportunity to operate a tested broken and profitable business and provides support services and training that increase chances of success. It also caters to regional and national business profitability.

PRADNYA PRADIP BALLAL
B.Com.III

Franchise

Franchising has outgrown the narrow concept of marketing a product or a service through its distribution channels. Today, it provides a complete business solution.

LET'S face some facts about McDonalds : It does not offer the best burger. There are better availables; the service is no different from any other self-service restaurant ; and, the ambience of the place is in close competition with those offered by, say, Burgerking, Wendys, Wimpys, KFC and the like. So what is it that really makes McDonslds one of the most poplular eateries in the world? What is it that attracts us to the American fast-food joint that is run by mere school kids? Is it the food? Is it the service? O is it the ambience? Perhaps, it is a winning combination of a simple menu, a speedy preparation and delivery system based upon assembly line techniques, and more importantly, a system so well-defined that anybody, even teenagers, can run it to such perfection as to deliver a high-level of consistency that has become the trademark of each of its restaurants around the world. It is franchising at it's best!

Origin Of Franchising

It all started in the 1800s, in England. In those days, due to the rampant alcohol abuse by the public, the sale of liquor was restricted by a system of licensing. It became essential for inns. This gave the brewers a guaranteed distribution system for their ale, and the tavern owners procured an unfailing supply of brew by owning exclusive distribution rights on their sped brands of ale. This actually proved to be a coin win situation for both.

Old England may have taken the lead in instituing franchising. But if one awards the crown for the fat of franchising, the United States would be the recipient!.

These and more interesting facts are revealed about franchising in the first book on the subject in India, the science of Reproducing sucess. The basics of Franchinsing are simple franchisor is one who has successful business model and it to further grow and expand. The method of expansion here is through opening more similar units, called franchises. For the franchisor accords the right to another entrepreneur i.e. franchisee, to replicate the franchisor's business model with his own capital. For this transfer of rights and also the blueprint the successful business model, the franchisor charges the frnchisee a fee and, later on, royalty. The former also provides the latter support in the form of training. Adver marketing campaigns so on.

Franchising as a concept

Franching is one of the fastest growing methods of doing business in the world today. It begins with vision of grow and expansion.

With the addition of the franchisee in the franchise chair the franchisor gets more of these resources. This is because franchisee uses his own capital for the franchise and addresses the issues of recruitment, retention and motivation of staf agents and overall managements of the business, The franchisor also gains time as the allotment of franchise in expanding his business. More rapidly than other tradition methods of expansion.

Thus, franchising has outgrown the narrow concept of marketing a product or service though its distribution channels. Today, it provides a complete business solution involves management, accounting, finance, economics quantitative analysis and marketing.

Company-Owned Versus Franchising

An entrepreneur might ask "Why should I go in for franchising when I can open my company-owned units". It is true that the company-owned units display some clear advantages, when compared to franchising, such as :

- More control over units
- No sharing of Profits.
- Ease of instituting changes in units.
- Ease in testing new products or services.
- Ability to change the basic products.

- Ability to even change the mission or goal of the organisation.
- By Virtue of ownership, company headquarters can easily control the reporting system, managerial system. And marketing system of all its units However, there are disadvantages of company Owned units.
- Company owned businesses require lots of capital due to cost of maintaining and developing units.
- Business partnerships that look fruitful in the beginning, quite often do not work in the long-term.
- They require a fairly extensive managerial team to oversee and control them and their activities.
- Difficulty in finding and keeping good motivated managers.
- The age-old marketing channel of distributors, among others offer no control and little influence over how the products and service are being distributed.

Franchising Advantages

The franchisor provides :

- The franchisor charges

  Franchisee a fee and, later on,royalty. The former provides support by way of training, advertising. marketing campains, among other forms of support.
- Franchisee an opportunity to operate a tested, proven, and profitable business and in addition provides him support services and training that increase his chance of sucess.
- Franchising allows for intensive and rapid expansion of a regional or national business system.
- A franchise generally requires fewer management persone than a chain organisation and therefore, has a lower staff payroll and problems.
- When a franchisee invests his own money in a franchise commitment follows. Unlike a salaried manager, a franchisee generally prides his ownership and is self-motivated in open a successful business.

Franchising disadvantages

- Franchising is not a miraculous problem-free solution to business expansion. It is an excellent opportunity to expand with the assistance of other individuals, their investment and drive.
- Net receipts from franchisees could be less than net receipts from company-owned operations. Only a few new franchises break even immediately, most take up to six months to a year.
- Business skills required to operate a franchise are at variance with those required for running a retail store.
- A franchisor needs to realise that they are now working with several independent business people who have their ideas and ways of doing things.

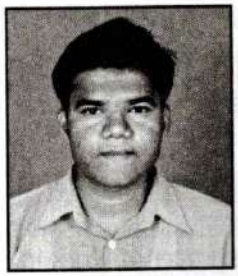

ASHISH BALASAHEB KAMBLE
B.A.II

What's the condition of women today in India? Are they subservient or are they domesticated? Have they been educated which our National Women Forum objectifies? The worth of a women in our culture is upheld as a valuable national resource and even today her condition is far from satisfactary.

Condition of Women in India : From Past to Present

There is a proverb that "Behind every successful man there is a woman". Is it reality or it is only an idiotic discriptive thought ? Formally, people said that women are inferior to men or on the other hand said that they will help women everywhere in society. It shows that there is much contrast betwen women in the past and in the 21st century.

It is true that in the past women were inferior to men. They were confined within the four walls of house. They were not allowed to come out from the in own world (house). They had to do their household work only. They were binded with the social activities, tradition, supertitions. At that time women were considered as child-producing machines. There was no value for education in women's life. People considered that women were born only for doing housework. They were deprived of education. Whereas all men were born only for earning money for their family. Because of this women were always exploited by the old tradition.

During 21st century the ratio of women in India in comparison with men is 927 females to 1000 males. It shows the high rate of foeticide and infanticide. It is unbelievable! that we are in 21st century. Not only this disturbed poplulation ratio but also in terms of literacy. They are too much away in comparison with the men. It is 27.9% as compared to 52.3% literary rate for men. If this is so then how can we compete the developed countries. Because, in developed countries both men and women do their work equally. They do not have any comparsion between man and women. But in our society there are so much idiotic things which oppose to make women independent. Because people say that it is not suitable for our women to work outside home.Because working outside from the house is only for men. Women only adjust with what the men have earned.

But now, the condition of women has surprisingly improved. Specially in cities women are equally working with the men, Girls also attend the colleges and schools. But the rural areas situation is the same .There are many bad practice in our society, specially in rural areas like polygamy, child marriage and dowry. When all these stupid things stop, then we can develope ourselves. Beause of such activities women are usually harrased by the society.

It perfectly appears that women are unaware of their social rights and legal rights. Most of them do not have any idea about all these things.

Women have so many facilities in career. Because in every field there is for women. But they can not dare to go forward.

There are so many example in our country which describe women efficiency. For e.g. Sonia Gandhi, Kiran bedi,Meera Borwankar, Aishwarya Rai, Sania Mirza.These are the ladies who work in different fields but have been Ideal for women.

If women get their rights equal to men, then one day we can say that "Not only behind every sucessful man also behind every developing there are women".

ANJALI DAJISAHEB KALE
B.C.S. III

ESSAY

Pleasures of morning walk are mainfold. it refreshes us to carry out the work energetically. It soothes us. One gets benefitted from it by being fresh, resourceful and healthy. It systematizes our body functions.

Morning Walk

Morning Time....

In any city at any jogging park or track. Many young girls and boys are running on the track, doing stretching exercise. Middle aged men and women are also walking aroung the track. In one corner some old citizines are doing Yoga on the other side of a track men and women from various age groups are laughing very loudly. This is common scene in a morning in any city.

Now a days, everybody understands the importance of morning. Morning walk and fitness which makes our day good. This concern only about the people that understands the importance of the morning. But, what about that people whose morning starts at 8'O'Clock. Morning has various colours in it : some are scientific, some are medicinal, some are emotional.

Normally, morning is a beginning our day. In the morning the nature is very beautiful. It seems like heaven. There is a silence in the nature. Morning in winter has amazing beauty, everywhere pag is spread it looks like that clouds are coming down to say "Good Morning'. Morning comes with new spirit.

It offers us new challenges, dreams and hopes. Morning spread it's various colours to make our life colourful.Morning comes with different meanings

The Morning Means -

M Make a difference in our life

O Offer Support

R Raises Spirit

N Never Judge

I Invite Happiness

N New apportunity

G Give you new dreams

The morning has way, We have to walk on that way is called morning walk. I go for morning walk everyday to have a new day with freshness and lots of energy. But on that particular day. When I was on my way it was different scene. Normally, everday I see beautiful scence, birds are making noise. Cows are calling their owners, gardners are watering the plants. But this day secms risen differently. Because the whole sence was opposite to this. Everthing was calm and quite. There was a killing silence in the nature. Birds were still and no voice was heard. No one was on the road. I was really horified because all the scene was so frightning.I start sweating and immediately someone patted on my back and get up Oh! that was dream.

After I really get up I went for morningwalk. I really feel very fresh morning comes with new spirit, new dreams. If we start our day with walking exercise, then whole day will give us freshness and energy. In morning the air is fresh and without any pollution. It is so important for our health to go in fresh air for healthy lungs froms ancient times our Rishis and Maharishis have told the importance of the exercise walking exercise gives strength to our body. It give us physical stamina to survive. But this is related to body, but what about our mind? It is not enough to have and fit body but along this we have to take care of our mind. To channalise our mind we can also do Yogasadhana, meditation and pranayam. This helps us to strength our mental ability.

It increases our stamina and concentration that help us in our study. It also says that if we study in morning. We remember it very well. In the morning ideas come faster. We can think creatively.

In our cluture morning has great importance. We worship Sun God and do 'SuryaNamskara'. it has been said that, Sun is the God of intelligence.

In the morning the ozen layer is very near to earth's surface. It is very important to have morning walk for our health. Sun rays has amazing Power to destray the various harmful bacteria. In the morning, if we sit nearly for one hour in the sunrays. It is very benificial to our health.

The reason for morning walk changes with the people. If morning is started with walking exercise, then our day become energitic.

So friends, get up early in the morning before the Sun rises and go for morning walk. If you have none with you then you can call your friends. If your friends are reluctant to come.Then it is your duty to tell then the importance of morning walk.

I have one message. For those people who do not get up early

"Twinklle Twinkle lazy star
Kitna soyego Uth Ja Yaar
Up above the world so high
So uthke jaldi ja morning walk
morning is waitinng for you"

E-mail Id's of Indian Cricketers

GANESH JAY YADAV
B.A.II

1 Ganguly
avaiable@home-only.com

2 Kumble
only@test-match.com

3 Sachin
admitted@hospital.com

4 Sehwag
consistenly@out-of-form.com

5 Dravid
stick@crease-like-fevical.com

6 Kaif
good@for-nothing.com

7 Pathan
take wicket@only-with-kenya.com

8 Munaf Patel
only-line an length@no.speed.com

9 Harbhajan
no-spinpitch@nowicket.com

10 Raina
Why-i-am-there@god-know.com

11 Greg Chappel
only-experiment@n result.com

INFORMATIVE

Nobel Prize for Literature happens to be a prestigious literary recognition in the world. This year Dorris Lessing has been awarded Nobel Prize. An eighty eight year old writer boasts of novels, plays, nonfiction and two volumes of autobiography. Her writership articulates dialectics of feminism equality class struggle and gender conflicts. She strives to evolve pan-humanism through her work.

ARCHANA DILIP BHOSALE
B.A.II

Doris Lessing

Everyone knows what is the great honour, tremendous success and enormous fame. Yes, that's the Nobel Prize winning. Nobel Prize means "Golden moment for a nobel prize winner and this year this "Golden moment is enjoyed by "Doris Lessing"

"Doris Lessing won Nobel Prize in literature."

DORIS LESSING

Doris Lessing is a British novelist. She was born on 22 October 1919 to British parents in Kermanshah in what was then known as Persia (now Iran) as Doris May Taylor.Her father, Alfred Cook Taylor, formerly a captain in the British army during the first world war, was a bank official. Her mother, Emily Maude Taylor, had been a nurse. In 1925 the family moved to a farm in what was then southern Rhodesia (now Zimbabwe) hoping to improve their income. Lessing described her childhood on the farm in the first parts of her autbiography, Under My Skin (1994). At the age of seven, she was sent to convent boarding school but later moved to a girlsschool in Salisbury. When 14, she independently ended her formal schooling.In the following years she worked as a

young nanny,telephonist phonist, office worker, stenographer and journalist and had several short stories published. In 1939 she married Frank Charles Wisdom from whom she had a son, John, and a daughter, Jean. The couple divorced in 1943. In 1945 Doris married Gottfried Lessing a German-Jewish immigrant. She had met him in a marxist group mainly concerned with the race issue.

Announcing the award in Stockhalm, the Swedish Academy described her as "Tharepicist of the female experience. who with skepticism. Fire and visionary power has subjected a divided civilization to scrutiny". The award comes with a 10 million Swedish crown honorarium, about $ 1.6 million.

Ms. Lessing. who turns 88. She has written dozens of books of fiction' as well as plays. Nonfiction and volumes of autobiography. She is the 11th women to win the Nobel Prize for Literature.

Ms. Lessing learned of the news from a group of reporters comped on her doorstep as she returned from a visit to the hospital with her son. "I was a bit surprised because I had forgotten about it actually". She said,"My name has been on the short list for such a long time'.

Ms. Lessing is passionate about social and political issues, she is unlikely to be as controversial as the previous two winners, Orhan Pamak of Turkey or Harold Pinter of Britain, whose views on current political situations led commentators to suspect that the Swedish Acadmy was choosing its winners in part for nonliterary reasons.

Ms Lessing's strongest legacy may be that she inspired a generation of feminists with her break-through novel' "The Golden Notebook". In Its citation, the Swedish Acadmy said : "The burgeoning feminist movement saw it as a pioneering work, and it belongs to the handful of books that informed the 20th-century view of the male-female relationship".

Ms. Lessing wrote candidly about the inner lives of women and rejected the nation that they should abandon their lives for marriage and children. "The Goldren Notebook," published in 1962 tracked to live freely and was, in some ways. Ms Lessing alter ego.

Because she frankly described anger and aggression in women. She was attacked as "Unfeminine In response, "Ms. Lessing wrote, Apparently what many women were thinking, feeling, experiencing as a great surprise".

Ms. Lessing, who joined the communist party in Africa. Repudiated Marxist theory during the Hungarian crisis of 1956, a view for which she was criticized by some British academics.

When she divorced Mr. Lessing, she and her young son. Peter, moved to London, where she began her literary career. Her debut novel, published in Britain in 1949 was "The Grass is Singing".Which chronicled the relationship between a white farmers

(Continue on P-101...)

ESSAY

SAVITA KRISHNAT TEKE
B.Sc. I

In the first decade of the present century, Biotechnology is looked at as one of the wonders of science. It is regarded as a "Magic Stick' of modern science. Really speaking, it has created a revolution in the fields such as Health care, Agriculture, Pharmacy etc. Biotechnology has affected human life throughly.

Biotechnology : The Need of the Hour

"Biotechnology' is the "ELIXIR" achieved by the modern science. Biotechnology- the word itself proves its own significance. It is the "golden combination of Biology and Technology'. Modern science has been achieving number of successes with the aid of Biotechnology. So it is the "Magic Stick" of modern science. So that-Biotechnology has become a need of modern science i.e. "The Need of future!"

Biotechnology has created much scope and importance in recent age. No other field is as strong as Biotechnology. It has got the topmost place in modern science. This is the only field which insists the morden scientists to salute itself.

The term Biotechnology was coined in 1917 by a Hungarian Engineer, Karl Ereky, to describe a process for large scale production of pigs. Biotechnology is "The science of applied biological process."It is application of scientific and engineering principles to the processing of materials by biological agents to provide goods and

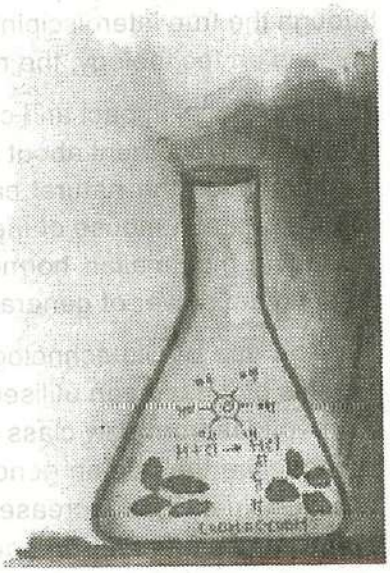

service.Biotechnology is the "The controlled use of biological agents such as micro organ isms or cellur components for beneficial use."

Development of Biotechnology can be considered into two views as traditional and another one is modern biotechnology. The traditional biotechnology is really the Kitchen Technology developed by our ancestors using the ferming bacteris. Kitchen Technology is as old as human civilization. Beer, Wine, Cheese and many foods have been produced using traditional biotechnology. In monetary term, it represents a major part of all biotechnology finacial profits. Many scientists such as Antony Van Leeuwenhoek, Louis Pasteur, etc. had made muxh and more efforts to bring the Biotechnology at the topmost place.

On the other hand, Morden Biotechnology is rather more benefical than that of traditional due to having capability of science to change the gentic material for setting new products for specific requirement through recornbinant DNA technology, ownership of technology and its socio-political impact. Now the conventional industries, pharmaceutical industries, agro-industries, etc. are focusing their attention to produce biotechnology based products. The modern biotechnology embraces all methods of genetic modification by recornbinant DNA and cell fusion technologies. It also includes the morden developments of traditional biotechnological processes. The new aspects of biotechnology founded in recent advancement of modern biology, genetic engineering and fermentation process technology are now increasingly find wide industrial application. Biotechnology has been doing no.of miracles such as preparation of artifical plasmid DNA, genetically engineered human insuchin, the manmalian clones such as DOLLY by in vitro fertilization, prepartion of artificial skin, etc.

Biotechnology is not a sudden discovery, rather a coming age of a technology that was initiated several decades ago. A novel spectrum of investigation occured through the true interdiscipinary synthesis. This led to the evoultion of biotechnology which is an technology, the root of which lies in viological science.

The Global impact and current excitement of biotechnology is very interesting to study. The excitement about modern biotechnology is that special scientific methods have enhancd the natural capabilities of natural production of organisms. What a miracle is that a mouse of the sie of rabbit can be produced? Bacteria like E.coli are producing mammalian hormons such as insulin. In the sense, biotechnology has tremendous power of generation of new things.

The use of Biotechnology have been done in variety of fields. The maximum benefits of it has been utilised by "Health Care'. Biotechnology derived proteins and polypeptides from new class of potential drugs.It is also in "Human Genome Project to sequence the human genome. The natural biodegradability of pollutants present in environment has increased with the use of biotechnology. The "Biorenediation' technoligies have been found successful to combat the pollution problems.

Biotechnology has also spread into "Genormics and Proteomics'. Bioinformatics is also a new field of Biotechnology linked with information technology.The most remarkable success of bioinformatics to date has been its use in the "Shotgun Sequencing' to human genome.

Biotechnology is making new ground in the agriculture area. It has caused revolution in agriculture area. It has caused a revolution in agricultural science. It has helped in the succesful production of encapsulated seeds, somaclonal variaits, disease resistant plants and nif genc and nod gene transfer as well. Through cell culture techniques, industrial production of essential oils, alkaloids, pigments, etc. have been boosted up.

Undoubtedly, the modern biotechnology is expected to solve many problems arising at the global level. In 21st century, growth and economy of a country will certainly depend on operation of biotechnology. Hundreds of transgenic plants have been produced and many of them are being sown in field and products are available in market. The plant biotechnology will reduce the dependence of farmers on pesticides and will help to utilise the new technologies. In near future, papers and chemicals with less energy and less pollution may be produced through biotechnology.

Biotechnology is being utilized on tremendous scale such as DNA finger printing has successfully helped the forensic science in the search of criminals making identity of indivisuals, solving parentage dispute, etc. Human diagnostics and therapentic drugs have been discovered and commercialised. Gene therapy is hoped to solve the problems to genetic diseases. Biotechnology - based vaccines, and so is the "Insulin'. They have no side effects and pose no risk for the presence of live form of viruses in vaccines.

After overviewing all the necessary aspects regarding Biotechnology, We come to know that how Biotechnology is benefical to all of us.Hence, it is our duty to conserve the heritage of success of biotechnology. As Biotechnology is the "Need for future Development', we must prevent the misuse of it. The scientific and technical manpower has to be properly shifted towards new biotechnology with the aim to produce expertise in biotech. Indian bioscientists must be trained to utilize their knowledge and expertise for application and orientation.

It the end, I want to say to my readers only that - Really,"Biotechnology is the Need for future!". "It is the golden gift for moder science!". So we must spread its everything about biotechnology and must spread its impact throughout the world. And it is definite that "Biotechnology has the uncountable power of changing the world for Human Welfare!!!".

INFORMATIVE

There are too much development in the fields of science, Technology and Engineering. Similarly, in Medical Science the scientists are striving to devise new Techniques to overcome different diseases, deformities and disorders. Gene Therapy is orie of them. It is a step further in the advancement of Medical Science.

POONAM PRABHAKAR TAKALE
B.Sc.III

Genes : An Introduction

Genes are the hereditory characters that control the specificity of a person. There are 100 trillions of cells in our body and in one cell there are 30,000 genes present. Actually, the genes are segments of the DNA and DNA is present in the cell nucleus. Particular gene decides the particular charcter of a peron. For e.g., Eye colour, height of person, hair colour etc.

By gene cloning we can produce indefinite no. of copies of DNA segments from a single copy.

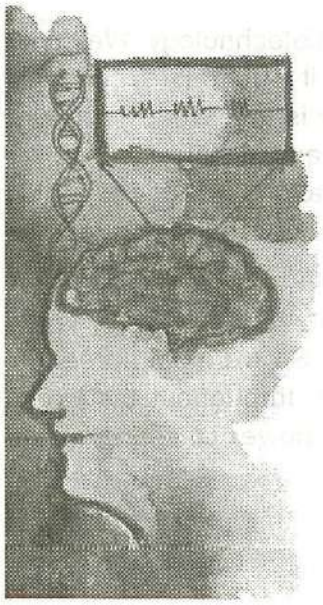

Brain Mapping :-

Brain mapping is a technique to dignose the architectural details including the structure and fuction of the normal and abnormal or diseased part of human brain. It uses a multidisciplinary approach involving brain imaging, neuropsychology, clinical neuroscience, computer science and bioinstrumentation, to integrate information on a scale ranging from whole brain structure to the microscopic level.

Uses :-

1 Human brain mapping is useful for dignosing and treating several neuroloical disorders with

precision like brain tumours, stroke, epilepsy, seizures, migraine, Alzheimers disease and parkinsons disease.

2 It is also useful in serceral psychiatric disorders such as depression, anxiety, panic attacks, schizophrenia and the like.

3 In addition, it is useful in identifying areas of the brain involved in various cortical brain activities such as vision, memory, sleep, smell, taste, behaviour etc.

Gene Therapy For Cancer :-

Scientists have successfully treated metastatic melanoma in two patients using killer T-cells genetically retargeted to attack the cancer cells. This study constitutes the first demonstration that gene therapy can be effective in treating cancer. This work will have important implications for the treatement of Haemophilia and other genetic diseases by gene therapy.

Gene therapy is the insertion of genes into an individual's cells and tissues to treat a disease and hereditory diseases in particular.

Stem cells research boom :-

Us scientists have succeeded in generating embryonix stem cell lines without destroying the embryo. They removed single cells from embryos, a process that left them intact. At present growing of this type of stem cells results in embryo destruction.

Stem cells are versatile cells that have the abiity to grow into any kind of tissue - skin, heart, liver, any organ.

These stem cells work by repairing the damaged part of the body. They can treat cardiovascular disorders, dilutes and neurological disorders like stroke, muscular dystrophy, eye injuries.

Complete map of human Genome :-

Scientists have recently reached a landmark point in one of the words most important scientific projects by sequencing the last chromosome in the 'Human Genome', the so called, "Book of Life", this completing 'Human Genome Project'.

Human Genome Project was started in 1990, to identify the genes and DNA sequences that provide a blueprint for human beings. The genetic map shows that nearly 260 mutated genes, most previously unknown, help tumours emerge, grow and spread.

One-Fifth of human genes have been patented :-

Private firms and universities in USA have patented or searched nearly 20% of the human genes because they are potentially valuable research tools. The new study reveals that more than 4,000 genes or 20% of the almost 24,000 human genes, have been caimed in U.S.Patents.

Human Genetic Engineering :-

Human Genetic Engineering refers to the controlled modification of human genome, composed of 23 - pairs of chromosomes with a total approximately 3 - billion DNA provides the genetic blueprint for all living orgaisms that influences the physical

and mental actions and abilities. With the advent of DNA research and the ability to change gene expressions, it is now possible that scientists may be able to change human capacities, whether they be physical or emotional.

There are two techniques :-

1 Viruses are good at injecting their DNA payload into human cells and reproducing it. By adding the desired DNA and spread it all over the body.

2 Manufacture large quantities of DNA, and somehow package it to induce the target cells to accept it, either as an addition to one of the original 23 chromosomes or as an independent 24th human artifical chromosome.

Human genetic engineering means some part of genes or DNA of a person are changed. It is possible that people could be given more arms, bigger brains. Or other structural alteration such as fins, if desired. It would be finding the genes of extraordinary people - such as those for intelligence, stamina, longevity and incorporating those in embryos.

On September 4th 2007, a team led by Craig Venter, published his complete DNA sequence, unveiling the six - billion - letter genome of a single individual for the first time. Some of sequences in Venter's genome are associated with wet earwax, increased risk of antisocial behaviour, Alzheimer's and cardiovascular diseases.

(.... Continue from P-95)

wife and her black servant. In her earlier work Ms.Lessing drew upon her childhood experiences in colonial Rhodesia to write about the colision of white and black culture and racial injustice.

Because of her outspoken views, the goverments of Southern Rhodes and South Africa declared her a "Prohibitted alien" in 1956.

When "The Golden Notebook" was first published in the United States, Ms. Lessing was still unknown. Robert Gottlib, then her editor at Simon and Shuster and later at Alfred A. Knowpfl said it sold only 6,000 copies. "But they were the right 6,000copies", Mr. Gottlieb said by telephone from his home in New York. "The people who read it were galvanized by it, and made her a famous writer in America".

Jane Friedman, President and chief executive of Harper Collins, which has published Ms.Lessing in the United States and Britain for the last 20 years, said that "For women and for literature, Doris Lessing is a mother to us all"

Ms.Lessing's other novels include "The Good Terrorist" and "Martha Quest". Her latest novel is "The cleft", published by Harper Collins in July. She has dabbled in science fiction, and some of her later works bear the imprints of her interest in sufimysticism, which she has interpreted as stressing a link between the fates of individuals and society.

Asmita Ramesh Chawdimini

B.A. II

Corruption has been rampant in almost all the aspects of existence. It has become the order of the day. Right from top to bottom in every sphaere, it is seen, felt, witnessed and experineced. If at all we want to actualize Ramrajya, We need to eradicate it totally.

Corruption

Curruption is the biggest problem in front of our country. Everyone wants to earadicate this problem. But we never try to earadicate this problem. All educated and uneducated people want to have concession in every sector. In our country curruption is rampant. In our society people only think that politicians are currupt but now in this 21th century everyone is currupt. This curruption creates many crimes arround us. Poor people think that they can't get money in this currupted country. Therefore they never take much education. For survival they use short cuts to get money. Pick-pocketing, robbery are the country and our people. We never think that why our condition is not like any other developing country.

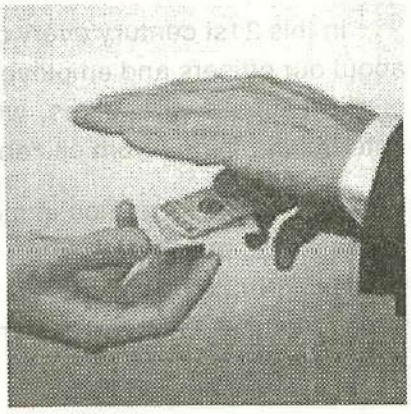

We find the very serious problem which is students never give attention to their study. They want only enjoy their life. Without any hard work they pass their examinations with good marks. But they don't do hard work. They steal the question papers. They give money to supervisors to give them

coppies. And that's the disgusting thing which happen because students have become irresponsible citizens of our country. and they don't deserve to be a responsible person.

Cheating in stamp papers and cement, proposal of Telgi these are very serious matters in the curruption. In educational field no one can allowed to enter the school without donation. In election everyone currupt for the vote.

When we enter in the government office we can not complete our work e.g. doccument completion and any kind of documental work (i. c., Caste certificate Land papers, stamps etc.) without paying clerk's fees or peon's fees we can not move our work.

When an ordinary man wants to shift or take electric light connection in his house, or office or work station he is also not able to do this work quickly as he wants too. Because the M,S.E.B. servants have their identity as lazy workers. They never solve or follow that ordinary man's arguments, his problems without make his head to cruel.

So, To prevent such kind of curruption particularely in government department. Government must take some serious actions against currupted government, short cuts they use to earn more money.

Curruption is very dangerous for everyone. But we never try to solve this very critical problem. We are only interested in organising seminars and discuss this serious problem. And this discussion never gives any benefitial output.

Curruption is spread in every sector. In education, politics, society everywhere is curruption. Doctors, government officers every one does curruption to earn more money. Because of this problem of curruption we never develop our country, our people.

Today government never thinks about talent. They don't want intelligent people in every section. They do not give apportunity to the intelligent people. They only give the apportunity to those who give them money.

In this 21st century every one thinks about himself and his family. Nobody thinks about our officers and employers. Government must have to give punishment in form of short time suspensions, when any officer found to be taking some money or entertaining things from citizens.

To prevent curruption in medical section government have to take some serious actions against doctors. Whon they found doing some illegal work llke selling organs or making troubles in ordinary peoples hospital bill, medicine bill Government must have to cancel their degrees and qualificational activities.

भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गिर्वाणभारती ।

सद्गुरु

२००७-२००८

बिंब

सर्वेऽपि सुखिनः सन्तु, सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु, मा कश्चिद् दुःखमाप्नुयात् ॥

संस्कृत विभाग

अनुक्रमणिका

कथा	: अनाथस्य उपजीविका।	: तबस्सुम रफिक सुतार	१०९
कविता	: नमस्ते सद्गुरो !	: राजश्री भीमराव पवार	१११
चिन्तनात्मकम्	: सेतुसमुद्रं पुनरेकवारम् ।	: अर्जुन यशवन्त होलमुखे	११२
कविता	: बलवत्तो भारतः भवतु ।	: मिनाक्षी सुभाष राजे	११५
ज्ञानात्मकम्	: लोलकचिकित्सा।	: दिपाली शंकर शिंदे	११६

तस्य मृतमूषकस्य स्मरणं कृत्वा च भवतः मार्गदर्शनं स्मृत्वा प्रत्युपकारार्थं कृतज्ञतया अहम् एषा सुवर्णमूषकप्रतिमा भवते आनंदेन समर्पयामि। कृपया, स्वीकरोतु भवान्। एतद् श्रुत्वा विलासशर्मा सर्वं स्मृतवान्। च शरदम् उक्तवान् - ''भोः! भवान् शरदः अस्ति वा?'' शरदः उक्तवान् ''अहं शरदः एव''। तद् श्रुत्वा विलासशर्मा शरदम् आलिंगितवान्। तस्य नेत्रयोः उष्णाः दुःखाश्रवः तथा च शीताः आनन्दाश्रवः स्रुतवन्तः।

कु.तबस्सुम रफिक सुतार
प्रथम वर्ष, कला

अनाथस्य उपजीविका।

दशवर्षीयः शरदः नाम्नः कश्चन एकः बालकः अनाथः आसीत्। सः विजयनगरमध्ये कश्चित् विलासशर्मणः विपणिकामध्ये सेवाकार्यं करोति स्म। विलासशर्मा तद् बालकद्वारा बहुविधानि विपणिकाकर्माणि कारयति स्म। अनाथः शरदः प्रामाणिकतया सर्वाणि कार्याणि समयमध्ये च उत्तमरित्या करोति स्म। विलासशर्मा तदर्थं शरदाय प्रतिदिनं भोजनं ददाति स्म। वस्त्राणि तथा नित्यवस्तूनि दत्वा तस्य निवासव्यवस्था अपि करोति स्म। शरदस्य सहकार्येन विलासशर्मणः व्यवसायः प्रतिदिनं वृद्धिंगतम् अभवत्। सः शरदं प्रति स्नेहं अपि करोति स्म। एतादृशं बहुनि दिनानि व्यतीतानि। शरदः युवकः अभवत्।

एकस्मिन् दिने बर्झारः आसीत्। आदिनपर्यंत विपणिकामध्ये बहुग्राहकत्वात् शरदाय भोजनार्थमपि समयः न प्राप्तः। अतः विपणिकाकार्यसमये सः अशक्तः अभवत्। तस्य हस्तात् भ्रान्त्या एकं तैलभाण्डं भूमौ अपतत्। सर्वं तैलं भूम्यां प्रसरितम्। वणिजस्य बहु आर्थिकहानिः अभवत्। अतः सः क्रोधितवान्। तथा च सः शरदाय बहु ताडितवान्। बहुनां कटूशब्दांना प्रहाराः कृतवान्। तथा च तं हस्तेन विपणिकात् बहिः निष्कासितवान्। तदा शरदः तं वणिजं प्रार्थितवान् यत् अजानतैव मम हस्तात् तैलभाण्डं पतितम्। एतादृशम् अहं पुनः न करोमि। क्षम्यतां माम्। या आर्थिकहानिः अभवत्। सा हानिः मम वेतनतः भवान् गृण्हातु। इति सः वारंवारं कथितवान्। किन्तु सः वाणिजः किमपि श्रोतुं न ऐच्छत्। तथा दीनवाणिना शरदः वणिजं उक्तवान् यत् -अधुना हम् मम उदरभरणं कथं करोमि। तदा वाणिजः विपणिकामध्ये एकं मृतं मूषकं दृष्ट्वा सहसा उक्तवान् कोऽपि जनः एतस्य मृतमुषकोपरि अपि उदरभरणं कुर्यात्। तदा क्षणवारं मनासि चिन्तयित्वा सः शरदः उक्तवान् - अहं तदेव मूषकं गृह्णामि च मम उदरभरणं करोमि। इति उक्त्वा शरदेन सः मृतमूषकः गृहीतः च सः मार्गक्रमणा अकरोत्।

दीनः शरदः हस्तांजल्यां मृतमूषकं गृहित्वा कतिपयानि पदानि विपणिकतः दूरं गतवान्। तस्य हस्ते मृतमूषकं दृष्ट्वा समीपस्था एका श्रीमंतमहिला तं उक्तवती - भोः शरद ! सः मूषकः मां ददातु। मम मार्जारकृते तस्य आवश्यकता अस्ति। अहं तुभ्यं एकरुप्यकं दास्यामि। तत् श्रुत्वा शरदः तां मृतमूषकाय दत्तवान्। सा महिला अपि तं तस्य मृतमूषकस्य एकं रूप्यकं मूल्यं दत्तवती।

अधूना शरदस्य हस्ते मृतमूषकस्य स्थाने एकं रुप्यकम् आसीत्। सः तं पश्यन् अग्रे गमनाय प्रस्थानीतवान्। तस्मिन्समये एकः पंचवर्षीयः बालकः रोदिति इति सः दृष्टवान्। सः तस्य समीपं गत्वा तं पृष्टवान् भोः बालक ! किमर्थं रोदिति इति। सः बालकः अंगुल्या दर्शयित्वा उक्तवान् यत् अहं मुरमुरम् इच्छामि किन्तु मुरमुखान् दूरं गतः। अधुना सः श्वः एव आगमिष्यति इति उक्त्वा सः पुनः रूदितवान्।

शरदः उक्तवान् त्वं कति मुरमुरं इच्छति। बालकः उक्तवान् एकरुप्यकस्य। त्वम् अत्र एव तिष्ठ अहं मुरमुरं आनयामि। अनंतरं विद्युद्वेगेन शरदः पलायितवान्। मुरमुरविक्रेता अग्रिम पल्याम् आसीत्। तत्र गत्वा अष्टनाणकानां मुरमुरं गृहित्वा पुनः तस्य बालकस्य समीपं गतवान् च एकरुप्यकं गृहित्वा मुरमुरं दत्तवान्। मुरमुरं दृष्टवा बालकः आनंदितवान्। शरदः अपि आनंदितवान्। अधुना तस्य हस्ते सार्धैकं रुप्यकम् आसीत्। अनंतरं सः तस्य मुरमुखानसमीपं पुनः गत्वा सार्धैकरुप्यकस्य मुरमुरं क्रीतवान्। तथा च यदा तत्रतः मुरमुखान् गतः तदा सः मुरमुखान् भूत्वा मुरमुरं, मुरमुरम् इति उच्चस्वरेण उक्तवान्। तस्य ध्वनिं श्रुत्वा केचनाः बालकाः तत्र आगतवन्त सः मुरमुराणां त्रयमध्ये विभागणीं कृत्वा प्रत्यैकतः एकं रुप्यकं गृहित्वा मुरमुरं विक्रीतवान्। एतादृशं तस्य हस्ते सार्धरुप्यकस्य स्थाने त्रीणि रुप्यकाणि अभवन्। अनंतरं पुनः सः अग्रिपमल्यां गतवतः मुरमुखतः समीपं गत्वा त्रयरुप्यकाणां मुरमुरं क्रीतवान्। यदा सः मुरमुखान् मुरमुरविक्रयं कृत्वा अग्रिमपल्यां गतः। तदा किंचित् समयनन्तरं शरदः मुरमुरं इति गर्जयित्वा बालकेभ्यः आहुतवान्। उर्वरितः क्रीडारताः बालकाः तत्र आगतवन्तः च मुरमुरं गृहित्वा गतवन्तः। शरदः त्रयरुप्यकानां मुरमुराणां षड्रुप्यकानि कृतवान्। एतादृशेन क्रमेण दिनपर्यवसानपर्यन्तं मृतमूषकद्वारा प्राप्तस्य एकरुप्यक पंचविशतिः रुप्यकानि कृतवान्। अनन्तरं एकस्यां पाठशालायां सोपानभागे अल्पाहारं कृत्वा सुप्तवान्।

द्वितीयदिनात् शरदः प्रातः आरभ्य सायंकालपर्यन्तं तस्य मुरमुरविक्रेतुः पृष्ठतः गतवान्। पंचविशतिः रुप्यकानां मुरमुरं क्रीत्वा मुरमुरविक्रेतुः गमनानंतर प्रतिपल्यां 'मुरमुरं मुरमुरम्' इति गर्जना कृत्वा चिरेण आगतेभ्यः बालकक्रेता रेभ्यः मुरमुरं विक्रीतवान् च प्रञ्चाशतरुप्यकानि प्राप्तवान्। एतेन क्रमेण शरदः प्रतिदिनं च एतया एव युक्त्या मुरमुरक्रयविक्रयं कृत्वा बहुद्रव्यं प्राप्तवान्। अनंतरं प्रकोष्ठं गृहितवान्।

कतिपयदिवसानंतरं सः एकस्मिन् प्रमुख मार्गस्थितपल्यां स्वकीया मुरमुरविपणिका उद्घाटिततवान् च नगरमध्ये प्रमुखमुरमुर विक्रतारेषु गणितवान्। २५ तमे वर्षे सः विवाहः कृतवान्। तस्य भार्या सुगुणवती आसीत्। एकः सुपुत्रः तथा द्वे कन्यारत्ने सः प्राप्तवान् च आनंदमध्ये दिनक्रमः व्यतीतवान्। एकस्मिन् शुभदिने शरदः तस्य मुरमुरकोष्ठागारे गतवान्। मुरमुस्स्युताः दृष्टवान्। वर्गवारी कृतवान् च। वर्गवारीकरणसमये एकस्य मुरमुरस्यूतस्य पृष्टे सः कतिपयाः मूषकाः दृष्टवान्। तान् दृष्टवा तस्य मनसि मृतमूषकस्य स्मरणम् अभवत्। यत्र सः बाल्यावस्थायां विलासशर्मणः विपणिकामध्ये सेवाकार्यं कृतवान् आसीत् तस्य विलासशर्मणः स्मरणं अपि तम् अभवत्। तैलनाशः मृतमूषकप्रसंगः मुरमुरक्रयविक्रयस्य अपि प्रसंगः तस्य चक्षुपुरतः आगतः च सः रोमांचितः अभवत्।

येन मृतमूषकेन् उपजीविका दत्ता च जीवन्तमूषकांना दर्शनं कृतं तस्य मृतमुषकस्य तीव्रस्मरणं सः अकरोत्। च तस्य मृतमुषकस्य उपकारः तथा च तैलभाण्डपतनद्वारा क्रुद्धस्य विलासशर्मणः मुखात् बहिर्गताः उद्गाराः ''कोऽपि जनः एतस्य मृतमूषकस्पोपरि अपि उदरभरणं कुर्यात्'' इति स्मृतवान् च ते उद्गाराः अपि उपकारकाः एव इति मानितवान्।

गृहं गत्वा रात्रौ शरदः चिन्तितवान् च चिन्तनानुसारेण स्वकीयस्य 'अँबॅसिडर' यानमध्ये उपविष्टवा, उत्तमं पोशाखं परिधारयित्वा सुडौलदारतया सः विलासशर्मणः विपणिकायाः पुरतः यानं नीतवान्। यानात् सुडौलरित्या अवतरितवान्। हस्तयोः सः रौप्यस्थालिः धृतवान्। तस्योपरि नक्षीदारवस्त्रम् आच्छिदतवान्। सः डौलतया विलासशर्मणः विपणिकायां गतवान्। ऐश्वर्ययुक्तं तं दृष्टवा

विलासशर्मा चकितदृष्ट्या दृष्टवान् । शरदः तस्मै तां आच्छादितां स्थालिं दत्तवान् । विलासशर्मा तम् अपरिचित्या उक्तवान् ''महोदय । भवान् कोऽस्ति । एतद् किमस्ति । मह्यं किमर्थं ददाति भवान् ।'' तद् श्रुत्वा शरदः तम् उक्तवान् भवान् प्रथमतः स्थालिं गृण्हातु । पश्यतु तन्मध्ये किमस्ति ।'' इति कथयित्वा विलासशर्मणे स्थालिं दत्वा च नमस्काररुपेण तस्य चरणस्पर्शं कृत्वा शरदः विनम्रतया तत्र स्थितवान् ।

विलासशर्मा यदा तस्याः स्थाल्याः वस्त्राच्छादनं दूरीकृतवान् तदा सः तस्यां रौप्यस्थाल्यां सुवर्णकृतमूषकस्य प्रतिमां दृष्टवान् । सः मूषकप्रतिमां दृष्टवा विलासशर्मा शरदम् उक्तवान् । एतद् किम् अस्ति ? किमर्थं भवान् दत्तवान् मह्यम् ।

शरदः कथितवान् यद् तैलभाण्डपतनानन्तरं कुध्वा भवान् मह्यं विपनिकायाः बहिः निष्कासितवान् । अहं प्रार्थनाम् अकुर्वम् । तदा भवान् मृतमूषकं दृष्टवा उक्तवान् यत् - कोऽपि जनः एतस्य मृतमूषकस्योपरि अपि उदरभरणं कुर्यात्' तदा अहं सः मृतमूषकः गृहितः । च अहम् अत्रतः गतवान् । तेन मृतमूषकेन मम उदरभरणं कृतं च सुवर्णमूषककारकक्षमम् ऐश्वर्यमपि दत्तम् । तस्य मृतमूषकस्य स्मरणं कृत्वा च भवत्: मार्गदर्शनं स्मृत्वा प्रत्युपकारार्थं कृतज्ञतया अहम् एषा सुवर्णमूषकप्रतिमा भवते आनंदेन समर्पयामि, कृपया, स्वीकरोतु भवान् ।

एतद् श्रुत्वा विलासशर्मा सर्वं स्मृतवान् च शरदम् उक्तवान् ''भोः! भवान् शरदः एव । इति उक्त्वा विलासशर्मा शरदम् आलिंगितवान् । तस्य नेत्रयोः उष्णाः दुःखाश्रवः तथा च शीताः आनंदाश्रवः स्रुतवन्तः ।

कु.राजश्री भिमराव पवार
प्रथम वर्ष, कला

नमस्ते सद्गुरो !

नमस्ते सद्गुरो, नमस्ते सद्गुरो !
दर्शनं तव मोददायकम्
पदस्पर्शस्ते सुखकारकम् ।
कृपादृष्टिस्तु अनुग्राहकम्
किं न ते कथनकारकम् ॥
नमस्ते सद्गुरो, नमस्ते सद्गुरो !

उपदेशस्तव कटुतिक्तः
विपाकस्तु मधुमधुरः ।
निजोन्नतिं तु सुधारकः
कः ते न शिष्यप्रियः ॥
नमस्ते सद्गुरो ! नमस्ते सद्गुरो !
निर्दोषं ते मार्गदर्शनम्
सहर्षं ते कर्मकौशलम् ।
आकर्षं ते पुनरागमनम्
किं न ते गुणकारकम् ॥
नमस्ते सद्गुरो ! नमस्ते सद्गुरो !
आज्ञा तव रे पालनीया
उपशिक्षास्तु अनुकरणीया ।
कीर्तिरस्तु सुगायनीया
का ते नास्ति सदाचरणीया ॥
नमस्ते सद्गुरो ! नमस्ते सद्गुरो !
क्षेत्रे क्षेत्रे तव कीर्तिः
ग्रामे ग्रामे तव प्रीतिः ।
कार्ये कार्ये अनुकृतिः
का ते नास्ति आसक्तिः ॥
नमस्ते सद्गुरो ! नमस्ते सद्गुरो !

पञ्चदशशतकपर्यन्त् रामसेतुः प्रत्यक्षं कार्यरतम् आसीत्। २४ कि.मि वितत: २ कि.मी. निरूद्ध: तथा ३० मीटरपर्यन्तम् उन्नत: रामसेतु: भारत श्रीलंकयो: वाणिज्यकार्यार्थम् उपयुजितवान् आसीत्। १५ शतकसमाप्तिसमये भूकम्पेन् एष: सेतु: ४-६ फूटपर्यन्तं समुद्रस्य पृष्ठभागस्य अधोगत:।

श्री. अर्जुन यशवन्त होलमुखे
द्वितीय वर्ष,कला

सेतुसमुद्रं पुनरेकवारम्।

'आसेतु हिमालयपर्यन्तम् ।' इति वाक्प्रयोग: सर्वस्मिन् भारतवर्षमध्ये सुप्रसिध्दोऽस्ति। रामेश्वरसमीपस्थ: श्रीरामरचित: सेतु: प्राचीनकालत: सुप्रसिद्ध: अस्ति। किन्तु अधुना तस्य सेतो: निराकणार्थं शासनं प्रयतते इति दुरावस्था एव प्रतिभारतीयानाम्।

श्रीरामसेतो: कृते प्रमाणं किम् इति प्रश्न: सद्य: उपस्थितोऽस्ति। किन्तु रामायणमहाभारतस्कन्दकुर्मब्रह्माण्डादिपुराणग्रंथेषु तथा सर्वभाषासु सुप्रसिद्धासु रामायणकथासु रामसेतो: विस्तृतं वर्णनम् अस्ति इति निधार्मिकजना: विस्मरन्ति। श्रीरामसेतु: रामार ब्रीज:, नलसेतु:। श्रीहनुमानसेतु:, ॲडम्सब्रिज:, आदमपुल: , इत्याद्यै: नाम्नै: सुपरिचितम् अस्ति।

भारतशासनस्य भूसर्वेक्षणविभागस्य प्रतिकचिह्नम् अस्ति 'आसेतु हिमाचलम्' इत्येव। 'नासा' इति संस्थया १९६६ त: १९९१ पर्यन्तम् रामसेतो: बहुनि चित्राणि प्रकाशितानि। तथा भारतीय अंतरीक्ष अनुसंधान संस्था (इस्रो) द्वारा २००३ मध्ये रामसेतो: चित्राणि प्रकाशितानि। रामसेतो: प्राचीनतादर्शक: अभ्यासक्रम: अद्यापि श्रीलंकाया: पाठ्यक्रमे वर्तते। तथापि रामसेतो: प्रति आशंका अस्ति।

पञ्चदशशतकपर्यन्तं रामसेतु: प्रत्यक्षं कार्यरतम् आसीत्। २४ कि.मि. वितत:, २ कि.मि. निरून्द: तथा ३० मीटर पर्यन्तम् उन्नत: रामसेतु: भारतश्रीलंकयो: वाणिज्यकार्यार्थ उपयुजितवान् आसीत्। १५ शतकसमाप्तिसमये भूकम्पेन एष: सेतु: ४-६ फूटपर्यंत समुद्रस्य पृष्ठभागस्य अधोगत:।

रामसेतोः रचना भूस्तरद्वयमध्ये दृश्यते । अधोभागे जडकठिनपाषाणांना स्तरोऽस्ति च अधोभागे जलतरङ्गक्षमलघुपाषाणानां स्तरोऽस्ति । जलतरङ्गक्षमपाषाणाः गंधमादनक्षेत्रे श्रीरामेश्वरस्य उत्तरभागे दृश्यन्ते । तथा च रामायणे आपि गन्धमादनपर्वतात् एते पाषाणखण्डाः उत्पाटयित्वा वानरैः रामसेतुमध्ये गुंफिताः इति वर्णनं प्राप्यते ।

'सेतुसमुद्रम्' योजना ।

इ.स. १८६० तमे श्रीलंकायाः ब्रिटीशनौसेनाकमांडरमहोदयेन ए.डी.टेलरेण एषा योजना योजिता । सद्यः भारतस्य पूर्वतरतः पश्चिमतटपर्यन्तं गमनार्थं ४५० कि.मि. अन्तरं पारयित्वा च श्रीलंकां उल्लंघयित्वा प्रवासः करणीयः भवति । गम्भीरसमुद्रतया च पाषाणानां आवल्यतः रामसेतुतः लघुनौकाः गन्तुं न शक्नुवन्ति । अतः एतस्य महदन्तरस्य ३०० कि.मि. रामसेतुमार्गं छित्वा ३० मीटरपर्यन्तं गम्भीरां ३०० मी. निरून्दां च २०० कि.मि. लंबां सामुद्रिकजलवाहिनीं खनित्वा समुद्रपरिवहनचालनार्थं सेतुसमुद्रं शिपिंग कॅनॉल परियोजना सज्जीकृता अस्ति ।

'सेतुसमुद्रम्' योजनायाः अव्यवहार्यता ।

'सेतुसमुद्रम्' एषा योजना अव्यवहार्या एव । भारतस्य पारतंत्र्यकाले ब्रिटीशशासनेन एषा योजना आर्थिकदृष्ट्या अव्यवहार्या इति निश्चिता कृता अस्ति । १९६५ मध्ये मुदलियार समित्याः, १९६७ मध्ये नागेन्द्रसमित्याः, १९६८ मध्ये सी.व्ही. वेंकटेश्वरन समित्याः, १९८१ मध्ये लक्ष्मीनारायणसमित्याः १९९६ मध्ये पल्लवन ट्रान्सपोर्ट कन्सल्टन्सी सर्व्हिसेसद्वारा 'सेतुसमुद्रम्' योजनायाः वृत्तान्तः प्रसिद्धाः अभवन् । एताभिः सर्वसमितीभिः 'सेतुसमुद्रम्' योजनायाः अव्यवहार्यता प्रकटिता अस्ति । तन्मध्ये ईदृशानि कारणानि कथितानि -

१) समुद्रेषु वालुकोच्चयाः वारंवारं स्वस्थानानि परिवर्तयन्ति । तेषां स्थलान्तरेण जलवाहिन्याः खननं च संरक्षणं च अशक्यं भवेत् ।

२) बहुनिरून्दस्य तथा मुक्त जलवाहिन्याः संरक्षणस्य कृते बहवाः समस्याः उद्भवेयुः ।

३) एषा जलवाहिनी आंतरराष्ट्रीयमार्गः भविष्येत् । भारतस्य शत्रुराष्ट्राणां नौकानां पर्यटनं भविष्येत् । अतः संरक्षणस्य नूतनसमस्या उद्भविष्येत् ।

४) अधुना विनावाहतुकतया अस्मिन्प्रदेशे समुद्रमध्ये सहस्राः विविधजलचराः सुरक्षिताः आसन् । किन्तु यदि वाहुतकव्यवस्था वर्धिता चेत् एषा जैवविविधता नष्टा भविष्येत् च मत्स्यव्यवसायः संपुष्टः भविष्येत् ।

५) केरल तामिलनाड्योः तट्योः अणुतन्त्रज्ञानदृष्ट्या अतिमहत्वपूर्णाः 'थोरियम्' इति मूलद्रव्याणां संचयाः बहवः सन्ति । भारतस्य अणुऊर्जायाः आवश्यकता एतस्य मूलद्रव्यद्वारा परिपूर्णाः भवेयुः । यदि सेतुच्छेदः भविष्यति चेत् प्रवाहछेदत्वात् एतानि मूलद्रव्यानि नष्टानि भविष्यन्ति ।

६) त्सुनामिलहर्याः प्रहाराः तामिलनाडूमध्ये समुद्रतटप्रान्ते यथा अभवन् तथा रामसेतोः अस्तित्वात् एव केरलमध्ये समुद्रतटप्रान्ते न अभवन् । यदि रामसेतुच्छेदः भविष्यति चेत् आगामीकालेषु त्सुनामिलहर्यतः केरलप्रान्तस्य संरक्षणं न भविष्येत् ।

रामसेतुच्छेदः किमर्थम् ।

रामसेतुच्छेदकारणानि शासनेन सुस्पष्टतया न कथितानि अथवा वृत्तपत्रक्षेत्रे अपि तदुपरी चर्चा नाभवत् । किन्तु अस्मिन्विषये कतिपयाः तर्काः कर्तुं शक्यते ।

१) भारतदेशः महासत्तादेशः न भवतु इति अमेरिकादेशः इच्छति । अणुऊर्जोपरि भारतदेशः अमेरिकोपरि निर्भरितः अस्ति । रामसेतुच्छेदनानंतर अमेरिका थेरियम् धातोः ग्रहणं मुक्ततया कर्तुं शक्नुयात् । तथा अमेरिकानौदलस्य मुक्तसंचरणं भविष्यति। अतः अमेरिकायाः भारतोपरि दुराग्रहः भविष्येत् ।

२) केन्द्रीय नौकानयनमन्त्रिः टी.आर्.बाळू तथा तामिलनाडोः मुख्यमन्त्रिः श्री.करूणानिधिः हिन्दुत्वद्वेष्टारौ स्तः । तामिलनाडुमध्ये रावणस्य महत्वम् अस्ति न तु श्रीरामस्य । अतः एव तामिलनाडूप्रान्ते रामसेतुच्छेदस्य आग्रहः दृश्यते ।

३) रामसेतुच्छेदनिर्णयमध्ये आत्यंतिकी गुप्तता तथा कार्यवहनार्थं शीघ्रता दृश्यते। अतः अस्मिन् प्रकल्पमध्ये आर्थिकहितसंबधानाम् आशंकाः दृश्यन्ते।

'सेतुसमुद्रम्' योजनायाः आर्थिकसंकल्पे अव्यवहार्या वृद्धिः।

पारतन्त्र्यकालतः स्वातन्त्र्यकालमध्ये षड्वारं विविधषड्समितिद्वारा अस्य प्रकल्पस्य अव्यवहार्यता सुस्पष्टीकृता अस्ति। तथा च अव्यवहार्यः अर्थसंकल्पः कथितः अस्ति।

१) इ.स. १९०२ तमे साऊथ उत्तर रेलयान कंपनीद्वारा अस्य प्रकल्पस्यकृते ६० लक्षरूप्यकानां व्ययः सूचितः आसीत्।

२) इ.स. १९५६ मध्ये शासनेन ९.९८ कोटी रूप्यकानि अपेक्षितः व्ययः गृहितः आसीत्।

३) इ.स.१९७१ मध्ये पुनर्विलोकनानंतरं ५३ कोटी रूप्यकाणां व्ययः निर्धारितः आसीत्।

४) इ.स. १९७४ मध्ये पुनर्विलोकनानंतरं ७२ कोटी रूप्यकाणां व्ययः निर्धारितः आसीत्।

५) इ.स. १९८० मध्ये जेम्स आयझेक क्राइल पिल्लई महोदयस्य वृत्तान्तानुसारं अस्य प्रकल्पस्य व्ययः ११० कोटी रूप्यकानि इति निर्धारितः।

६) इ.स. १९८३ मध्ये लक्ष्मीनारायण समित्या अस्य प्रकल्पस्य व्ययः २८२/- कोटी रूप्यकानि इति सूचितः अस्ति।

७) अधुना शासनेन २५०००/- कोटीरूप्यकाणां व्ययकृते मान्यता दत्ता अस्ति।

एतं वर्धितम् आलेखं दृष्ट्वा अस्मिन् प्रकल्पे आर्थिक गैरव्यवहाराणां आशंकाः वृद्धिंगताः वर्तन्ते।

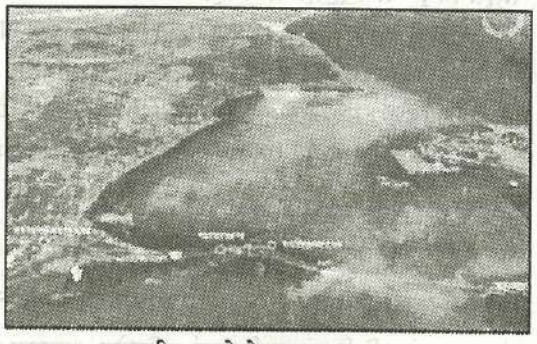

प्राचीन रामसेतोः नयनरम्यः दृश्यः।

इ.स.१९६१ तः 'सेतुसमुद्रम्' कृते सूचिताः विविधमार्गाः।

१) इ.स. १९६१ मध्ये सूचितमार्गः।

२) इ.स. १९६८ मध्ये सूचितमार्गः।

३) इ.स. १९९६ संवत्सस्य वृत्तान्तानुसारेण सूचितमार्गः।

४) संचालनसमितिद्वारा सूचितमार्गः।

५) इ.स. १९९८ तमे 'नेरी' मध्ये अस्य मार्गस्य विचारः अभवत्।

६) सद्यःस्थित्यां 'नेरी' द्वारा सूचितमार्गः।

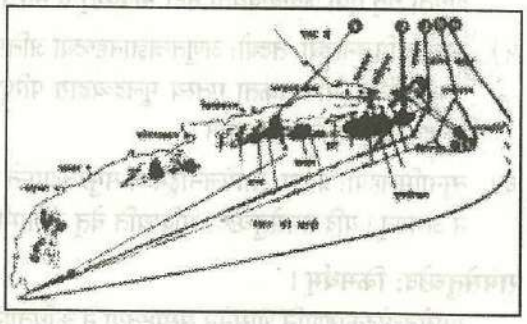

सेतुसमुद्रम' कृते सूचिताः विविधमार्गाः।

सेतुसमुद्रस्य न्यायालयीनकार्यवाही।

१) डॉ.सुब्रह्मण्यम् स्वामिद्वारा सर्वोच्चन्यायालये प्रश्नत्रयाः पृष्टाः आसन्। किन्तु केन्द्रशासनम् एतेषां प्रश्नानां उत्तरानि दातुं न अशक्नुत्। तदर्थं १५ सप्टेंबरपर्यंतं समयः न्यायालयेन शासनाय दत्तः। तावद्पर्यन्त रामसेतुच्छेदनकृते प्रतिबंधः कृतः शासनाय।

२) शासनेन् पुराणवस्तुसंशोधन विभागस्य हृष्टान्तः दत्वा रामादिव्यक्तिरेखाः काल्पनिकाः सन्ति इति प्रतिज्ञापत्रं दत्तम्। किन्तु सर्वस्मिन्भारते एतस्य कथनोपरि संतापः प्रकटीकृतः। अतः राजकीयदृष्ट्या भवितव्यचिन्तां कृत्वा सोनिया गान्धीमहोदयया

शासनाय एतस्य प्रतिज्ञापत्रस्य प्रत्याग्रहणार्थं सूचितम् आसीत् ।

३) एतस्याः सूचनायाः द्वितीयदिने एव शासनेन रामंप्रति अपमानकारकं भूमिकार्थं खेदं प्रकटयित्वा सर्वोच्चन्यायालयतः प्रतिज्ञापत्रं प्रतिगृहीतम् । तथा च 'पुनर्विचारः करिष्यामः' इति कथयित्वा समयः याचितः । न्यायालयेन मासत्रयाणां समयः दत्वा रामसेतुं हस्तस्पर्शम् अपि मा करोतु इति सक्ता सूचना कृता ।

४) रामसेतुसंदर्भे असत्यप्रतिज्ञापत्रस्य कृते कर्तव्यच्यूतिं दर्शयित्वा पुराणवस्तु-संशोधन विभागस्य द्वे अधिकारिणे निलंबिते आस्ताम्। किन्तु अस्यकृते सांस्कृतिक कार्यमंत्री मूलतः दूषितः अस्ति इति शासनजनानां दोषारोपः अस्ति ।

इत्येवं 'सेतुसमुद्रम्' योजना व्यर्था च संशयिता दृश्यते । अधुना तु एषा योजना बंदिस्ता दृश्यते । भविष्यत्काले किं भविष्यति इति वयं पश्यामः ।

कु.मिनाक्षी सुभाषराजे
प्रथम वर्ष, कला

बलवत्तो भारतः भवतु ।

बलवत्तो भारतः भवतु । अखिले जगति भातु ।
एतद् जीवनं समर्पयामि
जनसेवार्थं प्रत्वरयामि ।
स्वराष्ट्रार्थं प्रतिष्ठामि
प्रतिज्ञार्थं प्रयतिष्यामि ॥
बलवत्तो भारतः भवतु । अखिले जगति भातु ।
'जयहिन्द' इति वदतु गर्जना
मा करोतु राष्ट्रप्रतारणा ।
सदैवं स्फुरतु देशभावना
हृदये तिष्ठतु राष्ट्रवन्दना ॥
बलवत्तो भारतः भवतु । अखिले जगति भातु ॥
जन-गण-मनेति गायतु गानम्
निजमनसि तद् हि प्रमाणम् ।
करोतु नित्यं प्रति सहकार्यम्
भारतभारती सदा मंगलम् ॥

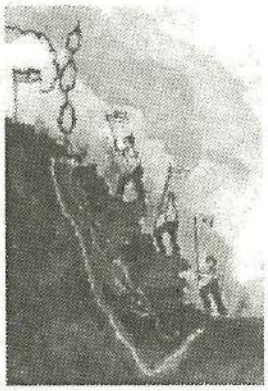

बलवत्तो भारतः भवतु । अखिले जगति भातु ॥
देशविभागे ऐक्यं भवतु ।
वादविवादः दूरं सरतु ।
राष्ट्रनिष्ठा सदा जागर्तु
कृतप्रतिज्ञां पूर्णां भवतु ॥
बलवत्तो भारतः भवतु । अखिले जगति भातु ॥
राष्ट्रचिन्तनं ध्यासो एकः
आत्मचिन्तनं स्वकर्तव्यः ।
राष्ट्रनिष्ठां धारयितव्यः ।
ऐक्यमन्त्रः स्वीकार्यः ॥
बलवत्तो भारतः भवतु । अखिले जगति भातु ॥

अन्तर्बहिर्मनसो: परत: विशालवैश्विकमन: अस्ति । येषां प्रश्नानाम् उत्तराणि अन्तर्मन: न प्राप्नोति तदा तेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि अन्तर्मन: वैश्विकमनस: प्राप्नोति । च सत्यानि उत्तराणि ददाति । अदृश्यानां लहरीनां द्वारे वैश्विकमन:मध्ये तथा अन्तर्मन:मध्ये ज्ञानस्य आदानप्रदानं भवति । आदानप्रदानानंतर शरीरमध्ये स्पन्दनानि उत्पद्यन्ते ।

कु.दिपाली शंकर शिन्दे
प्रथम वर्ष, कला

लोलकचिकित्सा ।

मानव: भूतकालं स्मृत्वा, वर्तनमानकाले वर्तते च भविष्यकालस्य चिन्तनं करोति । भविष्यकालं प्रति प्रत्येकस्य मनसि कुतुहलं वर्तते । अत: प्रत्येकजन: स्वकीयं भविष्यं ज्ञातुम् इच्छति । भविष्यज्ञानार्थं बहुविधशास्त्रग्रंथानां अभ्यास: जनै: क्रियते । तेषु शास्त्रग्रन्थेषु लोलकचिकित्साशास्त्रम् एकं सुप्रसिद्धं शास्त्रम् अस्ति। गूढशास्त्रमपि च अस्ति ।

'लुल्' इति धातुत: 'लोलक:' इति शब्द: रूढ: अभवत् । लोलयति इति लोलक: । लोलक: लंबमानावस्थायां बहुविधरित्या लोलयित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि ददाति । तानि उत्तराणि निर्दोषानि सन्ति । एषा गूढविद्या सर्व प्राणिमात्रेषु वर्तते । स्थलांतरं कुर्वाण: पक्षिन:, सावधाना: पशव:, गंधज्ञानवन्त: श्वानादय:, जलसंचयसमीपं निवासं कर्तार: अथवा न कर्तार: प्राणिन: इत्यादिषु एषा लोलकसदृशा विद्या दृश्यते । एषा विद्या कदा अस्तित्वमध्ये आगता इति सुनिश्चयेन कथयितुं न शक्यते । किन्तु एषा विद्या अतिपुरातना च निसर्गदत्ता अस्ति, इति अत्र नास्ति संशय: ।

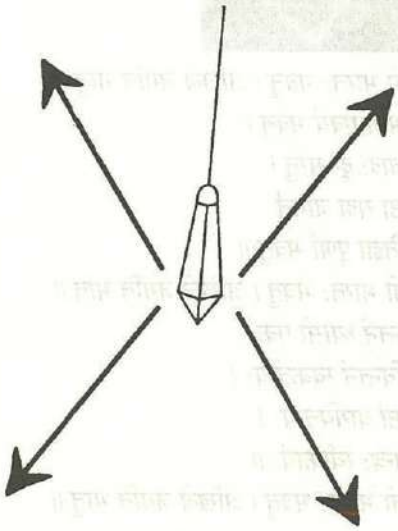

लोलकरचना -

लोलक: लंबरूप: अस्ति । ४ इंचत: ११ इंचपर्यंतस्य रशनां सूचियुक्तं जडवस्तुं बध्वा लोलकरचनां कर्तुं शक्यते । तद् जडवस्तु धातुपदकं, स्फटिकम्, कुंचिकासदृशं कानि अपि वस्तुनि लोलकरूपेण उपयोक्तुं शक्यन्ते।

लोलकधारणा -

प्रात्यक्षिकसमये लोलकस्य रशनां अंगुष्टे तथा तर्जनीमध्ये अथवा अंगुष्ठे तथा मध्यमांगुलिमध्ये धारयेत् । उर्वरितानां अंगुलिनां स्पर्श गा भवेयु: इति दक्षता गृहितव्या । हस्त: भूम्यां समांतर: कर्तव्य: ।

आसनव्यवस्था -

काष्ठनिर्मितः चतुरंगः तथा उन्नतासनम् एते प्रमुख साधने आवश्यके । उन्नतासने उपविष्ट्वा पादस्पर्शः भूम्यां करणीयः । जानोः स्पर्श परस्परं मा भवेत् इति दक्षता गृहितव्या । आरामदायकायाम् अवस्थायाम् उपवेष्टव्यम् ।

मनसः अवस्था -

प्रात्यक्षिककर्ता प्रसन्नः, चिन्तारहितः, शुचिर्भूतः, व्याधिरहितः, आनंदितः, अनिद्रायुक्तः, अत्यानंदरहितः, श्रमपीडारहितः च भवनीयः । अल्पकालपर्यन्तं नेत्रे मीलयित्वा मनः शान्तं कृत्वा तिष्ठेत् । पुर्वदिशि मुखं कर्तव्यम् ।

प्रात्यक्षिकसमयः -

संधिप्रकाशसमयः, आमावस्या, पौर्णिमा, ग्रहणसमयः, स्त्रीजनानां मासिकऋतुप्राप्तिसमयः, स्वकीयः अशुभदिनसमयः वर्जनीयः च । उर्वरितसमये मनसः प्रसन्नतासमयः आवश्यकः अस्ति ।

प्रात्यक्षिकस्थानम् -

प्रात्यक्षिकं कुत्र अपि कर्तुं शक्यते । प्रात्यक्षिकस्थानं स्वच्छं च प्रकाशयुक्तं भवनीयम् । शांतता तथा संमर्दः न भवितव्यः । चतुरंगे अनावश्यकं साहित्यं न भवनीयम् । लोहचुंबकः, होकायन्त्रम्, घटी, भ्रमणदूरभाषः तथा च एतादृशं विद्युत-उपकरणानि मा भवेयुः । गन्धवर्तिकायाः सुगन्धः भवितव्यः ।

लोलकभाषा -

लोलकं सुष्ठुरित्या धृत्वा स्थिरः कर्तव्यः । लोलकः लोलनप्रारंभः करोति । सः पञ्चविधप्रकारेण लोलयति ।

१) वर्तुलाकारलोलनम् - दक्षिणतः वामभागे वर्तुलाकारेण लोलकस्य भ्रमणं भवति । एतस्य उत्तरं 'नकारः' अस्ति ।

२) वर्तुलाकारलोलनम् - वामतः दक्षिणभागे वर्तुलाकारेण लोलकस्य भ्रमणं भवति । एतस्य उत्तरं 'होकारः' । इति अस्ति ।

३) सरलरेखालोलनम् - प्रात्यक्षिककर्त्रोः शरीरस्य समांतरेण सरलरेखामध्ये लोलकस्य भ्रमणं भवति । एतस्य उत्तरं 'होकारः' इति अस्ति ।

४) उन्नतरेखालोलनम् - प्रात्यक्षिककर्त्रोः शरीरस्य पुरतः उन्नतरेखया अग्रे गत्वा पुनः लोलकः उन्नतरेखया प्रत्यागच्छति । एतस्य उत्तरं 'नकारः' इति अस्ति ।

५) तिर्यकरेखालोलनम् - प्रात्यक्षिककर्त्रोः वामहस्तात् पुरतः तिर्यकरेखासु लोलकस्य भ्रमणं भवति । एतस्य उत्तरं संशयितरूपम् अस्ति । एषा लोलकभ्रमणरूपभाषा भवति । एतया भाषाद्वारा लोलकः सत्यकथनं करोति । लोलकस्य एषा सांकेतिकभाषा ज्ञातव्या । तदर्थं लोलकभ्रमणाभ्यासः कर्तव्यः ।

एषः लोलकः व्यक्तिगतः भवितव्यः । प्रत्येकव्यक्ति लोलकप्रात्यक्षिकसमये परस्परयोः निसर्गतः एव एकरूपौ भवतः ।

लोलकभ्रमणरहस्यम् -

लोलकप्रात्यक्षिकसमये हस्तनिर्मितस्पन्दनानि रशनामाध्यमात् लोलकमध्ये गच्छन्ति । अनन्तरं तदनुसारेण 'होकारात्मकम्' अथवा नकारात्मकम् उत्तरं वामदक्षिणभ्रमणद्वारा लोलकः ददाति ।

शरीरमध्ये बहिर्मनः तथा अन्तर्मनः अस्ति । बहिर्मनः प्रत्यक्षज्ञानं कृत्वा अन्तर्मनसं प्रति प्रेषयति । तत्र ज्ञानसंचयः भवति । निद्रासमये तथा अनिद्रासमये अन्तर्मनः सदैवं जागृतम् अस्ति । अतः बाह्यमनसः प्रेषितस्य ज्ञानस्य पृथःकरणं कृत्वा अन्तर्मनः उत्तरं ददाति । तद् उत्तरं सत्यम् अस्ति ।

अन्तर्बहिर्मनसोः परतः विशालं वैश्विकमनः अस्ति । येषां प्रश्नानाम् उत्तराणि अन्तर्मनः न प्राप्नोति तदा तेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि अन्तर्मनः वैश्विकमनसः प्राप्नोति । च सत्यानि उत्तरानि ददाति । अदृश्यानां लहरीनां द्वारे वैश्विकमनःमध्ये तथा अन्तर्मनःमध्ये

ज्ञानस्य आदानप्रदानं भवति । आदानप्रदानानन्तरं शरीरमध्ये स्पन्दनानि उत्पद्यन्ते । तानि स्पन्दनानि हस्तात् रशनामध्ये, रशनाद्वारा लोलकमध्ये संक्रमणं कुर्वन्ति च भ्रमणद्वारा लोलकः तस्य ज्ञानस्य प्रकटीकरणं दर्शयति । अतः प्राप्तानि उत्तराणि वैश्विकसत्यानि भवन्ति ।

एतानि स्पन्दनानि मन्दानि अथवा तीव्रतरानि अपि भवन्ति । यदि तीव्रतरानि स्पंदनानि भवन्ति चेत् प्रात्यक्षिककर्त्रोः हस्तात् लोलकसाधनम् अधोभागे सहजतया पतति अथवा दूरं प्रक्षिप्यते ।

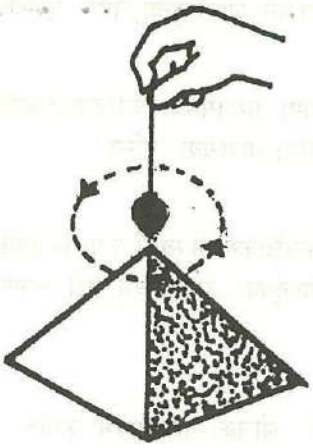

लोलकप्रात्यक्षिकम् -

समुचितम् आसने शान्तमनसा उपविशेत् प्रश्नकर्त्रोः प्रश्नः ज्ञातव्यः । चतुरंगे एकस्मिन्स्थले लोलकः स्थिरीकर्तव्यः । लोलकाय तं प्रश्नं कथयित्वा तस्य उत्तरं होकारनकाररूपेण भ्रमणमाध्यमेन ददातु इति प्रार्थना कार्या । क्षणपर्यंतं स्थिरं भवितव्यम् । तस्य प्रश्नस्य होकारनकात्मकम् उत्तरम् लोलकः ददाति । तदनुसारेण प्रश्नस्य सुक्ष्माःअंशाः पृष्टव्याः । प्रतिसुक्ष्मांशस्य उत्तरं लोलकात् प्राप्तुं शक्यते । एतदर्थं नकाशा, सूची, अनुक्रमांकाः तक्तः, विविधचित्राणि च एतादृशानां साधनानां उपयोगः कर्तुं शक्यते । एतद्द्वारा भूगर्भस्थजलाशयाः, खनिजानि, तैलसंचयाः अन्वेषयितुं शक्यन्ते । वृक्षपशुपक्षीजलचरसंबंधिनानां प्रश्नानाम् अपि उत्तराणि प्राप्तुं शक्यन्ते ।

लोलकमाहात्म्यम् -

लोलकद्वारा व्यक्तिविकासः, वास्तुदोष समस्याः, व्यवसायसमस्याः, कौटुंबिकसमस्याः विवाहसमस्याः ज्ञातुं तथा निराकर्तुं शक्यन्ते ।

केवलं छायाचित्रं तथा स्वाक्षरीं दृष्ट्वा अपि प्रश्नोत्तराणि भवितुं शक्यन्ते । लोललचिकित्सामध्ये अन्तर्मनः प्रभाविन् आवश्यकम् अस्ति । एकाग्रतायाः तथा संयमस्य पूर्णावश्यकता अस्ति । योगविद्योपासकाः एषा विद्या सुलभतया प्राप्तुं शक्नुवन्ति ।

अधुना लोहचुंबकचिकित्सा, विद्युल्लोलकचिकित्सा अपि कर्तुं शक्यते तन्मध्ये विविधरंगानां विद्युत् दीपाः प्रज्वालयित्वा नवग्रहाणां परिणामः अपि ज्ञातुं शक्यते । शरीरस्य सप्तचक्राणि अपि कार्यक्षमदृष्ट्या कथं वर्तन्ते एतद् अपि ज्ञातुं शक्यते ।

सारांशतः जीवनरहस्यं तथा वैश्विकरहस्यं ज्ञातुं केवलं लोलकचिकित्सा एव प्रभावी अस्ति इति अत्र न संशयः ।

॥ सा कला या विमुक्तये ॥

२००७-२००८

बिंब

कला विभाग

अनुक्रमणिका

१.	:	रेखाचित्र	: कु. रेश्मा काशीद
२.	:	रेखाचित्र	: श्री. अनुराग लोहार
३.	:	व्यंग्यचित्र	: श्री. दीपक डबाणे
४.	:	छायाचित्र	: कु. अश्विनी जाधव
५.	:	व्यंग्यचित्र	: श्री. शरद साठे

॥ कलावंत आम्ही, आमुची ही कला॥

कु. रेश्मा काशीद प्रथम वर्ष- विज्ञान

श्री. अनुराग लोहार प्रथम वर्ष- कला

श्री.दीपक डबाणे द्वितीय वर्ष- वाणिज्य

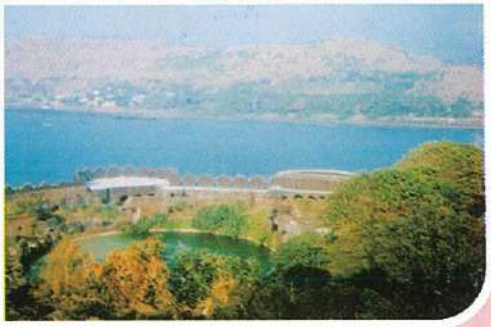

सिंधूदुर्ग कु.अश्विनी जाधव
प्रथम वर्ष- कला

श्री.शरद साठे द्वितीय वर्ष-विज्ञान

मालवण-गोवा-आंबोली अभ्यास सहल
बी.एस्सी भाग-३ वनस्पतिशास्त्र

खोडशी अभ्यास सहल
बी.एस्सी भाग-३ प्राणिशास्त्र

'जैव विविधता' सायन्स असोसिएशन
अंतर्गत अभ्यास सहल. बी.एस्सी.भाग-३

मालवण-तारकर्ली-कुणकेश्वर अभ्यास सहल
बी.एस्सी भाग-२ प्राणिशास्त्र

अभ्यास सहल-हैद्राबाद
बी.एस्सी.भाग ३ मायक्रोबायालॉजी

रत्नागिरी व गणपतीपुळे -शैक्षणिक सहल
भूगोल विभाग

प्रभवति शुचिर्बिम्बग्राहे मणिर्न मृदाचयः ।

स्वच्छ(काचेचा)मणी बिंबाचे ग्रहण करण्यास
समर्थ असतो; मातीचा गोळा नव्हे.

सद्गुरु

२००७-२००८

शिशिर प्रतिबिंब

पदवीपूर्व व पदव्युत्तर स्तरावर
अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा
साहित्यिक अविष्कार

अनुक्रमणिका

कथा	: दस्त	: संतोष बाळासाहेब देसाई	१२३
ललित	: मैत्री	: निलम विश्वास माळी	१२९
कविता	: आपला देश	: संतोष बाळासाहेब देसाई	१३०
Reflective	: Key to Success	: Sujata Mahadeo Pawar	१३१
व्यक्तिचित्रण	: सुनिता विल्यम्सची अवकाश भरारी	: अजिंक्य अरूण पवार	१३३
पुस्तक परीक्षण	: श्री.लाल शुक्ल की मनोवैज्ञानिक कृती 'राग-विराग'	: मनिषा विलास यादव	१३६
कहानी	: इण्टरव्यू	: तनुजा हणमंत घोलप	१३८
व्यक्तिचित्रण	: मला भावलेले मोरोपंत	: श्रोतीन खीन्द्र काजरोळकर	१४०
कविता	: मृत्यूला हाक	: अनिकेत प्रदीप होवाळ	१४२
कथा	: निराधार	: मनिषा चंद्रकांत गुजर	१४३
Reflective	: Success	: Bharati Lalaso Jadhav	१४६

कथा

संतोष बाळासाहेब देसाई
पदव्युत्तर द्वितीय वर्ष,कला

म्हातारा अजून न्यायासाठी धडपडत होता. न्यायाचं खरं रूप पहाण्यासाठी मरणाच्या दारातनं परत आला होता. त्येच्या बाजूनं कौल लागला. रोज पेपरात उलट-सुलट बातम्या येत होत्या. शिक्षा अजून कुणालाच झाली नव्हती.

दस्त

म्हातारपणी काठीचा आधार घेत शिवाकाका पायातलं सिल्फर फराफरा वढित रस्त्यानं चाललं हुतं. पाय थकल्यापसनं काय महत्त्वाचं काम असल तर तेवढ्यापुरतं गावात न्हाय तर चार महिनं झालं गावाचं त्वांड बघितलं नव्हतं. पहिलं रगीनं काम केल्यानं आता गुडगं गळ्यात आल्यालं. लटालटा अंग कापायचं, कशीतरी आज वाट चालत हुतं. कवा तलाठी हाफिस येतय असं झाल्यालं. उन्हाचा कडाका त्यात वाढल्याला. येणारं जाणारं प्रत्येक माणूस काकासनी विचारायचं.

काका आज असल्या उन्हाचं कुणीकं ।

काकाची बोबडी वळल्याली. वाढत्या वयात धाप लागायची. घरात कुठं सोप्याला फिरलं तेवढंच. त्यात व्यायाम पण बंद. येकदा दोनदा बाहेर गेल्यावर पडलं. म्हातारी पडतील म्हणून कुठं लावून द्याची न्हाय. म्हातारं भितीला टिकून वाट बघित हुतं. आज आण्णा सायब येणार आसल्याची कुण-कुण कानाव हुतीच. त्यात दोन हेलपाटं फुकट गेलं आन् आजचा तिसरा; खांद्यावल्या रूमालानं त्वांड पुसलं. कसं काय उन्हानं चकारल्यानं गप खाली बसलं. येक-दोघाकडं म्हाताऱ्याकडं विचारपूस करून जे ते परत जायचं.

सव्या अकराच्या टिपणास तलाठ्याची गाडी आली. तलाठी आला तशी माणसाची वळ लागली. बिगीनच दार उघडलं आन् दप्तरात त्वांड घातलं. म्हातारा उठून आत गेला. लय दिसानं जपून ठेवल्यालं कागद म्हाताऱ्यानं खिश्यात हायतं का म्हणून चापचलं. बरीच गर्दी हटल्यावर उशीरानं आण्णा सायबानं बिचारलं.

आजोबा काय काम हुतं असं म्हणल्यावर म्हातारा उठला. ह्यो कागद जरा बघा की. नाव वाचल्यावर तलाठ्यानं वळकलं खाते नंबर ५३ सर्वे नंबर ४३ तीन एकर हा नंबराचा कागद आपण महिन्यापूर्वीच केलाय हे वळकल्यावर तेनं चष्मा काढित कागद टाकला.

हा कागद नकली हाय.

अव सरळ बघा नकली कसा असल !

तुम्ही आम्हाला अक्कल शिकवा. हा नंबर तुमच्या नावे चुकीचा आहे. हा दुसऱ्याच्या नावे आहे. दप्तरात बघा आसं म्हणून वही उघडून दावीत म्हणला.

अव पण..

भैरू शंकर घोडके याच्या नावावर हा नंबर खरेदी दिला त्याला ४० वर्षे झाली. हा तुमचा अंगठा इथं आहे.

घोडक्याचा नावचा कागद मी केला न्हाय, काय तरी चुकीचं सांगताय.

हे दप्तर मग काय खोटं बोलतय.

अव आण्णासायब, हमालीचा नंबर ईकून ईस हजाराला ईस वर्षापूर्वी कागद केलाय. माझ्याकडं कागदपत्र हायत. म्हाताऱ्याच्या डोळ्यात पाणी आलं तशी माणसं बावरली.

तुमचं म्हणणं मला पटतय, तुम्हाला तेव्हाच फसवलय. आता काय ईलाज न्हाय असं म्हणल्यावर म्हाताऱ्याचा चक्कर यिवून तोल गेला. कसंतरी पाणी पाजून गाडीत घालून घरी पोचवला.

तानू मावशे हाईस का घरात ?

का रं आतनंच आवाज दिला.

अगं मी हाय. काकासनी आणलय, उन्हानं चकारलं ते हाफिसात पडलं.

आरं देवा लागलं न्हाय न्हवं.

तरी म्हणित हुते, वश्याला येवू दे म्हम्मईस्नं, बलावलय तेला. म्हणलाय चार-आठ रोजात यीन पण जातीला दम हाय का ? तिथं त्येला लोकाची चाकरी करायची. सांग बघू तूच.

असू दे काका. कसा हाय त्यो तुला माहित हाय कनाय, गप कानावर बोट ठेवायची.

काळजी-काळजीनं हाडं उगाळली, त्यो ल्योक-सून तशी. आन देनी तर राहाय नगं केलंय. वाटतंय कुठं तरी काळं करून जावं असं म्हणल्यावर सद्या निघून गेला. म्हाताऱ्याला काय सूचना.

अरं देवा ! माझं वाटूळं केलं. बघून घे त्यासनी. म्हातारा तळमळायचा पण शरीर साथ देत नव्हतं. म्हाताऱ्यानं ह्या धक्यानं खाली घेतलं. कधी-कधी येकटाच बोलायचा. वरडायचा. हाणून-बडवून घ्याचा. ह्यो घोडके कवाच मेला तेची पोरं आता काय दाद द्याची. आता कुणाला विचारायचं. म्हातारं ह्या विचारानं खाटीवन राचं कवा पण बदाबदा पडायचं. कितीपण झालं तरी शेवटी कष्टाचं. जीव तीळ-तीळ तुटायचा. पण म्हातारपणामुळं काय चालायचं न्हाय. म्हातारीचा आरडा-ओरडा ऐकून आळीतली माणसं शिवाकाकाच्या घराकडं यायची तर म्हातारा दमवायचा. म्हातारी पोटात घालायची.

तानूनाने काय झालं, माझ्या बया काळजाचं पाणी झालं. गप रडू नगस.

अगं वाटतंय पुढ्यात डोकं आपटून रक्ताचं शिपणं करावं पण झालं काय.

अगं दोडा, कागद झालाय घोडक्याच्या नावचा, तेझ्या मढ्यावर घातलाय, ती देवळात बसल्या ठाण मांडून. तिला ठावं.

तरीच भावजी बाहेर ऊनाला बसल्यात सांगत्याती की पवयावी जागा हाय. ह्या, हरामखोरांनी लुटलंय मला, ह्यासनी जया जाणार न्हाय.

हे माझ्या मागं व्याप नगं म्हणून दादाच्यातनं फोन केला. पुन्हा म्हणील तू जाणती हुतीस. मला रूपाया घालवून योक फोन माराय बिघडत हुतं !

मग अजून आला न्हाय.

शेठ म्हणलाय, सोमारी जा, तवा उद्या रातचा गाडीला बसंल.

बरं जाऊ दे. रानात जायाचं हाय, तू काय योट घालू नग. त्यो आल्यावर बघिल. असं म्हणून काकी निघून गेली. म्हातारीनं एकदम घातलेल्या दंग्यानं म्हातारा चांगला आवाळला. म्हातारी लेकाची पाखरावानी वाट बघित हुती. उजडायच्या आतच दोघं आली. म्हातारीनं सूनंच्या पायावर पाणी टाकलं. अंगावरनं उतरून येक चटणी भाकरीचा तुकडा डाव्या बाजूला आन् येक उजव्या बाजूला टाकला. कडाऽऽकडाऽऽ बोटं आकावर मोडली. पोराला बघितल्यावर म्हाताऱ्यानं रडून सांगाय सुरुवात केली.

पका-पका तबक आपली जमीन भाड्यानी घेतलीय. पचून देणार न्हाय.

तुम्ही गप बसा. मी आलोय आता. असं म्हणल्यावर म्हातारं गप झालं. तलाठ्याची गाठ घेतली. सरपंचान पण तेच, नक्कीच काय तरी काळबेरं दिसतय. आपलं जीवातला माणूस संपा मामा, गावातला पुढारी. तिथं खऱ्या खुऱ्या खाचा निघतीला. सपा मामा खूर्चीत गप हात बांधून बसला हुता. वश्या आलेला बघितला की मामानं वळकलं.

कवा आली मम्मई अशी अधनं-मधनं.

याक महत्त्वाचं काम हुतं.

अवं मग बोला की.

अवं त्या आमच्या माळावल्या जमिनीत पंका बसिवलाय कंपनीवाल्यानी. ती जागा आमची हाय. अन् घोडक्याच्या नावावर ४० वर्षे झाली असं तलाठी म्हणतूय. हे मामानं आधीच वळकलं हुतं.

तुला माहितीसाठी सांगू का, पहिलं काय आपल्याला माहित न्हाय, तुझी जमीन पण घोडक्यानं कवा म्हाताऱ्याला दारू पाजून अंगठा घेतला असंल. तू मम्मईला. मला सरपंचानं मागच सांगितलं. म्हणलावता शिवाकाकाला समजावा. तुला माहित हाय. म्हातारा असा पहिल्यापसनं आडगा. म्हणलं तू मम्मईसनं येणार म्हणल्यावर तुझी मी गाठ घेणार हुतो. पण तूच देवासारखा आलास.

पण न्हाय असं कसं हुयिल. काय तरी घोळ दिसतूय. हबक हेच्या पुढचं सांगतो, आपण दम दिवून घोडक्यांच्या पोराकडनं काहीतरी घिव. सरपंच म्हणलावता उगाच गरीबाला कशाला दानाला, आपलं त्या घोडक्याच्या पोरासनी समजावून काय पैसं मिळालं तर दुसऱ्या हिताच. आपलं बघ तुझं तू ठरीव.

काय पण म्हणा पण ह्यात घोळ दिसतूय.

तसं न्हाय तलाठ्याची मी गाठ घेतलीय. ग्वाड बोलून साधतय ते बघ. न्हायतर जोरजबरदस्ती करायला गेलास तर उगच दानाला जाशिल. असं म्हणल्यावर गप उठला.

वश्या मग कसं !

गाठ घेतो सकाळच्याला.

वश्या तोंडात मारल्यावानी गप झाला. याक मन म्हणायचं जमीन नावावर आपल्या असली तर बर; न्हाय तर हे पैसं जायचं आन् कुठं काय करावं तरी फास आपल्याच गळ्याला. गप आपला सकाळ आण्णाला घिवून घोडक्याच्या घरी गेले. बीस हजार हातात काढून दिलं. तसा वश्या पण गप झाला. निदान कर्जतरी फिटलं पण म्हाताऱ्यानं पैसं बघितल्यावर कपाळावर बदाबदा

हाणून-मारून घेतलं.

आरं आरं पोरा काय केलंस, फसिवलय भाड्यानी.

तुम्ही गप बसा. शिव-शिव करीत आपलं बिनकामाचं काय तरी डोक्यात घालताय. काय येतंय त्या माळात फतर नुसतं. दगाड-धोडं. वैतागून वश्या बोलला. पण गेम बरोबर केल्याली. वश्याला काय कळून दिलं न्हाय. कुठ उचापती म्हणून संध्याकाळी गाडीला बसायचं ठरीवलं. बनू म्हातारी काहीतरी देणार हुती म्हणून सांजला तिच्याकडं गेला.

बाहेरनच चौकटीत डोकवून हाक दिली, 'म्हातारे हाईस का घरात ?

य बाबा. बस चहा टाकते. पिवून जा. लय दिसातन तूला घर दिसलं.

आर तेच्या मायला. तू काकाचा नव्ह, लेका केवढा मोठा झालास. कुठं असतूस.

मी मम्हईला असतूया.

बिन्हाडपण संगच असतंय म्हण की. असं म्हणल्यावर मान हालवली.

मग का आलावतास आधीन-मधी वळवासारखा. आमच्या माळावर पंका बसलाय, त्यो कागद घोडक्याच्या नावचा चुकून झालाय. ते काय चालत न्हाय. आता तलाठी म्हणतूय कुठं पण दुनियेत जावा काय उपयुग न्हाय.

तुला कुणी सांगितलं.

तलाठी सरपंच आन आपलं वरच मामा.

लेका तुला गंडिवलय, शाना असलास तर अजून ती जमीन नक्कीच तुझी आसणार.

मग ती काय खोटं सांगतिल.

बाबा आज कुणाचा भरवसा. पैशापायी कोण कुणाला दानाला द्याचं कमी करायचं न्हाय.

खरं म्हणताय काय. मग काय करू. त्यात त्या म्हाताऱ्यानं कुठं काळं करून जावं, परत यिवूच नये असं केलय. हबक ! ढेबेवाडीला जा. आण केस कर. तिथं तुला न्याय मिळंल. खरं-खोटं बाहेर निघंल. सगळं तिथच ठेवून वश्या रागानं घरी आला.

आलो जरा बाहेरनं असं म्हणून ढेबेवाडी गाठली. घोडक्याच्या नावावर केस टाकली आनू परत आला.

आर कुणीक गेलावतास. आनू तापलायस का ? आयनं विचारलं.

फसिवत्याती. मला आनू ह्या वश्याला ईसदा ईकीन न्हिवून. मला शिकवत्याती .

काय झालं तरी काय ?

अगं ! केस टाकल्या. आता बघ पोलिस कशी रग जिरवत्याती.

ठरल्याप्रमाणे बोलावणं झालं. तोपर्यंत वश्याला पण दम नव्हता. पण काय न्हाय, सरपंचाला कळल्यावर माघारी जावून काय करायचं ते केलं, हेनं कवा पोलिस स्टेशनची पायरी चढलीया.

पुरावा काय हाय तुमच्याकडं.

हेनी मला फसवलंय.

पुरावा-साक्ष मागितल्यावर पुन्हा वाडीत आला. देन्याला बोलला तर आपणाला भानगडीत गुतवू नक. तूला चांगलं आपलं

सांगितलं. कोण काय तयार हुयिना. हेलफाट्यावारी महाग हुयाची बारी आली. बिनकामाचं देन्याचं ऐकलं, म्हाताऱ्याला कळल्यावर हाराकला.

काय झालं डांबलं का साऱ्यासनी. पण वश्या काय बोलत नव्हता. उगाचच चोंबाळ नग म्हणून आपली राची गाडी धरायची पोलिसानी पण जामिन दिल्याला. तेन गारठलं. त्यात बिनकामाची मामाची गाठ पडली.

बिनकामाचं भाड्या आमच्यावर शितूड. लेका माणूस बघित जा कोण चांगलं कोण वाईट. मामानी पण चांगला दम दिला. तशी सरळ मम्मई गाठली.

म्हातारं रोज दारात बसायचं. पावळीच पाणी गळाव तसं डोळं गळायचं. यिल तेला पंक्याकडे बोट दावायचं कोण हसायचं कोण खुळ म्हणायचं, कोण म्हातारचळ, तर कोण म्हणायचं, पंक बघून म्हाताऱ्याला चमत्कार वाटत नसंल पण खरं जाणलं ते शिरपा बापूनच. तेला वाईट वाटायचं. तेला माहित हुतं. पण तेची तरी कोण डाळ शिजून देतय. ही टोळी लांब वर पोचलेली. म्हाताऱ्याला काय येक ह्या बाबतीत बोलावं तर लयच खाली घिल. म्हणून गप बाजूनं मन मारून जायचा. आता लांबलचक पंक्याची वळ गावाला येडा देत हुती. दिवसभर काम करून रानातनं कटळून आलं की रातभर झोपऽऽ झोपऽऽ सारखं वारं पक्याच्या आवाजानं झोप लागायची न्हाय. पण काय करायचं खाड बोलून ऐकलं तर ठीक. न्हाय तर ह्या दलालानी बरोबर लुटलं हुतं. कुणाला काय वाचाय येतय का काय ? येतय त्यांना बरोबर विश्वासात घिवून फसवल्यालं त्यात एवढा पैसा बघून माणसं हारकायची. शेवटी माळा मुरडाला, दगडा-धोंड्यात काय येतय आन् झालं तर गवात पाऊस पडला तर त्यामुळं बरीच उघड्यावरची रानं आता पवनचक्कीनं भरत चाललेली. काय दिलं पैसं ते तेवढंच दलालानी काय कळून दिलं नव्हतं. भांडणं गावातच मिटवायची, हे धोरण, म्हातारा मातिक सचा अजून पण तेच्या थकल्या वयात सांगायचा माझी जमीन हाय अन् रडायचा. गावात शहाणा त्योच पण बिचारा सगळ्याच्या वाईटावर एकदा शिरपा बापूजवळ गेलाच तेच मन राहिना.

काका तू लेका कशाला काळजी करतूयस. आरं देवळात बसलीया तिला डोळं हायंत ती बघत्या नव्ह. असं म्हणून हमसून-हमसून दोघं रडायला लागली. म्हातारं मान हालवायचं. तेच्यात कुठून बळ आलं अन् बोलाय लागलं.

ही बघ पांढर येकदा जर मागं फिरली तर खराटा फिरवल्याशिवाय राहायची न्हाय. ह्यो शिवाकाकाचा शब्द धेनात ठीव. असं म्हणल्यावर म्हाताऱ्याला उचकी आली आणि गराळ तोंडातन बाहेर आली. आन् कोलमडणार एवढ्यात शिरपा बापूनं धरलं. त्याला काय सुचंना.

मावशे पळ, तानू मावशे, पाणी आना. पळापळा शिरपा बापूला येक-येक शब्द फोडताना बराच उशीर झाला. तानूमावशीला काय वरडाय दार पूरना. सारा योट ऐकून जत्रा जमल्यागत माणूस शिवाकाकाच्या घरासमोर जमू लागली. वश्याला सारी परिस्थिती बघून फोन मारला. जीपगाडी कराडाकडं पळत हुती. वाटला घावल त्यो डॉक्टर पुढं म्हणून सांगत हुती. काय खाल्लवतं रागानं म्हाताऱ्यानं कळंना.

कुठल्या जुन्या गोळ्या खाल्या मात्र वेळेत डॉक्टरनं उपचार केल्यानं म्हातार बऱ्याच उशीरानं सुदीवर आलं. सुदीवर आल्यावर म्हातारा पंका-पंका आन् पंका करून वरडायचा. डॉक्टरन वळकलं की धक्का जोरात बसलाय डॉक्टरनं पोलिस बोलवल्यालं कळलं की सरपंचान योक फोन मारला. डॉक्टरला उलटच प्रश्न विचारून पोलिस निघून गेले.

शिरपा बापू ये. शेजारच्या बायनं विचारल्यावर खरं सांगाय सुरूवात केली.

अवं हे असं ह्या पंक्यानी राहू का नग केलंय. गावाला गिरणासारखा चहू बाजूनं येडा दिला. काय पैसा देत्याती. मधल्या चमच्यानी कुठं जायचं. ह्यात बीन कामाचं गरीबाचं हाल मग काय जमीन लाटली. आमच्या शिवा काकाची, बिचारा कष्टानं केलेल्या कमाईवर पाणी सोडाय तयार नव्हता. रागानंच गोळ्या खावून बघा इथं दवाखान्यात आणलंय. असं म्हणून टॉवेलानं डोळं पुसलं.

खरं म्हणताय का मामा. तिथंच शेजारी असलेल्या येका अनोळखीनं विचारलं.

अवं देवा शपथ ! कुठं जायाचं आम्ही ?

तुम्हाला उद्या कळंल काय ते. असं म्हणून तो उंची पोशाखातला माणूस शानी हायत म्हणायची. काय तरी लिवून नेलंय म्हणल्यावर ह्यो माणूस काय तरी करील. ह्या नादात म्हातारा पुन्हा सुदीवर आल्याचं कळलं. शिरपा बापू सारं इसारला. रातभर डोळ्याला डोळा न्हाय दवाखान्यात कशाची झोप तारवाटल्यानं दिवसाच्या साडेअकरा वाजल्या तरी शिरपा बापू पेंगत हुता. कुणीतरी डिवचलं म्हणून गाड्या आन् सारं सायब गोळा झालेलं. काय काय प्रश्न विचारून त्याला खुळ्यातच काढलं. बापूची बोलती बंद हुयाची पाळी आली हुती. आता हि माणसं पाक मरणार तर नाहीत. ह्या भितीनं कापू लागला. पेपरात पहिल्या पानावर आलेली 'पवनचक्की जमीन फसवणूक केली म्हणून गोळ्या खावून आत्महत्या करण्याचा प्रयत्न.' वरपर्यंत सगळ्याच्या झोपा ह्या बातमीनं उडल्या.

सारं दलाल पुढारी शिरपा बापू भोवती गयावया करायचे शिरपा बापूला काय बोलाय यिना. वश्याला कळल्यावर वश्या चिडला.

बापू काय डोकं हाय का तुम्हाला. गावचं गुन्हाळ इथं कशाला वळून बसला. दोघाचं भांडण लागल्यावर त्यो माणूस परत आला.

आता बाबा मला काय ईचारू नगं. हे शहर लय वंगाळ. मी आपला घरी पळतो.

अहो बाबा घाबरू नका.

आता खाड बोलून उपयोग न्हाय. काय ईचारू नको.

तुम्ही कोण तुम्ही तरी समजावा.

माझेच वडील ॲडमिट हायत.

हे बघा ती जमीन अजून तुमच्याच नावावर आहे. सरपंचानं तलाठ्यानं आणि दलालानी तुम्हाला फसवलंय तुम्ही घाबरू नका आणि खोटं बोलू नका. खरं सांगा. ही माणसं तुम्हाला भ्या दावतील. मीच पेपरात छापलं म्हणून ही आता पक्की सापडलेत. तुम्हाला काही होत नाही. तसं शिरपा बापू मान हालवायचा.

अहो आजोबा तुम्ही खरं सांगा. कोण काय करणार नाही. मला जे सांगितले ते सांगा. तसा दोघांना धीर आला. न्हाय तर खूपच भ्या दाखवत हुते.

म्हातारा हे ऐकून बिन गोळीचा ठणठणित झाला. चौथ्यादिशी गावात हे पेपरचं छापल्यालं कळल्यावर दलाल कुठं नाहीसं झालं. येका बातमीनं तर सारं बाहेर पडलं. तशी माणसं जागी होऊ लागली. ज्यो-त्यो शिरपाबापूचं उपकार मानायचा. गावात गेल्यावर काय ?

बाबानू त्या शहराचं नाव नग. उगाच बसलो गाईत. निमा अर्धा मेलोवतोच. त्या पोरानं बचिवल नसतं तर काय घरी परत येत नव्हतो. आन मग बायकूला वाणीतिणीच्या कोण बघायचं असं भ्या घातल्यालं.

तेवढ्यापुरतं चोर पोलिसांच्या खेळागत धरपकड झालं. पण पैसं दाबून. काही जणांनी तर कंपनीवाल्याची पण बोलती बंद हुयाची येळ आली.

म्हातारा न्यायासाठी अजून धडपडत हुता. न्यायाचं खरं रूप पाहण्यासाठी मरणाच्या दारातनं परत आला. तेच्या बाजूनं कौल लागला. रोज पेपरात बातम्या उलट-सुलट छापून येत हुत्या. पण अजून शिक्षा कुणाला झाली नव्हती.

सद्गुरु

॥ गुणवंत हे अन् यशवंत ही ॥

कु.माधुरी धुळप
१२ वी- कला
महाविद्यालयात प्रथम(विभागून)

विकास जाधव
१२ वी- कला
महाविद्यालयात प्रथम(विभागून)

सुहेल मुल्ला
१२ वी -विज्ञान
महाविद्यालयात प्रथम

सविता घोलप
१२ वी -वाणिज्य
महाविद्यालययात प्रथम

निलम जगताप
१२ वी -व्य.अभ्यासक्रम
महाविद्यालयात प्रथम

कु.एकता पवार
११ वी- कला
महाविद्यालयात प्रथम

कु.शुभांगी जाधव
११ वी- वाणिज्य
महाविद्यालयात प्रथम

कु.सायली जगदाळे
११ वी -विज्ञान
महाविद्यालयात प्रथम

कु.तेजश्री जाधव
११ वी -व्य.अभ्यासक्रम
महाविद्यालयात प्रथम

अमितकुमार तडाखे
१२ वी- विज्ञान
वैद्यकीय विद्याशाखा
गुणवत्तेवरर प्रवेश

हणमंत बने
१२ वी -विज्ञान
वैद्यकीय विद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

वरुण पाटील
१२ वी- विज्ञान
अभियांत्रिकी विद्याशाखा
गुणवत्तेवरर प्रवेश

तानाजी पाटील
१२ वी- विज्ञान
अभियांत्रिकी विद्याशाखा
गुणवत्तेवरर प्रवेश

महेश महांगडे
१२ वी- विज्ञान
अभियांत्रिकी विद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

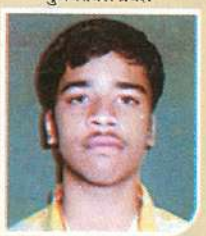

सुहेल मुल्ला
१२ वी- विज्ञान
अभियांत्रिकी विद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

निलेश फासे
१२ वी -विज्ञान
वैद्यकीय विद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

सुमित गड्डे
१२ वी- विज्ञान
वैद्यकीय विद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

हर्षद पाटील
१२ वी- विज्ञान
वैद्यकीय विद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

महेश पाटील
१२ वी- विज्ञान
वैद्यकीय वद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

कु.सुप्रिया यादव
१२ वी -विज्ञान
वैद्यकीय विद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

कु.ज्योती जायभाय
१२ वी- विज्ञान
वैद्यकीय विद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

कु.सोनाली पवार
१२ वी -विज्ञान
वैद्यकीय विद्याशाखा
गुणवत्तेवर प्रवेश

स्वतंत्र शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

सद्गुरू

॥ आजी व भावी क्रीडापटू ॥

श्री.परमेश्वर पाटील
अॅथलेटिक्स राष्ट्रीय ४/४००
रिले स्पर्धेत ४था क्रमांक

कु.प्राजक्ता जाधव
वेटलिफ्टींग
राज्यस्तरीय द्वितीय क्रमांक

श्री.अजिंक्य पवार
बॅडमिंटन
राज्यस्तरीय प्रथम क्रमांक

श्री.हर्षल घेवदे
बॅडमिंटन
राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.नितीन माने
तायक्वंदो
राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड

कु.भावना बेडके
तायक्वंदो
राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड

कु.एकता पवार
तायक्वंदो
राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड

कु.शीतल जगताप
तायक्वंदो
राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड

कु.शीतल साळुंखे
तायक्वंदो
राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.संजय राठोड
लांब उडी
राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.योगेश लोंढे
जलतरण-फ्री स्टाईल
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.संतोष देशमाने
जलतरण ४००मी.फ्री स्टाईल
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.सूरज यादव
व्हॉलीबॉल
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.दिपक साळुंखे
बास्केटबॉल
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

कु.वेणूताई काकडे
हातोडा फेक
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

कु.सारिका कदम
कब्बडी
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

कु.विजया माने
कब्बडी
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.उमेश सूर्यवंशी
बॅडमिंटन
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.राहुल साळुंखे
क्रॉसकंट्री
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.गणेश कापसे
क्रॉसकंट्री
कराड,पाटण,ठाणे,पिंपरी-चिंचवड
येथे विशेष प्राविण्य

"स्वयं कर्मी शिक्षण हेच आपले ध्येय"
कर्मवीर

रयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ आजी व भावी क्रीडापटू ॥

श्री.शरद पवार
तायक्वांदो
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.अवधूत लोकरे
बॅडमिंटन
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.रोहित पवार
क्रिकेट
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.विशाल पाटील
वेटलिफ्टींग
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्री.अक्षय शहा
आर्चरी स्पर्धा
जिल्हास्तरीय ५वा क्रमांक

कु.प्रज्ञा पोळ
वेटलिफ्टींग
जिल्हास्तरीय रिले द्वितीय क्रमांक

श्री.प्रताप डांगे
जलतरण
जिल्हास्तरीय रिले द्वितीय क्रमांक

श्री.रामचंद्र कोकरे
जलतरण
जिल्हास्तरीय रिले द्वितीय क्रमांक

श्री.प्रसाद पवार
जलतरण
जिल्हास्तरीय रिले द्वितीय क्रमांक

श्री.अर्जुन भोसले
कुस्ती
जिल्हास्तरीय स्पर्धेसाठी निवड

राज्य व राष्ट्रीय मैदानी खेळाडूंसमवेत मा.प्राचार्य
डॉ.मोहन राजमाने, शा.संचालक प्रा.पी.पी.पवार

श्री.राहुल जाधव
थावणे १०० मी.
जिल्हास्तरीय स्पर्धेसाठी निवड

कु.रेश्मा पाटील
राज्य मैदानी
स्पर्धेसाठी निवड

सिनीयर व ज्युनियर मैदानी क्रीडा स्पर्धेत विशेष
प्राविण्य मिळविलेल्या खेळाडूंसमवेत मा.प्राचार्य
डॉ.मोहन राजमाने, शा.संचालक प्रा.पी.पी.पवार

श्री.दामोदर सरगर
बॉक्सिंग-६३कि.व.गटात
जिल्हास्तरीय प्रथम क्रमांक

॥ क्षणचित्रे ही वैविध्याची ॥

मौजे कालवडे येथे विशेष श्रमसंस्कार शिबीरामध्ये रस्ता दुरुस्ती करताना ज्युनियर कॉलेजचे शिबीरार्थी व प्रा.रतन तडाखे (सहप्रकल्प अधिकारी,राष्ट्रीय सेवा योजना)

इ.१२ वी पुनर्रचित अभ्यासक्रम :रसायनशास्त्र शिक्षक प्रशिक्षण शिबीर उद्घाटन प्रसंगी प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने,प्रमुख पाहुणे प्रा.विजय पाटील,उपप्राचार्य प्रा. नलवडे, केंद्रप्रमुख प्रा.धर्मे व तज्ज्ञ मार्गदर्शक

अभ्यास सहल- गोवा-व्यवसाय अभ्यासक्रम विभाग

कोल्हापूर विभागीय स्पर्धेसाठी सलग दुसऱ्या वर्षी निवड झालेला ज्युनियर कॉलेजचा बॅडमिंटन संघ

इ.१२ वी पुनर्रचित अभ्यासक्रम :रसायनशास्त्र शिक्षक प्रशिक्षण शिबीर समारोप प्रसंगी प्रमुख पाहुणे प्राचार्य कालेकर, प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, उपप्राचार्य नलवडे, केंद्रप्रमुख प्रा.धर्मे व तज्ज्ञ मार्गदर्शक

कर्मवीर जयंती निमित्त-रक्तगट व हिमोग्लोबीन तपासणी शिबीर उद्घाटन प्रसंगी प्रास्ताविक करताना विभाग प्रमुख प्रा.डी.के.खोत

निलम विश्वास माळी
बारावी, वाणिज्य

अफाट पसरलेल्या या जगात आपलं म्हणून कोणी असतं, सुखदुःख जाणायला हक्काचं माणूस असतं. निराश झालेल्या मनाला आधार देणारं कोणी असतं. आपल्यावरच्या त्याच्या या प्रेमाला 'मैत्री' हे नाव असतं.

मैत्री

''आयुष्याच्या वेलीवर मैत्री हे कधीही न कोमेजणारे फूल असते.
जितके फुलवावे तितके ते फुलतेच.
ते कधीही गळू न देणे हे मित्र-मैत्रीणींचे कर्तव्य आहे.
त्या फुलाचा सुगंध म्हणजे मैत्रीचा विश्वास आहे.
हा विश्वास टिकविणे हाच मैत्रीचा अभिमान आहे.''

मैत्री ! मैत्री हे एक असे नाते आहे; की ज्याचे मोल करता येत नाही. जगात अशा काही गोष्टी आहेत की त्यांचे मोल करता येत नाही. त्यापैकी एक म्हणजे 'आईचे प्रेम' आणि दुसरे म्हणजे 'मैत्री'. मैत्री ही काही एकमेकांनी ठरवून होत नाही. ही मैत्री नकळतच होऊन जाते. मैत्री ही एका स्फुल्लिंगाप्रमाणे असते. अशा या मैत्रीत श्रेष्ठता-कनिष्ठता तसेच वयाची मर्यादा असावी लागत नाही. मैत्री केल्यामुळे आपणास आपले मन मोकळे करता येते. एखाद्याजवळ खूप पैसा असेल, तो धनवान असेल परंतु त्याला मित्र-मैत्रीणी नसतील तर तो एका बाजूने दरिद्रीच असतो कारण, त्याला आपले मन मोकळे करता येत नाही.

मैत्रीविषयी अनेक सुवचने आहेत. त्यापैकी एक म्हणजे 'व्यसने मित्रपरीक्षा' संकटकाळातच खऱ्या मित्राची परीक्षा होते. जो मित्र आपल्या अडचणीच्या वेळी मदत करतो, जो स्वतःचा स्वार्थ न पाहता मित्राला अडचणीतून बाहेर काढतो, तोच 'खरा मित्र' होय. खरा मित्र हा कधीही आपली स्तुती करत नाही. खरा मित्र हा आपले काही चुकले तर लगेचच खडसावून आपली चूक सांगतो. मैत्रीमध्ये अत्यंत महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे 'एकमेकांवरील विश्वास'

एकदा जरी हा विश्वास तुटला तर लगेचच मैत्री नष्ट होऊ शकते. अशा प्रकारचा ज्याला 'खरा मित्र' मिळतो तो अत्यंत भाग्यवान असतो. अशा प्रकारचे मित्र खूप कमी जणांना मिळतात.

मित्र म्हणजे वाळवंटी जीवनातील सुरक्षित पाणवठे असतात. विश्रांती, सुख-दुःख, देवाण-घेवाण व गप्पागोष्टी करण्याचा सदोदित फुललेला मायाममतेचा फुलवृक्ष, तोच मैत्रीतील कल्पवृक्ष असतो. तेव्हा मित्र व मित्रत्वाच्या नात्यास कोणतेही व्यग्रतेचे कारण सांगून तडा जावू देवू नये. कारण, खरे मित्र हे जीवनात पुन्हा पुन्हा मिळत नसतात. आणि जे भेटतात ते व्यवहारापुरतेच बनलेले असतात.

आपल्या जीवनातील खऱ्या मित्र-मैत्रीणी या कधीच विसरल्या जात नाहीत. कारण, त्यांनी आपल्या आयुष्यातील जीवन-पटलावर काहीतरी कायमचा शिलालेख - ताम्रपट कोरलेला असतो. आपण फक्त त्यावर वर्षावर्षांतरीची जी धूळ साचलेली असते. तिला फुंकर घातली किंवा सहाणेवर घासली की क्षणार्धात त्यातून चंदनी मैत्रीचा सुगंध निघतच राहतो.म्हणूनच म्हणतात की,

''अफाट पसरलेल्या या जगात आपलं म्हणून कोणी असतं,
सुख-दुःखं जाणायला हक्काचं माणूस असतं,
भरकटलेल्या पावलांना दिशा देणारं कोणी असतं,
निराश झालेल्या मनाला आधार देणारं कोणी असतं,
आपल्यावरच्या त्याच्या या प्रेमाला 'मैत्री' हे नाव असतं.''

संतोष बाळासो देसाई
एम.ए.भाग - २

आपला देश

खूप पाहिल्या इथल्या लढाया
लढाईत गेलेली माणसं
आणि माझा देश...
यासाठीच घडवत आलाय
त्याचे पुतळे, जयंत्या, पुण्यतिथ्या
घर तुऱ्याची मेजवानी
त्या दिनाचे औत्सुक्य
तर कधी अहिंसा म्हणवून घेत
रक्तपातात माखलेले संस्कृतीचे संदर्भ
कित्येकवेळा भूकेच्या पाण्याच्या विवंचनेत

तर कधी बळजबरी आत्मसमर्पण केलेल्या
कष्टकरी, घामकरी वेदनेचा कल्लोळ
रोजच्या वर्तमानपत्राच हे विदारक रूप
मल्टिप्लेक्समधील थियटर्स,
डॉल्बी रिमिक्सचा धिंगाणा,
मोबाईलचे रिंगस्टोन व गाड्याचे हॉर्न
जाहिरातीच्या ठिगळात माखत चाललेली शहरे
तर फॅशनच्या विळाख्यात चाललेली तरूणाईची स्पर्धा
एकीकडे अंधश्रद्धा बुवाबाजी, मंत्र तंत्र तर
दुसरीकडे विज्ञान, पैसा, अनुकरणप्रिय
भ्रष्टाचार, लाच, राजकारणाचे धडे घेत
या तुफान गर्दीच्या धक्यातून
नैतिकतेला प्रश्न करत
धावणारी ही जनता...
एक नवे बेरोजगारीचे सावट असताना
नैसर्गिक आपत्तीचे होत असलेले अतिक्रमण
आर्थिक विवंचनेत सापडलेला देश
शहरातून-परदेशस्थ घेताना
काय असेल स्वप्न...
स्वतंत्र म्हणवून घेणाऱ्या भारताचे ?

REFLECTIVE

SUJATA MAHADEO PAWAR
M.A. II

Modern life is full of competition and challenges and hence stress. To reliveve tension, there is the need to accept reality and develop positive attitude. There is no short cut way to success. One has to strive to work hard. There is a key to unlock the door of success.

Key To Success

As we think life becomes so. If you think life is nice, it is nice, and if you think it is sad it is so. Your deeds determine your life. Positive Attitude, not aptitude, determines your altitude'.

Positive attitude has a strong power to change even the impossible into possible. There is no problem which can't be solved. Sometimes we make small and simple problems so much complicated. Unnecessarily we are afraid of them. First of all we have to get neat understanding of the problem. Then think over it. If you feel burdened and restricted then call some one for help. Team work can bring better fantastic solutions and results. Solve the problem and be free. Otherwise you will get stressed. Stress may affect both your mind and body. Mental stress is very harmful because it causes heart attack, diabetics, headache etc. You are unable to break into tears and cry. It is the worst effect. So do not feel strained, be free and comfortable.

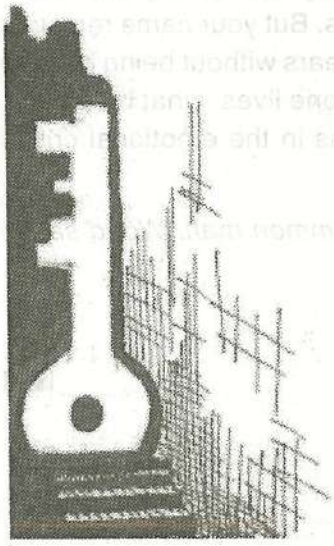

Time Management can help you. Remember, all of us are given the same time that is 60 min. Per hour, 24 hrs. per day and 365 days a year.

Everyone's achivements in the same time span differ. Then why don't you try to achieve the best? What is lacking in you? Find out your weaknesses and strong points. Overcome your weaknesses. Time management is the key success.

Do as better as you can. No matter which field you chose. Reflect your skills in your work. In the days of BPO call centers and IT, softskills are given priorities. So develop as many softskills as you can. Make better use of time.

"Opportunity Knocks the door but once'.

If opportunity doesn't knock have the guts to develope the door to knock. This will increase your confidence. And once you are confident about anything, you can easily face any situation.

Communication skills can give you so many ways to lead. Be polite in behaviour and always be with a smiling face. Fix the aim in life and do accordingly to get it achieved aim in life and do according to get it achieved. When we desire something strongly we do what ever we can do to fulfil it. Be curious and open minded. Look at every situation in a different angle. Think in a different way. Change the old ways of thinking. Put yourself in that position and then think in that direction.

If you are feeling sad or stressed, have sometime to go out with your family or friends. Go for movie, listen to your favourit music, arrange tours and meetings at your favourite places so that you feel releived.

Everyone is a hidden jewel. Need is to find out the correct one for a correct place. Find out what is extraordinary. Something that is different from the rest of the world. You are definitely different and unique. Your uniqueness must be seen by your performance. Be winner and make the world move on your control.

You/We should always believe that 'I am the best!'. Enjoy the life fully. Life never comes back. Everything gets birth, lives the life time and dies. But your name remains. Make it so high that none can forget you. Don't live for 100 years without being noticed by anyone. It must be short but sweet. No matter how long one lives, what he does is remembered. Prove yourself. Show your spark. Don't mess in the emotional crisis. Brave never fears the obstacles.

Make your own position in the world apart from a common man. World salute you !!

व्यक्तिचित्रण

मनात माझ्या उंच मनोरे उंच तयावर
कबुतरखाना शुभ्र कबुतर घुमते तेथे
खाऊनिया स्वप्नाच्या राजा...विंदा
करंदीकरांच्या ओळी आळवीतच तिने
अवकाशयात्री बनण्याचे स्वप्न पहाण्यास
सुरुवात केली.

अजिंक्य अरुण पवार
अकरावी, विज्ञान

सुनिता विल्यम्सची अवकाश भरारी

''रास्तेमें रूकके दम लेलूं
मेरी आदत नही,
लौटकर वापस चली जाऊँ
मेरी फितरत नही ।''

या काव्यपंक्ती सार्थ करत 'कोलंबिया' अवकाशयानाच्या दुर्घटनेनंतर साक्षात मृत्यु हातात घेऊन 'अटलांटिस' अवकाश मोहीम यशस्वीपणे पार पाडलेली सुनिता विल्यम्स म्हणजे आधुनिक काळातील स्त्री-क्रांतिकारक म्हटली पाहिजे.

सुनिता विल्यम्स

१ फेब्रुवारी, २००३ साली 'कोलंबिया' अवकाश यानाच्या दुर्घटनेत कल्पना चावलाच्या रूपाने भारताचे एक उत्तुंग व्यक्तिमत्त्व हरपले. कल्पना चावलानंतर मूळ भारतीय वंशाची दुसरी महिला अंतराळयात्री सुनिता विल्यम्सचा जन्म १९ सप्टेंबर, १९६५ मध्ये संयुक्त राज्य अमेरिका येथील ओहियो राज्यातील युक्लिड शहरात झाला. सुनिताचे वडील डॉ.दीपक पंड्या एक चिकित्सक आहेत. डॉ.पंड्या हे मूळ गुजराती आहेत आणि १९५८ साली ते अमेरिकेत जाऊन राहिले. सुनिताचे पती मायकल जे.विल्यम्स अमेरिकन आहेत.

१९८३ साली मेसाचुसेट्स येथील विद्यालयात सुनिताने आपले माध्यमिक शिक्षण पूर्ण केले. त्यानंतर १९८७ मध्ये 'अमेरिकन नौदलीय अॅकेडमी' मधून भौतिकशास्त्र या विषयात 'बी.एस्' पदवी पूर्ण केली. त्यानंतर १९९५ मध्ये फ्लोरिडा येथील 'इन्स्टीट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी' मधून 'मास्टर

ऑफ इंजीनियरिंग मॅनेजमेंट' (एम्.एस्) ची पदवी संपादन केली. लांब पळणे, पोहणे, मोटर-सायकल चालवणे, विंड सर्फिंग, स्नो-बोर्डिंग त्याचप्रमाणे बो-हंटिंग इत्यादींची आवड असलेली सुनिता लगेचच अंतराळ क्षेत्रात स्वतःचे करियर बनवू शकत नव्हती. तरीदेखील,

''मनात माझ्या उंच मनोरे,
उंच तयावर कबुतरखाना,

शुभ्र कबुतर घुमते तेथे,
खाऊनिया स्वप्नांचा दाणा.''

असे जणु वि.दा.करंदीकरांच्या ओळी आळवित तिने अवकाशयात्री बनण्याचे स्वप्न पाहाण्यास सुरूवात केली. याबाबतीत एका टी.व्ही.वाहिनीला मुलाखत देताना सुनिता म्हणाली, ''टॉम क्रूझचा 'टॉप गन' हा चित्रपट पाहिल्यानंतर मी फ्लाईट स्कूलमध्ये प्रवेश घेतला. हा चित्रपट पाहिल्यानंतर प्रत्येकजण जेट विमान चालवू इच्छितो. माझीदेखील पहिली आवड तीच होती.'' सुनिताने पुढे म्हटले, ''तुम्हाला तेच स्वीकारावे लागते जे प्रत्यक्षात असते. तुम्हाला तुमची पहिली आवड मिळेलच असे नाही. परंतु जर तुम्ही तुमच्या कामात चांगले आहात आणि कष्टाळू आहात तर काही गोष्टी आपोआपच ठीक होतात.''

युवा मित्रांनो, प्रदीर्घ सहनशीलता हे एक दिव्य असते. त्यापुढे सारी दिव्ये झाकाळून जातात. सुनिता धडपडत होती. प्रदीर्घ काळ थांबण्याची तिची तयारी होती. अखेरीस जून, १९९८ मध्ये तिच्या जीवनात एक महत्त्वपूर्ण वळण आले. जेव्हा 'आंतरराष्ट्रीय अवकाश संशोधन संस्थेने' (नासा) तिची निवड 'एस्ट्रोनॉट ट्रेनिंग कॅन्डिडेट' म्हणजे अंतराळ सफरीसाठी प्रशिक्षित करण्यात येणाऱ्या उमेदवारांमध्ये झाली. ऑगस्ट १९९८ मध्ये सुनिताच्या प्रशिक्षणाला आरंभ झाला. या प्रशिक्षण कालखंडादरम्यान सुनिताने मॉस्को येथे जाऊन तेथील 'रशियन अंतराळ संशोधन' तसेच 'आंतरराष्ट्रीय अंतराळ स्टेशन' वर गेलेल्या रशियन अंतराळयात्रींबरोबर देखील तिने काम केले. या काळात तिला अनेक कठोर मानसिक तसेच शारीरिक चाचण्यांना सामोरे जावे लागले. पण ती हरली नाही.

''दिल में एक शोला भडक उठा है,
मेरा पैमाना छलक उठा है,

ऐ गमे दिल क्या करूं,
एक वहिशते - दिल क्या करूं ?...''

असे म्हणत उजाडला तो निळ्या नभाच्या पलीकडील दिवस ! अटलांटिसच्या एसटीएस् - ४७११६ प्रकल्पासाठी तिची निवड झाली होती. म्हणता म्हणता 'पॉईंट ऑफ नो रिटर्न' हा क्षण सुनिताला भिडला आणि ११ अंतराळयात्रींबरोबर 'अटलांटिस' अवकाशात झेपावले. उड्डाण भरल्यानंतर सुनिता म्हणाली, ''उड्डाण भरण्यापूर्वी मी इतकी अस्वस्थ झाले होते की दुपारचे जेवण घ्यायचे राहिले. रॉकेट बूस्टर सुरू झाल्यानंतर वेग इतका वाढला की तुम्ही कल्पनादेखील करू शकत नाही.''

'आंतरराष्ट्रीय अंतराळ स्टेशन' वर राहून सुनिताने अनेक प्रयोग पार पाडले. या प्रयोगांचे क्षेत्र फार व्यापक होते ज्यात जीव-विज्ञान, भौतिक-विज्ञान त्याचप्रमाणे पृथ्वीची निरीक्षणेसुद्धा घ्यायची होती. यातील काही प्रयोग यासाठी केले गेले की कमी

गुरूत्वीय बलाचे मानवाच्या शरीरावर कोणकोणते दुष्परिणाम घडतात. अंतराळयात्रींसाठी विशेष आहार देण्यात येतो. आहाराशी संबंधित एका अभ्यासात सुनिताने तिच्या रक्ताचा नमुना घेऊन त्याचा अभ्यास केला. या अभ्यासाचे निष्कर्ष भविष्यातील अवकाश मोहिमांमध्ये अंतराळयात्रींना देण्यात येणाऱ्या आहाराच्या निवडीत महत्त्वपूर्ण भूमिका पार पाडतील.

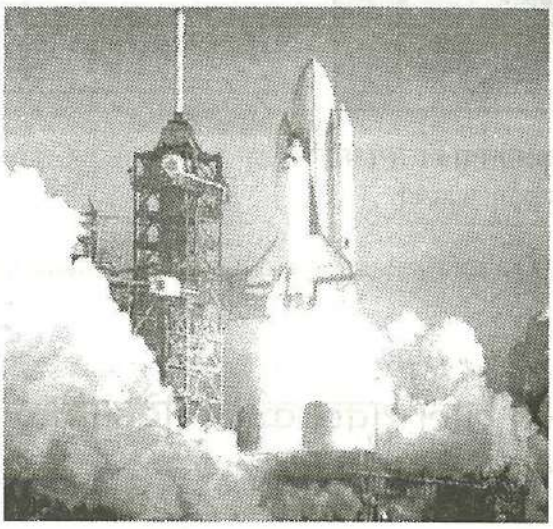

सुनिताकडून केल्या गेलेल्या प्रयोगांमध्ये 'पृथ्वी वाचवण्यासाठी उपाय शोधणे' हे देखील होते. चंद्र आणि मंगळ ग्रहावर मानवी वस्ती तयार करण्याच्या शक्यतांसंबंधी प्रयोगसुद्धा केले गेले. पृथ्वीवर सातत्याने वाढणारी लोकसंख्या लक्षात घेता, असे प्रयोग भविष्यात फार उपयोगी पडतील.

सुनिताने अंतराळात १९४ दिवस, १८ तास, आणि ५८ मिनिटे इतका वेळ राहून शेनन लूसिड यांचा १९९६ मधील १८८ दिवस, ४तास अंतराळात राहण्याचा विक्रम मागे टाकला. अशा प्रकारे अंतराळयात्रीच्या रूपात सुनिता विल्यम्सचे नाव सोनेरी अक्षरात उमटले गेले आहे. अंतराळ यानातील सर्व कामे पूर्व नियोजित असतात परंतु सर्वात आव्हानात्मक आणि रोमांचक काम म्हणजेच 'स्पेसवॉक' स्पेसवॉकसाठी अंतराळाच्या शुन्यात अवकाशयानातून बाहेर यावे लागते. उल्लेखनीय गोष्ट ही की; सुनिता विल्यम्सने महिलेकडून केला गेलेला सर्वाधिक वेळेच्या स्पेसवॉक कीर्तिमान केला. तिने चार वेळा एकूण मिळून २९ तास, १७ मिनिटांचा स्पेसवॉक करून कॅथरीन थॉर्नटन यांचा २१ तासांचा विक्रम मोडला. त्यानंतर सुनिताने ४ तास, २४ मिनिटांची मॅरेथॉन पूर्ण केला. अंतराळात मॅरेथॉन करणारी सुनिता ही पहिली अंतराळयात्री बनली.

अखेरीस २२ जून, २००७ रोजी जेव्हा कॅलिफोर्निया येथील एड्वर्डस् एअरफोर्स बेसच्या रन-वे २२ वर जेव्हा अटलांटिस यशस्वीपणे उतरले; तेव्हा 'नासा' च्या वैज्ञानिकांबरोबर आपापल्या दूरदर्शन संचावर हा देखावा पाहणाऱ्या जगभरातील करोडो लोकांच्या डोळ्यात आनंदाचे अश्रू चमकले. 'ताऱ्यांना गवसणी घाला' असा संदेश देत एक सिंड्रेला-परीराणी अवकाशातील अत्युच्च मोहीम यशस्वीपणे पार पाडून पृथ्वीतलावर अवतीर्ण झाली.

अनेकविध उच्चांक आपल्या नावे करून सुनिता विल्यम्सने सर्व भारतीयांना गौरवान्वित केले आहे. म्हणूनच म्हणावेसे वाटते,

"अपने सपनोंको सलामत रखिए,
क्योंकि उन्हीमें वह आनंद है,
जो सयाने लोगों के नसीब नही होता ।

अब भी हवा में किले बनाते रहिए,
अब भी अपने जहाज पानी में तैरते रहिए,
अब किसी धून में लगे रहिए,
और आकाश के तारों को देखते रहिए ।..."

कु.मनिषा विलास यादव
पदव्युत्तर, प्रथम वर्ष

श्री लाल शुक्ल हिन्दी के जाने माने उपन्यासकार हैं। 'राग बिराग' मनोवैज्ञानिकता के सहारे रची गई फिल्मी ढंग की कृति हैं। उपन्यास का नायक शंकर अपने प्रेम को तलाशता रहता हैं। और उसी स्थानपर पहुँचता हैं, जहाँ वह सुकन्या से मिला करता था। समयने उन दोनों को काफी दूर धकेल दिया हैं। लेकिन निश्चित दूरी के होते हुए भी अनुराग बना रहता हैं।

श्री लाल शुक्ल की मनोवैज्ञानिक कृति : 'राग-विराग'

श्री लाल शुक्ल का 'राग-विराग' फिल्मी ढंग का एक हल्का उपन्यास है। उपन्यास का नायक शंकर और नायिका सुकन्या एक ही मेडिकल कॉलेज में पढ़ते हैं। उपन्यास की नायिका सुकन्या कर्नल भारद्वाज की बेटी है, जो फौजी डॉक्टर है। कर्नल भारद्वाज केवल उच्चवर्णीयही नहीं बल्कि उच्चवर्गीय लोगों के प्रतिनिधि माने जा सकते है। सुकन्या छब्बीस वर्षीय युवती है। वह छत्तीस वर्षीय शंकर से प्रेम करती है। शंकर निम्न जाति के साथ निम्न वर्ग का प्रतिनिधि पात्र है।

उपन्यास के शुरू में ही सुकन्या और कर्नल भारद्वाज में बातचित चल रही है। सुकन्या शंकर की खुबियों का बयान अपने पिता के सामने कर रही है। 'शंकरलाल मेडीसिन में एम.डी.करके पिछले डेढ साल से कॉर्डियोलॉजी में डी.एम.कर रहा है। उसे चिकित्सा विभाग में असिस्टेंट प्रोफेसर बनने का मौका था लेकिन पढ़ाने और प्राइवेट प्रॅक्टिस से पैसा कमाना यह उसका लक्ष्य नहीं है। वह शुद्ध रिसर्च के क्षेत्र में जाना चाहता है। इसलिए बाहर के कई शोध संस्थानों में उसने प्रार्थना-पत्र भेज रखे हैं।'

लेकिन ये बाते कर्नल भारद्वाज को प्रभावित नहीं कर सकी। बल्कि ये बाते सुनकर वे अनुमान लगाते हैं कि शंकर जरूर निम्न जाति का व्यक्ति है। सुकन्या के टोकने पर वे इस बात को आगे नहीं बढ़ाते। सुकन्या जिस उत्साह के साथ शंकर के बी.एस्सी, एम.एस्सी करने की बात बताती है उससे कर्नल भारद्वाज जान लेते है कि सुकन्या कुछ हद तक शंकर को चाहने लगी है।

एक दिन सुकन्या छुट्टी पाकर घर आती है तो कर्नल भारद्वाज एक जिम्मेदार पिता की तरह और अपनी पुरानी दोस्ती को रिश्तेदारी में बदलने के लिए सुकन्या की शादी ब्रिगेडियर गांगुली के बेटे सुवीर के साथ करना चाहते है। पंद्रह साल पहले ये दो परिवार एक फौजी छावनी में पड़ोसी थे। सुकन्या को कोशिश करने पर भी सुवीर का चेहरा याद नहीं आता।

शंकर और सुकन्या मौका मिलते ही घुमने के लिए शहर से दूर निर्जन स्थान पर चले जाते हैं। इस समय में भी वे ऐसे ही स्थान पर उपस्थित है। शंकर अपना (पूर्वदिप्ती) फ्लैश बैंक उपस्थित करता है। शंकर के पिता की मौत एक मामुली सी बिमारी की वजह से हुई। लेकिन उस समय उस मामुली रोग का इलाज भी अर्थाभाव के कारण नहीं हो सका। शंकर बरसात की रात में दो मील भागकर डॉक्टर के पास गया लेकिन डॉक्टर ने आने से मना करके अपनी निर्दयता का प्रमाण दिया। शंकर पिता की मौत का जिम्मेदार उस डॉक्टर को मानकर उसी समय तय करता है कि वह डॉक्टर बनेगा।

उपन्यास में कर्नल भारद्वाज के अतिरिक्त चरित पात्र के रूप में लंगडी मौसी है। उपन्यास में इसका अपना व्यक्तित्व उभर नहीं पाया। इस पात्र का निर्माण सुकन्या और शंकर के चरित्र को उजागर करने के लिए किया गया है। शंकर का अतित जानने के बाद सुकन्या शंकर और स्वयं में वर्गभेद की एक खायी महसूस करती है। लंगडी मौसी के समझाने पर भी वह शंकर के अतित और वर्तमान में अंतर नहीं बना पाती।

एक दिन सुकन्या शंकर को अपने पिताजी से मिलाने के लिए घर बुलाती है। कर्नल और शंकर में घर-परिवार और डॉक्टरी पेशे को लेकर बहुत सारी बाते होती है। बातो-बातों में शंकर को पता चलता है यह वही शक्स है जिसकी लापरवाही से शंकर के पिता की मौत हुई। लेकिन शंकर इस बात का एहसास कर्नल को और न ही सुकन्या को होने देता है।

उस मुलाकात के बाद कर्नल सुकन्या-सुवीर की शादी को लेकर उछल रहे थे। इधर शंकर को 'लंदन स्कूल ऑफ हाइजीन एंड ट्रॉपिकल डीजीजेज' की रिसर्च फेलोशिप मिल जाती है। तीन महिने बाद वह विदेश जा रहा है।

शंकरलाल सुकन्या को उसके पिता से अलग करके नहीं देख पा रहा है। सुकन्या शंकरलाल को उसके पिता से अलग करके देख नहीं पाती है। फर्क यह है कि शंकरलाल की प्रवृत्ति सुकन्या के मुकाबले लचीली है। तब के बाद सुकन्या और शंकर में एक निश्चित दूरी हमेशा बनी रही। शंकर ने एक बार शादी का जिक्र किया लेकिन सुकन्या ने उसे किसी तरह टाल दिया।

कथावस्तु तीन साल आगे बढती है। शंकर तीन साल से विदेश में है और सुकन्या की शादी सुवीर से हो गयी है। लेकिन सुवीर नंबर एक का शराबी है। इसी कारण अभी तक दोनों में किसी प्रकार के संबंध स्थापित नहीं हुए थे। एक दिन वह कर्नल की अनुपस्थिति में शराब न मिलने के कारण उन्ही के घर में हंगामा कर देता है। पानी सर से ऊपर हो जाने पर कर्नल और सुकन्या अदालत में तलाक की माँग करते है। अदालत द्वारा तलाक होने पर भी वह सुकन्या को अपनाना चाहता हैं और इसी चक्कर में शराब के नशे में वह एक दुर्घटना का शिकार हो जाता है।

उपन्यास के अंतिम चरण में कथावस्तु को चौदह वर्ष आगे धकेला है। लेकिन चौदह वर्ष की कथा को सूरज के माध्यम से सुनाकर कहानी में सहजता लाने का प्रयास किया है। इन्हीं चौदह वर्षो में शंकर के माँ और भाई की मौत हो जाती है लेकिन शंकर लौट न सका।

सत्रह वर्ष बाद वह अपने ही मेडिकल कॉलेज में आमंत्रित है। उसका भाषण सुनने के लिए सुकन्या और लंगडी मौसी पहली पंक्ति में उपस्थित है। भाषण में शंकर 'रोग का इलाज और बाजारवाद' पर चर्चा करता है। कार्यक्रम के समाप्त होने पर सुकन्या और शंकर में औपचारिक रूप में बातचीत होती है। दोनों एक दुसरें में आयु के अनुसार आया बदलाव महसूस करते है। लेकिन उस श्याम लंगडी मौसी सुकन्या के वर्ग भेद के कारण शंकर से शादी न करने की बात को खोखली सिद्ध करती है। जिस शंकर को सुकन्या ने निम्न वर्ग का माना था आज वही शंकर सुकन्या से भी उच्चवर्गीय बना है। सुकन्या को अपनी गलती का एहसास होता है लेकिन अब बहुत देर हो चुकी है। सुकन्या उसी दिन अस्पताल से तीन दिन की छुट्टी लेकर देहरादून चली जाती है।

शंकर अपने प्रेम को तलाशता उसी स्थान पर चला जाता है। जहाँ वह सुकन्या से हमेशा मिला करता था। लेकिन समय ने इन दोनों को काफी दूर धकेल दिया है। दोनों में एक निश्चित दूरी होते हुए भी अनुराग अंतिम समय तक बना रहता है यही शीर्षक की सार्थकता है।

तनुजा हणमंत घोलप
पद्व्युत्तर, प्रथम वर्ष

मुझे पता है कि मैं बडे बाप का बेटा नहीं हू। जिसके कारण नौकरी को खरीद नहीं सकता हूँ। मेरा क्या दोष है कि मैं न नीचली जाति में पैदा हुआ, जन्म लेना यदि मेरे हाथ में होता तो मैं निश्चय ही निम्न जाति में जन्म माँगता या बडे घर में।

इण्टरव्यू

दैववादी बना सुदेश अपने भाग्य को कोसते हुए कहता है - 'मेरा भाग्य इतना क्यों फूटा है ? मेरे जीने का उद्देश्य क्या है ? अखिर मेरे भाग्य में क्या लिखा है ?'' प्रश्नों के चक्रव्यूह में अटका सुदेश घर लौट रहा था। अचानक उसके पैर एक आम्रवृक्ष की छाँव को देखकर अटक गये। थका हुआ सुदेश आम्रवृक्ष की छाया की पनाह पाने चल पडा। वह सोचने लगा - 'घर जाने पर पूछे गए किन-किन प्रश्नों का समाधान कैसे करूँगा ? घर परिवार के माता-पिता, भाई-बहन क्या क्या सवाल पूछेंगे ? उनके सवालों का जवाब में क्या दूँगा ?'' प्रश्नों में उलझा हुआ सुदेश अपने आपमें उलझ गया।

सुदेश का चिंतन चक्र गति पकड़ने लगा। वह सोचता है कि कितनी प्रतिकूल स्थिति में मैंने शिक्षा पूरी की, नौकरी की प्राप्ति के लिए हरोज समाचार पत्रों का कितना इंतजार किया ? एक न एक दिन मेरी योग्यता के मुताबिक नौकरी प्राप्ति का सपना देखता है।

सुदेश एक सामान्य परिवार का लड़का था। उसके और एक भाई और बहन थी। सुदेश परिवार का सबसे बड़ा बेटा होने के कारण उस पर परिवार की पूरी जिम्मेदारी थी। पिताजी खेती-बाडी संभालते थे परंतु खेती उर्वर होने के कारण खेती में से उदरपूर्ति लायक उत्पन्न नहीं मिलता था। सुदेश ने प्रतिकूल परिस्थिति में से गुजरते -गुजरते एम्.कॉम की उपाधि प्रथम श्रेणी में हासिल की थी। उसे भ्रम था कि इस उपाधि के कारण उसे कहीं पर भी किसी भी बैंक में प्रबंधक की हैसयत का ओहदा मिल सकेगा। वह नौकरी की तलाश में दर -दर

ठोकरे खाकर घूम रहा था और अनुभव कर रहा था कि दुनिया के लोगों को पहले अपना पेट भरने की चिंता है और बाद में दूसरों के पेट की चिंता है। वह हर जगह जाता जहाँ वह नौकरी प्राप्त कर सके। उसे योग्यता के बलबुते पर नौकरी की तलाश थी। कई दिनों के इंतजार के बाद एक दिन सुदेश को इण्टरव्यू के लिए बुलावा आया, जिससे वह खुश हुआ। उसके मन रूपी चमन में फूल खिलने लगे। सुदेश पिताजी और परिवार के समृद्ध जीवन के सपने देखने लगता है इसी सपनों के साथ वह पिताजी का, माताजी का आशीर्वाद लेकर चल पड़ता है।

इण्टरव्यू की जगह का चिंताक्रांत माहौल देखकर सुदेश के दिल की धडकन बढ़ती है। वह पसीने से तर हो जाता है। इण्टरव्यू में क्या क्या पूछा जायेगा ? पूछे गये सवालों के जवाब सही ढंग से देने आयेगा या नहीं ? इस प्रश्नों के घेरे में बंधा सुदेश निश्चय करता है कि यह नौकरी उसे प्राप्त होनी ही चाहिए। तर्क-वितर्क, लड़ाते-लड़ाते सुदेश वेटिंग कक्ष में पहुँच जाता है। वह देखता है कि, वेटींग कक्ष में प्रत्याशियों की भीड़ नहीं है सिर्फ पाँच-छह प्रत्याशी खड़े है। इस परिवेश को देखकर उसके जान में जान आती है।

सुदेश को चपराशी की आवाज आती है। वह अंदर जाने लगता है तब उसकी हालत कारगील की युद्धभूमि पर खड़े फौजी जैसी होती है। उसका इण्टरव्यू होकर उसे चुना भी गया परंतु-उसके पास मौजुद कागजातों में कई कागजातों की कमी थी। उसकी पूर्ति करने का आदेश उसे दिया गया। कागजातों की परिपूर्ति के लिए उसे चार दिनों की मुहलत दी गयी। सुदेश को विश्वास होता है कि उसके पास गुणवत्ता है, ऊँचा व्यक्तित्व है, और इसीसे उसे यह नौकरी जरूर मिल सकती है। सुदेश घर आकर दो दिनों में ही कागजातों की परिपूर्ति करके लौट जाता है।

सुदेश अपनी नौकरी की उपलब्धि के कारण फूलों नहीं समाता हैं। वहाँ पहुँचने पर अंदर बुलाकर उसे बताया जाता है कि उसे यह नौकरी नहीं दी जा सकती है। इस आघात से उसके शरीर के प्राणपंखेरू उड़ जाते हैं। वह निस्तब्ध होकर खड़ा रहता है, तो उसके पैरों के नीचे की जमीन खिसकने लगती है। वहाँ का अधिकारी उसे बताता है कि, यह नौकरी किसी और को दी गयी है। सुदेश अतिनिराशा में भड़क उठता है। उसके मन की धरती ज्वालामुखी का रूप धारण करती है। पूछने पर उसे पता चलता है कि, यह नौकरी इस शहर के जानेमाने व्यक्ति के बेटे को दी गई है और बदले में व्यवस्थापकोने करीब ड़ेढ लाख रूपये प्राप्त किये है। इस कंपनी के दूसरे रिक्त पद पर भी उसे नौकरी नहीं मिल पाती है। यह रिक्त पद पिछड़ी जाति के लिए आरक्षित होने के कारण वहाँ पर भी एक पिछडे युवती की नियुक्ती करायी गई है। एक पद पैसा न होने के कारण तो दूसरा पद आरक्षण के कारण सुदेश के हाथ से छूट जाता है। वह हताश, निराश बन जाता है और उसका आत्मचिंतन शुरू होता है - 'क्या कमी है मुझमें- इसलिए मुझे नौकरी नहीं मिलती है ? मेरे पास गुणवत्ता है, आवश्यक कागजात भी हैं, फिर भी यह नौकरी मुझे क्यों नहीं मिलती है ? आखिर मैंने क्या बिगड़ा है, इस समाज व्यवस्था का ? मुझे पता है कि मैं बड़े बाप का बेटा नहीं हूँ, जिसके कारण नौकरी को खरीद नहीं सकता हूँ। जन्म लेना यदी मेरे हाथ में होता तो मैं निश्चय ही तो निम्न जाति में जन्म माँगता या बड़े घर में जन्म माँगता।

सुदेश का विचार चक्र शुरू था । हमारे देश की समाजव्यवस्था अच्छी नहीं है । उच्च, मध्य और निम्न वर्गों में समाज विभाजित किया गया है । जिसकी वजह से उच्च वर्ग सामाजिक दृष्टि से हमेशा अपने को उच्च ही समझता है, आर्थिक दृष्टिसेभी वह उच्चही है । नीचली जातिवालों की हालत तो काफी खराब हो गई है । उनकी अनपढ़ता के कारण उनकी सीटे खाली रहती है और बडे बापके के बेटे हर जगह रिश्वत देकर अपना काम बना लेते है । लेकिन मध्यवर्गीय लोगों का हाल बुरा बनता जा रहा है ।

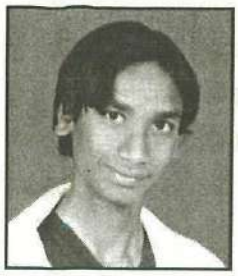

श्रोतीन रवीन्द्र काजरोळकर
अकरावी, कला

ज्याप्रमाणे पाण्याविना नदी, फुलाविना बाग, सुर्यचंद्राविना आकाश शोभून दिसत नसतं; त्याप्रमाणे मोरोपंतांशिवाय मराठी साहित्यक्षेत्र शोभून दिसत नाही. मोरोपंताशिवाय मराठी साहित्य क्षेत्र म्हणजे वृक्षाविना निसर्ग आणि पाण्याविना जीवन होय.

मला भावलेले मोरोपंत

ज्याप्रमाणे पाण्याविना नदी, फुलाविना बाग आणि सूर्य-चंद्राविना आकाश शोभून दिसत नसतं, त्याचप्रमाणे मोरोपंताशिवाय मराठी साहित्य क्षेत्र शोभून दिसत नाही. मोरोपंतांशिवाय मराठी साहित्यक्षेत्र म्हणजे वृक्षाविना निसर्ग आणि पाण्याविना जीवन होय.

बारामतीकरांची मती गुंग करून टाकणाऱ्या, साहित्यक्षेत्राला अनमोल प्रतिभेचं दान देणाऱ्या, भारतीय समाजाची उंची विचाराने आणि उच्चाराने जगी वाढविणारे थोर साहित्यिक म्हणजे 'मोरेश्वर रामचंद्र पराडकर'.

आयुष्यात ज्यांना मी कधीच पाहिलं नव्हतं, असे थोर विचारवंत म्हणजे मोरोपंत, मला भावलेले मोरोपंत.

मित्रहो, इयत्ता अकरावी आर्टसच्या वर्गात मराठीच्या तासाला पद्यविभागातील चौथी कविता माझ्या गुरूजींनी शिकवायला सुरुवात केली. त्या कवितेचं नाव होतं, - 'श्लोककेकावली'. हा काय प्रकार आहे ? या विचारानं मी मोरोपंतांच्या आदर्श विचारांची साहित्यक्षेत्रात निर्माण केलेली 'शब्दसुमनमाला' ऐकता-ऐकता तल्लीन होऊन गेलो. कवितेची पहिली ओळ होती,

"सुविद्य धन मेळवी, वचन अयके, आवरी
प्रपंच, भर धे शिरी, करि कृपा पिता त्यावरी."

अशा प्रकारचा विद्यागुण संपन्न, चांगल्या मार्गाने धन मिळविणारा, थोरा-मोठ्यांचे ऐकणारा, स्वतःचा संसार मन लावून करणारा, कोणतेही कार्य करण्यास मनाने समर्थ असणारा सुपूत असावा, असे थोर विचार मांडणारे मोरोपंत म्हणजे

'श्लोककेकावली' चे निर्माते. ज्यांना समाजाला आपल्या साहित्यातून अध्यात्माची शिकवण देता-देता आयुष्याच्या उत्तरार्धात 'आत्मोउद्धारासाठी' ईश्वराची आराधना करावी आणि जीवनात भक्तीच्या मार्गातून 'मुक्ती' मिळवावी, असे विचार मांडणारे मोरोपंत म्हणजे मराठी भाषेतील 'आर्या' कार आहेत.

त्यांनी आपल्या साहित्यामध्ये आर्याभारत, कृष्णविजय, मंत्रभागवत इत्यादी प्रबंध काव्ये लिहून समाजाला आपल्या कल्पनाविलास आणि भावोत्कट रचनेनं भारावून टाकलं. स्त्री-गीते, आख्यान आणि केकावलीतून मराठी साहित्यात नवविचारांचं अमृतमय शिंपण केलं. अशा थोर मोरोपंताचे आणि बारामतीकरांचे नाते म्हणजे कुटुंबातील माता-पित्यांचे बालकाशी असणारे नाते आहे, असे माझे प्रामाणिक मत आहे.

मित्रांनो, आपल्या साहित्यातून विचार करताना त्यांनी म्हटले आहे, - ''धन्य श्रीराम पिता, धन्या लक्ष्मी प्रसू जगी झाली.'' धन्य श्रीराम पिता म्हणजे माझे जन्मदाते पिता श्रीराम आहेत. ते सद्विचारांचे आणि सत् आचारांचे आहेत. धन्य या शब्दातून आपल्या पित्याविषयी असणारी आदराची, प्रेमाची भावना मोरोपंतानी आपल्या काव्यातून व्यक्त केली आहे.

त्याचप्रमाणे, आपल्या जन्मदात्या मातेचे नाव लक्ष्मीमाता. तिने मला जन्म दिला. म्हणजेच मी तिचे बालक आहे. माझ्या मातेची माझ्यावर ममता आहे. प्रेम आहे. माझी माता म्हणजे माझ्या आयुष्याची विधाता आहे.

यावरून मोरोपंतांची विचारदृष्टि आपणास समजते. त्यांच्या विचारातील मोठेपणा आपणास जाणवतो. आपणाला 'विश्व' पाहण्याचे भाग्य आपल्या माता-पित्यापासूनच लाभलेले आहे. म्हणून त्यांचे उपकार विसरून चालणार नाहीत.

प्राचीन काळातील प्रत्येक कुटुंबातील लोकांचे संस्कारही कितीतरी महान होते. याची जाणीव करून देताना श्रीराम आणि लक्ष्मी या मोरोपंताच्या माता-पित्यांची गणरायावर श्रद्धा होती. त्यांच्या उपासनेतून आपणास पुत्र झाला असा भक्तिभाव त्यांच्या मनात होता. म्हणूनच त्यांनी आपल्या मुलाचे नाव गणेशाच्या आशीर्वादाने 'मयुर' ठेवलं. नाहीतर आज आपण आपल्या मुलांचा जन्म जरी हनुमान जयंतीला झाला तरी त्याचं नाव ठेवतोय की - सनी, मुन्ना, मुन्नी, गुड्डी.

अगदी बालपणापासून मोरोपंतांवर वाचन संस्कृतीचे संस्कार झाले. त्यांनी पन्हाळगडी असताना पाध्येबंधु यांच्याजवळ व्याकरण, न्याय, वेदांत, संस्कृत, पुराण, महाकाव्य, नाटके, अलंकार यांचा दहा वर्षे अभ्यास केला. म्हणून मयुरपंतांची जन्मभूमी कोल्हापूर आहे तर, कर्मभूमी बारामती आहे.

१७५३ मध्ये मोरोपंत बारामतीला आले. त्यांचे अध्ययन उत्कृष्ट होते. मार्मिक विचारांचे वक्तृत्व त्यांच्याजवळ होते. त्यामुळे बाबुजी नाईक यांचा आधार मोरोपंतांना मिळाला. त्यांच्यानंतर त्यांच्या चिरंजीवांनी मोरोपंतांना 'आर्थिक' व 'मानसिक' पाठबळ दिलं, त्यामुळेच मोरोपंतानी आपल्या साहित्य रचनेची सुरूवात बारामती येथून केली. म्हणून मोरोपंत म्हणजे बारामतीचे महान संत आहेत आणि बारामती म्हणजे साहित्यक्षेत्राची, भारतीय राजकारणाची सुद्धा पंढरी आहे.

मोरोपंतांनी आपल्या आश्रयदात्यांचे उपकार आपल्या लिखाणातून मांडताना - बाबूराव, शंकर, पांडूरंग, दशरथ यांच्या नावांचा उल्लेख मोठ्या स्वाभिमानाने केला आहे.

''शोभले शये गात्र, भिष्मद्रोण गुणी, अभिमन्यू-राम.'' इत्यादी अनेक पौराणिक दाखले देऊन आपल्या पुर्वपुण्याईची उतराई साहित्यक्षेत्रात मांडणारे मोरोपंत कोणाला भावणार नाहीत ? मोरोपंताच्या वर्तन आणि विचारांचा प्रभाव बारामतीकरांवर पडला. तर बारामतीकरांचा जीव मोरोपंतावरही जडला. समता आणि नम्रता असणारे मोरोपंत साऱ्या लोकांचे अत्यंत लाडके होते. त्यांनीही आपल्यावर प्रेम करणाऱ्या बारामतीकरांच्यावर साहित्यरूपी विचारांची सुमने 'गंगावकीली' 'विष्णूपदवकिली' यातून पवित्र गंगा नदीला बारामतीकरांच्या सुखासाठी, सधनतेसाठी, संपन्नता आणि विपुलतेसाठी प्रार्थना केली आहे. म्हणूनच मला वाटतंय,

''जशी आपली दृष्टि, तशी दिसते सृष्टि

जर असेल प्रेमळ मन, समाज ठेवेल जाण.''

कोणती माणसं आपणाला भावतात ?

''निर्मळ चित्त, निर्मळ जाण
जो आहे सुजाण, भावतो सकळजण.''

ज्यांचे मन शुद्ध आहे. जे प्रेमळ आहेत. समाजाची सुखदुःखं जाणतात अशीच माणसं समाजात प्रिय होतात. कवी मोरोपंत आपणा सर्वांच्यावर जसे प्रेम करीत तसेच त्यांच्या प्रिय पत्नीवर त्यांचे प्रेम होते. ते म्हणायचे, ''मी जरी कुटुंबासाठी, कुटुंबाच्या मदतीसाठी, घरकामासाठी मदत करीत नसलो तरी माझी रमाबाई, माझी सुविद्य पत्नी अत्यंत प्रेमळ आणि सुविचारांची आहे. माझ्या कुटुंबासाठी ती राबते. मी गरीब असलो, रागीट असलो तरी ते ती सहन करते. त्यापुढे जाऊन मोरोपंत म्हणतात,

''ई ते सद्गती दे तू - हेची करी प्रथम बोध या कार्या''

'तुम्ही घराची चिंता नका हो करू, तुमच्या लिहिण्याच्या कार्यात अखंडता राहू दे' अशी सहकार्य करणारी पत्नी मोरोपंताना लाभली.

म्हणूनच मोरोपंतानी वयाच्या २१ ते २२ व्या वर्षी आपल्या लेखनाला सुरूवात केली. त्यामुळेच मराठी भाषेची अस्मिता जगी प्रिय झाली.

अनिकेत प्रदीप होवाळ
११ वी, कला.

मृत्यूला हाक

आजच्या तरूण पिढीचा
व्यसन झाला आहे छंद,
म्हणूनच त्यांचे दीर्घायुष्य
होत आहे मंद.

सळसळते तरूण एका
चांगल्या गोष्टीत रमत नाही,
चार घोट टाकल्याशिवाय
त्यांना काही काम जमत नाही.

चांगलं खाणं सोडून
चघळत आहे गुटखा,
तोंड पाहील्यावर वाटतं
जणू मोजतोय शेवटच्या घटका

टपरीवर उभे राहून
नाकातोंडातून धूर सोडत आहे
जीवनाला दूर लोटून,
मृत्यूला जवळ ओढत आहे.

म्हणूनच हक्क नाही व्यसनाधीन पिढीला,
सुशिल समृद्ध भारत रंगवायचा,
ज्यांच्यासमोर मृत्यू उभा आहे
तो काय भारत देशाला जगवायला ?

म्हणूनच आपण फक्त एकच निर्णय घेऊ
या व्यसनरूपी मृत्यूच्या राक्षसाला
आपल्यापासून दूर ठेवू...

कथा

''खरंच आजी! किती कठीण दिवस काढले हो तुम्ही.'' आता मी माझ्या आईवडीलांना सांगून तुम्हाला येथून आमच्या घरी घेऊन जाणार आहे. माझे आई बाबा खूप चांगले आहेत. आम्ही तुम्हाला सांभाळू आणि आम्हीच होऊ तुमचा आधार पण तुम्ही येणार ना आमच्या घरी.''

मनिषा चंद्रकांत गुजर
बारावी, कला

निराधार

गणेश अपार्टमेंटमध्ये रहायला येऊन सचिनला पाच-सहा महिने उलटले, तो जेव्हा कॉलेजवरून परतायचा तेव्हा संध्याकाळच्या चार-पाचच्या सुमारास त्यांच्या अपार्टमेंटजवळच असलेल्या एका जुनाट घरामध्ये एक पासष्टी उलटलेली वृद्ध स्त्री यायची. दार उघडून आत थोडा वेळ काहीतरी करायची आणि परतताना डोळ्यातील अश्रू पदराने पुसत-पुसत निघून जायची. बरेच दिवस हा प्रकार पाहून उत्सुकतेने एक दिवस सचिन त्या घरात गेला, पण त्याला तेथे काही विशेष आढळले नाही. उलट त्या घरात सर्वत्र जाळे-जळमटे पसरली होती. मग तो एक-दोन वेळा त्या वृद्धेच्या पाठीमागून गेला. तर त्याने पाहिले की, त्याच गावात लक्ष्मीमंदीराजवळ त्या आजीबाईचे छोटेसे (खोपटे) झोपडे होते. तेथे त्या रहात असत. चार-पाच दिवसापासून त्या आजीबाई जुन्या घराकडे का आल्या नाहीत म्हणून तो आजीबाईंच्या झोपडीकडे गेला. तेव्हा त्याला समजले की, आजीबाई बाहेरगावी गेल्या आहेत, तरी देखील सचिन आजीबाईंच्या घरी दोन दिवसानंतर गेला, तेव्हा आजीबाईंच्या घराचा दरवाजा उघडा होता आणि आजीबाई येऊन बसल्या होत्या. इतक्यात सचिन तेथे आला. त्याने आजीबाईंना आपली ओळख सांगितली. 'तुम्ही आठवडाभर तुमच्या जुन्या घराकडे आला नाहीत, तेव्हा तुमच्या ओढीने इकडे आलो,' तो म्हणाला. त्यानंतर त्याने आजीबाईंची त्यांच्या प्रकृतीची चौकशी केली. आणि म्हणाला ''आजी, मी तुम्हाला काही विचारू का ?'' आजी म्हणाल्या, ''विचार की. आता तूला माझ्याविषयी एवढी ओढ वाटते; तर मीही तुला तू विचारशील ते सांगायलाच हवे.'' विचार, विचार, अगदी निःसंकोचपणे विचार. थोड्या वेळाने सचिनने

विचार करून म्हटले, 'आजी ! तुम्ही...' 'अरे विचार रे,' आजी म्हणाल्या. ''नाही म्हणजे, बरेच दिवस मी पाहतोय म्हणून विचारतोय,'' ''हो, हो विचार बाळा.'' , ''आजी ! तुम्ही त्या जुनाट घरात दररोज का जाता ? येताना डोळे का पुसता ? तुमचा त्या घराशी काही संबंध आहे का ? ''अरे, हो, हो, हो एक विचारू का म्हणतोस आणि सोबत इतके सारे प्रश्न एकदम विचारून टाकतोस !! आजी म्हणाल्या. ''नाही म्हणजे मला तुम्हाला असं विचारावसं वाटले.'' सांगते बाळा, ऐक ! सचिन लक्ष देऊन ऐकू लागला.

एखाद्या कथेप्रमाणे आजी सांगू लागल्या, ''त्या घरात एक छोटसं हसतं खेळतं कुटूंब रहात होतं. आई-वडील, त्यांचा मुलगा अरूण, स्वाती - अरूणची बहीण आणि अरूणची बायको गौरी.'' आजी पुढे म्हणाल्या, ''स्वातीच्या लग्नाबद्दल घरात चर्चा चालत होती. स्वाती सर्वांची लाडकी होती म्हणून अरूण म्हणत होता की, स्वातीला श्रीमंत घराण्यात द्यायची. अरूणने एका अनाथ मुलीबरोबर लग्न केले होते तीच गौरी. अरूणचे वडील थकले होते. स्वातीच्या लग्नाचा खर्च त्यांना झेपणारा नव्हता तेंव्हा अरूणने कर्ज काढले आणि वडिलांना म्हणाला, 'आबा मी काहीही काम करून हे कर्ज फेडीन. स्वातीचं लग्न झालं आणि अरूणच्या वडिलांनी अरूणला गावातील काही लोकांबरोबर ट्रकवरती काम करायला पाठवले. आठवडा - दोन आठवडा झाल्यावर अरूण कामावर जायला टाळू लागला. तो या कामात खूष नव्हता. त्याने आईला मी कामावर जात नाही असे सांगितले पण आई देखील बिचारी वडिलांच्या शब्दाबाहेर कशी जाणार ? अरूणचे वडील म्हणाले ''स्वातीच्या लग्नाआधी तर म्हणत होतास मी वाट्टेल ते काम करीन आणि स्वाती नवऱ्याबरोबर अमेरीकेला जाऊन एक महिनादेखील झाला नाही, तोच हे काम नको म्हणतोस. ते काही नाही. तुला हे काम करावंच लागेल. मला आता काही काम झेपत नाही आणि तुला ट्रकवर जावच लागेल.'' अरूणला नाईलाजाने ट्रक ड्रायव्हरचा व्यवसाय पत्करावा लागला. स्वातीची कधी-कधी खुशाली कळायची. अरूण कामावर गेल्यावर त्याची बायको गौरी घर अगदी व्यवस्थित सांभाळीत असे. त्याच्या आई-वडिलांची मनोभावे सेवा करायची आणि अरूणचे आई-वडीलही मुलीसारखी सून मिळाली म्हणून खूष होते. नंतर पाच वर्षांपर्यंत सर्व काही ठिक होते. अरूणचं बरचसं कर्ज फिटत आलं होतं. याच काळात स्वाती एकदा येऊन अमेरीकेला गेली होती. अरूणच्या घरात आनंदाचं वातावरण होतं. अरूणही आनंदी असायचा. अरूणच्या या आनंदात त्याच्या आईला असं वाटायचं की पहिले घरापासून दूर जावे लागत असल्यामुळे अरूण कामाला नाही म्हणत होता; पण आता तो सर्व काही विसरला आहे. ''पण बाळ सचिन, नियतीला त्या घराचं सुख पहावलं नाही. पाच-सहा वर्षात अरूणची प्रकृती खालावल्याचे सर्वांना जाणवू लागलं. तो घरी आला की सततचं खोकणं पाहून त्याची आई त्याला दवाखान्यात जायला सांगे पण तो म्हणायचा, ''काही नाही गं आई हे एवढं चालणारचं.'' एक दिवस बराच वेळ झाला तरी अरुण उठेना. म्हणून गौरी त्याला उठवताना म्हणाली, ''अहो ऐकलत का ? आज उठायचं नाही की कामावर जायचे नाही असं ठरवलयं वाटतं.'' अरूण म्हणाला, ''अगं मी जागाच आहे गं, पण आज उठावसच वाटत नाही, जरा इकडे ये, मला तुला काही सांगायचं आहे.'' अरूण फारच गंभीर झाला होता. तेव्हा गौरी जास्त काही न बोलता त्याच्याजवळ गेली आणि तो काय सांगतो ते ऐकू लागली. अरूण म्हणाला, ''गौरी मला वाटतं तू नक्कीच मला समजून घेशील. तू हे आई-आबांना सांगू नकोस आणि तूही मन खंबीर करून ऐक आणि मी जे काही सांगीन त्यातून तू सावरण्याचा प्रयत्न कर. मी सांगू का ?'' गौरी ने अतिशय शांतपणे होकारार्थी मान डुलवली. तेव्हा अरूण पुढे म्हणाला, ''गौरी मी सुरूवातीलाच हे काम नको म्हणून सांगत होतो; पण तुम्ही कोणीही माझं ऐकलं नाही आणि मला नाईलाजाने हे काम करावं लागलं. तुला काय माहीत ट्रक ड्रायव्हरचं काम किती खराब असतं. आपण कितीही नाही म्हटलं तरी बाकीची लोकं जबरदस्तीने त्यात आपल्याला ओढतात आणि माझ्या बाबतीतही तसच घडलं. पहिले एक-दोन आठवडे ठीक होतं पण हळू-हळू तो गावातला रामा आणि धोंडी त्यांनीच मला बरबाद केलं.'' गौरी म्हणाली, ''अहो पण असं काय झालयं.''

''आता काय म्हणून कसं सांगू तुलाऽ. मला....मला त्यांनी हळूहळू वाईट वाईट सवयी लावल्या. बाईचा नाद लावला. तुझ्यापासून दूर असताना आणि दररोज नवीन गावी फिरावे लागत असल्यामुळे प्रत्येक ठिकाणी ते मला नवीन बाईकडे घेऊन

जायचे. सुरूवातीला मी त्यांना खूप विनवलं. पण मलाही तुझ्याशिवाय इतके दिवस दूर रहायचं कठीण होऊ लागलं आणि या सर्वांची सवय झाली आणि मी वेश्यांच्या आहारी गेलो. आता मी पुरता बरबाद झालो आहे कारण मला...मला...कसं सांगू मी तुला ?'' गौरी आपला हुंदका आवरत म्हणाली, ''इथपर्यंत सगळं ऐकून घेतलं, यापुढेही काही असेल तर सांगा, ऐकण्याची तयारी आहे माझी बोला तुम्ही.'' अरूण म्हणाला, ''गौरी अगं आता मी जगायलासुद्धा माणूस राहिलो नाही. कारण मला 'एड्स' झालाय.'' तशी गौरी जोराने किंचाळली. होय गौरी ! त्यातूनही गौरीने स्वतःला सावरत म्हटले, 'तुम्ही काही काळजी करू नका. आपण जवळच्या सरकारी रूग्णालयात जाऊन (A.R.T.) ए.आर.टी.सुरू करू.' पण अरूण म्हणाला, 'त्याचा आता काही उपयोग नाही गौरी, खूप उशीर झालाय या गोष्टीला.' हे ऐकून गौरीवर जणू आभाळच कोसळलं. अरूण म्हणाला, 'गौरी स्वतःला सावर, माझ्या माघारी आई-आबांची जबाबदारी तुझ्यावर आहे. त्यांना आता तूच आधार आहेस. माझ्या जवळ आता फार कमी वेळ राहिला आहे.' अरूणला आपल्या आजारपणाकडे दुर्लक्ष केल्याचा आता पश्चात्ताप होत होता. हे सर्व गौरी व अरूणचं संभाषण आबांनी ऐकलं होतं. त्यात अगोदरच 'हार्ट प्रॉब्लेम' असणाऱ्या आबांना अरूणच्या एड्स बातमीनं खचवून टाकलं आणि दोनच दिवसात आबा सर्वांना सोडून गेले. कोणत्या बापाला आपल्या मुलाच्या अशा अचानक आजाराची बातमी सहन होईल. त्यात अरूणची तब्येत खालावत चालली होती. गौरीला त्याची फार काळजी वाटत होती. गौरी आईची व अरूणची सेवा करून घर सांभाळत होती. अरूणने स्वातीच्या लग्नाचं सारं कर्ज फेडलं होतं तो आबांच्या वचनातून मुक्त झाला होता आणि आबांच्या मृत्यूला एक वर्ष होते न होते तोच अरूण मृत्यूच्या जबड्यात अडकला, स्वाती मग इकडे येऊन गेली, वहिनीला व आईला धीर देऊन. गौरीवर आता दुःखाचा डोंगर रचला होता. लहानाची मोठी अनाथाश्रमात झालेली गौरी या घरात आली तिला आई-वडिलांचं प्रेम, सासू-सासऱ्यांच्या रूपानं मिळालं होतं.

पण आजी, त्या गौरी, स्वाती आणि तिच्या आईचं पुढं काय झाले. सचिनने उत्सुकतेने विचारलं. त्यावर आजीबाई म्हणाल्या, 'काय होणार होतं बाळ त्यांचं, त्या दिवशी म्हणजे अरूणच्या मृत्यूनंतर पाच वर्ष त्याच्या आईनं गौरीला साथ दिली आणि पति व पुत्राच्या मृत्यूच्या धक्क्यातून सावरत होती तोच तिही मृत्यू पावली आणि मग काही वर्षानंतर स्वाती आपल्या वहिनीला भेटून गेली आणि त्यानंतर मला बऱ्याच वर्षांनी गेल्या आठवड्यात समजलं की त्या वहिनीची गौरीची नणंद स्वातीही तिला या जगाच्या पाठीवर एकटीला ठेवून गेली होती म्हणून तरी ती एकच नातलग राहिली होती. हे सर्व सांगताना आजीचे डोळे पाण्याने डबडबले होते. सचिनलाही कळून चुकले होते की, ती आजीबाई म्हणजेच गौरी होती, अरूणची बायको.

तो त्यांना म्हणाला, 'खरचं आजी किती कठीण दिवस काढले हो तुम्ही. आता मी माझ्या आई-वडिलांना सांगून तुम्हांला येथून आमच्या घरी घेऊन जाणार. माझे आई-बाबा खूप चांगले आहेत. आम्ही तुम्हांला सांभाळू आणि आम्हीच होऊ तुमचा आधार. पण तुम्ही येणार ना आमच्या घरी ? आजीचा हात हलवून सचिन त्यांना विचारू लागला.

पण त्याचे हे गोड बोल ऐकायला आजी होत्या कुठे ? त्यांना आधार मिळण्याआधीच त्या देवाच्या आश्रयाला गेल्या होत्या. सुरूवातीला त्या एकट्याच होत्या आणि जीवनाच्या शेवटीही नियतीनं त्यांना एकटं ठेवलं निराधार. कोणाचाही आधार त्यांना मिळाला नाही.

BHARATI LALASO JADHAV
M.A. II

To be successful and happy is the final aim or destination of human life. Everyone wants to reach this destination. But the journey is not simple. It is full of adventures. To pave the path one should know who is he? What he has to do? and where he has to go?

Success

"The more you have the more you love"

What an ironic statement ! But what can you do if you are trapped in an environment that you don't want to be involved in? Of course, you feel inspired and motivated. action to get out of your present route and start living the life you've always dreamed of. Guess what? It's not going to be esay.

You will have to come out of your comfort zones to discover potentials and opportunities waiting for you. You have to conquer your fear and take calculated risk. You have to stay focused and preserve despite the difficulities you will encounter.

Success doesn't come easy. It takes heart and passion. It may also take some time before you can actually reap the fruits of your labour. But how do you actually survive this stage. This is the movement when your're working extra hard to reach your goals.This is also the instance when you're enduring whatever adversity hits you.

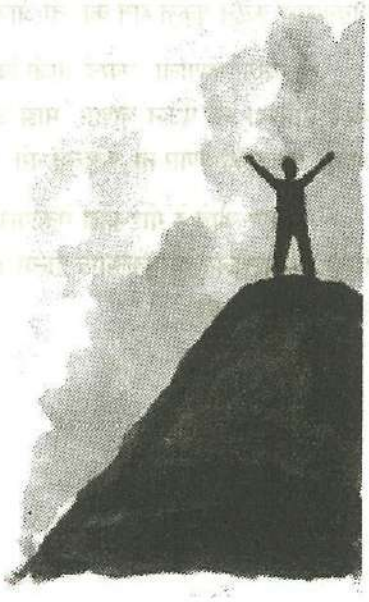

The path towards success is not that much smooth. You will come across many hardships, problems. The problems are inevitable. They are

the price you pay for progress. The best way to escape any problem is to solve it. Do not run away from them. Analyse the problems. Try to understand their nature. Then you will know that most problems are due to the absence of ideas. Use your ideas, intellect to solve them. Remember, difficulties in your life do not come to destroy you but to help you to realise your hidden potential and power. Let difficulties know that you are difficult !

You are attracting negative elements into your life, this is not the way to go. Yes, you have to work harder, dive deeper, and sacrifice more to attain your ambitions. But no, you don't have to hate the world and feel bad about your difficult situation. Remember the Law. "If you hate the world the world hates you back" so what do you have to do ?

Learn to love your current situation. See all the positive sides of life, Be enthusiastic. Love your Boss, your co-workers, your family, your friends, your teachers and also strangers that you meet on the streets. It may not be easy, but nothing is impossible with a strong will power, Just don't fall in love. So much that you totally forget about your dreams.

Balance is the key. Dream and take some positive action to move yourself towards your goals. Take it one step at a time. But while you're slowly crawling into a long journey to success, be patient and be as enthusiastic as possible. Don't hurry up too much that you totally forget how to enjoy life.

One final day, you will attain what you have always longed for. But when that day comes don't spit back on the face of those who bellitted you before. Stay humble Don't look down upon others. When you see that you are becoming more successful than they are helping them inject your positive aura into their personalities. When you give, you will yield back equal or greater rewards, Are you ready to begin the journey?

Start it with courage and desire to improve your life. Survive and go through it with persistence, enthusiasm and positive thinking.

Finish it with a resounding bang of accomplishment and with the desire to help others succeed as well.

"Success comes to those who work towards it'.

▪ आम्ही सहकारी ▪

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

प्राचार्य : डॉ.मोहन राजमाने

प्रा.डॉ.आर्.एन्.पाटील
प्रमुख, विज्ञान विभाग

प्रा.डॉ.एन्.एस्.पंडित
प्रमुख, वाणिज्य विभाग

❑ प्राध्यापक वर्ग : वरिष्ठ महाविद्यालय ❑

मराठी :
डॉ.एस्.बी.देसाई - विभाग प्रमुख
प्रा.(सौ.)एस्.डी.रैनाक
प्रा.(सौ.)एस्.ई.निकम
प्रा.डॉ.आर्.बी.पाटील
प्रा.डॉ.(सौ.)आर्.आर्.दिवेकर

हिंदी :
प्रा.आर्.बी.इंगोले - विभाग प्रमुख
प्रा.डॉ.एस्.व्ही.निकम
प्रा.डी.ए.कसबे
प्रा.एस्.एम्.जाधव

इंग्रजी :
प्रा.डॉ.एम्.जी.कदम - विभाग प्रमुख
प्रा.एस्.आर्.सावंत
प्रा.एस्.एस्.बागवडे
प्रा.जी.बी.कल्याणशेट्टी
प्रा.कु.एल्.एस्.पाटील
प्रा.कु.एन्.के.नांगरे

संस्कृत :
प्रा.व्ही.डी.अवसरे - विभाग प्रमुख

अर्थशास्त्र :
प्रा.व्ही.टी.जाधव-विभाग प्रमुख
प्रा.एस्.एस्.मदने
प्रा.डॉ.ए.के.पाटील

राज्यशास्त्र :
प्रा.पी.आर्.डांगे - विभाग प्रमुख
प्रा.डॉ.ए.बी.जगदाळे

इतिहास :
प्रा.आर्.एम्.जाधव-विभाग प्रमुख
प्रा.डी.एस्.थोरात
प्रा.डॉ.सौ.एन्.आर्.रणखांबे
प्रा.एम्.आर्.शेख

समाजशास्त्र :
प्रा.एम्.डी.सकटे-विभाग प्रमुख
प्रा.व्ही.बी.पाटील

शिक्षणशास्त्र :
प्रा.एम्.एस्.पोंधे - विभाग प्रमुख

तत्वज्ञान व मानसशास्त्र :
प्रा.के.बी.नांगरे - विभाग प्रमुख
प्रा.आर्.जी.गवळी

भूगोल :
प्रा.बी.जी.कुंभार - विभाग प्रमुख
प्रा.बी.जे.काळे
प्रा.सी.एन्.काळे
प्रा.एम्.डी.कदम

पदार्थविज्ञान :
प्रा.एच्.डी.पाटील - विभाग प्रमुख
प्रा.डॉ.व्ही.व्ही.किल्लेदार
प्रा.(सौ.)यू.जे.यादव
प्रा.कु.मास्ते ए.जे.

इलेक्ट्रॉनिक्स :
प्रा.आर्.एस्.देशमुख-विभाग प्रमुख
प्रा.डी.आर्.दीक्षित
प्रा.जे.ए.वाघ

रसायनशास्त्र :
प्रा.डॉ.एम्.एम्.राजमाने - प्राचार्य
प्रा.व्ही.जे.पाटील - विभाग प्रमुख
प्रा.डी.व्ही.घोरपडे
प्रा.आर्.पी.राजमाने
प्रा.व्ही.एन्.गायकवाड
प्रा.आर्.व्ही.जगताप
प्रा.डॉ.एस्.एस्.स्वामी
प्रा.एस्.जी.माने
प्रा.के.एस्.कालेकर
प्रा.(सौ.)ए.एस्.साळुंखे
प्रा.एन्.डी.निकम
प्रा.(कु).एस्.डी.नायकवडी

वनस्पती व पीकसंरक्षण शास्त्र :
प्रा.व्ही.बी.जाधव-विभाग प्रमुख
प्रा.डॉ.बी.डी.पाटील
प्रा.डॉ.बी.जे.पाटील

प्रा.बी.डी.मोहिते
प्रा.डॉ.ए.बी.कांबळे
प्रा.(सौ.)एम्.वंदना किशोर
प्रा.(कु.)एस्.एस्.पाटील
प्रा.एच्.बी.वाघिरे

प्राणीशास्त्र :
प्रा.एस्.ए.कदम - विभागप्रमुख
प्रा.डॉ.आर्.एन्.पाटील
प्रा.डॉ.पी.के.कुराडे
प्रा.(सौ.)यू.एस्.मदनाईक
प्रा.एच्.जी.शेडगे
प्रा.व्ही.एस्.रानभरे
प्रा.व्ही.एस्.दामले
प्रा.डॉ.(सौ.)एस.सी.देसाई

सूक्ष्मजीवशास्त्र :
प्रा.एम्.ई.किशोर- विभाग प्रमुख
प्रा.व्ही.एम्.घोरपडे
प्रा.एस्.बी.पाटील
प्रा.(कु.)एन्.ए.पाटील

गणित :
प्रा.डी.व्ही.पाटील-विभाग प्रमुख
प्रा.डॉ.एस्.पी.थोरात

संख्याशास्त्र :
प्रा.(सौ.)एस्.एस्.डवरी-विभाग प्रमुख
प्रा.(श्रीमती)एस्.डी.काळभोर

वाणिज्य :
प्रा.डॉ.एन्.एस्.पंडित-विभाग प्रमुख
प्रा.के.एल्.सावंत
प्रा.एस्.एच्.मोहिते
प्रा.यू.एम्.लोखंडे

संगणकशास्त्र :
प्रा.आर्.एस्.देशमुख-विभाग प्रमुख
प्रा.पी.बी.घारे
प्रा.ए.बी.पाटील
प्रा.(कु.)जे.एस्.जाधव
प्रा.(कु.)यू.टी.पवार
प्रा.(कु.)एम्.आर्.हिवरे

प्रा.एस्.यू.धुमाळ
प्रा.व्ही.बी.गायकवाड
प्रा.(कु.)एस्.एस्.गोडसे
प्रा.(कु.)एस्.बी.बर्गे
प्रा.(कु.)यू.ए.पाटील
प्रा.(कु.)ए.एल्.मिरुखे
प्रा.(कु.)ए.ए.मुल्ला

पर्यावरणशास्त्र :
प्रा.(कु.) एम्.एच्.भोसले-विभाग प्रमुख
प्रा.(श्रीमती)एस्.डी.जाधव

जैवतंत्रज्ञानशास्त्र
डॉ.ए.बी.कांबळे - विभाग प्रमुख
प्रा.ए.बी.घाडगे
प्रा.(कु.)एस्.टी.हाके

ग्रंथपाल :
प्रा.एस्.एन्.भोसले

शारीरिक शिक्षण :
प्रा.पी.पी.पवार - विभाग प्रमुख

❑ प्राध्यापक वर्ग : कनिष्ठ महाविद्यालय ❑

प्रा.डी.डी.नलवडे
उप-प्राचार्य

प्रा.डी.एन्.धर्मे
समन्वयक

प्रा.डी.एम्.पाचुपते
प्रमुख, कला विभाग

प्रा.एम्.एम्.बानुगडे
प्रमुख, विज्ञान विभाग

प्रा.यू.एन्.शिंदे
प्रमुख, वाणिज्य विभाग

मराठी :
प्रा.(सौ.)एल्.बी.पाटील
प्रा.(सौ.)के.एस्.भोसले
प्रा.एस्.आर्.कुंभार
प्रा.(श्रीमती)व्ही.एस्.थोरात
प्रा.(श्रीमती)ए.टी.पाटील
प्रा.(श्रीमती)एस्.एस्.पवार

हिंदी :
प्रा.व्ही.सी.काळे

संस्कृत :
प्रा.(सौ.)एस्.व्ही.होनराव

इंग्रजी :
प्रा.(सौ.)बी.एन्.खराडे

प्रा.एस्.ए.सावंत
प्रा.(सौ.)व्ही.व्ही.कुलकर्णी
प्रा.एस्.आर्.महांगडे
प्रा.जे.पी.टोणे
प्रा.एम्.एस्.जेधे

अर्धमागधी :
प्रा.(सौ.)ए.ए.पाटील

अर्थशास्त्र :
प्रा.डी.एन्.धर्मे
प्रा.एम्.जे.चव्हाण
प्रा.सुर्यवंशी एस्.डी.

राज्यशास्त्र :
प्रा.(सौ.)एम्.ए.मुलाणी

इतिहास :
प्रा.ए.व्ही.महाडीक

समाजशास्त्र :
प्रा.आर्.टी.पवार
प्रा.(श्रीमती)के.एम्.खोडके

तत्वज्ञान :
प्रा.आर्.ए.तडाखे

मानसशास्त्र :
प्रा.आर्.डी.पानस्कर

भूगोल :
प्रा.के.जी.पाटील
प्रा.डी.एम्.पाचुपते

पदार्थविज्ञान :
प्रा.एम्.एम्.बानुगडे
प्रा.एम्.सी.पवार
प्रा.एच्.के.काळे
प्रा.पी.एस्.थोरात
प्रा.पी.बी.पाटील
प्रा.जे.पी.काळे
प्रा.(कु.)एम्.जी.जवळ
प्रा.(कु.)एस्.बी.शिंदे

इलेक्ट्रॉनिक्स
प्रा.एस्.यू.धुमाळ
प्रा.व्ही.बी.गायकवाड
प्रा.ए.ए.मुल्ला

रसायनशास्त्र :
प्रा.व्ही.एम्.थोरात
प्रा.(सौ.)व्ही.एम्.पाटील
प्रा.(सौ.)ए.एस्.पाटील
प्रा.एच्.व्ही.क्षीरसागर
प्रा.(सौ.)एस्.डी.घोरपडे
प्रा.एस्.एल्.कचणकर
प्रा.(सौ.)एस्.आर्.शिंदे
प्रा.(श्रीमती)एस्.जी.जगदाळे

जीवशास्त्र :
प्रा.(सौ.)बी.व्ही.थोरात
प्रा.(सौ.)ए.व्ही.पाटील
प्रा.(सौ.)पी.आर्.पानस्कर
प्रा.(सौ.)यू.व्ही.जगदाळे
प्रा.ए.के.सूर्यवंशी
प्रा.(श्री.)सी.डी.पवार
प्रा.(कु.)एम्.एन्.अत्तार

गणित :
प्रा.पी.वाय्.भोसले
प्रा.व्ही.एस्.मोहिते
प्रा.कु.के.एस्.कदम

वाणिज्य :
प्रा.यू.एन्.शिंदे
प्रा.एच्.एस्.पोळ
प्रा.व्ही.पी.पाटील
प्रा.(श्रीमती)पी.व्ही.शिंदे
प्रा.(कु.)प्रांजली व्ही.शिंदे

शारीरिक शिक्षण :
प्रा.आर्.ए.शिंदे
प्रा.जे.के.गुजर

किमान कौशल्यावर आधारित व्यवसाय अभ्यासक्रम :

प्रा.डी.के.खोत	एम्.आर.ई.डी.ए.
प्रा.आर्.एस्.धर्माधिकारी	अकौंटिंग ॲण्ड ऑडिटींग
प्रा.एन्.व्ही.कांबळे	इलेक्ट्रॉनिक्स
प्रा.बी.जी.चव्हाण	इलेक्ट्रॉनिक्स
प्रा.डी.एल्.बनकर	ऑफिस मॅनेजमेंट
प्रा.ए.एस्.बाबर	एम्.आर्.ई.डी.ए.
प्रा.पी.बी.साटे	ऑफिस मॅनेजमेंट
प्रा.एम्.ए.कुंभार	अकौंटींग अँड ऑडिटींग

द्विलक्षी व्यवसाय शिक्षण :

प्रा.डी.डी.मोहिते	बँकिंग
प्रा.बी.एच्.पाटील	निदेशक

तासिका तत्वावरील शिक्षक :

प्रा.डी.व्ही.पाटील	पायाभूत अभ्यासक्रम
प्रा.सौ.एस्.आर्.यादव	मराठी
प्रा.सौ.एस्.एस्.शिंदे	इंग्रजी

शिक्षकेतर सेवक :

श्री.एस्.आर्.पाटील	क.लिपिक
श्री.ए.पी.गाजरे	शिपाई

❑ प्रशासकीय सेवकवर्ग ❑

रजिस्ट्रार :
श्री.बी.के.चव्हाण

अधीक्षक :
श्री.ए.जे.सकटे

मुख्य लिपिक :
श्री.जे.एम्.पाटील

सहाय्यक ग्रंथपाल :
श्री.ए.बी.पोरे

लघु-लेखक :
श्री.व्ही.डी.भोज

वरिष्ठ लिपिक :
श्री.बी.एम्.वाघ
श्री.एस्.एम्.कुंभार
श्री.टी.के.सपकाळ

कनिष्ठ लिपिक
श्री.ए.एस्.पाटील
श्री.एस्.जे.रसाळ
श्री.बी.ए.पवार
श्री.अर्जुन एस्.पाटील
श्री.डी.एस्.वाळके
कु.के.व्ही.लाडके
कु.आर्.एच्.कुंभार

ग्रंथालय लिपिक :
श्री.एस्.बी.थोरात
श्री.आर्.टी.गरूड
श्री.एस्.टी.रसाळ

प्रयोगशाळा सहाय्यक :
श्री.ए.आर्.यादव
श्री.एस्.के.पाटील
श्री.आर्.जी.साळुंखे
श्री.पी.बी.शेडगे
श्री.आर्.सी.माने
श्री.एल्.पी.पाटील
श्री.ए.एस्.महाबरी

ग्रंथालय परिचर :
श्री.के.एस्.पवार
श्री.डी.व्ही.पाटील
श्री.ए.एन्.पवार
श्री.एस्.व्ही.जाधव
श्री.के.बी.माळी
श्री.एल्.के.पवार
श्री.के.आर्.सुतार
श्री.आर्.वाय्.कदम
श्री.एस्.बी.कांबळे
श्रीमती ए.एस्.काकडे

प्रयोगशाळा परिचर :
श्री.एल्.एन्.मोहिते
श्री.बी.एस्.जाधव
श्री.व्ही.बी.चव्हाण
श्री.बी.एन्.पाटील
श्री.पी.व्ही.इनामदार
श्री.ए.के.जाधव
श्री.बी.आर्.पाटील
श्री.आर्.बी.कांबळे
श्री.आर्.बी.पाटील
श्री.वाय्.के.चव्हाण
श्री.आर्.एस्.पाटोळे
श्री.एम्.डी.जमाले
श्री.के.एम्.गुरखा
श्री.यू.एच्.मगरे
श्री.व्ही.एम्.मुळे
श्री.एस्.डी.खरात
श्री.एच्.के.जाधव
श्री.के.ए.बागवान
श्री.व्ही.के.थोरात
श्री.डी.एम्.कोरडे
श्री.डी.एस्.पाटील
श्री.एन्.एन्.पाटील
श्री.के.डी.चव्हाण
श्री.ए.जी.पाटील
श्री.ए.एस्.कांबळे
श्री.आर्.एस्.डोंगरे
श्री.एम्.आर्.यादव
श्री.सी.आर्.खटावकर
श्री.पी.बी.जाधव
श्री.एम्.ए.इंगवले

शिपाई :
श्री.बी.एस्.पवार
श्री.ए.जी.जाधव
श्री.जी.पी.शितोळे
श्री.पी.ए.कुंभार
श्री.एस्.डी.शिंदे
श्री.डी.एस्.झळके
श्री.वाय्.एच्.मगरे
श्री.एस्.के.चव्हाण
श्री.आर्.डी.जाधव
श्री.एस्.ए.तोडकर
श्रीमती एम्.यू.काकडे

महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धा
शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर, २००६-०७ चा प्रथम क्रमांक
१९ वैयक्तिक पारितोषिके, कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी
रयत शिक्षण संस्था सातारा
सलग ४ वर्षे प्रथम क्रमांक

दि प्रेस अॅण्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक अॅक्ट : नियम ०८ फॉर्म ०४ प्रमाणे निवेदन

प्रकाशन स्थळ : सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड (जि.सातारा)

प्रकाशन काल : वार्षिक

प्रकाशक : प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, विद्यानगर, कराड ४१५ १२४ (जि.सातारा)
फोन : (०२१६४) २७१३४६ (O) ▪ २७१७१४ (R)
फॅक्स : (०२१६४) २७१३४६

संपादक : प्रा.वामनराव अवसरे
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : 'स्वावलंबन' १४ अ, रुक्मिणी गार्डन भाग-२ वाखण रोड, कराड ४१५ ११० (जि.सातारा)
फोन : (०२१६४) २७१३४६ (O) ▪ २२६४०६ (R)
भ्रमण दूरध्वनी : ९८२२८३४४६९

मुद्रक : श्री. संदेश शहा
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : २६९ ब /२, दौलतनगर, करंजे तर्फ सातारा,
फोन : (०२१६२) २३४०४९/२३२०८२

स्वामित्व : सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

मी प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने जाहीर करतो की,वर दिलेली माहिती / तपशील माझ्या माहिती व समजुतीप्रमाणे खरा आहे.

डॉ.मोहन राजमाने
प्राचार्य

या अंकातील मतांशी प्रकाशक व संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

(फक्त खाजगी वितरणाकरिता)

बायोटेक्नॉलॉजी, नूतन प्रयोगशाळेचे उद्घाटन प्रसंगी मा. डॉ.एन्.डी.पाटील(चेअरमन,रयत शिक्षण संस्था, सातारा),प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, वनस्पतिशास्त्र विभागप्रमुख डॉ.सुरेश संकपाळ व इतर

कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी राज्यस्तरीय महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धा : सातत्याने चौथ्या वर्षी प्रथम क्रमांकाचा पुरस्कार मिळवणाऱ्या स.गा.म.कॉलेजच्या 'सद्गुरु' नियतकालिकाचा पुरस्कार प्रदान करताना संस्थेचे चेअरमन मा. डॉ.एन.डी.पाटील(चेअरमन,रयत शिक्षण संस्था,सातारा),प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, डॉ.संभाजीराव देसाई व उपस्थित अन्य मान्यवर

कर्मवीर विद्या प्रबोधिनी वाहिनीचे उद्घाटन करताना मा.बाळासाहेब पाटील सोबत मा.खासदार श्रीनिवास पाटील, प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने,डॉ.बी.जे पाटील व इतर

वाङ्.मय मंडळ उद्घाटन प्रसंगी विचार प्रकट करताना प्रा.डॉ.यशवंत पाटणे, डावीकडून प्रा.रवींद्र पाटील,प्रा.वामनराव अवसरे, वाङ्.मय मंडळ प्रमुख संभाजीराव देसाई

"स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ध्येय"

कर्मवीर
स्यत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

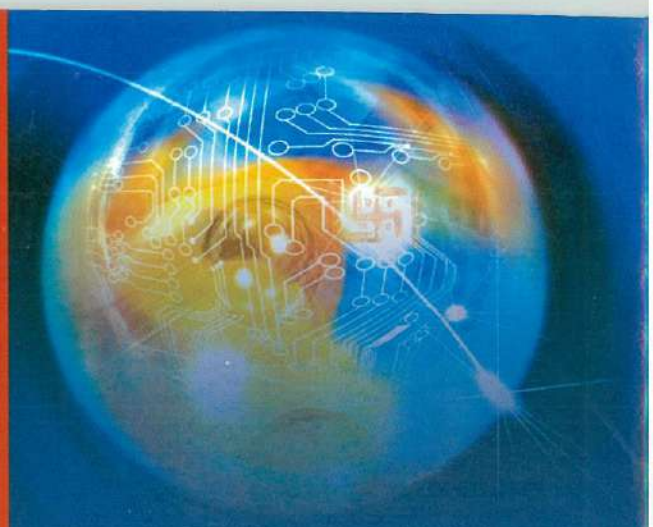

सर्वेऽपि सुखिनः सन्तु, सर्वे सन्तु निरामया :।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु, मा कश्चिद् दुःखमाप्नुयात् ॥

सद्गुरू

- संपादक
  प्रा.वामनराव अवसरे

- सहसंपादक
  प्रा. डॉ. आनंदा कांबळे
  प्रा.सौ.शोभना रैनाक
  प्रा.सौ. वंदना किशोर
  प्रा. संभाजीराव सावंत
  प्रा. दिलीपकुमार कसबे
  प्रा. सौ. अनिता साळुंखे
  प्रा. गिरीश कल्याणशेट्टी
  प्रा. उदय लोखंडे
  प्रा.डॉ.सौ. रेश्मा दिवेकर
  प्रा.सौ. उर्मिला जगदाळे
  प्रा.सौ. अरुणा पाटील
  श्री. बबनराव चव्हाण
  श्री. विवेक भोज